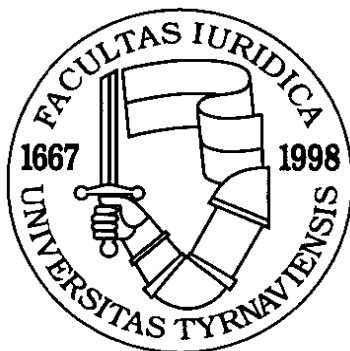

**TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

**TEORETICKÉ ÚVAHY O PRÁVE
21**

**ZBORNÍK Z VEDECKEJ KONFERENCIE
DOKTORANDOV A MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV**

28. marec 2025

Garant konferencie

doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., univ. prof.

Vedecký výbor konferencie

prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc.; doc. JUDr. Kristián Csach, PhD.; prof. JUDr. Dr. Karel Eliáš; prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M. MA; prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.; prof. JUDr. Monika Jurčová, PhD.; doc. Mgr. Marek Káčer, PhD.; doc. JUDr. Viktor Križan, PhD.; doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD.; prof. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.; doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD., univ. prof.; prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.; doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.; doc. JUDr. PhDr. Adriána Pollák, PhD.; prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.; doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD.; doc. JUDr. Lucia Žitňanská, PhD.

Školitelia doktorandov

prof. JUDr. Marek Števček, DrSc., doc. JUDr. Marta Breichová Lapčáková, PhD., doc. JUDr. Jaroslav Čollák, PhD., doc. JUDr. PhDr. Libor Klimek, PhD., doc. JUDr. Marek Švec, PhD., LL.M., prof. PhDr. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA; prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.; doc. Mgr. Marek Káčer, PhD.; doc. JUDr. MUDr. Peter Kováč, PhD.; doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD. univ. prof.; prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.; doc. JUDr. Peter Varga, PhD., doc. JUDr. Kristián Csach, PhD.

Recenzenti zborníka

doc. JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.

doc. JUDr. Viktor Križan, PhD.

JUDr. Michal Čerňanský, PhD.

Editorka

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.

Creative Commons, BY-NC-ND, 4.0

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, AttributionNonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Vydavateľ:

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

ISBN 978-80-568-0957-0

PREDHOVOR

V poradí už 21. zborník *Teoretické úvahy o práve* je výstupom z každoročne organizovanej Vedeckej konferencie doktorandov Trnavskej univerzity, Právnickej fakulty, ktorá sa vždy tradične konala za účasti doktorandov zo všetkých študijných programov, ich škopiteľov a iných odborníkov prepojených s jednotlivými študijnými programami doktorandského štúdia na fakulte. Ročník 2025 bol otvorený aj doktorandom a mladým vedeckým pracovníkom pôsobiacim na iných právnických fakultách a vedeckých pracoviskách. S úvodným príhovorom na konferencii vystúpila JUDr. Andrea Moravčíková, PhD. z Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.

Predkladaný zborník vedeckých príspevkov doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov predstavuje priestor pre odborný dialóg, kritickú reflexiu a prezentáciu aktuálnych výskumných poznatkov v oblasti právnych vied. Jeho cieľom je podporiť vedeckú činnosť nastupujúcej generácie právnikov a vytvoriť platformu pre rozvoj ich odborného a metodologického myslenia.

Tematické zameranie zborníka reflektuje kľúčové oblasti právnej vedy, ktoré majú zásadný význam pre fungovanie právneho štátu i pre ďalší rozvoj právneho poriadku. Príspevky z oblasti teórie a dejín štátu a práva ponúkajú hlbší pohľad na základné koncepty, historické súvislosti a hodnotové východiská práva. Oblasť trestného práva reaguje na aktuálne výzvy spojené s ochranou spoločnosti, trestnoprávnou politikou a výkladom hmotnoprávných i procesnoprávných inštitútov. Pracovné právo je v zborníku zastúpené najmä v kontexte dynamicky sa meniaceho trhu práce, digitalizácie a ochrany slabšej strany pracovnoprávných vzťahov. Príspevky z oblasti občianskeho práva sa venujú tradičným aj novým otázkam súkromnoprávných vzťahov, pričom reflektujú aktuálny vývoj judikatúry a legislatívy.

Zborník je dôkazom odbornej zrelosti, vedeckej ambície a kritického prístupu jeho autorov. Príspevky sa vyznačujú snahou o teoretickú presnosť, analytickú hĺbku a praktickú využiteľnosť, čím prispievajú k obohateniu právnej vedy i právnej praxe.

Veríme, že tento zborník osloví odbornú verejnosť, stane sa podnetom pre ďalšiu diskusiu a bude motiváciou pre ďalší vedecký rast mladých autorov. Zároveň vyjadrujeme poďakovanie všetkým, ktorí sa podieľali na jeho vzniku, najmä škopiteľom a recenzentom.

Zuzana Adamová

OBSAH

TEORETICKO-HISTORICKO-ÚSTAVNOPRÁVNÁ SEKCIA - TEÓRIA A DEJINY ŠTÁTU A PRÁVA

Mgr. Dominik Urban

Ľudská dôstojnosť ako ústavná hodnota: teória a prax

JUDr. Radka Semancová

Právne zásady verzus algoritmy: Transformácia rozhodovania v ére AI

JUDr. Marek Gunič

Pripomienkové konanie v Slovenskej republike

JUDr. Marek Morochovič

Postavenie a profesia konkurzného správcu v období 1931-1950 na území Slovenska

Mgr. Timotej Práznovský

Per omnia exaequata sunt legata fideicommissis: náčrt vzťahov odkazov a fideikomisov
v justiniánskom práve

VEREJNOPRÁVNÁ SEKCIA – TRESTNÉ PRÁVO

JUDr. Kristína Lacyková, MBA, LL.M., DBA

Väzba ako zaisťovací inštitút v kontexte vybraných medzinárodných dokumentov
a vnútroštátnej právnej úpravy

Mgr. Bianka Bilasová

Použitie výpovedí svedkov získaných v neprítomnosti obvineného v kontexte práva na
obhajobu: analýza rozsudku Súdneho dvora Európskej únie C-348/21 (HYA a i.)

JUDr. Mikuláš Lévai

Zaisťovanie nástrojov a výnosov z trestnej činnosti

Mgr. Nikola Želiarová

Je možné využiť spravodajskú informáciu ako dôkaz v trestnom konaní?

JUDr. Zuzana Bejdová, LL.M.

Forenznopsychologické posudzovanie výpovede spolupracujúcej osoby

Mgr. Dominik Drdul

Článok 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Slovenská republika

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – OBČIANSKE PRÁVO

Mgr. Marek Čiernik

Právna interpretácia, jazykový výklad a rekodifikácia súkromného práva

JUDr. Kristína Rošková

Vybrané teoreticko-právne aspekty vydržania vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam v kontexte súdnej judikatúry

JUDr. Dominik Marko

Osobitné aspekty straty výhody splátok pri peňažných záväzkoch spotrebiteľov

JUDr. Michaela Sklenárová, PhD.

Účinky koncentrácie konania a pohľad na uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 7Cdo/61/2022, z 31. októbra 2023

Mgr. Tobiáš Pacák

Opravné prostriedky v civilnom procese: klasifikácia a vplyv procesných princípov

Mgr. Martin Pogádl

Môže byť dubajská čokoláda turecká?

SÚKROMNOPRÁVNA SEKCIA – PRACOVNÉ PRÁVO

JUDr. Ing. Daniel Molnári, PhD., LL.M.

Nedocenenie modelov znevýhodnenia vytvorených súhrou diskriminačných dôvodov v judikatúre SDEÚ

JUDr. Lucia Čabová, LL.M.

Compliance officer a konflikt záujmov – výzvy vs. riziká

JUDr. Žaneta Krasulová

Uznávanie zahraničnej kvalifikácie ako predpoklad mobility zdravotníckych pracovníkov

ĽUDSKÁ DÔSTOJNOSŤ AKO ÚSTAVNÁ HODNOTA: TEÓRIA A PRAX¹

HUMAN DIGNITY AS A CONSTITUTIONAL VALUE: THEORY AND PRACTISE

Mgr. Dominik Urban

doktorandský študijný program teória a dejiny štátu a práva
Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Ústav teórie práva Gustava Radbrucha
dominik.urban@student.upjs.sk

Abstrakt: V predkladanom článku zameriavame pozornosť na potencialitu ukotvenia nadpozitívnych hodnôt v obsahu právnej regulácie. Na pozadí nadčasového diskurzu medzi prirodzenoprávnou koncepciou a právnym pozitivizmom v otázke podstaty práva identifikujeme konkrétne metajuristické hodnoty a ich premietnutie do normatívneho obsahu. Partikulárne sa sústredíme na ľudskú dôstojnosť, pričom v tejto súvislosti chceme načrtnúť pomyselnú historickú líniu vývoja tohto pojmu a ešte viac podčiarknuť jej metajuristickú podstatu prepojením s teologickými konceptmi. Vracajúc sa späť následne identifikujeme snahu ústavodarcu o konštitucionalizáciu ľudskej dôstojnosti ako axiologického východiska a centra celého právneho systému.

Kľúčové slová: ľudská dôstojnosť, hodnota, iusnaturalizmus

Abstract: In the presented thesis we aim our attention on the potential fixation of the suprapositive values in the legal regulation. On the background of a timeless discourse between the natural law theory and legal positivism when it comes to question the nature of law, we identify some specific metajuristic values and their expression in legislature. In particular we want to concentrate on human dignity, and in connection with it we want to present a „historical lineage“ of the development of this term, and even more precisely underline its metajuristic basis by connecting it with theological concepts. Coming back to the field of law we identify an effort of constitution maker to constitutionalise the concept of human dignity as a valuable starting point and the center of the whole legal system.

Key words: human dignity, value, iusnaturalism

ÚVOD

Ľudská dôstojnosť predstavuje jednu z najzásadnejších a zároveň najdiskutovanejších hodnôt súčasného právneho myslenia. Jej význam presahuje hranice jednotlivých právnych odvetví a vystupuje ako ústredný pojem ústavných poriadkov moderných demokratických štátov súčasného sveta. Napriek vysokej frekvencii výskytu v právnych textoch a rozhodovacej praxi justičných autorít však jej obsah a funkcia v právnom systéme nie sú celkom jednoznačné. Ľudská dôstojnosť zároveň svojou povahou odhaľuje napätie medzi právnym pozitivizmom a prirodzenoprávnym chápaním práva, keďže sa opiera o hodnotové základy, ktoré presahujú pozitívnu právnu normu. Cieľom tohto príspevku je priblížiť ľudskú dôstojnosť ako ústavnú hodnotu z troch vzájomne previazaných perspektív. Prvá časť analyzuje význam hodnôt v

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0474/25 - Referendum a materiálne jadro ústavy v kontexte judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky - hodnotenie, kritické reflexie a návrhy de constitutione ferenda

právnej regulácii vo všeobecnosti, pričom sa zameriava na vzťah medzi hodnotami, právnym pozitivizmom a naturalizmom. Táto časť tiež poukáže na konkrétne príklady hodnôt, ktoré sú v právnom systéme explicitne alebo implicitne prítomné. Druhá časť predstaví ľudskú dôstojnosť ako kľúčovú metajuristickú hodnotu, ktorá formuje rámec interpretácie a aplikácie práva v teoretickej ale i praktickej rovine. V tretej časti bude zmapované explicitné ukotvenie ľudskej dôstojnosti v ústavných textoch vybraných štátov, pričom sa zohľadní aj jej funkcia v ústavnom rámci. Tento príspevok si kladie za cieľ nielen popísať normatívne postavenie ľudskej dôstojnosti, ale aj poukázať na jej interpretačný a hodnotový potenciál pre súčasné ústavné právo.

1 NADPOZITÍVNE HODNOTY V PRÁVNEJ REGULÁCII

V snahe o analýzu postavenia ľudskej dôstojnosti ako východiskovej metajuristickej hodnoty pre teóriu a prax ústavného práva sa, používajúc deduktívnu metódu vedeckej práce nevyhneme úvodným pojednaniam o pojme „hodnoty.“ Nazerať na historickú genézu tohto pojmu od čias Aristotela, naprieč Aureliom Augustinom až po Immanuela Kanta však dospievame k poznaniu, že *„pojmem hodnoty nebol definovaný jednoznačne. V staroveku ju predstavuje nemenné súcno, v novovekej filozofii sa zas hodnota môže prejaviť ako aktivita, kvalita, ale i určitá forma vzťahu.“*² Problematickosť samotného pojmu „hodnota“ vystupuje do popredia najmä v kontexte komplexity svojho obsahu.

Prof. Brožík v tejto súvislosti konštatuje, že *„termín hodnota je dnes používaný skôr ako súhrnný pojem, než ako filozofická kategória. V bežnej komunikácii týmto slovom nahradzujeme označenia ako „význam,“ či dokonca „norma“*³ alebo aj iné pojmy. A. Schopenhauer vo svojom diele hovorí, že každá hodnota má v sebe zakorenený aspekt komparability, respektíve, že *„navodenie stavu „neporovnateľných hodnôt“ predstavuje situáciu „contradictio in adiecto.“*⁴ Teda na prvý pohľad stotožňuje pojem hodnoty s pojmom „ceny,“ či ocenenia určitej komodity. Ako aj v mnohých ďalších prípadoch v spoločenskovednom výskume je teda zjavné, že pri pojme hodnoty vystupuje do popredia nebezpečie pri snahe o jej náležitú a presvedčivú definíciu. U Kanta však dospievame ku kľúčovej téze pre naše budúce závery, a síce: *„Dôstojnosť ako hodnota je práve tým, čo je povznesené nad všetku cenu, teda ani jej porušenie už nemožno vyvažovať ničím iným - Dôstojnosť ... sa nesmie začleňovať do nijakých aktov vzájomného zvažovania hodnôt, kde nevyhnutne dochádza k relativizácii hodnôt.“*⁵

Zostávajúc však pri samotnom gramatickom význame slova „axioma“ v zmysle „niečoho, čo sa ctí,“ sa z nášho pohľadu najviac približujeme zmyslu prítomnosti nadpozitívnych hodnôt v právnej regulácii. Stotožňujeme sa totiž s tvrdením, že *„zmyslom prítomnosti hodnôt ako priateľstvo, česťnosť, poctivosť či morálka⁶ má byť prehlbenie ľudskosti, pocitu istoty, či krásy zo života.“*⁷ Ide tu o nastolenie vzájomného vzťahu, či pomeru medzi hodnotami, slúžiacimi ako prostriedky – priateľstvo, česťnosť, dôstojnosť, či morálka, a na druhej strane stojacimi cieľmi vytýčenými (aj) pred právnou reguláciou, teda ľudskosť, istota v medziľudských vzťahoch a pocit krásna, spokojnosti zo života. Je nutné poznamenať, že k týmto cieľom

² FERENCOVÁ, M.: Fenomén hodnoty. In: Humanum - Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne. č. 3, 2009, s. 436.

³ BROŽÍK, V.: Hodnoty a svet hodnôt. In: Hodnotové aspekty súčasného sveta: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie. Nitra: IRIS, 2003. s. 19.

⁴ KORENÝ, P.: Cena a dôstojnosť (k otázke inkomensurability hodnôt). In: Hodnotové aspekty súčasného sveta: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie. Nitra: IRIS, 2003. s. 104

⁵ Ibid.

⁶ Žiada sa nám na tomto mieste dodať „a ľudská dôstojnosť“, pozn. aut.

⁷ CHOVANCOVÁ, J.: Hodnoty vo svetle súčasného sveta. In: Hodnotové aspekty súčasného sveta: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie. Nitra: IRIS, 2003. s. 161.

smerujú svojim spôsobom oba historicky konštituované myšlienkové smery právnej filozofie – ako iusnaturalizmus, tak aj právny pozitivizmus. Každý zo smerov však svojším spôsobom. Iusnaturalizmus zotrúva na svojej pôvodnej myšlienke prepojenia práva s konceptmi morálky a metajuristickej spravodlivosti vyjadrenej aj v príslušných dokumentoch - *Z povolaní človeka do dialógu s Bohom vyplýva ľudská dôstojnosť, veď jestvuje iba preto, lebo ho Boh z lásky stvoril a stále ho z lásky udržiava...*⁸

Právny pozitivizmus vo svojej rýdzej a pôvodnej podobe neakceptuje prítomnosť hodnôt presahujúcich, či predbiehajúcich právnú reguláciu a zdôrazňuje význam a kvalitu písaného práva aj v hodnotovej oblasti. Uvedme príklad susedských práv ukotvených v §§ 127 a nasledujúcich Občianskeho zákonníka. Pre pozitivistu táto právna konštrukcia predstavuje azda len materiálne zhmotnenie určitých nárokov – oprávnení a im korelujúcich právnych povinností strán určitého pomeru. Z pohľadu iusnaturalizmu je však z nášho pohľadu evidentná snaha zákonodarcu zdôrazniť potrebu vzájomnej tolerance a slušnosti ako v danom prípade kľúčových hodnôt pokojného medziľudského spoluzitia.

2 ĽUDSKÁ DÔSTOJNOSŤ AKO AXIOLOGICKÝ ZÁKLAD PRÁVNEHO PORIADKU

V nasledujúcej časti je našim cieľom zmapovať historickú genézu práve viackrát spomínanej ľudskej dôstojnosti. Z historického hľadiska prvotný spôsob nazerania na pojem dôstojnosti v spojitosti s ľudskou bytosťou má rýdzo prirodzenoprávny charakter. Dokazujú to verše 4-6 žalmu č. 8 s príznačným názvom „Velebnosť Boha a dôstojnosť človeka“: „*čože je človek, že naň pamätáš, a syn človeka, že sa ho ujímaš? Stvoril si ho len o niečo menšieho od anjelov, slávou a cťou si ho ovenčil...*“⁹ Žalmista sa teda zjavne zamýšľa a udivuje nad významom, váhou, zmyslom... teda vlastne dôstojnosťou priznanou človeku od Boha – transcendentálneho Stvoriteľa a vládca všetkého bytia.

V komplexnom meradle ponúka O. Rosenkrantzová *štruktúru pojmu ľudskej dôstojnosti na jej autonómny a heteronómny koncept*.¹⁰ Pre heteronómny koncept je typická voľba medzi životným dobrom a zlom a to z morálneho hľadiska – rozhodujúc sa pre zlo však človek stráca zmysel života a tým aj svoju vlastnú dôstojnosť ako takú. Takto načrtnutý pojem ľudskej dôstojnosti je na historickej osi príznačný pre autorov ako M. T. Cicero, T. Akvinský, M. Luther, či T. Hobbes. Osobitne zdôrazňujeme pozíciu Tomáša Akvinského, ktorý svojou politickou teóriou „*prispel k formovaniu étosu, ktorého zmyslom je dôstojnosť človeka a v ktorom sa ukazujú hranice morálne a politicky možného, čo môže byť záväzným pre každú legislatívu a zároveň byť korektívom neobmedzenej vôle k moci a jej prípadnému zneužívaniu*“.¹¹ Na opačnom konci filozofického spektra nájdeme prívržencov autonómneho konceptu ľudskej dôstojnosti, ktorý sa odráža od pojmu ľudskej slobody, osobitne v kontexte slobodnej vôle človeka. Človek, súc predurčený k vyššej forme existencie, v porovnaní so zvieracím rodom teda nekoná pudovo, ale má slobodu vytvárať si svoj vlastný život.

Ako vidíme, ľudská dôstojnosť ako pojem má svoj historicky podčiarknutý a nespochybniteľný význam v kontexte vzťahu jednotlivca a štátomocenskej authority, ale aj vo vzájomných medziľudských interakciách. Čo však nie je úplne jednoznačné do dnešných dní, je právna povaha ľudskej dôstojnosti ako takej. Ak je základom právneho poriadku, v akej

⁸ KKC 357, In: LISNÍK, A.: Viera, jej učenie a vplyv na rozvoj a spravovanie spoločnosti. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2010. s. 74.

⁹ Žalm č. 8, verše 4-6, in: Krautter, B.: Dôstojnosť človeka z pohľadu biblie. Preklad: Monika Šurdová a Gašpar Fronc. Dostupné online: : http://www.uski.sk/frames_files/ran/2006/ran-2006-1-04.pdf s. 30.

¹⁰ ROSENKRANTZOVÁ, O.: Ľudská dôstojnosť – právne teoretická a filozofická perspektíva. Giovanni Pico della Mirandola a Immanuel Kant. Praha: Leges, 2019, s. 28.

¹¹ NOVOSÁD, F., SMREKOVÁ, D.: Dejiny sociálneho a politického myslenia. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2013. s. 186.

podobe v ňom vystupuje? Ako všeobecné, právno-filozofické vodítko, návest' pre subjekty aplikujúce právo, alebo azda ako konkrétne ľudské právo zaradené medzi ďalšie ľudské práva...?

Musíme s istou mierou ľútosti skonštatovať, že jednoznačnú odpoveď na túto otázku legislatíva neposkytuje. V tom istom právnom dokumente totiž môžeme identifikovať postavenie ľudskej dôstojnosti ako všeobecného, rámcového kritéria pre hodnotenie medziľudských vzťahov,¹² ale súčasne aj jej vnímanie ako konkrétneho ľudského práva.¹³ Z pohľadu právnej vedy však prevažujú názory nám blízke, a síce prípustnosť vnímania ľudskej dôstojnosti ako „*východiskového pojmu koncepcie ľudských práv a hlavnej hodnoty, ktorá sa odzrkadľuje v garantovaní a pri reálnom vynucovaní dodržiavania všetkých ostatných práv a slobôd. Zároveň je mierou vynucovania povinností jednotlivca vo vzťahu k štátu.*“¹⁴

Prejdime ešte v tejto časti ku konkrétnym, praktickým implikáciám hodnoty ľudskej dôstojnosti v slovenských právnych dokumentoch. Týmto spôsobom sa pokúsime v tejto aj nasledujúcej časti článku nájsť odpoveď na otázku príčiny a racionality ukotvenia hodnoty ľudskej dôstojnosti v obsahu právnej regulácie. Slovník slovenského práva napríklad hovorí (pomerne tautologicky, pozn. aut.) o účele ochrany ľudskej dôstojnosti takto: „... *ochrana pred zaobchádzaním, ktoré poníža dôstojnosť človeka ako ľudskej bytosti.*“¹⁵ Dôstojnosť teda „*prináleží nespochybniteľne všetkým, ale nejasný zostáva dôvod, prečo tomu tak je.*“¹⁶

Ako dostatočne presvedčivý sa nám javí argument vyzdvihujúci koncepciu ľudských práv a ich naviazanosti na pojem ľudskej dôstojnosti. Totiž už aj v preambule Všeobecnej deklarácie ľudských práv OSN je jasne stanovené, že „*ľudské práva sú prirodzené, to znamená, že sme sa s nimi už narodili, sú súčasťou našej ľudskosti a sú založené na ľudskej dôstojnosti.*“¹⁷ Na vnútroštátnej i medzinárodnej úrovni teda dospievame presvedčivým spôsobom k záveru, že ľudská dôstojnosť ako nami postulovaná a preferovaná kľúčová axiologická hodnota má racionálny aplikačný potenciál pre pôsobenie v rovine všeobecného hodnotového kritéria, umožňujúceho posúdiť jednak kvalitu a obsah medziľudských interakcií, ale aj vzťah občana voči štátnej moci.

Týmto spôsobom sa zákonodarca v konkrétnostiach vyhne nežiaducemu javu tzv. kazuistickej legislatívy orientovanej na konkrétne prípady z praxe. V takýchto prípadoch má adresát verejnomocenského pôsobenia často tendenciu sa jednoducho „stratiť“ v narastajúcom objeme právnych predpisov v určitej oblasti. Daná situácia rezultuje v jeho neochote daný právny systém rešpektovať a naopak v snahe hľadať spôsoby ako sa jeho komplikovanej štruktúre vyhnúť a „zjednodušiť“ si cestu, často aj nelegálnou aktivitou.

3 KONŠTITUCIONALIZÁCIA ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI

Ľudská dôstojnosť, aj s ohľadom na doposiaľ uvedené má svoje pevné miesto v systéme hodnôt presadzovaných západnou kultúrou. Akým spôsobom však prežaruje jednotlivé právne

¹² Čl. 12 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach“

¹³ Čl. 19 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení: „Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti...“

¹⁴ ADAMEOVÁ, L.: Ochrana ľudských práv na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni. Bratislava: Akadémia PZ - K európskeho integrovaného riadenia hraníc, 2023. s. 103.

¹⁵ KUKLOVÁ, K.: Ľudská dôstojnosť v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. s. 129.

¹⁶ SÝKORA, P. in: BATKA, L.: Ľudská dôstojnosť ako cieľ právnej etiky. In SZAKACS, Andrea – HLINKA, Tibor (eds.). BPF 2020: Právnické profesie v paradigmách. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2020, s. 7.

¹⁷ MATLARY, J. H.: Ľudské práva ohrozené mocou a relativizmom. Preklad: Simona Bešková. Príspevok na medzinárodnej vedeckej konferencii: Vyber si život: Rajecké Teplice: Spravodajca o. z., Fórum života, 1/2011. s. 19.

poriadky jednotlivých demokratických štátov? Akú cestu prechádza hodnota ľudskej dôstojnosti, ak berieme do úvahy Kelsenovskú pyramidálnu štruktúru právneho poriadku...?

V historickom kontexte konštitucionalizácia ľudskej dôstojnosti započala koncom 18. storočia v dnešnom Francúzsku. V Deklarácii práv človeka a občana totiž čítame nasledovné: „*Ludia sa rodia a zostávajú slobodní a rovnoprávni*,“¹⁸ čo aj bez explicitného vyjadrenia slovného tvaru „dôstojnosť“ vystihuje jej esenciálne rysy v takej podobe, ktorú sme opísali v predchádzajúcich častiach. Pojem dôstojnosti v tomto ponímaní zahŕňa jednak slobodu v určovaní si vlastného spôsobu života a rovnoprávnosť v zmysle rovného postavenia pred zákonom.

Na supranacionálnej úrovni vnímame intenzívny vplyv Organizácie spojených národov na proces konštitucionalizácie ľudskej dôstojnosti. Jeho výsledkom bolo prijatie Všeobecnej deklarácie ľudských práv,¹⁹ v ktorej sa vplyv ľudskej dôstojnosti jednoznačne prejavuje už od úvodných slov preambuly tohto textu. V nej vnímame intenzívne prepojenie a azda akúsi „konečnú syntézu“ nami naznačovaných vzájomne súvisiacich prvkov – hodnoty ľudskej dôstojnosti ako prostriedku na dosiahnutie cieľa ktorý, podľa znenia Preambuly predstavuje sloboda, spravodlivosť a mier vo svete s poukázaním na vzájomnú prepojenosť dôstojnosti a „*neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny*.“ Teda už v nezáväznej, proklamačnej časti právneho aktu medzinárodné spoločenstvo kladlo značný dôraz na vyzdvihnutie ľudskej dôstojnosti ako významnej metajuristickej hodnoty. Sloboda a rovnosť s dovetkom „v dôstojnosti a právach“ je následne duplikovaná v záväznej časti Deklarácie, hneď v jej úvodnom ustanovení. Zhrňajúc vyššie uvedené možno len súhlasiť s tým, že napriek tomu, že „*pojem ľudskej dôstojnosti je do značnej miery kritizovateľný pre svoju vágnosť, či nadbytočnosť, predsa len má určitú praktickú hodnotu*, bez ktorej by *osobitne problematika ľudskoprávneho diskurzu zostala značne ochudobnená*.“²⁰ V medzinárodnom spoločenstve v spojitosti s otázkou ľudskej dôstojnosti vystupuje do popredia aj prirodzená požiadavka mierového a pokojného spoluzitia jednotlivcov a národov dosiahnuteľná opäť len s náležitým zreteľom na ľudskú dôstojnosť. V tejto spojitosti sa vo všeobecnosti vystríha pred koncepciou „*zábezpeky mieru ako poriadku nastoleného silou, ktorý neberie ohľad na spravodlivosť a ľudskú dôstojnosť*.“²¹

Dôstojnosť ľudskej bytosti postupne naberá na význame nielen v medzinárodnom, ale aj vo vnútroštátnom systéme ústavnoprávnych pravidiel. Ako jednoznačný príklad chceme v tejto súvislosti uviesť právnu konštrukciu nemeckého ústavodarcu. Snáď živo si pamätajúc na devalváciu hodnoty ľudskej dôstojnosti z čias druhej svetovej vojny pri prijímaní nového Základného zákona povýšil jej vnímanie tým, že ju zo systematického hľadiska zaradil hneď do prvého článku, a to v nasledovnom znení: „*Dôstojnosť človeka je nedotknuteľná. Rešpektovať a chrániť ju je povinnosťou všetkej štátnej moci*.“²² Prepojenosť hodnoty ľudskej dôstojnosti a problematiky ľudských práv je rovnako intenzívna aj v tomto prípade, keďže hneď nasledujúce ustanovenie viaže nemecký ľud k tomu, aby čťou voči ľudskej dôstojnosti vyjadril „*akceptáciu neporušiteľných a nescudziteľných práv ako základne mieru a spravodlivosti vo svete*.“²³

Postupná konštitucionalizácia, či povyšovanie „bežnej“ hodnoty ľudskej dôstojnosti na úroveň „ústavnej“ hodnoty, ako naznačuje aj názov článku len podčiarkuje jej nesmierny praktický význam v kontexte zdôvodnenia existencie ľudských práv. Argumentácia ľudskou

¹⁸ Deklarácia práv človeka a občana zo dňa 26.8.1789 – čl. 1.

¹⁹ Všeobecná deklarácia ľudských práv OSN zo dňa 10.12.1948.

²⁰ TURČAN, M.: Etické dimenzie teórie práva. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: UK v Bratislave, právnická fakulta, 2024. s. 80.

²¹ MICHÁLEK, S.: San Francisco 1945 – zrod Charty Organizácie Spojených národov. Bratislava: Historický ústav SAV vo Vede, 2016. s. 390.

²² Základný zákon SRN zo dňa 23.5.1949. čl. 1 ods. 1

²³ Ibid. čl. 1 ods. 2.

dôstojnosťou má následne široký priestor pre uplatnenie aj v rozhodovacej činnosti najvyšších súdnych autorít, osobitne Ústavných súdov pri posudzovaní káuz s ľudskoprávnym aspektom.

ZÁVER

Ľudská dôstojnosť ako ústavná hodnota predstavuje jedinečný spojovací článok medzi právom a morálkou, medzi normatívnou a hodnotovým zameraním právneho poriadku. Analýza významu hodnôt v právnej regulácii dostatočným spôsobom preukázala, že právny systém nemôže existovať bez axiologického základu, pričom práve napätie medzi právnym pozitivizmom a naturalizmom odhaľuje dynamiku a pluralitu prístupov k hodnotám v práve. Ľudská dôstojnosť vystupuje z tejto dynamiky ako kľúčová metajuristická hodnota, ktorá nie je len objektom právnej ochrany, ale aj interpretačným princípom a normatívnym kompasom pri aplikácii ústavného práva. Zakotvenie ľudskej dôstojnosti v ústavných textoch naprieč rôznymi právnymi kultúrami svedčí o jej univerzálnom význame, no zároveň upozorňuje na potrebu kontextuálneho chápania jej obsahu a funkcie. Ľudská dôstojnosť preto nepredstavuje statický pojem, ale otvorenú kategóriu, ktorá vyžaduje neustálu diskusiu, interpretáciu a vyvažovanie vo svetle konkrétnych spoločenských a právnych výziev. Z hľadiska ústavnoprávnej teórie aj praxe tak možno ľudskú dôstojnosť chápať ako fundamentálny princíp, ktorý nielen legitimizuje ústavný poriadok, ale aj garantuje jeho otvorenosť voči ochrane základných práv a slobôd. Je preto výzvou pre súčasné ústavné právo, aby túto hodnotu nielen deklarovalo, ale aj náležitým spôsobom chránilo a rozvíjalo v konkrétnych právnych vzťahoch.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ADAMEOVÁ, L.: Ochrana ľudských práv na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni. In: Quo vadis Schengen? Zborník vedeckých a odborných príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou . - Bratislava: Akadémia PZ - K európskeho integrovaného riadenia hraníc, 2023. s. 103-108.

BATKA, L.: Ľudská dôstojnosť ako cieľ právnej etiky. In SZAKACS, Andrea – HLINKA, Tibor (eds.). BPF 2020: Právnické profesie v paradigmách. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2020, s. 6 – 15.

BROŽÍK, V.: Hodnoty a svet hodnôt. In: Hodnotové aspekty súčasného sveta: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci 5. výročného stretnutia SFZ v dňoch 18.–19. septembra 2003 v Nitre. Nitra: IRIS, 2003. s. 13-29. ISBN 80-89018-57-2.

CHOVANCOVÁ, J.: Hodnoty vo svetle súčasného sveta. In: Hodnotové aspekty súčasného sveta: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci 5. výročného stretnutia SFZ v dňoch 18.–19. septembra 2003 v Nitre. Nitra: IRIS, 2003. s. 161-165. ISBN 80-89018-57-2.

KORENÝ, P.: Cena a dôstojnosť (k otázke inkomensurability hodnôt) In: Hodnotové aspekty súčasného sveta: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci 5. výročného stretnutia SFZ v dňoch 18.–19. septembra 2003 v Nitre. Nitra: IRIS, 2003. s. 104-109. ISBN 80-89018-57-2.

SZAPUOVÁ, M.: Hodnoty a záujmy vo vedeckom poznaní: spory o autonómiu vedy. In: Hodnotové aspekty súčasného sveta: Zborník príspevkov z interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci 5. výročného stretnutia SFZ v dňoch 18.–19. septembra 2003 v Nitre. Nitra: IRIS, 2003. s. 258-265. ISBN 80-89018-57-2.

ŠKOVIERA, A.: Diet'a v „zajatí“ detských práv *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2016, vol. 15, no. 3, s. 32-37. ISSN: 1336-2232.

FERENČÍKOVÁ, M.: Základné dokumenty ochrany ľudských práv a policajné činnosti. In: Aplikčné aspekty vykonávania služobných zákrokov - Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (s praktickými ukážkami). Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019. s. 43-54. ISBN 978-80-8054-831-5.

FERENCOVÁ, M.: Fenomén hodnoty. In: *Humanum - Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*. č. 3/2009, s. 433-442.

GÁHER, F.: Interpretácia v práve I. In: *FILOZOFIA* 70, 2015, nr. 8, s. 647-658.

MICHÁLEK, S.: San Francisco 1945 – zrod Charty Organizácie Spojených národov. In: *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elít v moderných dejinách*. Bratislava: Historický ústav SAV vo Vede, 2016. s. 383-399. ISBN 978-80-224-1503-3.

KRAUTTER, B.: Dôstojnosť človeka z pohľadu biblie. Preklad: Monika Šurďová a Gašpar Fronc. Dostupné online: . http://www.uski.sk/frames_files/ran/2006/ran-2006-1-04.pdf cit. dňa: 5.5.2025.

KUKLOVÁ, K.: Ľudská dôstojnosť v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky. In: *Bratislavské právnické fórum 2023 – Štát ako ochranca i porušovateľ práv jednotlivca*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. s. 121-147. ISBN 978-80-7160-699-4.

LISNIK, A.: Viera, jej učenie a vplyv na rozvoj a spravovanie spoločnosti. In: *Systémové prístupy '10: Konferencie s mezinárodní účastí*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2010. s. 73-83. ISBN 978-80-245-1728-5.

MATLARY, J. H.: Ľudské práva ohrozené mocou a relativizmom. Preklad: Simona Bešková. Príspevok na medzinárodnej vedeckej konferencii: *Vyber si život: Rajecké Teplice: Spravodajca o. z., Fórum života*, 1/2011. redakčne krátené.

NOVOSÁD, F., SMREKOVÁ, D.: *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2013. 783 s. ISBN 978-80-8101-679-0.

ROSENKRANTZOVÁ, O.: Ľidská důstojnost – právně teoretická a filozofická perspektiva. Giovanni Pico della Mirandola a Immanuel Kant. Praha: Leges, 2019, 171 s.

TURČAN, M.: *Etické dimenzie teórie práva*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: UK v Bratislave, právnická fakulta, 2024. 124 s. ISBN 978-80-7160-737-3.

VACULÍKOVÁ, N.: Právo a morálka – mravná identita človeka. In: *Právo a morálka - mravná identita človeka*. In: Sehnálek, D. et al. (ed.) *Dny práva - 2009 [elektronický dokument]* : 3.

ročník mezinárodní konference. Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 782-794. ISBN 978-80-210-4990-1.

ŽILÍNEK, M.: Morálna kultivácia osobnosti v socio-kultúrnej a pedagogickej pozícii. In: Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis: Séria D – VEDY O VÝCHOVE A VZDELÁVANÍ. Trnava: Trnavská univerzita – pedagogická fakulta, č. 8/2004. s. 60-66. ISBN 80 – 8082 – 015 – 5

PRÁVNE ZÁSADY VERZUS ALGORITMY: TRANSFORMÁCIA ROZHODOVANIA V ÉRE AI

LEGAL PRINCIPLES VERSUS ALGORITHMS: THE TRANSFORMATION OF DECISION-MAKING IN THE ERA OF AI

JUDr. Radka Semancová

doktorandský študijný program teória a dejiny štátu a práva

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Katedra teórie práva a ústavného práva

radka.semancova@consulteri.com

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá filozofickými a praktickými aspektmi právnych zásad a princípov, ktoré predstavujú základné hodnoty právneho poriadku a zohrávajú kľúčovú úlohu pri výklade a aplikácii právnych noriem. Pozornosť sa sústreďuje na rozdielne prístupy významných právnych filozofov, ako sú R. Alexy, R. Dworkin a H. L. A. Hart, ako aj na ich interpretácie princípov spravodlivosti, proporcionality a právnej istoty. Osobitný dôraz je kladený na význam právnej istoty ako predpokladu spravodlivého rozhodovania a stability právneho systému, najmä v prostredí technickej regulácie a pri uplatňovaní umelej inteligencie v rozhodovacích procesoch. Text poukazuje na hranice algoritmickeho rozhodovania a potrebu ľudského kontextového uvažovania, ktoré je schopné zachytiť nuansy jednotlivých prípadov. Cieľom príspevku je poukázať na nenahraditeľnosť princípov ako nástroja pre udržanie rovnováhy medzi právnou presnosťou a materiálnou spravodlivosťou.

Kľúčové slová: právne princípy, právna istota, AI v rozhodovacom procese

Abstract: This paper explores the philosophical and practical dimensions of legal principles, which constitute the fundamental values of a legal system and play a crucial role in the interpretation and application of legal norms. It examines the differing views of prominent legal philosophers such as R. Alexy, R. Dworkin, and H. L. A. Hart, focusing on their conceptions of justice, proportionality, and legal certainty. Special attention is given to the importance of legal certainty as a prerequisite for fair decision-making and systemic stability, particularly within the context of technical regulation and the growing role of artificial intelligence in legal processes. The paper highlights the limitations of algorithmic decision-making and underscores the necessity of human judgment, which can grasp contextual nuances in individual cases. The aim is to demonstrate the irreplaceable function of legal principles in maintaining a balance between formal legal precision and substantive justice.

Keywords: legal principles, legal certainty, artificial intelligence in decision - making

ÚVOD

Právne zásady a princípy nie sú len súčasťou abstraktnej právnej teórie, ale tvoria základný rámec, ktorý určuje smerovanie a kvalitu právneho poriadku každého demokratického štátu. Ich filozofické uchopenie nám umožňuje porozumieť nielen tomu, ako sa právo tvorí, interpretuje a aplikuje, ale aj tomu, aké hodnoty má chrániť a rozvíjať. Práve táto rovina –

rovina základných ideí, ktoré sú ukotvené v právnych princípoch – je kľúčom k pochopeniu spravodlivosti ako cieľa právneho systému.

V nasledujúcom texte sa preto venujeme filozofickému a praktickému významu právnych princípov, so zvláštnym dôrazom na princíp právnej istoty, ktorý je v podmienkach súčasného právneho štátu nenahraditeľný.

Súčasťou príspevku sú aj skúsenosti a ukážky prípadov z praxe autora. Autor príspevku tieto prípady následne podrobil výkladu AI, konkrétne ChatGPT 4o a závery zhrnul v otvorených otázkach na záver konkrétneho prípadu. Závery nie sú generovanými odpoveďami AI, ale jej zovšeobecnením.

1 FILOZOFICKÁ ROVINA PRÁVNÝCH ZÁSAH A PRINCÍPOV

Právne princípy a zásady sú fundamentálnymi stavebnými kameňmi právneho systému každého štátu. Sú to abstraktné pravidlá a hodnoty, ktoré poskytujú rámec pre tvorbu, výklad a aplikáciu právnych noriem. Tieto princípy a zásady nie sú len teoretickými konceptmi, ale majú aj praktickú hodnotu, pretože tvoria základy pre právnu rozhodovaciu prax a zabezpečujú, že právo bude vykonávané spravodlivo, účinne a v súlade s princípmi spravodlivosti.

Vzhľadom na rozsiahlosť a nejednoznačnosť vymedzenia pojmu „právny princíp“ sa o jeho všeobecnú definíciu pokúsilo množstvo významných predstaviteľov právnej filozofie. Mnohí odborníci sa snažili objasniť, čo tento pojem zahŕňa, pričom každý prístup odráža rôzne filozofické školy a prístupy k právu. V tomto kontexte sa vytvorilo viacero teórií, ktoré sa líšia v detailoch, no všetky sa zhodujú v tom, že právne princípy predstavujú základné hodnoty, ktoré ovplyvňujú tvorbu, interpretáciu a aplikáciu právnych noriem v rámci právneho systému.

Nemecký právny filozof R. Alexy chápe princípy „ako normy, ktoré ukladajú, že sa niečo má realizovať vzhľadom na skutkové a právne možnosti v miere čo najvyššej. Znamená to, že je možné ich realizovať na rozličnej úrovni a že prikázaná miera ich uskutočňovania nezávisí len od skutkových, ale aj od právnych možností.“¹

Naopak americký filozof R. Dworkin sa pokúsil vymedziť právne princípy prostredníctvom ich vzťahu s právnymi normami a to nasledovne: „rozdiel medzi právnymi normami a právnymi princípmi je v logike veci. Oba pojmy sa vzťahujú na konkrétne rozhodnutie o právnej povinnosti za určitých konkrétnych okolností. Líšia sa však iba v charaktere prísnosti. Na právne normy je potrebné aplikovať metódou všetko alebo nič. Akonáhle sú dané skutočnosti, o ktorých právna norma hovorí, tak právna norma buď platí, a v takom prípade je nutné ju akceptovať, alebo neplatí. Avšak právne princípy, ktoré si navzájom odporujú, môžu ostať naďalej v platnosti, avšak je potrebné určiť, ktorý princíp má v danom prípade prednosť.“²

Britský právny filozof H. L. A. Hart má na právne princípy ale iný pohľad: „princípy od pravidiel zjavne odlišujú dva rysy. Prvý z nich sa týka rozsahu - princípy sú v porovnaní s pravidlami širšie, všeobecnejšie a nešpecifické v tom zmysle, že to, čo by sme často považovali za dlhý rad pravidiel, možno predviesť ako príklady či konkretizácie jediného prípadu. Druhým znakom je to, že princípy, ktoré viac-menej explicitne odkazujú na istý účel, cieľ, nárok či hodnotu, sú z istého hľadiska považované za čosi, čo je vhodné udržateľné alebo čím je vhodné sa riadiť.“³

Právne princípy poskytujú rámec pre výklad a aplikáciu právnych noriem, čo je kľúčové pre správne fungovanie právneho systému. Sudcovia, právnici a ostatní účastníci právneho procesu sa často stretávajú s nejasnosťami v právnych normách, ktoré si vyžadujú interpretáciu.

¹ ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009. Exempla Iuris, 3. ISBN 978808101062, s. 101

² DWORKIN, R., *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 807298022X, s. 46

³ HART, H.L.A. *Pojem práva*. Praha: PROSTOR nakladatelství, s.r.o., 2010. ISBN 9788072602391, s. 253

V týchto prípadoch sa právne princípy používajú ako nástroje na určenie správneho výkladu právnych predpisov.

Výklad právnych noriem cez prizmu právnych princípov zaručuje, že rozhodovanie bude v súlade s hodnotami, ktoré sú základom právneho poriadku. Sudca, ktorý aplikuje tieto princípy, môže rozhodnúť nielen v súlade s textom zákona, ale aj v súlade s jeho obsahom a zmyslom, ktorý odráža hodnoty spoločnosti, ako aj individuálne práva účastníkov právneho procesu.

Ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že všetci veľkí právny filozofi sa na právne princípy pozerali odlišne, prínosom je názor R. Alexyho, kedy spojil Dworkinovu teóriu so zásadou proporcionality, čím prostredníctvom znakov právnych princípov umožnil sudcom, právnikom či ostatným účastníkom právneho procesu jednoduchšie pochopenie právnych noriem.

Medzi R. Alexyho znaky právnych princípov patrí:

1. *„Princípy sú druhom noriem, pre ktoré je charakteristická aproximatívna, a nie absolútna platnosť.*
2. *Predmetom princípov sú tak základné práva a slobody, ako aj verejné dobré.*
3. *Povahu princípu, t. j. skutočnosť, že určitá norma je princípom, možno poznať iba v prípade jeho kolízie s iným princípom a jeho vlastnou činnosťou byť splňaný na rozdielnom stupni.*
4. *Kolíziu princípov treba rozhodnúť metódou proporcionality, čiže príkazom dosiahnuť optimalizáciu v miere naplnenie oboch v kolízii stojacich princípov. V štruktúre proporcionality pri tom rozhodujúcu úlohu pri dosahovaní optimalizácie výsledku zohráva zásada pomeriavania.*
5. *Z uvedeného vyplýva, že princípy sú definované ako príkazy na optimalizáciu.“*⁴

Existuje množstvo rôznych klasifikácií právnych princípov, ktoré sa líšia v závislosti od právnych systémov a filozofických prístupov. Tieto klasifikácie rozdeľujú právne princípy na rôzne typy podľa ich významu, pôsobnosti alebo funkcie v právnom poriadku.⁵ Pre účely tohto príspevku sa však zameriame iba na právnu istotu, ktorá je podľa nášho názoru nevyhnutná pre stabilitu a spravodlivosť právneho systému.

2 PRÁVNA ISTOTA AKO ZÁKLADNÝ PILIER

Anglický predstaviteľ utilitarizmu a právneho pozitivizmu Jeremy Bentham považoval právnu istotu za hlavný účel práva, pričom zdôrazňoval, že jednotlivci musia mať istotu, že sa na ne bude právo vzťahovať predvídateľným a stabilným spôsobom. Nadmerné a neodôvodnené zmeny právnych predpisov môžu vyvolať neistotu, keďže jednotlivci nebudú vedieť, ako konať v súlade so zákonom. Preto je nevyhnutné, aby výkon práva štátu bol stabilný a jednoznačný.

Spoločenský vývoj je neodmysliteľne spojený s technologickým pokrokom, ktorý je potrebné reflektovať aj v právnom poriadku. Právna istota vyžaduje dôsledné dodržiavanie kontinuity právneho systému, ktorá zabezpečuje predvídateľnosť a bezpečnú orientáciu v právnych predpisoch. Ak nastane situácia, ktorá si vyžaduje zásadnú revíziu právneho poriadku, táto zmena musí byť realizovaná tak, aby nebola narušená kontinuita práva, ako jeden zo základných prvkov právnej istoty.⁶

Na princíp právnej istoty sa môžeme pozerieť z viacerých uhlov pohľadu, a to z pohľadu jasnosti práva, zrozumiteľnosti práva aj z pohľadu interpretácie právnej normy.

⁴ ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009. Exempla Iuris, 3. ISBN 9788081010620, s. 14

⁵ FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. *Teória práva*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o.. 2019. ISBN 9788057101277

⁶ BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. *Teória práva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2007. ISBN 9788070976807

2.1 Jasne definovaná právna norma

Právna istota je jedným z najdôležitejších a najzakladanejších princípov právneho systému, ktorý zohráva kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní predvídateľnosti, stability a spravodlivosti v rámci spoločnosti. Tento princíp je nevyhnutný pre efektívne fungovanie právneho štátu a zabezpečuje, že jednotlivci a subjekty práva môžu s dôverou počítať s tým, že právne normy a rozhodnutia budú vopred známe, stabilné a nebudú sa neoprávnene zmeniť.

Jasne a zrozumiteľne formulovaná právna norma je nevyhnutnou podmienkou právnej istoty, pretože umožňuje jednotlivcom a právnickým osobám presne vedieť, aké správanie sa od nich vyžaduje, aké práva a povinnosti im vznikajú a aké následky môžu očakávať v prípade jej porušenia. Ak je právna úprava formulovaná presne a jednoznačne, eliminuje sa riziko subjektívneho výkladu či právnych sporov, ktoré by mohli vzniknúť v dôsledku nejasnosti pravidiel. Naopak, ak norma obsahuje neurčité pojmy, nepresné formulácie alebo je príliš zložitá, adresáti práva sa môžu dostať do stavu neistoty, keď si nebudú istí, ako majú konať v súlade so zákonom, prípadne budú odkázaní na výklad súdov či správnych orgánov, čo môže viesť k nejednotnosti rozhodovacej praxe. Dôsledná formulácia právnych predpisov zároveň posilňuje dôveru verejnosti v právny systém, pretože jednotlivci môžu s dostatočnou mierou istoty predvídať nielen svoje povinnosti, ale aj spôsob ich vymáhania a sankcionovania. Tým sa zároveň zvyšuje ochota ľudí právo dobrovoľne rešpektovať a znižuje sa potreba jeho represívneho presadzovania.

Právne normy, ktoré obsahujú presne stanovené technické parametre, môžeme považovať za jasne definované, pretože poskytujú konkrétne a merateľné kritériá, podľa ktorých je možné jednoznačne určiť súlad alebo nesúlad s právnymi požiadavkami. Technické normy, najmä v oblastiach ako stavebníctvo, doprava či bezpečnosť výrobkov, znižujú priestor na subjektívny výklad a zabezpečujú jednotnosť pri ich aplikácii. Ak je právna regulácia založená na objektívnych a overiteľných parametroch, adresáti práva môžu presne vedieť, aké podmienky musia splniť, čím sa minimalizuje právna neistota a predchádza možným sporom. Jasná špecifikácia požiadaviek zároveň uľahčuje kontrolu a vynucovanie práva zo strany štátnych orgánov, keďže posúdenie súladu s normou je založené na merateľných faktoch, a nie na voľnom uvážení.

V súčasnosti na Slovensku nie sú technické definície všetkých položiek v právnych predpisoch jednotne stanovené, prípadne sa pri rôznych právnych úpravách stretávame s viacerými odlišnými definíciami tej istej položky, čo môže spôsobovať aplikačné nejasnosti. Tento problém sa prejavuje najmä v stavebníctve, kde sa využívajú viaceré technické normy, avšak právna záväznosť a hierarchia technických noriem nie sú vždy jednoznačne upravené. Niektoré technické normy sú len odporúčané, iné majú záväznosť odvodenú zo zákona alebo podzákonného predpisu, čo vytvára nejednotnosť v ich aplikácii a interpretácii. Nejasné postavenie technických noriem v hierarchii právnych predpisov môže spôsobovať problémy nielen pri projektovaní a realizácii stavieb, ale aj pri ich kolaudácii a prípadných súdnych sporoch. Pre zabezpečenie právnej istoty by preto bolo potrebné technické normy a ich záväznosť jednoznačne zakotviť v legislatíve, čím by sa predišlo nejednoznačnému výkladu a zabezpečila predvídateľnosť právnych pravidiel v oblasti stavebníctva.

Druhým problém je, že slovenské technické normy sa nezverejňujú vo verejne prístupnej databáze v plnom znení, pretože sú chránené autorským právom a ich distribúcia podlieha poplatníčeniu. Slovenské technické normy vydáva Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky, ktorý je ústredným orgánom štátnej správy v oblasti technickej normalizácie. Podľa zákona č. 60/2018 Z. z. o technickej normalizácii v platnom znení nie sú technické normy všeobecne záväzné, pokiaľ nie sú osobitným právnym predpisom

výslovne určené ako záväzné. To znamená, že ich použitie je spravidla dobrovoľné, avšak môžu sa stať záväznými napríklad prostredníctvom odkazu v právnych predpisoch, zmluvných dojednaní alebo v technických požiadavkách pri verejnom obstarávaní.

V praxi to napríklad vyzerá tak, že Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o vlastnostiach, konkrétnych podmienkach prevádzkovania a zabezpečenia pravidelnej kontroly požiarneho uzáveru č. 478/2008 Z. z., ktorá je verejne prístupná, odkazuje na kvalifikáciu požiarnych uzáverov do tried na STN č. 13501-2 Klasifikácia požiarnych charakteristík stavebných výrobkov a prvkov stavieb a Časť 2: Klasifikácia využívajúca údaje zo skúšok požiarnej odolnosti (okrem ventilačných zariadení), pričom k aktuálnemu zneniu STN je možné sa dostať za poplatok.

Na jednej strane využitie definícií v technických normách na položky v stavebníctve pri rozhodovaní, aj AI, by boli prínosom, pretože by jasne a podrobne definovali čo musí každá stavba spĺňať. Na druhej strane narážame na problém ich nezáväzného postavenia a verejnej dostupnosti.

Príklad:

Zmluvné strany sa dohodli na výstavbe nákupného centra s parkovaním vedľa budovy. V zmluve o dielo nedefinovali záväznosť STN 756915 Obsluha a údržba stokových sietí. Po 3 rokoch sa objednávateľ rozhodne zväčšiť parkovisko, pričom v zmluve je opäť opomenutá vyššie uvedená technická norma. Voči kolaudačnému rozhodnutiu na zväčšené parkovisko sa odvolá majiteľ susediaceho pozemku s odôvodnením, že odpadové vody z pôvodného parkoviska mu pravidelne zaplavujú jeho pozemok, a preto žiada, aby objednávateľ predložil ako dodržiava vyššie uvedenú STN.

Prvú otázku, ktorú je v tomto prípade potrebné zodpovedať, je či je uvádzaná STN záväzná. Ak by tento prípad riešil človek, vedel by z kontextu prípadu a zmluvných textov usúdiť, či sa zmluvné strany zaviazali predmetnú STN dodržiavať. Pri využití AI v rozhodovacom procese vzniká pochybnosť, či by predmetnú situáciu vyhodnotila správne. Pretože vyššie uvedená smernica upravuje podmienky čistenia stokových sietí. Iná situácia by bola, ak by zmluvný vzťah medzi stranami bol upravený tzv. formulárovou formou, kde by mohlo byť zaškrtnuté či je predmetná STN pre strany záväzná.

2.2 Zrozumiteľnosť výkladu právnej normy

Právna istota je základným princípom každého právneho systému, ktorý zabezpečuje, že účastníci právneho procesu môžu rozumieť predpokladaným rozhodnutiam na základe jasných a zrozumiteľných právnych pravidiel. Avšak právna istota nie vždy zahŕňa všetky zložité okolnosti, ktoré môžu vzniknúť v individuálnych prípadoch. Rôzne nuansy a špecifické okolnosti, ktoré sa objavujú počas procesu, môžu vyžadovať flexibilné rozhodovanie, ktoré zohľadňuje aj faktory mimo striktnej aplikácie práva.

Aj napriek svojej dôležitosti môže byť dosiahnutie právnej istoty v praxi problematické.

Človek má schopnosť túto flexibilitu uplatniť a posúdiť konkrétne okolnosti, ktoré by inak mohli byť pre AI neuchopiteľné. AI je založená na exaktnosti a opakuje presne stanovené vzorce, čo ju robí efektívnou pri rozhodovaní v prípadoch, ktoré sú jednoznačné a v súlade s prísne definovanými pravidlami. Avšak v prípadoch, kde je potrebná interpretácia a hodnotenie širokého spektra faktorov, môže byť flexibilita človeka neoceniteľná.

Príklad:

Ak by sme sa vrátili k vyššie uvedenému príkladu, ale ho trochu modifikujeme ... Zmluvné strany sa dohodli na výstavbe nákupného centra s parkovaním vedľa budovy. V zmluve o dielo definovali záväznosť STN 756915 Obsluha a údržba stokových sietí. Po 3 rokoch sa objednávateľ rozhodne zväčšiť parkovisko, pričom v zmluve je opäť spomenutá vyššie uvedená technická norma. Voči kolaudačnému rozhodnutiu na zväčšené parkovisko sa odvolá majiteľ

susediaceho pozemku s odôvodnením, že odpadové vody z pôvodného parkoviska mu pravidelne zaplavujú jeho pozemok, a preto žiada, aby objednávatel predložil ako dodržiava vyššie uvedené STN.

Predmetná STN hovorí o tom akým spôsobom majú byť čistené stokové siete.

Ak by v danej veci rozhodovala AI tak by formálne skontrolovala či sú plnené znaky čistenia, a ak áno, tak by odvolanie zamietla, pretože by došlo k preukázaniu toho, že strany si splnili svoje povinnosti.

Ak by o danej veci rozhodovala fyzická osoba tak by neskúmala len to či stokové siete boli vyčistené dvakrát ročne, ale pozerala by sa na to v ktorom období, pretože čistenie stokových sietí dvakrát v rovnakom mesiaci nemá faktický význam. Tiež by sa pozerala na to, čo sa nachádza v okolí parkoviska, ak je tam napríklad pole s repkou olejnou tak jej peľ, ktorý sa postupne usádza na plochu parkoviska a ďalšie plochy, z ktorých voda odteká do stokových sietí (strecha) po prudkých dažďoch vytvára mazľavú hmotu, ktorá upcháva stokové siete, a mnohé iné detaily. Rozhodnutie fyzickej osoby by v konečnom dôsledku mohlo vyzeráť tak, že objednávatel síce fakticky splnil povinnosti mu vyplývajúce z STN, ale plnil ich v nesprávnom čase a za nesprávnych okolností, a preto kolaudáciu povolí až po preukázaní nápravy.

2.3 Interpretácia právnej normy

Ďalším pohľadom na právnu istotu je otázka jej výkladu, a teda zisťovanie a objasňovanie zmyslu a obsahu právnej normy za účelom jej pochopenia a správneho a jednotného praktického použitia.⁷

Hodnotu právnej istoty je nutné brať do úvahy tak pri tvorbe práva, ako aj v procese jeho interpretácie a aplikácie. Spravodlivosť je vždy spojená s rovnosťou, podľa toho by mala byť priama úmera medzi právnou istotou a spravodlivosťou. Vzťah medzi týmito dvoma hodnotami však nie je jednoduchý. Je totiž nepochybné, že právne normy jasne a zrozumiteľne definované majú znaky právnej istoty. Zároveň však v sebe zahŕňajú riziko čisto formalistického rozhodovania. Tým sa chápu rozhodnutia, ktoré sú v súlade s právnymi normami, ale obsahovo sa javia ako nespravodlivé. Príčinou býva, že v skutočnosti vychádzajú zo vstupných informácií o faktickom skutkovom stave, ktorý môže byť pre rozhodnutie relevantný, pretože ho normatívna úprava predpokladá. Podľa skúsenosti pri rozhodovaní na základe týchto noriem vznikla téza „*summum ius summa saepe iniuria*“ (najväčšia spravodlivosť vytvára najväčšie bezprávie). Napriek tomu čím širšia je možnosť uváženia, ktorá dáva priestor orgánom verejnej správy pri ich aplikácii, tým menšia je šanca, že sa pri rozhodovaní dodrží zásada spravodlivosti, ktorá vyžaduje, že o rovnakých prípadoch sa bude rozhodovať rovnako. Z toho vyplýva že právna istota, ktorej predpokladom je rozhodovanie orgánov verejnej moci na základe rovnakých pravidiel býva zaistená v tom prípade ak priestor na uváženie orgánov verejnej moci je menší t. j. právna norma stanovuje presné pravidlá.⁸

Pri rozhodovaní v právnych otázkach zohráva ľudský faktor nezastupiteľnú úlohu, najmä keď ide o prípad, ktorý si vyžaduje interpretáciu a posúdenie komplexnosti okolností, ktoré nie je možné jednoducho zredukovať na čísla, algoritmy alebo prednastavené vzorce.⁹ Právny systém si často vyžaduje nielen aplikáciu striktných noriem, ale aj zváženie širších spoločenských, morálnych a etických aspektov, ktoré si vyžadujú empatiu, schopnosť vnímať nuansy a schopnosť pochopiť ľudskú skúsenosť.

Mnohé právne prípady zahŕňajú elementy, ktoré sa neodrážajú v žiadnych písomných dôkazoch alebo predpisoch. Môže ísť o osobné motívy, emocionálny kontext, kultúrne alebo

⁷ OTTOVÁ, E. Teória práva. Šamorín: Heuréka vydavateľstvo, 2010. ISBN 9788089122592

⁸ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. Teorie práva. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 8073570300

⁹ HARVÁNEK, J. a kol. Právní teorie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023. ISBN 9788073804589

historické faktory, ktoré ovplyvňujú správanie jednotlivcov, ale nie sú explicitne zahrnuté v žiadnych právnych dokumentoch. Tieto faktory môžu zásadne ovplyvniť rozhodovanie, pretože nie všetky nuansy sa dajú jasne a presne formulovať v písomnej forme.

Pri posudzovaní zložitých právnych situácií je kľúčové nielen pochopiť samotné fakty, ale aj celkový kontext, v ktorom sa tieto fakty vyskytli. Rôzni účastníci konania môžu mať rôzne kultúrne, historické a osobné pozadie, ktoré ovplyvňuje ich postoj a správanie v právnom procese.

Tento aspekt posúdenia kontextu je niečo, čo AI nedokáže dostatočne spracovať. Algoritmy, ktoré riadia AI, sú navrhnuté na spracovanie konkrétnych dátových bodov a nemajú schopnosť chápať, aký je širší rámec, v ktorom sa tieto dáta nachádzajú. Môžu teda opomenúť dôležité faktory, ktoré sú z hľadiska spravodlivosti kľúčové.

Príklad:

Podľa zákona o lesoch je vlastník, správca alebo nájomca lesa povinný vykonávať opatrenia na ochranu lesa pred požiarmi, čo zahŕňa aj udržiavanie lesných ciest v stave umožňujúcom zásah hasičských jednotiek. Správca lesa sa dohodne so zhotoviteľom, že od neho odkúpiť prebytočnú zeminu, aby mohol zasypať výmole na lesných cestách spôsobené silnými dažďami. Správca lesa a zhotoviteľ sa dohodnú na zložení zeminy na konkrétnom mieste t.j. okraj lesa. Po istom čase dostanú oba subjekty oznámenie o prešetrení anonymného podania na orgán verejnej moci z dôvodu podozrenia zničenia 150 kusov rastliny Jasenec biely, pre ktoré je typické, že pri vonkajších teplotách nad 30 C rastlina, ktorá dosahuje výšku do 100 cm sa sama vznieti. Podľa posledného skúmania tejto rastliny z 20-tych rokov minulého storočia táto rastlina pokrývala 15% skúmaného územia, pričom toto územie bolo o niekoľko desiatok rokov neskôr vyhlásené za chránené územie z dôvodu výskytu špecifického stromu.

Ak by sme daný prípad nechali rozhodnúť AI tak by vychádzala z faktov, že existuje výskum, ktorý preukázal výskyt rastliny. Keďže neexistuje zakreslenie rastlín, tak by si matematicky vypočítala koľko rastlín sa teoreticky nachádzalo na ploche, kde bola zložená zemina, vzhľadom na pomer výskytu rastliny v danom území. Záver by bol zničenie rastliny

Ak by tento prípad rozhodovala fyzická osoba, tak by vzala do úvahy, že výskum rastliny sa robil pred 100 rokmi. Vzala by do úvahy teplotu na danom území za posledných 30 rokov a porovnávala by ju s pravdepodobnou samovznietivosťou rastliny. Zároveň by porovnávala hodnotu rastliny s hodnotou lesa, ktorý je chránený a skutočnosť, že zemina sa mala použiť na vyrovnanie ciest, aby hasičské auto v prípade požiaru mohlo rýchlo a efektívne v lese zasiahnuť.

ZÁVER

Z analýzy vyplýva, že právne princípy predstavujú dynamický most medzi textom zákona a hodnotami, ktoré má právo ochraňovať. Sú nenahradiateľným nástrojom pri hľadaní rovnováhy medzi formálnou zákonnosťou a materiálnou spravodlivosťou. Princíp právnej istoty pritom zohráva centrálnu úlohu, pretože poskytuje jednotlivcej osobe aj spoločnosti ako celku predvídateľnosť, stabilitu a dôveru v právne prostredie. Ako ukazujú praktické príklady, ani najdokonalejšia technická norma či algoritmus nedokáže nahradiť ľudský úsudok, ktorý reflektuje kontext, hodnoty a konkrétne okolnosti prípadu. Práve preto ostáva filozofická reflexia právnych zásad a princípov trvalo aktuálnou výzvou pri úvahách o spravodlivom a udržateľnom právnom systéme.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009. Exempla Iuris, 3. ISBN 978808101062

BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 8073570300

BRÖSTL, A., DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. *Teória práva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2007. ISBN 9788070976807

DWORKIN, R., *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN807298022X

FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. *Teória práva*. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o.. 2019. ISBN 9788057101277

HARVÁNEK, J. a kol. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023. ISBN 9788073804589

HART, H.L.A. *Pojem práva*. Praha: PROSTOR nakladatelství, s.r.o., 2010. ISBN 9788072602391

OTTOVÁ, E. *Teória práva*. Šamorín: Heuréka vydavateľstvo, 2010. ISBN 9788089122592

PRIPOMIENKOVÉ KONANIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

COMMENTARY PROCEDURE IN THE SLOVAK REPUBLIC

JUDr. Marek Gunič¹

doktorandský študijný program teória a dejiny štátu a práva

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Katedra teórie práva a ústavného práva

marek.gunic@tvu.sk

Abstrakt: Napriek tomu, že (v teoretickej rovine) je možnosťou ústavných orgánov a ústredných orgánov štátnej správy predložiť každý (záväzný) materiál na pripomienkové konanie, (v praktickej rovine) nie je povinnosťou upravenou na ústavnej úrovni, zákonnej úrovni či podzákonnej úrovni každý (záväzný) materiál predložiť na pripomienkové konanie všetkým pripomienkujúcim subjektom, t. j. zástupcom štátnej správy, zástupcom samosprávy, ako aj obyvateľom Slovenskej republiky. Z uvedeného dôvodu sa pripomienkové konanie niektorých (záväzných) materiálov uskutočňuje skôr na vládnej úrovni, než na rezortnej úrovni, a skôr na prezidentskej úrovni, než na parlamentnej úrovni. V nadväznosti na uvedené sa (celkom prirodzene) natíska (relevantná) úvaha, a to či je: a) ústavno-právne konformné pripomienkové konanie (záväzných) materiálov, ktoré sa uskutočňuje viac na úrovni vlády Slovenskej republiky, a menej na úrovni ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy a viac na úrovni prezidenta Slovenskej republiky, a menej na úrovni Národnej rady Slovenskej republiky a b) vecne a legislatívno-procesne kompatibilné vydať (záväzný) materiál spripomienkovaný vládou Slovenskej republiky a prezidentom Slovenskej republiky v pripomienkovom konaní uskutočnenom bez účasti všetkých pripomienkujúcich subjektov.

Kľúčové slová: pripomienkové konanie, Národná rada Slovenskej republiky, prezident Slovenskej republiky, vláda Slovenskej republiky.

Abstract: Despite the fact that (on the theoretical level) it is a possibility of constitutional bodies and central state administration bodies to submit any (binding) material to the comment procedure, (on the practical level) it is not an obligation regulated on the constitutional, statutory or sub-statutory level to submit any (binding) material to the comment procedure to all commenting subjects, i.e. to representatives of the state administration, representatives of the territorial self-government, as well as to the inhabitants of the Slovak Republic. For this reason, the comment procedure for some (binding) materials is carried out at the level of the government and not at the level of the ministry, and at the level of the president and not at the level of the parliament. In connection with the above, the (quite naturally) relevant question arises as to whether it is: (a) Is there constitutional compliance for the commenting on binding materials to occur more at the level of the Government of the Slovak Republic and less at the level of ministries and other central government bodies, and more at the level of the President of the Slovak Republic and less at the level of the National Council of the Slovak Republic?, (b) Is materially and legislatively compatible with the issuance of material that has been commented on by the Government of the Slovak Republic and the President of the Slovak Republic in a comment procedure that was conducted without the participation of all commenters.

¹ A zároveň, generálny štátny radca na odbore vládnej a parlamentnej agendy Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky (telefónne číslo 0915 214 193 / e-mailová adresa gunicm1@gmail.com).

Key words: commentary procedure, Government of the Slovak Republic, National Council of the Slovak Republic, president of the Slovak Republic.

ÚVOD

Významným míľnikom v procese kreovania takmer každého (záväzného) materiálu² je pripomienkové konanie.

Pripomienkové konanie možno definovať ako právom stanovenú možnosť zástupcov štátnej správy, zástupcov samosprávy, ako aj obyvateľov Slovenskej republiky podieľať sa na tvorbe (záväzných) materiálov vypracovaných ústavnými orgánmi alebo ústrednými orgánmi štátnej správy.

Napriek tomu, že podstata pripomienkového konania spočíva v naplnení demokraticko-právneho princípu účasti verejnosti na správe vecí verejných,³ a to prostredníctvom pripomienkovania (záväzných) materiálov,⁴ nie každý (záväzný) materiál

² Rozlišujeme nasledujúce druhy (záväzných) materiálov:

- a) legislatívne materiály
 - 1. opatrenie,
 - 2. vyhláška,
 - 3. nariadenie vlády Slovenskej republiky,
 - 4. legislatívny zámer,
 - 5. (tzv. „poslanecký“ alebo tzv. „vládny“) zákon,
 - 6. ústavný zákon,
 - 7. ústava,
- b) nelegislatívne materiály
 - 1. personálny návrh,
 - 2. plán zahraničných ciest,
 - 3. (ústna alebo písomná) informácia,
 - 4. programový, koncepčný a/alebo strategický materiál,
 - 5. faktografický a/alebo štatistický materiál,
 - 6. návrh na zmenu / zrušenie úlohy z uznesenia vlády Slovenskej republiky.

³ Právo účasti verejnosti na správe vecí verejných možno hľadať a objavovať v Ústave Slovenskej republiky, a to či už v článku 1 odseku 1 prvej vete Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorej „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát.“, ako aj v článku 27 odseku 1 druhej vete Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorej „Každý má právo sám alebo s inými obracať sa vo veciach verejného alebo iného spoločného záujmu na štátne orgány a orgány územnej samosprávy so žiadosťami, návrhmi a sťažnosťami.“, alebo v článku 30 odseku 1 prvej vete Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorej „Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov.“. Podľa nášho názoru, pojem „účasť verejnosti na správe vecí verejných“ nie je nutné interpretovať a aplikovať výlučne v intenciách zákona č. 85/1990 Zb. o petičnom práve v znení neskorších predpisov, ale je ho možné vykladať a uplatňovať v nadväznosti na inštitút pripomienkového konania upravený (okrem iného aj) v zákone Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovanom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, zákone č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, Legislatívnych pravidlách vlády Slovenskej republiky, Jednotnej metodike na posudzovanie vybraných vplyvov, Smernici na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky a Metodickom pokyne (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky.

⁴ Pojem „verejnosť“ je v rámci pripomienkového konania vhodné a účelné vykladať v širšom slova zmysle, keďže pripomienkového konania sa zúčastňujú nasledujúce subjekty:

- a) povinne pripomienkujúce subjekty
 - A. v prípade legislatívnych materiálov
 - ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy,
 - sekcia vládnej legislatívy Úradu vlády Slovenskej republiky,
 - odbor aproximácie práva Úradu vlády Slovenskej republiky,

sa predkladá na pripomienkovanie všetkým subjektom verejnej správy a občianskej spoločnosti.

Príkladom pripomienkového konania, v rámci ktorého sa (záväzný) materiál predkladá na pripomienkovanie všetkým zástupcom štátnej správy, zástupcom samosprávy, ako aj obyvateľom Slovenskej republiky je medzirezortné pripomienkové konanie.⁵

Príkladom pripomienkového konania, v rámci ktorého sa (záväzný) materiál nepredkladá na pripomienkovanie všetkým zástupcom štátnej správy, zástupcom samosprávy a obyvateľom Slovenskej republiky, je pripomienkové konanie, ktoré sa uskutočňuje na úrovni (členov) vlády Slovenskej republiky a pripomienkové konanie, ktoré sa uskutočňuje na úrovni prezidenta Slovenskej republiky.

Primárnym cieľom príspevku je zodpovedať relevantnú otázku „*Je (výlučne) vládou Slovenskej republiky a prezidentom Slovenskej republiky spripomienkovaný (záväzný) materiál vecne kompatibilný a legislatívno-procesne konformný (záväzný) materiál?*“.

Sekundárnym cieľom príspevku je prostredníctvom hľadania odpovede na vyššie položenú otázku, priblížiť pripomienkové konanie na vládnej úrovni a pripomienkové konanie na prezidentskej úrovni z pohľadu postavenia, pôsobnosti, práv a povinností, rokovania a rozhodovania pripomienkujúcich subjektov o (záväznom) materiáli.

1 PRIPOMIENKOVÉ KONANIE NA VLÁDNEJ ÚROVNI

Pripomienkové konanie k (záväznému) materiálu (zvyčajne) prebieha ešte pred samotným predložením materiálu na rokovanie vlády Slovenskej republiky,⁶ uvedená

-
- Národná banka Slovenska,
 - Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky,
 - Najvyšší súd Slovenskej republiky,
 - Generálna prokuratúra Slovenskej republiky,
 - ďalšie orgány a inštitúcie, ak tak určí predseda vlády Slovenskej republiky, vláda Slovenskej republiky alebo ak to vyplýva z osobitného predpisu [napríklad zákona č. 103/2007 Z. z. o trojstranných konzultáciách na celoštátnej úrovni a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o tripartite) v znení neskorších predpisov],
- B. v prípade nelegislatívnych materiálov
- ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy,
 - orgány a inštitúcie, ktorým sa v nelegislatívnych materiáloch navrhujú úlohy a/alebo ktorých sa problematika týka,
 - sekcia vládnej agendy Úradu vlády Slovenskej republiky,
- b) ostatné pripomienkujúce subjekty (ostatné štátne orgány, orgány územnej samosprávy, orgány záujmovej samosprávy),
- c) verejnosť v užšom slova zmysle (obyvatelia Slovenskej republiky). [Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky, Jednotná metodika na posudzovanie vybraných vplyvov, Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky, Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky].
- ⁵ V tejto súvislosti poukazujeme na skutočnosť, že podľa článku 10 odseku 6 Smernice na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky na (medzirezortné) pripomienkové konanie nemusia byť predložené
- a) materiály s faktografickými údajmi, informatívne materiály, plány zahraničných ciest, personálne návrhy,
 - b) materiály, ak tak rozhodne vláda Slovenskej republiky (na návrh člena vlády Slovenskej republiky).
- ⁶ Pripomienkové konanie v Slovenskej republike upravujú
- A. Predpisy ústavno-právneho charakteru:
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov,
 - zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,
 - zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov,
 - zákon č. 103/2007 Z. z. o trojstranných konzultáciách na celoštátnej úrovni a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o tripartite) v znení neskorších predpisov,

skutočnosť však nevylučuje možnosť zmeny a/alebo doplnenia (záväzného) materiálu na rokovaní vlády Slovenskej republiky.

Predloženiu materiálu na rokovanie vlády Slovenskej republiky predchádza príprava materiálu na úrovni ministerstva alebo ostatného ústredného orgánu štátnej správy. Po dokončení (finálnej) podoby sa materiál predkladá na

- interné (rezortné) pripomienkové konanie, ktoré možno definovať ako štádium tvorby a úpravy (legislatívneho, respektíve nelegislatívneho) materiálu uskutočňované interne, t. j. na ministerstve alebo ostatnom ústrednom orgáne štátnej správy, na úrovni organizačných útvarov ministerstva alebo ostatného ústredného orgánu štátnej správy, ktorého cieľom je získať odborné stanoviská organizačných útvarov ministerstva alebo ostatného ústredného orgánu štátnej správy, za účelom ich využitia ako podnetu na dopracovanie a zlepšenie kvality materiálu,⁷
- predbežné pripomienkové konanie a záverečné posúdenie vybraných vplyvov, ktoré možno definovať ako štádium tvorby a úpravy materiálu, v rámci ktorého osobitný orgán - Stála pracovná komisia Legislatívnej rady vlády Slovenskej republiky na posudzovanie vybraných vplyvov pri Ministerstve hospodárstva Slovenskej republiky posudzuje (výlučne) materiály, v ktorých predkladateľ identifikoval (aspoň) jeden z vybraných vplyvov - vplyvy na rozpočet verejnej správy; vplyvy na limit verejných výdavkov; vplyvy na podnikateľské prostredie; sociálne vplyvy; vplyvy na životné prostredie; vplyvy na informatizáciu spoločnosti; vplyvy na služby verejnej správy pre občana; vplyvy na manželstvo, rodičovstvo a rodinu, s

-
- zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
 - B. Predpisy mimoprávneho charakteru, respektíve neprávneho charakteru:
 - Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky a Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky [schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 512 z 13. júna 2001 (dostupné on-line na webovom sídle: <https://www.vlada.gov.sk/vlada-sr/dokumenty/>)].
 - Pravidlá zapájania verejnosti do tvorby verejných politík [schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 645 zo 17. decembra 2014 (dostupné on-line na webovom sídle: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/11459/1>)].
 - Jednotná metodika na posudzovanie vybraných vplyvov [schválená uznesením vlády Slovenskej republiky č. 24 z 14. januára 2015 v znení uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 513 zo 16. septembra 2015, uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 76 z 24. februára 2016, uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 234 z 5. mája 2021, uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 383 z 8. júna 2022, uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 383 z 8. júna 2022 a uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 479 z 27. septembra 2023 (dostupná on-line na webovom sídle: <https://www.mhsr.sk/podnikatelske-prostredie/jednotna-metodika/dokumenty>)].
 - Pravidlá pre uzatváranie medzinárodných zmlúv a zmluvnú prax [schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 743 z 21. októbra 2009 (dostupné on-line na webovom sídle: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/3567/1>)].
 - Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky [schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 561 zo 25. septembra 2024 (dostupné on-line na webovom sídle: <https://www.vlada.gov.sk/vlada-sr/dokumenty/>)].

⁷ Pred predložením materiálu na interné (rezortné) pripomienkové konanie sa (výlučne) pri legislatívnych materiáloch na portáli Slov-lex zverejňuje predbežná informácia ako prostriedok zapájania verejnosti do prípravy legislatívneho materiálu, ku ktorej sa môžu vyjadriť všetky pripomienkujúce subjekty - zástupcovia štátnej správy, zástupcovia samosprávy, ako aj obyvatelia Slovenskej republiky. Lehota na vyjadrenie k predbežnej informácii je najmenej desať pracovných dní, ak predkladateľ neurčí dlhšiu lehotu, pričom lehota na vyjadrenie začína plynúť dňom zverejnenia predbežnej informácie na portáli Slov-lex. Vyjadrenie zástupcov štátnej správy, zástupcov samosprávy a obyvateľov Slovenskej republiky k predbežnej informácii má odporúčací charakter, t. j. nie je potrebné ho vyhodnocovať a uskutočniť rozporové konanie. [Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky].

cieľom predchádzania, respektíve zamedzenia (negatívnych) dopadov materiálu na fungovanie štátu a spoločnosti,⁸

- medzirezortné pripomienkové konanie, ktoré možno definovať ako štádium tvorby a úpravy (legislatívneho, respektíve nelegislatívneho) materiálu, uskutočňované (v elektronickej podobe), prostredníctvom predloženia materiálu na portál Slov-lex, s cieľom (v určenej lehote) získať odborné / laické vyjadrenia zástupcov štátnej správy, zástupcov samosprávy, ako aj obyvateľov Slovenskej republiky, za účelom ich využitia ako podnetu na dopracovanie a zlepšenie kvality materiálu.⁹

Pripomienkové konanie na úrovni vlády Slovenskej republiky predstavuje osobitný typ pripomienkového konania, ktorého podstata spočíva v možnosti člena vlády Slovenskej republiky uplatniť pripomienku k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky počas rokovania vlády Slovenskej republiky, s cieľom zmeny alebo doplnenia materiálu o podnety zástupcov štátnej správy, zástupcov samosprávy, obyvateľov Slovenskej republiky, ktoré nie sú upravené v obsahu a/alebo texte materiálu.

Základom pripomienkového konania na úrovni vlády Slovenskej republiky sú (výlučne) osobitné prepisy,¹⁰ ktoré nemajú právny charakter, ale majú neprávny charakter, respektíve mimoprávny charakter.

Pripomienkovému konaniu na úrovni vlády Slovenskej republiky predchádza

- predloženie materiálu ministerstvom a/alebo ostatným ústredným orgánom štátnej správy (do podateľne) Úradu vlády Slovenskej republiky,

⁸ Pred predložením materiálu na predbežné pripomienkové konanie, počas predbežného pripomienkového konania alebo po skončení predbežného pripomienkového konania môžu prebiehať konzultácie s podnikateľskými subjektmi, a to najmä pri materiáloch, pri ktorých boli identifikované vplyvy na podnikateľské prostredie. Cieľom konzultácii s podnikateľskými subjektmi je informovať dotknuté podnikateľské subjekty (v dostatočnom časovom predstihu) o pripravovaných zmenách, ako aj hľadať alternatívnych riešení, ktorých realizácia by mohla dosiahnuť optimálne riešenie s ohľadom na dotknuté podnikateľské subjekty. Konzultácie s podnikateľskými subjektmi trvajú minimálne štyri týždne, pričom túto lehotu je možné skrátiť po vzájomnej dohode s podnikateľskými subjektmi. Konzultácie s podnikateľským prostredím sa uskutočňujú vo forme (pravidelných / nepravidelných) stretnutí na úrovni pracovnej skupiny / výboru / komisie, neformálneho stretnutia, verejného rokovania, semináru, online pripomienkovania. [Jednotná metodika na posudzovanie vybraných vplyvov].

⁹ Pred predložením materiálu na rokovanie vlády Slovenskej republiky môže, respektíve musí materiál podliehať pripomienkovému konaniu zo strany poradných orgánov vlády Slovenskej republiky, ktorými sú primárne Legislatívna rada vlády Slovenskej republiky (výlučne pri legislatívnych materiáloch) a Hospodárska a sociálna rada Slovenskej republiky (výlučne pri materiáloch, ktoré majú identifikovaný niektorý z vybraných vplyvov), a sekundárne Rada vlády Slovenskej republiky pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj, Rada vlády Slovenskej republiky na podporu exportu a investícií, Rada vlády Slovenskej republiky pre kultúru a kreatívny priemysel, Rada vlády Slovenskej republiky pre odborné vzdelávanie a prípravu, Rada vlády Slovenskej republiky pre osoby so zdravotným postihnutím, Rada vlády Slovenskej republiky pre Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky, Rada vlády Slovenskej republiky pre práva seniorov a prispôsobovanie verejných politík procesu starnutia populácie, Rada vlády Slovenskej republiky pre digitalizáciu verejnej správy a jednotný digitálny trh, Rada vlády Slovenskej republiky pre duševné zdravie, Rada vlády Slovenskej republiky pre Európsku zelenú dohodu, Rada vlády Slovenskej republiky pre konkurencieschopnosť a produktivitu, Rada vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, Rada vlády Slovenskej republiky pre mimovládne neziskové organizácie, Rada vlády Slovenskej republiky pre politiku súdržnosti 2021 – 2027, Rada vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality, Rada vlády Slovenskej republiky pre protidrogovú politiku, Rada vlády Slovenskej republiky pre rodinu a demografický vývoj, Rada vlády Slovenskej republiky pre vedu, techniku a inovácie. [Zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, Legislatívne pravidla vlády Slovenskej republiky, Jednotná metodika na posudzovanie vybraných vplyvov, Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky, Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky].

¹⁰ Rokovací poriadok vlády Slovenskej republiky,

Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky, Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky.

- príprava návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky na základe materiálov predložených ministerstvami a/alebo ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy (do podateľne) Úradu vlády Slovenskej republiky,¹¹
- schválenie návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky členmi vlády Slovenskej republiky na úvod rokovania vlády Slovenskej republiky,¹²
- rokovanie vlády Slovenskej republiky o materiáloch ministerstiev a/alebo ostatných ústredných orgánov štátnej správy zoradených podľa poradia predloženia (podateľni) Úradu vlády Slovenskej republiky do bodov programu rokovania vlády Slovenskej republiky.¹³

Pokiaľ ide o formu materiálov, ktoré sú predložené na rokovanie vlády Slovenskej republiky, členovia vlády Slovenskej republiky, ako aj vedúci predstavitelia ostatných ústredných orgánov štátnej správy sú oprávnení predkladať na rokovanie vlády Slovenskej republiky (legislatívne, respektíve nelegislatívne) materiály, vrátane sprievodnej dokumentácie, v písomnej forme alebo ústnej forme (ak o tom rozhodne vláda Slovenskej republiky).¹⁴

¹¹ Návrh programu rokovania vlády Slovenskej republiky zostavuje Úrad vlády Slovenskej republiky a schvaľuje vedúci Úradu vlády Slovenskej republiky. [Rokovací poriadok vlády Slovenskej republiky].

¹² Na začiatku rokovania vlády Slovenskej republiky, predseda(júci) vlády Slovenskej republiky otvorí schôdzu a zistí, či je vláda Slovenskej republiky uznášaniaschopná, t. j. či je prítomná nadpolovičná väčšina (všetkých) členov vlády Slovenskej republiky. Ak na rokovaní vlády Slovenskej republiky nie je prítomná nadpolovičná väčšina (všetkých) členov vlády Slovenskej republiky, predseda(júci) vlády Slovenskej republiky vyhlási, že vláda Slovenskej republiky nie je uznášaniaschopná, zruší rokovanie vlády Slovenskej republiky, a zároveň určí termín budúceho rokovania vlády Slovenskej republiky. Ak je vláda Slovenskej republiky uznášaniaschopná, predseda(júci) vlády Slovenskej republiky požiada členov vlády Slovenskej republiky, aby hlasovali o (ne)schválení návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky, pričom každý člen vlády Slovenskej republiky (poprípade aj vedúci Úradu vlády Slovenskej republiky ako účastník rokovania vlády Slovenskej republiky s poradným hlasom) je oprávnený navrhnúť vypustenie, respektíve doplnenie návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky a/alebo zmenu poradia bodov návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky. O takomto návrhu člena vlády Slovenskej republiky rozhodne vláda Slovenskej republiky hlasovaním, a to bez (predchádzajúcej) rozpravy. Následne, vláda Slovenskej republiky pristúpi k rokovaniu o bodoch programu rokovania vlády Slovenskej republiky, pričom každý bod programu rokovania vlády Slovenskej republiky uvedie príslušný člen vlády Slovenskej republiky alebo vedúci predstaviteľ ostatného ústredného orgánu štátnej správy. [Rokovací poriadok vlády Slovenskej republiky].

¹³ Rokovací poriadok vlády Slovenskej republiky.

¹⁴ Ak sa materiál predkladá (do podateľne) Úradu vlády Slovenskej republiky v listinnej podobe, predkladá sa sprievodný list (ktorý obsahuje žiadosť ministra alebo vedúceho predstaviteľa ostatného ústredného orgánu štátnej správy predsedovi vlády Slovenskej republiky o zaradenie materiálu na rokovanie vlády Slovenskej republiky; dátum a rezortné číslo materiálu; názov materiálu; deň rokovania vlády Slovenskej republiky, na ktorom minister alebo vedúci predstaviteľ ostatného ústredného orgánu štátnej správy navrhuje prerokovať materiál vládou Slovenskej republiky; vyhlásenie, že materiál sa predkladá v listinnej podobe a elektronickej podobe, ktoré sú totožné a vlastnoručný podpis ministra alebo vedúceho predstaviteľa ostatného ústredného orgánu štátnej správy), vlastný materiál spolu sprievodnými dokumentmi, ktorými sú

a) v prípade legislatívneho materiálu najmä

1. obal,
2. návrh uznesenia vlády Slovenskej republiky,
3. predkladacia správa,
4. dôvodová správa (všeobecná časť a osobitná časť),
5. doložka vybraných vplyvov (poprípade aj príslušná analýza vplyvov),
6. správa o účasti verejnosti na tvorbe legislatívneho materiálu,
7. doložka zlučiteľnosti,
8. vyhodnotenie pripomienkového konania,
9. vyhlásenie predkladateľa.

b) v prípade nelegislatívnemu materiálu najmä

1. obal,
2. návrh uznesenia vlády Slovenskej republiky / návrh záznamu vlády Slovenskej republiky,
3. predkladacia správa,

Pokiaľ ide o začiatok pripomienkového konania na úrovni vlády Slovenskej republiky, pripomienkové konanie na úrovni vlády Slovenskej republiky sa zahajuje spôsobom, že po prednesení úvodného slova k materiálu predkladateľom, pred hlasovaním o prerokúvanom bode programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky, predseda(júci) vlády Slovenskej republiky otvorí rozpravu k prerokúvanému bodu programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky, sú členovia vlády Slovenskej republiky oprávnení

- a) klásť predkladateľovi otázky týkajúce sa obsahu a/alebo textu materiálu, ktorý bol predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky,
- b) uplatňovať pripomienky k obsahu a/alebo textu materiálu, ktorý bol predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky.

Týmto aktmi členov vlády Slovenskej republiky sa zahajuje pripomienkové konanie na úrovni vlády Slovenskej republiky.¹⁵

Pripomienky členov vlády Slovenskej republiky môžu smerovať k zmene a/alebo doplnení materiálu predloženého na rokovanie vlády Slovenskej republiky, pričom musí ísť o jednoznačne formulovaný a zdôvodnený návrh na formálnu úpravu materiálu alebo obsahovú úpravu materiálu (nie je však vylúčené, že člen vlády Slovenskej republiky odporučí predkladateľovi požiadať vládu Slovenskej republiky o vypustenie bodu programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky, a to za účelom prepracovania materiálu alebo dopracovania materiálu, alebo požiada vládu Slovenskej republiky o neschválenie bodu programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky).¹⁶

Predkladateľ je povinný reagovať na pripomienky uplatnené k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, pričom je oprávnený pripomienky uplatnené k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky akceptovať, čiastočne akceptovať alebo neakceptovať, t. j. súhlasiť alebo nesúhlasiť s navrhovanými

-
4. doložka vybraných vplyvov (poprípade aj príslušná analýza vplyvov),
 5. vyhodnotenie pripomienkového konania,
 6. vyhlásenie predkladateľa.

Materiály sa predkladajú (do podateľne) Úradu vlády Slovenskej republiky v jednom rovnopise

- v listinnej podobe (ktorej obal a vlastný materiál je podpísaný príslušným ministrom alebo vedúcim predstaviteľom ostatného ústredného orgánu štátnej správy),
- v elektronickej podobe (ktorá je totožná s listinnou podobou, a ktorá obsahuje materiál, vrátane sprievodných dokumentov, vo formáte .doc a formáte .pdf, na e-mailovú adresu material@vlada.gov.sk),
- zverejnením materiálu na portáli Slov-lex.

Ak sa materiál predkladá priamo na rokovaní vlády Slovenskej republiky, a to žiadosťou člena vlády Slovenskej republiky o zmenu alebo doplnenie návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky, alebo ak sa materiál predkladá na rokovanie vlády Slovenskej republiky v ústnej podobe, vyššie uvedené ustanovenia sa uplatnia primerane, a to v závislosti od druhu materiálu. [Rokovací poriadok vlády Slovenskej republiky, Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky, Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky.].

¹⁵ Článok 8 odseky 1 až 4 Rokovacieho poriadku vlády Slovenskej republiky.

¹⁶ Ani Rokovací poriadok vlády Slovenskej republiky, ani Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ani Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky neupravujú ani formu pripomienky, ani charakter pripomienky, avšak vzhľadom na skutočnosť, že ide o pripomienku uplatňovanú členom vlády Slovenskej republiky k materiálu, ktorý bol predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky, vychádzame z tézy, že pôjde skôr o vecnú pripomienku, než o legislatívno-technickú pripomienku, a rovnako že pôjde skôr o pripomienku zásadného charakteru, než o odporúčaciu pripomienku.

zmenami a/alebo doplneniami materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky.¹⁷

Vláda Slovenskej republiky môže schváliť materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky s pripomienkami, ale nemôže schváliť materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky s rozpormi. Z uvedeného dôvodu, ak predkladateľ neakceptoval pripomienku člena vlády Slovenskej republiky, ktorú uplatnil k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky a člen vlády Slovenskej republiky neustúpil od pripomienky, ktorú uplatnil k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky najneskôr do začiatku rokovania vlády Slovenskej republiky, predseda(júci) vlády Slovenskej republiky preruší rokovanie vlády Slovenskej republiky o bode programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál, ku ktorému člen vlády Slovenskej republiky uplatnil pripomienku, ktorá je predmetom rozporu, a požiada predkladateľa a člena vlády Slovenskej republiky, ktorý uplatnil pripomienku k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorá je predmetom rozporu, o opustenie rokovacej miestnosti vlády Slovenskej republiky za účelom odstránenia rozporu k pripomienke uplatnenej k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Ak rozpor nie je možné odstrániť ani takýmto spôsobom, predseda(júci) vlády Slovenskej republiky požiada členov vlády Slovenskej republiky, aby hlasovali o pripomienke uplatnenej k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorá je predmetom rozporu. Ak nadpolovičná väčšina (všetkých) členov vlády Slovenskej republiky v hlasovaní vysloví súhlas s pripomienkou člena vlády Slovenskej republiky uplatnenej k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorá je predmetom rozporu, predkladateľ je povinný pripomienku zapracovať do materiálu, a rozpor je odstránený. Ak nadpolovičná väčšina (všetkých) členov vlády Slovenskej republiky v hlasovaní nevysloví súhlas s pripomienkou člena vlády Slovenskej republiky uplatnenej k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorá je predmetom rozporu, člen vlády Slovenskej republiky, ktorý uplatnil pripomienku k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorá je predmetom rozporu, je povinný ustúpiť od pripomienky uplatnenej k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorá je predmetom rozporu, predkladateľ nie je povinný pripomienku zapracovať do materiálu a rozpor je odstránený. Uvedený postup sa primerane uplatní aj v prípade čiastočného akceptovania pripomienky k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky.¹⁸

Zapracovanie pripomienky do materiálu, ktorý bol schválený vládou Slovenskej republiky, je potrebné uskutočniť bezodkladne, respektíve v čo možno najkratšej lehote, pričom o forme a spôsobe zapracovania pripomienky je potrebné informovať

- a) pri legislatívnom materiáli sekciu vládnej legislatívy Úradu vlády Slovenskej republiky,
- b) pri nelegislatívnom materiáli sekciu vládnej agendy Úradu vlády Slovenskej republiky,

ktoré rozhodnú o (ne)dostatočnom zapracovaní pripomienky a (ne)pripustení materiálu do ďalšieho štádia pripomienkového konania.¹⁹

Následne, predseda(júci) vlády Slovenskej republiky ukončí rozpravu o bode programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál predložený na

¹⁷ Článok 8 odsek 5 Rokovacieho poriadku vlády Slovenskej republiky.

¹⁸ Rokovací poriadok vlády Slovenskej republiky, Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky, Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky.

¹⁹ Smernica na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky, Metodický pokyn (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky.

rokovanie vlády Slovenskej republiky a požiada členov vlády Slovenskej republiky, aby hlasovali o bode programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky.

O materiáloch predložených na rokovanie vlády Slovenskej republiky rozhoduje vláda Slovenskej republiky uznesením vlády Slovenskej republiky,²⁰ na prijatie ktorého je potrebná nadpolovičná väčšina (všetkých) členov vlády Slovenskej republiky.²¹

Po hlasovaní o (ne)schválení uznesenia vlády Slovenskej republiky predseda(júci) vlády Slovenskej republiky oznámi členom vlády Slovenskej republiky a osobám zúčastneným na rokovaní vlády Slovenskej republiky výsledok hlasovania o uznesení vlády Slovenskej republiky k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky.²²

²⁰ Podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky „uznesenie vlády Slovenskej republiky je (vo všeobecnosti) len interným aktom riadenia adresovaným členom vlády Slovenskej republiky (a vedúcim predstaviteľom) ostatných ústredných orgánov štátnej správy, prípadne im podriadeným orgánom štátnej správy. Jeho účelom je určiť podmienky, ktoré majú dodržiavať jednotlivé ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy pri príprave a predkladaní návrhov legislatívnych materiálov a návrhov nelegislatívnych materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky.“. [Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky spisovej značky II. ÚS 514/2012 zo dňa 22. novembra 2012.].

²¹ Člena vlády Slovenskej republiky v čase jeho neprítomnosti (alebo na základe jeho poverenia) zastupuje na rokovaní vlády Slovenskej republiky v rozsahu jeho práv a povinností štátny tajomník, ktorý (však) má na rokovaní vlády Slovenskej republiky (len) poradný hlas. [Článok 3 odsek 3 Rokovacieho poriadku vlády Slovenskej republiky.].

²² Pokiaľ ide o výsledok rokovania vlády Slovenskej republiky o bode programu rokovania vlády Slovenskej republiky, ktorého predmetom je materiál ministerstva alebo ostatného ústredného orgánu štátnej správy, vláda Slovenskej republiky môže materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky

- schváliť (vláda Slovenskej republiky schváli materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky ako celok),
- schváliť s pripomienkou (vláda Slovenskej republiky schváli materiál predložený na rokovaní vlády Slovenskej republiky v znení jednej pripomienky, ktorá bola uplatnená na rokovaní vlády Slovenskej republiky),
- schváliť s pripomienkami (vláda Slovenskej republiky schváli materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky v znení pripomienok, ktoré boli uplatnené na rokovaní vlády Slovenskej republiky),
- súhlasiť (vláda Slovenskej republiky súhlasí s tzv. „poslaneckým“ návrhom zákona, ktorý bol predložený na rokovaní vlády Slovenskej republiky),
- vziať na vedomie (vláda Slovenskej republiky vezme na vedomie materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky v predloženej znení),
- vziať na vedomie s pripomienkou (vláda Slovenskej republiky verne na vedomie materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky v znení jednej pripomienky, uplatnenej na rokovaní vlády Slovenskej republiky),
- vziať na vedomie s pripomienkami (vláda Slovenskej republiky vezme na vedomie materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky v znení pripomienok, uplatnených na rokovaní vlády Slovenskej republiky),
- neschváliť (vláda Slovenskej republiky neschváli materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky ako celok),
- nesúhlasiť (vláda Slovenskej republiky nesúhlasí s tzv. „poslaneckým“ návrhom zákona, ktorý bol predložený na rokovaní vlády Slovenskej republiky),
- vypustiť (materiál je vypustený z návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky dodatkom k návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky alebo na začiatku rokovania vlády Slovenskej republiky počas schvaľovania návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky členmi vlády Slovenskej republiky),
- vrátiť (vláda Slovenskej republiky v priebehu rokovania vlády Slovenskej republiky vráti materiál predkladateľovi na dopracovanie formou dodatku k materiálu alebo nového znenia materiálu alebo prerokovania v poradnom orgáne vlády Slovenskej republiky),
- stiahnuť (predkladateľ stiahne materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky z návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky, pred schvaľovaním návrhu programu rokovania vlády Slovenskej republiky členmi vlády Slovenskej republiky),

Z rokovania vlády Slovenskej republiky sa vyhotovuje zápisnica (v listinnej podobe a elektronickej podobe), ktorá obsahuje priebeh a výsledky rokovania vlády Slovenskej republiky, prijaté uznesenia vlády Slovenskej republiky a výsledky hlasovania o jednotlivých bodoch programu rokovania vlády Slovenskej republiky. Zároveň, každý člen vlády Slovenskej republiky má právo, ak o to požiada predsedu vlády Slovenskej republiky, aby sa jeho odlišné stanovisko a/alebo výhrady k programu rokovania vlády Slovenskej republiky, k materiálu, ktorý bol predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky, k uzneseniu vlády Slovenskej republiky alebo záznamu vlády Slovenskej republiky či inému rozhodnutiu vlády Slovenskej republiky uviedli v zápisnici z rokovania vlády Slovenskej republiky.²³

Z vyššie uvedeného výkladu vyplýva, že pripomienkové konanie na úrovni vlády Slovenskej republiky možno uskutočniť tým, že člen vlády Slovenskej republiky v rámci rokovania vlády Slovenskej republiky uplatní pripomienku k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorý je zaradený do programu rokovania vlády Slovenskej republiky, za účelom zmeny alebo doplnenia materiálu o podnety zástupcov štátnej správy, zástupcov samosprávy, obyvateľov Slovenskej republiky, ktoré nie sú upravené v obsahu a/alebo texte materiálu, a ktorou navrhne zmenu alebo doplnenie materiálu, ktorý bol predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky. Pripomienku uplatnenú členom vlády Slovenskej republiky k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky môže predkladateľ akceptovať, čiastočne akceptovať alebo neakceptovať, pričom o čiastočne akceptovanej, respektíve neakceptovanej pripomienke k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ktorá je predmetom (pretrvávajúceho) rozporu medzi predkladateľom a členom vlády Slovenskej republiky, ktorý uplatnil pripomienku k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, ako aj o (ne) zapracovaní pripomienky do materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky, rozhodne (hlasovaním) vláda Slovenskej republiky.

2 PRIPOMIENKOVÉ KONANIE NA PREZIDENTSKEJ ÚROVNI

Pripomienkové konanie na úrovni prezidenta Slovenskej republiky predstavuje osobitý typ pripomienkového konania, ktoré sa viaže na výkon tzv. „vetovacieho“ oprávnenia prezidenta Slovenskej republiky.

Ústavným základom tzv. „vetovacieho“ oprávnenia je článok 87 odsek 2 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „*Ak prezident Slovenskej republiky vráti zákon s pripomienkami, Národná rada Slovenskej republiky zákon opätovne prerokuje a v prípade jeho schválenia musí byť taký zákon vyhlásený.*“, a s tým súvisiaci článok 102 odsek 1 písmeno o) Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého prezident Slovenskej republiky „*môže vrátiť*

-
- prerušiť rokovanie (vláda Slovenskej republiky preruší rokovanie o materiáli predloženom na rokovanie vlády Slovenskej republiky s dodatkom, že rokovanie o materiáli predloženom na rokovanie vlády Slovenskej republiky bude pokračovať neskôr),
 - odložiť (vláda Slovenskej republiky bez rokovania o materiáli predloženom na rokovanie vlády Slovenskej republiky odloží materiál predložený na rokovanie vlády Slovenskej republiky na iné rokovanie vlády Slovenskej republiky),
 - vystaviť znenie so zapracovanými pripomienkami (vystavený materiál predkladateľ dopracuje podľa pripomienok uplatnených k materiálu predloženému na rokovanie vlády Slovenskej republiky a schválených na rokovaní vlády Slovenskej republiky),
 - súhlasiť s pripomienkou (vláda Slovenskej republiky súhlasí s materiálom v znení pripomienky uplatnenej členom vlády Slovenskej republiky a schválenej vládou Slovenskej republiky),
 - súhlasiť s pripomienkami (vláda Slovenskej republiky súhlasí s materiálom v znení pripomienok uplatnených členom/členmi vlády Slovenskej republiky a schválených vládou Slovenskej republiky). [Kapitola 4, podkapitola 4.4 Metodického pokynu (vedúceho Úradu vlády Slovenskej republiky) na prípravu a predkladanie materiálov na rokovanie vlády Slovenskej republiky].

²³ Článok 12 odseky 1 a 2 Rokovacieho poriadku vlády Slovenskej republiky.

Národnej rade Slovenskej republiky zákon s pripomienkami do 15 dní od doručenia schváleného zákona“.²⁴

Právnym základom tzv. „vetovacieho“ oprávnenia je § 90 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky, podľa ktorého

„(1) Ak prezident republiky vráti zákon s pripomienkami Národnej rade na opätovné prerokovanie, prerokuje sa v druhom a treťom čítaní s tým, že predmetom prerokovania sú iba pripomienky prezidenta republiky. Pripomienky musia obsahovať presné znenie navrhovanej úpravy, ak prezident republiky nenavrhne neprijatie celého zákona.“,²⁵

„(3) Na prezidenta republiky sa ustanovenia o navrhovateľovi zákona vzťahujú primerane. Na schôdzi Národnej rady prezidenta republiky môže zastúpiť v odôvodnených prípadoch vedúci Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky.“.²⁶

Predmetom tzv. „vetovacieho“ oprávnenia sú (v teoretickej rovine) zákony (ústavné zákony a/alebo tzv. „obyčajné“ zákony), avšak (v praktickej rovine) je prezident Slovenskej republiky ústavno-právne spôsobilý uplatniť tzv. „vetovacie“ oprávnenie výlučne vo vzťahu k tzv. „obyčajným“ zákonom, a nie vzťahu k ústavným zákonom.²⁷

24 V prípade tzv. „vetovacieho“ oprávnenia možno hovoriť o suspenzívnom vete prezidenta Slovenskej republiky, ktoré, narozdiel od absolútneho veta prezidenta Slovenskej republiky, (ktoré je definitívne a bezpodmienečné), stráca platnosť po tom, ako je prelomené Národnou radou Slovenskej republiky, a zákon (opätovne) schválený nadpolovičnou väčšinou (všetkých) poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. [HORVÁTH, P. Prezident v politickom systéme Slovenskej republiky. In Slovenská politologická revue, ročník 5, rok 2005, číslo 3, s. 25 - 45.].

25 § 90 odsek 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

26 § 90 odsek 3 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

27 Napriek tomu, že Ústava Slovenskej republiky vo svojom obsahu a texte nie vždy dôsledne rozlišuje medzi pojmami „ústavný zákon“ a „zákon“, vychádzajúc zo znenia ústavného zákona č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. zastávame názor, že v súčasnosti platné a účinné znenie článku 87 odseku 2 Ústavy Slovenskej republiky a článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky vylučuje uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia vo vzťahu k ústavným zákonom. Tento názor odôvodňujeme s poukazom na pôvodné znenie článku 102 písmena n) Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „prezident Slovenskej republiky môže vrátiť Národnej rade Slovenskej republiky ústavné zákony a zákony s pripomienkami, a to v lehote 15 dní po ich schválení“. Kým Ústava Slovenskej republiky v pôvodne platnom a účinnom znení v článku 102 písmena n) Ústavy Slovenskej republiky rozlišovala medzi pojmami „ústavný zákon“ a „zákon“, ústavný zákon č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. z článku 102 ods. 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky vypustil slová „ústavný zákon“ v príslušnom tvare a tzv. „vetovacie“ oprávnenie zúžil (len) na zákony schválené Národnou radou Slovenskej republiky. V tejto súvislosti poukazujeme aj na článok 84 odsek 3 druhú vetu Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorej „na prijatie zákona vráteného prezidentom Slovenskej republiky podľa čl. 102 písm. o) je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov.“, ktorá zvyrazňuje postavenie prezidenta Slovenskej republiky, váhu ústavného aktu tzv. „vetovacieho“ oprávnenia, a naň nadväzujúce vrátenie zákona Národnej rade Slovenskej republiky, na ktorého (opätovné) schválenie je potrebný súhlas vyššieho kvóra ako v prípade (prvého) schválenia. Ústava Slovenskej republiky však neupravuje obdobné ustanovenie vo vzťahu k ústavným zákonom, z čoho možno vyvodiť záver, že vydať ústavný zákon je možné len raz, a to postupom podľa článku 84 odseku 4 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „na prijatie ústavy, zmenu ústavy, ústavného zákona ... je potrebný súhlas aspoň trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov.“. Ak by aj prezident Slovenskej republiky prostredníctvom uplatnenia tzv. „vetovacieho“ oprávnenia vrátil Národnej rade Slovenskej republiky ústavný zákon na (opätovné) prerokovanie, Ústava Slovenskej republiky neupravuje postup, na základe ktorého by Národná rada Slovenskej republiky (opätovne) prerokovala (a schválila) ústavný zákon vrátený prezidentom Slovenskej republiky. V teoretickej rovine prichádza do úvahy analogické uplatnenie článku 84 odseku 3 druhej vety Ústavy Slovenskej republiky, t. j. schválenie ústavného zákona rovnakou (nadpolovičnou) väčšinou (všetkých) poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, tak ako pri zákonoch, v praktickej rovine by však takýto postup bol popretím ústavného zákonodarstva spočívajúceho vo vydávaní ústavných zákonov ako ústavno-právnych aktov Národnej rady Slovenskej republiky s vyšším významom, na prijatie ktorých sa vyžaduje viac poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, ako sa vyžaduje na schválenie zákona, pretože ústavný zákon

Podstata tzv. „vetovacieho“ oprávnenia spočíva v rozhodnutí prezidenta Slovenskej republiky či zákon, ktorý schválila Národná rada Slovenskej republiky, podpíše alebo tento zákon nepodpíše, uplatní pripomienky k zákonu Národnej rady Slovenskej republiky, prostredníctvom ktorých vráti zákon Národnej rade Slovenskej republiky na (opätovné) prerokovanie.²⁸

Pokiaľ ide o formu pripomienok prezidenta Slovenskej republiky, prezident Slovenskej republiky realizuje ústavno-právny akt uplatnenia tzv. „vetovacieho“ oprávnenia prostredníctvom rozhodnutia prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky, ktorý je adresovaný Národnej rade Slovenskej republiky.

Pokiaľ ide o náležitosti pripomienok prezidenta Slovenskej republiky, ak prezident Slovenskej republiky uplatní tzv. „vetovacie“ oprávnenie a vráti zákon s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky na (opätovné) prerokovanie, pripomienky prezidenta Slovenskej republiky musia spĺňať legislatívno-technické náležitosti vyžadované zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky, t. j. pripomienky prezidenta Slovenskej republiky musia obsahovať presné znenie navrhovanej úpravy (s výnimkou, ak prezident Slovenskej republiky navrhuje neprijatie zákona ako celku) a odôvodnenie.

Zo zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky vyplýva, že Národná rada Slovenskej republiky nie je oprávnená zasahovať do zákona, ktorý prezident Slovenskej republiky vrátil Národnej rade Slovenskej republiky na (opätovné) prerokovanie, nad rámec pripomienok uplatnených prezidentom Slovenskej republiky. Inak povedané, povinnosť Národnej rady Slovenskej republiky (opätovne) prerokovať zákon je obmedzená rozsahom a obsahom pripomienok uplatnených prezidentom Slovenskej republiky.²⁹

Národná rada Slovenskej republiky svoju ústavnú povinnosť (opätovne) prerokovať zákon splní tým, že sa pripomienkami prezidenta Slovenskej republiky k vrátenému zákonu bude zaoberať (t. j. prerokuje pripomienky prezidenta Slovenskej republiky), nie však že zákon schváli, a to či už v pôvodnom znení, alebo v znení pripomienok prezidenta Slovenskej republiky.³⁰

vrátený prezidentom Slovenskej republiky by bol schvaľovaný „iba“ nadpolovičnou väčšinou (všetkých) poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. [OROSZ, L. - ŠIMUNIČOVÁ, K. Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky. Bratislava : Veda, 1998, s. 95.].

28 Súčasné znenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia vychádza zo znenia ústavného zákona č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z., ktorým sa z pôvodne platného a účinného znenia Ústavy Slovenskej republiky vypustilo (okrem iného aj) ustanovenie o ústavnej povinnosti prezidenta Slovenskej republiky vrátiť zákon, ak ho o to požiada vláda Slovenskej republiky. V súčasnosti je prezident Slovenskej republiky pri uplatňovaní tzv. „vetovacieho“ oprávnenia, podľa nášho názoru, viazaný (výlučne) článkom 2 odsekom 2 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.“ a článkom 104 odsekom 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „Prezident skladá pred Národnou radou Slovenskej republiky do rúk predsedu Ústavného súdu Slovenskej republiky tento sľub: „Sľubujem na svoju česť a svedomie vernosť Slovenskej republike. Budem dbať o blaho slovenského národa, národnostných menšín a etnických skupín žijúcich v Slovenskej republike. Svoje povinnosti budem vykonávať v záujme občanov a zachovávať i obhajovať ústavu a ostatné zákony.“. Inak povedané, prezident Slovenskej republiky je pri výkone tzv. „vetovacieho“ oprávnenia povinný postupovať tak, aby tzv. „vetovacie“ oprávnenie vykonával (výlučne) v záujme občanov Slovenskej republiky.

29 Podľa § 90 odseku 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky „Ak prezident republiky vráti zákon s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky na opätovné prerokovanie, prerokuje sa v druhom a treťom čítaní s tým, že predmetom prerokovania sú iba pripomienky prezidenta Slovenskej republiky republiky.“.

30 Prezident Slovenskej republiky podľa v súčasnosti platnej a účinnnej ústavnej úpravy a zákonnej úpravy tzv. „vetovacieho“ oprávnenia nie je oprávnený vrátiť zákon Národnej rade Slovenskej republiky bez pripomienok.

Pokiaľ ide o povahu pripomienok prezidenta Slovenskej republiky, Ústava Slovenskej republiky nerozdeľuje pripomienky prezidenta Slovenskej republiky na obyčajné pripomienky a zásadné pripomienky, respektíve na vecné pripomienky a legislatívno-technické pripomienky, na základe čoho možno, podľa nášho názoru, dospieť k záveru, že všetky pripomienky prezidenta Slovenskej republiky majú rovnakú relevanciu.

Obdobne možno, podľa nášho názoru, dospieť k záveru, že aj napriek formulácii upravenej v článku 102 odseku 1 písmene o) Ústavy Slovenskej republiky, prezident Slovenskej republiky nie je povinný vrátiť zákon Národnej rade Slovenskej republiky s viac, ako jednou pripomienkou. Inak povedané, aj jedna pripomienka uvedená v rozhodnutí prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky je spôsobilá vyvolať právny účinok podľa článku 102 odseku 1 písmene o) Ústavy Slovenskej republiky.

Pokiaľ ide o obsah pripomienok prezidenta Slovenskej republiky, časť vedeckej právnickej obce zastáva názor, že prezident Slovenskej republiky by mal zákon vetovať (výlučne) z vecných dôvodov. My však vidíme vo využití tzv. „vetovacieho“ oprávnenia, nie zanedbateľný nástroj aj na nápravu možných legislatívno-procesných chýb a nedostatkov zákona.

Niektorí predstavitelia vedecko-právnej obce uvádzajú, že predmetom pripomienok prezidenta Slovenskej republiky k zákonu môžu byť aj také pripomienky, ktoré upozorňujú na nedodržanie pravidiel legislatívneho procesu, ale malo by ísť o také pripomienky, ktoré je možné konvalidovať v rámci (opätovného) prerokovania zákona Národnou radou Slovenskej republiky, t. j. malo by byť možné zákon podľa pripomienok prezidenta Slovenskej republiky zmeniť a/alebo doplniť.³¹

S takýmto zúženým pohľadom na tzv. „vetovacie“ oprávnenie však nie je možné sa stotožniť, a to z jednoduchého dôvodu – najpodstatnejšia časť legislatívneho procesu v rámci Národnej rady Slovenskej republiky prebieha na rokovaní výborov Národnej rady Slovenskej republiky, a následne na rokovaní pléna Národnej rady Slovenskej republiky, t. j. rokovanie o návrhu zákona v druhom (a treťom) čítaní Národnej rady Slovenskej republiky, (výlučne) v rámci ktorých sú poslanci Národnej rady Slovenskej republiky oprávnení predkladať a (ne)schvaľovať pozmeňujúce a doplňujúce návrhy k návrhu zákona, ako aj neprijatť návrh zákona ako celok. Ak by sa prezident Slovenskej republiky domnieval, že pri vydávaní návrhu zákona nebol dodržaný legislatívny proces, pričom táto skutočnosť môže mať (nie bezvýznamný) vplyv na konformitu a kompatibilitu návrhu zákona, a z tohto dôvodu nie je vhodné a účelné takúto úpravu splatniť a zúčinniť, už aj táto (legislatívno-procesná) skutočnosť, bez súčasného uplatnenia (vecnej) pripomienky k obsahu či textu zákona je, podľa nášho názoru, dôvodom na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia a vrátenie zákona na (opätovné) prerokovanie Národnej rade Slovenskej republiky.

Inak povedané, prezident Slovenskej republiky je povinný v prípade uplatnenia „vetovacieho“ oprávnenia vrátiť zákon Národnej rade Slovenskej republiky s pripomienkou, ktorá môže smerovať k neschváleniu ustanovenia, časti alebo celého zákona, ale táto skutočnosť sa musí uviesť a odôvodniť v pripomienke, ktorá je predmetom rozhodnutia prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. Vrátenie zákona prezidentom Slovenskej republiky bez pripomienok na (opätovné) prerokovanie Národnej rade Slovenskej republiky, podľa nášho názoru, nie je spôsobilé vyvolať právny účinok upravený v článku 87 odseku 2 Ústavy Slovenskej republiky, článku 102 odseku 1 písmeno o) Ústavy Slovenskej republiky a § 90 odsekoch 1 – 5 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

³¹ BARANÍK, K. 2011. Problémy legislatívneho procesu v Slovenskej republike. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore*, 2011. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2012, s. 94 - 98.

HENCOVSKÁ, M. a kol. 2013. *Viazanosť verejnej správy právom* : Zborník vedeckých prác. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2013. s. 117 - 157.

SVÁK, J. – KUKLIŠ, P. 2007. *Teória a prax legislatívy*, Bratislava : Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2007. s. 65 - 89.

Ak prezident Slovenskej republiky uplatní tzv. „vetovacie“ oprávnenie a vráti zákon Národnej rade Slovenskej republiky na (opätovné) prerokovanie, takýto zákon sa prerokuje (iba) v druhom (a treťom) čítaní Národnej rady Slovenskej republiky, pričom ak Národná rada Slovenskej republiky veto prezidenta Slovenskej republiky neprelomí, t. j. neschváli zákon v pôvodnom znení, takýto zákon nebude publikovaný v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, nenadobudne platnosť a účinnosť, a bude o ňom možné (opätovne) rokovať v (pléne) Národnej rade Slovenskej republiky až o šesť mesiacov.³²

Pokiaľ ide o lehotu na uplatnenie pripomienok prezidenta Slovenskej republiky, z článku 102 odseku 1 písmeno o) Ústavy Slovenskej republiky možno vyvodit' 15 dňovú lehotu na uplatnenie pripomienok prezidenta Slovenskej republiky k zákonu Národnej rady Slovenskej republiky, ktorá začína plynúť dňom predloženia schváleného zákona Kancelárii prezidenta Slovenskej republiky.

V tejto súvislosti poukazujeme na skutočnosť, že začiatok plynutia lehoty na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia k zákonu Národnej rady Slovenskej republiky Ústava Slovenskej republiky explicitne neustanovuje, dá sa však vyvodit' z formulácie článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky. Podstatná zmena v tejto súvislosti nastala vydaním ústavného zákona č. 9/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z., ktorý stanovil začiatok počítania lehoty na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia na deň predloženia zákona prezidentovi Slovenskej republiky, na rozdiel od článku 102 písmena n) Ústavy Slovenskej republiky, ktorý stanovoval začiatok počítania lehoty na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia na deň schválenia zákona Národnou radou Slovenskej republiky. Nedostatok (pôvodnej) ústavno-právnej úpravy spočíval v tom, že ak by lehota na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia začala plynúť už odo dňa schválenia zákona Národnou radou Slovenskej republiky, skrátil by sa čas na uplatnenie pripomienok prezidenta Slovenskej republiky k zákonu Národnej rady Slovenskej republiky, a to minimálne o čas potrebný na

- podpísanie zákona predsedom Národnej rady Slovenskej republiky,
- podpísanie zákona predsedom vlády Slovenskej republiky,
- predloženie schváleného zákona prezidentovi Slovenskej republiky.³³

Ako vyplýva z vyššie uvedeného výkladu, počítanie lehoty na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia je dôležité z dôvodu, že vrátenie zákona Národnej rade Slovenskej republiky po uplynutí 15 dňovej lehoty od predloženia prezidentovi Slovenskej republiky má za následok, že Národná rada Slovenskej republiky nie je ústavno-právne povinná (opätovne) prerokovať zákon vrátený prezidentom Slovenskej republiky, ktorý bol Národnej rade Slovenskej republiky predložený po lehote na uplatnenie pripomienok v rámci tzv. „vetovacieho“ oprávnenia.³⁴

³² § 90 odsek 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

³³ Podľa článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky lehota na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia začína plynúť dňom predloženia zákona Kancelárii prezidenta Slovenskej republiky, respektíve zaregistrovania zákona v podateľni Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky a končí 15. dňom od predloženia zákona Kancelárii prezidenta Slovenskej republiky, respektíve zaregistrovania zákona v podateľni Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky. [DRGONEC, J. *Právo prezidenta Slovenskej republiky vrátiť Národnej rade Slovenskej republiky zákon s pripomienkami*. In Justičná revue, ročník 57, rok 2005, číslo 1, s. 22 - 33.]

³⁴ Správne určenie začiatku počítania lehoty na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia prezidenta Slovenskej republiky je dôležité (aj) z dôvodu, že počas tejto lehoty je prezident Slovenskej republiky oprávnený akokoľvek disponovať uplatnením tzv. „vetovacieho“ oprávnenia, a to od začiatku plynutia 15 dňovej lehoty do ukončenia plynutia 15 dňovej lehoty. Inak povedané, prezident Slovenskej republiky je oprávnený v tejto lehote vydať rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky alebo zrušiť rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky alebo vziať späť rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. Prezident Slovenskej republiky je v tejto lehote oprávnený

Významným nedostatkom právne úpravy obsiahnutej v článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky je, či 15 dní, ktoré má prezident Slovenskej republiky na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia, reprezentuje kalendárne dni alebo pracovné dni.³⁵ Ústavnoprávny výbor Národnej rady Slovenskej republiky, vychádzajúc z článku 152 odseku 4 Ústavy Slovenskej republiky, v nadväznosti na článok 2 odsek 2 Ústavy Slovenskej republiky, berúc do úvahy skutočnosť, že Ústava Slovenskej republiky neobsahuje ustanovenie, ktoré by prezidenta Slovenskej republiky oprávňovalo na analogické použitie iného právneho predpisu vo vzťahu k počítaniu lehoty prezidenta Slovenskej republiky na vrátenie zákona Národnej rade Slovenskej republiky na (opätovné) prerokovanie, zastáva názor, podľa ktorého

- lehota podľa článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky je ústavná lehota, a teda pre vymedzenie okamihu, kedy táto lehota začne plynúť, respektíve pre vymedzenie okamihu, v ktorom táto lehota prestane plynúť (vrátane vymedzenia právnych účinkov), nie je relevantná žiadna súkromnoprávna úprava, ani verejnoprávna úprava obsiahnutá v zákone alebo podzákonnom právnom predpise,
- lehota podľa článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky vždy trvá 15 (kalendárnych) dní,
- lehota podľa článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky začne plynúť predložením zákona prezidentovi Slovenskej republiky, pričom deň predloženia zákona prezidentovi Slovenskej republiky je prvým dňom lehoty, od ktorého sa lehota počíta, respektíve od ktorého lehota plynie,

vziať späť rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky, a toto rozhodnutie nahradiť novým rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky, v ktorom uvedie iné pripomienky, ako v späťvzatom rozhodnutí prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. Po uplynutí 15 dňovej lehoty na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia prezident Slovenskej republiky nie je oprávnený akokoľvek disponovať či už (ne)uplatnením „vetovacím“ oprávnením alebo (ne)predložením rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. Ústava Slovenskej republiky, taktiež, prezidentovi Slovenskej republiky nepriznáva právo odložiť právny účinok zákona iným spôsobom, ako prostredníctvom tzv. „vetovacieho“ oprávnenia. Prezident Slovenskej republiky po uplynutí 15 dňovej lehoty nie je oprávnený rozšíriť ani zúžiť pripomienky uvedené v rozhodnutí prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. Inak povedané, prezident Slovenskej republiky nie je oprávnený zmeniť alebo doplniť ustanovenia zákona, ktoré označil za také, kvôli ktorým zákon vrátil Národnej rade Slovenskej republiky na opätovné prerokovanie; prezident Slovenskej republiky nie je oprávnený rozšíriť rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky na celý zákon, ak vrátil iba časť zákona, respektíve prezident Slovenskej republiky nie je oprávnený zúžiť rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky z celého zákona, ak vráti celý zákon, iba na časť zákona a podobne. Relevanciou takýchto prejavov vôle by sa poprel účel ústavného určenia lehoty na vrátenie zákona s pripomienkami. Predmetom sporu nemôže byť, či prezident Slovenskej republiky môže po uplynutí 15 dňovej lehoty na vrátenie zákona s pripomienkami vykonať drobné opravy a úpravy rozhodnutia o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. Ak sa právo vrátiť zákon s pripomienkami vysvetlí v spojení s článkom 2 odsekom 2 Ústavy Slovenskej republiky, potom prezident Slovenskej republiky nie je oprávnený vykonať nijaký zásah do rozhodnutia prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. Pri extenzívnom výklade článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky možno uvažovať o tom, že v tomto ustanovení je implikované aj právo prezidenta Slovenskej republiky na vykonanie opráv chýb v písaní a počítaní a iných chýb, omylov a nedostatkov uvedených v pôvodnom, riadne a včas predloženom rozhodnutí prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky. [VALOVÁ, K. *Podpísanie zákona prezidentom*. In Právny obzor, ročník 83, rok 2000, číslo 2, s. 167 – 171.].

³⁵ TRNKÓCY, S. – VALÚŠEK, L. *Počítanie času na uplatnenie suspenzívneho veta prezidentom republiky*. In Justičná revue, ročník 57, rok 2005, číslo 1, s. 38 - 40.

- lehota podľa článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky končí uplynutím 15. (kalendárneho) dňa, a to bez ohľadu na to, na ktorý deň v týždni pripadne 15. (kalendárny) deň,³⁶
- prezident Slovenskej republiky nie je podľa Ústavy Slovenskej republiky oprávnený rozhodnúť, že lehota podľa článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky je zachovaná, respektíve sa prerušuje, predlžuje alebo skracuje,
- Národná rada Slovenskej republiky nie je oprávnená rozhodnúť o zachovaní, respektíve o prerušení, predĺžení alebo skrátení lehoty podľa článku 102 odseku 1 písmena o) Ústavy Slovenskej republiky.³⁷

Počas 15 dňovej lehoty na uplatnenie tzv. „vetovacieho“ oprávnenia, zákon, ktorý je predmetom posúdenia prezidenta Slovenskej republiky spočíva, t. j. nesplátnuje sa, ani sa nestáva účinným.

Ak prezident Slovenskej republiky neuplatní pripomienky k zákonu v rámci tzv. „vetovacieho“ oprávnenia, t. j. ak prezident Slovenskej republiky zákon nevráti na (opätovné) prerokovanie Národnej rade Slovenskej republiky, zákon nadobudne

- a) platnosť dňom vyhlásenia (zverejnenia) zákona v Zbierke zákonov Slovenskej republiky,
- b) účinnosť 15. dňom po vyhlásení (zverejnení) zákona v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, ak nie je v zákone ustanovený neskorší deň nadobudnutia účinnosti, pričom ak je to odôvodnené naliehavým všeobecným záujmom, môže sa v zákone (výnimočne) ustanoviť skorší začiatok účinnosti zákona, avšak najskôr dňom vyhlásenia (zverejnenia) zákona v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.³⁸

Po predložení rozhodnutia prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky (podateľni) Národnej rady Slovenskej republiky predseda Národnej rady Slovenskej republiky podelí prezidentom Slovenskej republiky vrátený zákon príslušným výborom Národnej rady Slovenskej republiky, t. j. Ústavnoprávnemu výboru Národnej rady Slovenskej republiky a vecne príslušnému výboru Národnej rady Slovenskej republiky, a určí gestorský výbor a lehotu na (opätovné) prerokovanie zákona vráteného prezidentom Slovenskej republiky. Predmetom (opätovného) prerokovania zákona vráteného prezidentom Slovenskej republiky výbormi Národnej rady Slovenskej republiky a plénom Národnej rady Slovenskej republiky v rámci druhého (a tretieho) čítania Národnej rady Slovenskej republiky sú výlučne pripomienky prezidenta Slovenskej republiky.

Pri (opätovnom) prerokovaní zákona, ktorý prezident Slovenskej republiky vrátil s pripomienkou Národnej rady Slovenskej republiky, nie je možné podať návrh na

1. vrátenie zákona na dopracovanie,
2. odloženie rokovania o zákone,
3. nepokračovanie v rokovaní o zákone.

³⁶ V tejto súvislosti uvádzame, že v prípade uplatnenia tzv. „vetovacieho“ oprávnenia prezidenta Slovenskej republiky vrátiť zákon s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky, je prezident Slovenskej republiky najneskôr v posledný lehoty

- vydať rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky, a zároveň
- predložiť rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky, respektíve zaregistrovať rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky v podateľni Národnej rady Slovenskej republiky.

³⁷ Uznesenie Ústavnoprávného výboru Národnej rady Slovenskej republiky č. 682 zo dňa 18. októbra 2004.

³⁸ § 19 odseky 1 a 2 zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Na (opätovné) schválenie zákona, ktorý prezident Slovenskej republiky vrátil do Národnej rady Slovenskej republiky je potrebné, aby za prijatie zákona hlasovala nadpolovičná väčšina (všetkých) poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, inak zákon nie je schválený, t. j. nestane sa súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky.³⁹

Z vyššie uvedeného výkladu vyplýva, že pripomienkové konanie na úrovni prezidenta Slovenskej republiky možno uskutočniť spôsobom, že prezident Slovenskej republiky v rámci uplatnenia tzv. „vetovacieho“ oprávnenia vráti zákon s pripomienkou / pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky na (opätovné) prerokovanie, pričom prezident Slovenskej republiky je oprávnený v rozhodnutí prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky poukázať nielen na (vecné) nedostatky obsahu a textu zákona, ale aj na (legislatívno-procesné) nedostatky pripomienkového konania. Prezident Slovenskej republiky je povinný rozhodnutie prezidenta Slovenskej republiky o vrátení zákona s pripomienkami Národnej rade Slovenskej republiky nielen vydať, ale aj predložiť Národnej rade Slovenskej republiky v lehote 15 dní odo dňa predloženia zákona Kancelárii prezidenta Slovenskej republiky, pričom uvedená ústavno-právna lehota nie je procesnou lehotou, ale je hmotnoprávnou lehotou, uplynutím ktorej sa tzv. „vetovacie“ oprávnenie neoslabí (nepremlčí), ale tzv. „vetovacie“ oprávnenie zanikne (prekluduje sa). Uplatnením tzv. „vetovacieho“ oprávnenia je možné nielen skonformniť a skompatibilniť obsah a text zákona s (záväznými) normami právneho poriadku Slovenskej republiky, ale zároveň je možné aj konvalidovať nedostatky legislatívneho procesu s (všeobecnými) pravidlami ústavného systému Slovenskej republiky.

ZÁVER

Ako uvádzame v úvode, kým primárnym cieľom príspevku bolo zodpovedať (relevantnú) otázku „*Je (výlučne) vládou Slovenskej republiky a prezidentom Slovenskej republiky spripomienkovaný (záväzný) materiál vecne kompatibilný a legislatívno-procesne konformný (záväzný) materiál?*“, sekundárnym cieľom príspevku bolo prostredníctvom hľadania odpovede na vyššie položenú otázku priblížiť pripomienkové konanie na vládnej úrovni, pripomienkového konania na parlamentnej úrovni a pripomienkového konania na prezidentskej úrovni z pohľadu postavenia, pôsobnosti, práv a povinností, rokovania a rozhodovania pripomienkujúcich subjektov o (záväznom) materiáli.

Na položenú otázku, s poukazom na teoretickú interpretáciu a praktickú aplikáciu pripomienkového konania na úrovni (členov) vlády Slovenskej republiky a pripomienkového konania na úrovni prezidenta Slovenskej republiky, podľa nášho názoru, jestvuje len jedna odpoveď, a síce „*Aj (výlučne) vládou Slovenskej republiky a prezidentom Slovenskej republiky spripomienkovaný (záväzný) materiál je vecne kompatibilný a legislatívno-procesne konformný (záväzný) materiál!*“.

Uvedené tvrdenie odvodzujeme tak z právneho názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý vo veci predloženia (záväzného) materiálu na pripomienkové konanie všetkým pripomienkujúcim subjektom judikoval, že „*Ústava Slovenskej republiky neustanovuje, že by vláda Slovenskej republiky (a tým menej ministerstvo) bola povinná uskutočniť verejné pripomienkovanie (záväzného) materiálu, prípadne že by výkon jej ústavnej kompetencie bol podmienený tým, že verejnosti umožní k nemu vznášať pripomienky. Práve naopak, z ustanovenia čl. 119 písm. j) Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého vláda Slovenskej republiky v zbere rozhoduje o tom, že predloží (záväzný) materiál na verejnú diskusiu, možno súdiť, že takéto prípady sú viazané na výslovné uznesenie vlády Slovenskej republiky ako*

³⁹ § 90 odseky 1 až 5 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 350/1996 Zb. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky.

kolégia.“,⁴⁰ ako aj z právneho názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý vo veci nesúladi, respektíve rozporu pripomienkového konania na úrovni vlády Slovenskej republiky (pripomienkového konania na úrovni prezidenta Slovenskej republiky) s princípom „účasti verejnosti na správe veciach verejných“ upraveným (okrem iného aj) v článku 27 odseku 1 druhej vety Ústavy Slovenskej republiky, článku 30 odseku 1 prvej vety Ústavy Slovenskej republiky a § 37 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov, judikoval že „Nie je, možné zákonom podmieniť výkon ústavných právomocí vlády Slovenskej republiky vykonaním povinného pripomienkového konania, ani takúto úpravu rozšíriť aj o obsah subjektívneho práva občanov na účasť na správe verejných vecí priamo zaručeného v článku 30 odseku 1 druhej vety Ústavy Slovenskej republiky, pretože je otázkou, či by sa porušenie takého zákona stalo automaticky aj porušením tohto základného práva. ... Takouto normou nie je ani ustanovenie § 37 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov. Z tohto ustanovenia totiž nemožno žiadnym spôsobom vyvodíť subjektívne právo občana zúčastňovať sa na pripomienkovaní (záväzných) materiálov. Jednak je uvedené ustanovenie organizačnou normou, ktorá vymedzuje právomoc, pôsobnosť a úlohy ministerstva, nie normou, ktorej cieľom je priznať občanovi individualizovaný a presaditeľný nárok voči štátu. Jednak tiež už samotný pojem „pripomienkové konanie“ nie je v spomínanom zákone nijako vymedzený a možno pod ním rozumieť tak pripomienkové konanie interné, medzirezortné, ako aj s účasťou verejnosti. Uvedené ustanovenie preto nemožno považovať za ustanovenie, na základe ktorého by sa vykonanie pripomienkového konania ministerstvami, prípadne vládou Slovenskej republiky mohlo stať súčasťou subjektívneho práva zúčastňovať sa priamo na správe verejných vecí s tým dôsledkom, že jeho porušením by vzniklo subjektívne právo na zastavenie celého (schvaľovacieho) procesu (záväzného materiálu).“^{41 42}

Na záver výkladu o pripomienkovom konaní na úrovni vlády Slovenskej republiky a pripomienkovom konaní na úrovni prezidenta Slovenskej republiky a ich stretu s realizáciou ústavno-právneho princípu „účasti verejnosti na správe veciach verejných“ (slovami Ústavného súdu Slovenskej republiky) dodávame, že „predmetom ochrany práva účasti verejnosti na správe vecí verejných je tak existujúca alebo aspoň pripravovaná petícia a konanie občanov s nimi spojené (zbieranie podpisov, organizovanie sa prostredníctvom sociálnych sietí či vzájomná komunikácia). Už použité slová „petícia“, „žiadost“, „návrh“ a „sťažnosť“ napovedajú, že chránená je tu vznikajúca občianska iniciatíva a jej uplatňovanie voči štátnym orgánom a orgánom územnej samosprávy. Obsahom tohto ústavného práva však

⁴⁰ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky spisovej značky II. ÚS 514/2012 zo dňa 22. novembra 2012.

⁴¹ Na dovetok uvádzame, že pokiaľ ide o rozpor pripomienkového konania na úrovni vlády Slovenskej republiky s článkom 119 písmena j) Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého vláda Slovenskej republiky rozhoduje v zbore (okrem iného aj) o „podaní návrhu zákona alebo iného záväzného opatrenia na verejnú diskusiu“, v tejto súvislosti uvádzame, že vzhľadom na skutočnosť, že Ústava Slovenskej republiky neobsahuje žiadne ďalšie podrobnosti k vyššie uvedenému ustanoveniu, domnievame sa, že pod pojmom „podanie návrhu zákona alebo iného záväzného opatrenia na verejnú diskusiu“ si je potrebné predstaviť skôr akt vlády Slovenskej republiky ako kolektívneho orgánu (schválený vo forme uznesenia vlády Slovenskej republiky), ktorým vláda Slovenskej republiky rozhodne, že návrh zákona, respektíve iný (záväzný) materiál bude predmetom verejnej diskusie, než predloženie materiálu na pripomienkové konanie. Vyššie uvedený názor možno podporiť samotnou Ústavou Slovenskej republiky, ktorá tým, že pojem „podanie návrhu zákona alebo iného záväzného opatrenia na verejnú diskusiu“ bližšie nešpecifikuje, ponecháva úpravu pravidiel, na základe ktorých bude postupovať pri vykonávaní tejto ústavnej kompetencie na vláde Slovenskej republiky. Z uvedeného dôvodu možno dospieť k záveru, že vzhľadom na to, že vyššie citované ustanovenie Ústavy Slovenskej republiky nezakotvuje povinnosť vlády Slovenskej republiky predložiť návrh zákona alebo iný (záväzný) materiál na verejnú diskusiu. Z uvedeného ustanovenia nevyplýva ani to, za akých podmienok a v ktorých prípadoch by vláda Slovenskej republiky mala návrh zákona alebo iný (záväzný) materiál postúpiť na verejnú diskusiu, a z tohto dôvodu nie je možné podradiť (pravidelné) pripomienkové konanie k návrhom zákonov a iným (záväzným) materiálom s účasťou verejnosti pred ich schválením vládou Slovenskej republiky pod túto ústavnú právomoc vlády Slovenskej republiky.

⁴² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, spisovej značky II. ÚS 23/96 zo dňa 22. apríla 1997.

nie je ústavné právo na to, aby štátne orgány alebo orgány územnej samosprávy takúto iniciatívu podnecovali, prípadne aby vytvárali formálny priestor na uplatňovanie takej iniciatívy, ba dokonca, aby určité svoje rozhodnutia (návrhy takých rozhodnutí) alebo plány predkladali občanom, aby sa títo k nim formou petície mohli vyjadriť, ani ústavné právo na to, aby sa štátne orgány a orgány územnej samosprávy zdržali výkonu svojej ústavnej právomoci skôr, než dali občanom možnosť ich petičné právo uplatniť. Prirodzene, takúto úpravu by mohol obsahovať zákon, jeho porušenie však ani v takom prípade nemusí mať automaticky za následok porušenie ústavného práva – porušenie zákonnosti je totiž porušením ústavnosti len vtedy, ak má v priamej príčinnej súvislosti za následok porušenie konkrétneho ústavného článku.“⁴³

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARANÍK, K. 2011. Problémy legislatívneho procesu v Slovenskej republike. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore*, 2011. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2012, s. 94 – 98. ISBN 978-80-7160-318-4;

DRGONEC, J. *Právo prezidenta Slovenskej republiky vrátiť Národnej rade Slovenskej republiky zákon s pripomienkami*. In *Justičná revue*, ročník 57, rok 2005, číslo 1, s. 22 - 35. ISSS 1335-6461;

HORVÁTH, P. *Prezident v politickom systéme Slovenskej republiky*. In *Slovenská politologická revue*, ročník 5, rok 2005, číslo 3, s. 25 - 66. ISSN 1335-9096;

HENCOVSKÁ, M. a kol. 2013. *Viazanosť verejnej správy právom* : Zborník vedeckých prác. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2013. 321 s. ISBN 97-8808-9496-105;

OROSZ, L. – ŠIMUNIČOVÁ, K. *Prezident v ústavnom systéme Slovenskej republiky*. Bratislava : Veda, 1998, 140 s. ISBN 80-2240-5469;

SVÁK, J. – KUKLIŠ, P. 2007. *Teória a prax legislatívy*, Bratislava : Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2007. 256 s. ISBN 80-8893-1584;

TRNKÓCY, S. – VALÚŠEK, L. *Počítanie času na uplatnenie suspenzívneho veta prezidentom republiky*. In *Justičná revue*, ročník 57, rok 2005, číslo 1, s. 36 - 41. ISSS 1335-6461;

VALOVÁ, K. *Podpísanie zákona prezidentom*. In *Právny obzor*, ročník 83, rok 2000, číslo 2, s. 166 - 175. ISSN 0032-6984;

⁴³ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky spisovej značky III. ÚS 4/08 zo dňa 9. januára 2008.

POSTAVENIE A PROFESIA KONKURZNÉHO SPRÁVCU V OBDOBÍ 1931-1950 NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

THE STATUS AND PROFESSION OF THE BANKRUPTCY TRUSTEE IN THE PERIOD 1931-1950 ON THE TERRITORY OF SLOVAKIA

JUDr. Marek Morochovič

Doktorandský študijný program: Teória a dejiny štátu a práva

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Katedra dejín práva

E-mail autora: morochovic@chello.sk

Abstrakt: Predmetom predkladanej práce je poskytnutie uceleného pohľadu na konkurzného správcu ako profesiu počas 1. ČSR, konkrétne v období rokov 1931 až 1950. Priblížime si, akým spôsobom bol dobový pohľad na konkurzného správcu podobný či odlišný od jeho súčasného postavenia.

Kľúčové slová: konkurz, konkurzný správca, profesia, právnická profesia, slobodné povolanie, 1. ČSR

Abstract: The aim of the presented work is to provide a comprehensive view of the bankruptcy trustee as a profession during the 1. ČSR, specifically in the period from 1931 to 1950. We will examine how the contemporary perspective on the bankruptcy trustee is similar to or different from its current position.

Keywords: bankruptcy, bankruptcy trustee, profession, legal profession, liberal profession. 1. ČSR

ÚVOD

Základným zákonným textom komplexne upravujúcim konkurz (ako aj vyrovnanie a odporovanie právnym úkonom) jednotne na celom území Československej republiky bol v období 1931 až 1950 zákona č. 64/1931 Zb. z. a n., ktorým sa vydávajú konkurzný, vyrovnací a odporovací poriadok¹ (ďalej ako tiež ako „Konk. p.“). Tento zákon používal pre konkurzného správcu pomenovanie správca podstaty či správca konkurznej podstaty,² ale pre účely tejto práce a jednotného názvoslovia budeme ďalej v texte používať súčasné pomenovanie.

Právne postavenie konkurzného (a aj vyrovnacieho) správcu v období rokov 1931 až 1950 možno vyvodit' najmä z ust. § 78 až 85 Konk. p., v ktorých zákon stručne (v porovnaní so súčasnou zákonnou a podzákonnou právnou úpravou) upravoval menovanie konkurzného správcu, jeho odvolanie a výmenu, ďalej jeho povinnosti, zodpovednosť, nároky, oprávnenia a dohľad nad jeho činnosťou. Definoval tiež postavenie zástupcu (námestníka) správcu a zvláštného správcu.

Na uvedený zákon nadväzovali vykonávacie predpisy, a to najmä vl. nar. 114/1931 Zb. z. a n. o doručovaní vyhlášok v konkurznom a vyrovnacom konaní a o ich uverejňovaní v Ústrednom oznamovateli, ďalej vl. nar. 115/1931 Zb. z. a n. o výbere a úhrnnej odmene

¹ Úplný názov zákona, pod ktorým bol prijatý bol *Zákon ze dne 27.března 1931, č. 64 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odporčí.*

² Pozri § 78 a nasl. zákona č. 64/1931 Zb. z. a n.

správcoch konkurznej podstaty, vyrovnacích správcoch a znalcoch v pokračovaní konkurznom a vyrovnacom, ktoré stanovovalo podrobnosti ohľadne vedenia zoznamu správcoch (konkurzných a vyrovnacích) a zápisov do neho, a tiež pravidlá o menovaní správcoch súdom a pravidlá o ich odmeňovaní, ale aj zákon č. 120/1931 Zb. z. a n. ktorým sa menia a doplňujú ustanovenie o súdnych poplatkoch, výnos min. sprav. č. 9/1931 Vest. min. sprav. o novom poriadku konkurznom, vyrovnacom a odporovacom, výnos min. sprav. č. 10/1931 Vest. min. sprav. o registroch vo veciach konkurzných a vyrovnacích a o ročných výkazoch týchto vecí, a výnos min. sprav. č. 13/1931 Vest. min. sprav. o sčítacích lístkoch pre konkurzy a vyrovanie.³

Podkladom pre znenie zákona č. 64/1931 Zb. z. a n. bola právna úprava platná v Čechách, na Morave a v Sliezsku (t.j. bývalá rakúska právna úprava), vydaná cis. nar. z 10.12.1914, č. 337 r. z., účinným od 1.1.1915. Podľa dôvodovej správy k vládnemu návrhu zákona bol totiž rakúsky konkurzný poriadok z roku 1914 nepomerne dokonalejší, než omnoho starší uhorský konkurzný zákon z roku 1881 (zák. čl. XVII/1881 uh. zák.) platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi (uhorská právna úprava). Použitie rakúskej právnej bolo odôvodnené tiež tým, že táto právna úprava prinášala pre veriteľov lepšie výsledky ako uhorská právna úprava, podľa ktorej konkurz trval omnoho dlhšie a podľa ktorej veritelia s pohľadávkami, ktoré nemajú prednostné práva, dosahovali veľmi neuspokojivé výsledky.⁴

Z hľadiska vnútorného členenia predpisu sa nová právna úprava členila na uvodzovacie ustanovenia, konkurzný poriadok, vyrovnací poriadok a odporovací poriadok. Konkurzný poriadok sa skladal z dvoch dielov. Prvý diel upravoval konkurzné právo hmotné a druhý diel konkurzné konanie, teda konkurzné právo procesné.

Právna úprava konkurzu bola v dobe vzniku pomerne moderná a kvalitná,⁵ pričom platila až do roku 1950, kedy v súvislosti so zmenou politického systému v roku 1948 došlo k zrušeniu zákona č. 64/1931 Zb. z. a n. k 1.1.1951 zákonom č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok).⁶

1 KONKURZNÝ SPRÁVCA AKO PROFESIA

Zo záverov doterajšej výskumnej činnosti autora vyplýva, že dnešný konkurzný správca je samostatnou, ale „nie výlučne právnickou“ profesiou.⁷ Tento záver bolo možné vyvodiť z toho, že činnosť správcu spĺňa základné a typické znaky profesie definované teóriou (potreba odbornej prípravy, odbornej skúšky, prítomnosť intelektuálneho komponentu vyplývajúceho z potreby vysokoškolského vzdelania a odbornej praxe, dôležitosť činnosti správcu pre spoločnosť a regulácia činnosti z pohľadu morálno-etických kritérií), a tiež z dôvodu existencie samostatného aktuálne platného zákona o správcoch a z úmyslu jeho predkladateľa, a odvodené aj z toho, že správcu za profesiu označujú aj niektoré iné právne predpisy.

Na rozdiel od súčasnej úpravy, predpoklady pre výkon funkcie správcu upravoval Konk. p. len veľmi stručne. Z § 78 ods. 2 Konk. p. vyplýva, že správcom môže byť vymenovaná osoba bezúhonná a spoľahlivá, ktorá má k tomu potrebné znalosti a ktorá nie je s úpadcom v takom osobnom pomere, ktorý by mohol mať vplyv na konanie jej povinností. Podrobnosti

³ VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrcí řády*. Praha : Právnické a ekonomické knihkupectví a nakladatelství Linhart & Pekárek, 1931. s. XV – XVI.

⁴ Pozri *Stenoprotokoly z 76. schůze Senátu, část 2/4 (21. 1. 1931)* [online] [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/stenprot/076schuz/s076002.htm>.

⁵ Pozri *Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona č. 328/1991 Zb.* [online] [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0675_03.htm.

⁶ Pozri § 675. bod 21. zákona č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok)

⁷ MOROCHOVIĆ, M., J. *Konkurzný správca ako samostatná profesia*. Teoretické úvahy o práve : zborník [príspevkov] z Vedeckej konferencie doktorandov Trnavskej univerzity v Trnave, Právnickej fakulty 22. marec 2024. - 20 / editorka: Zuzana Adamová - vyd. - Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2024. - s. 19-26

o predpokladoch na výkon funkcie správcu bolo možné zistiť z vl. n. 115/1931 Zb. z. a n. o výbere a úhrnnej odmene správcov konkurznej podstaty, vyrovnacích správcov a znalcov v pokračovaní konkurznom a vyrovnacom, ktorý upravoval podmienky zápisu do zoznamu správcov.

Podľa tohto vládneho nariadenia do zoznamu správcov príslušného krajského súdu mali byť zapísaní všetci advokáti⁸ a notári⁹ so sídlom v obvode krajského súdu, ak nevyhlásili, že do zoznamu nechcú byť zapísaní, ďalej iné vhodné osoby, ak sú spoľahlivé, bezúhonné a s potrebnými znalosťami.¹⁰ U advokátov¹¹ i notárov¹² sa podľa príslušných profesných zákonov vyžadovalo právnické vzdelanie, odborná príprava i odborná skúška, a túto profesnú odbornosť tak prenášali aj do výkonu funkcie konkurzného správcu.

Zaujímavosťou z prerokovania návrhu zákona v Senáte Národného zhromaždenia republiky Československej je pritom vo vzťahu k advokátom ako správcom najmä kritická pripomienka senátora Tichého, ktorý na adresu advokátov vykonávajúcich funkciu správcov uviedol: „*Otázka správce podstaty je také něčím, k čemu musíme zaujmouti stanovisko. Zákon poskytuje možnost, že správcové podstat mohou být vybírání ze všech vrstev obyvatelstva. Viděli jsme bohužel opětovně, že není dobře ustanovovati advokáty za správce podstaty, neboť pak se velká část podstaty spravuje "dobře", v první řadě spravuje dobře pro advokáta samého.*“¹³

Získanie právnického či iné univerzitného vzdelania, odbornej prípravy či zloženie odbornej skúšky sa však nevyžadovalo absolútne u každého záujemcu o zápis do zoznamu správcov, nakoľko do zoznamu konkurzných správcov mohli byť zapísané aj iné vhodné osoby s potrebnými znalosťami. Akýmsi garantom potrebných znalostí mali byť obchodné, živnostenské a inžinierske komory, zemedelské (poľnohospodárske) rady a okresné úrady, ktoré boli žiadané prezidentom krajského súdu na podávanie návrhov na zápis vhodných osôb do zoznamu správcov.¹⁴ Zoznam správcov vyhotovoval, menil opravoval prezident krajského súdu po posúdení senátom krajského súdu.¹⁵ Zápis do zoznamu správcov mal praktický význam v tom, že zbavoval konkurzný súd povinnosti skúmať v každom jednotlivom prípade, či osoba, ktorá má byť menovaná správcom, má vlastnosti k tomu potrebné, nakoľko sa tieto vlastnosti preskúmavali už pri v predbežnom administratívnom šetrení.¹⁶

Pri posudzovaní existencie typických znakov profesie definovaných teóriou a ich prítomnosti v prípade konkurzných správcov v sledovanom období nie je bez významu tiež aj tá skutočnosť, že ust. § 14 vl. n. 115/1931 Zb. z. a n. umožňovalo konkurznému súdu za správcu

⁸ Na základe recepcnej normy zákona č. 11/1918 Zb. z. a n. po vzniku ČSR platil na území Slovenska zák. čl. XXXIV/1874 uhorského zákonníka o advokátskom poriadku, a to až do 1.1.1949.

⁹ Československá republika recipovala aj predpis týkajúci sa uhorských verejných notárov, ustanovených na základe zák. čl. XXXV/1874 uhorského zákonníka, do ktorej neskoršími zákonmi výrazne zasahovala.

¹⁰ Pozri § 3 a nasl. z vl. n. 115/1931 Sb. z. a n.

¹¹ Podmienkou výkonu advokácie podľa zák. čl. XXXIV/1874 bolo aj vykonanie advokátskej skúšky, ku ktorej bol pripustený len ten uchádzač o advokátske povolanie, ktorý absolvoval štúdium práva na univerzite v Uhorsku, vykonal po ukončení štátoprávnej nauky a teoretických štátnych skúškach alebo po jednej rigoróznnej skúške aj trojročnú právnu prax. In: *Vývoj advokácie na území Slovenska. Slovenská advokátska komora*. [online] [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: <https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak/history?web/sk/cms/closeBanner=1>.

¹² Podľa § 2 zák. čl. XXXV/1874: „*Verejným notářom len taký dospělý uhorský občan může být, který je bezúhonného charakteru, není pod konkursum alebo kuratélou, úradnú reč státu úplně zná, predpisom zákonného článku 44. z r. 1868 zodpovedat' je v stave, a posledne, který advokátsku, alebo praktičnú sudcovskou zkúšku s dobrým prospěchem zložil a dvaročnú, před, alebo po zloženej zkúške, čo aj s pretrhnutím vybavenú praks veřejného notářstva vykázat' je v stave.*“ Podľa § 19 „*Notářským kandidátom len ten může být, který juridické štúdia pri daktorem domácem, alebo cudzozemskom veřejnom právnem ústave dokončil a predpísané theoretické zkúšky, a síce z uhorského práva pri takomto domácem ústave s prospěchem zložil.*“

¹³ Pozri Stenoprotokoly z 76. schůze Senátu, část 2/4 (21. 1. 1931) [online] [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/stenprot/076schuz/s076002.htm>.

¹⁴ Pozri § 6 z vl. n. 115/1931 Sb. z. a n.

¹⁵ Pozri § 9 z vl. n. 115/1931 Sb. z. a n.

¹⁶ ŠTAJGR, F. *Konkursní právo*. Praha : Všehrd, 1947, s. 55.

ustanoviť výnimočne a zo zvláštnych dôvodov aj osobu nezapísanú do zoznamu správcov, ak sa žiadna osoba zapísaná v zozname správcov na výkon funkcie nehodí. Táto výnimka teoreticky mohla umožniť výkon funkcie správcu aj osobám nespĺňajúcim požiadavku odborných znalostí a skúseností advokáta a notára, či len potrebných znalostí „garantovaných“ komorami či úradmi. Vládné nariadenie však stanovovalo pri tejto výnimke prísne mantinely na tento postup (výnimočne a za existencie zvláštnych dôvodov), ktoré museli obstať aj v prípade rekurzného preskúmavania najvyšším súdom. Právo na rekurz pritom mali všetky osoby dotknuté na svojich práva v súvislosti s menovaním správcu (správca, úpadca, konkurzní veritelia, veritelia s oddelenými nárokmi, osoby majúce odporovacie nároky),¹⁷ pričom v zbierkach rozhodnutí Najvyššieho súdu Československej republiky autor nenašiel žiadne rozhodnutie, ktorým by sa naprával prípadný exces konkurzného súdu v tejto súvislosti.

Z týchto zistení vyplynulo, že pre výkon funkcie správcu, či pre jeho zápis do zoznamu správcov sa síce nevyžadovalo presne definované odborné vzdelanie, odborná príprava, odborná skúška či dodržiavanie písaných morálno-etických kritérií osobitne prijatých pre reguláciu správcov (všeobecnú zákonnú požiadavku na bezúhonnosť a spoľahlivosť za takúto nemožno považovať), ale prakticky sa odborné hospodárske znalosti a skúsenosti vyžadovali, ako to vyplývalo z ust. § 6 vl. n. 115/1931 Zb. z. a n. a z § 85 ods. 2 Konk. p.¹⁸

Dovolil som si preto formulovať záver, že konkurzný správca v podmienkach právnej úpravy Konk. p. a súvisiacich predpisov nemal *de iure* postavenie samostatnej profesie, nakoľko pre opačný záver neexistujú legislatívno-právne ani doktrínalno-teoretické argumenty, a oporu takéhoto chápania konkurzného správcu nemožno nájsť ani v úmysle predkladateľa Konk. p.¹⁹ či v dobovej rozhodovacej činnosti súdov.

Tento záver dopĺňam ešte aj zistením, že Výkon činnosti konkurzného správcu podľa Konk. p. dokonca nie je možné zaradiť ani medzi právnické činnosti,²⁰ nakoľko právnické vzdelanie a právna prax boli zastupiteľné aj iným vzdelaním (obchodným, inžinierskym, poľnohospodárskym, či iným), či len dostatočnými skúsenosťami. Nemožno opomenúť ani to, že právnické profesie advokáta či notára²¹ podľa dobovej právnej úpravy nepovažovali výkon funkcie správcu za relevantnú odbornú prax, ktorú bolo možné uznať ako prax pre výkon týchto skutočných právnických profesií.

Podstatnou skutočnosťou pre potvrdenie, že konkurzný správca nebol podľa Konk. p. a súvisiacich predpisov samostatnou profesiou, je aj zistenie, že správca (konkurzný, vyrovnací, námestník, zvláštny) „neexistoval“ v polohe mimo vlastného konkurzného konania ako druhu súdneho konania. Tento záver možno dedukovať najmä z ust. § 13 vl. n. 115/1931 Zb. z. a n., podľa ktorého: *„Osobám, ktoré sú zapísané do zoznamu správcov konkurznej podstaty a správcov vyrovnacích, nie je dovolené mimo výkonu ich funkcie nazývať sa správcami konkurznej podstaty (vyrovnacími správcami). Kto by konal proti tomuto zákazu, nech je zo zoznamu vymazaný.“* Tento zákaz pritom súznie aj s formálnym označením konkurzného správcu v Konk. p. ako „správca podstaty“ či „vyrovnací správca.“ Nakoľko sa podstata zisťuje a tvorí len v súvislosti s konkrétnym začatým súdnym konaním, možno aj z tohto označenia vyvodiť, že Konk. p. nepočítal s existenciou správcu mimo konkrétneho konania.

¹⁷ Pozri *Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 4. března 1932, sp. zn. R II 49/32 (Vážný 11448)*. Dostupné na: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/4364>.

¹⁸ Podľa § 85 ods. 2 Konk. p. *„Konkurzný súd môže takýto návrh (pozn. návrh schôdze veriteľov na odvolanie doterajšieho správcu podstaty a ustanovenie nového) a zamietnuť, ak má proti zmene v osobe správcu závažné pochybnosti, najmä ak by bola na ujmu spoločného záujmu konkurzných veriteľov.“*

¹⁹ Pozri *Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona č. 328/1991 Zb.* [online] [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0675_03.htm.

²⁰ Označenie „činnosti“ použitý z dôvodu, že ako bolo zdôvodnené, konkurzného správcu v úprave podľa Konk. p. nie je možné považovať za profesiu.

²¹ Pozri zák. čl. XXXIV/1874 uhorského zákonníka o advokátskom poriadku a zák. čl. XXXV/1874 uhorského zákonníka o kráľovských verejných notároch.

Súčasná slovenská právna úprava takéto obmedzenie vo vzťahu k osobám zapísaným v zozname správcov nepozná. Pozná však skutkovú podstatu priestupku „neoprávneného vydávania sa za správcu“ podľa ust. § 36a zákona č. 8/2005 Z. z. o správcoch, ktorá „chráni“ profesiu správcu pred neoprávneným zneužívaním tohto označenia. Tohto priestupku sa môže dopustiť každá osoba, ktorá nie je zapísaná do zoznamu správcov a vydáva sa za osobu správcu, a to nielen v súvislosti s ustanovením do funkcie správcu v konkrétnom konaní podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o správcoch, ale aj správcu zapísaného v zozname správcov.²² Aj toto ustanovenie umožňuje vysloviť záver, že súčasná právna úprava pozná a počíta s polohou konkurzného správcu aj mimo výkonu funkcie v konkrétnom konaní podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o správcoch, čo na rozdiel od úpravy z roku 1931 odôvodňuje chápanie konkurzného správcu ako profesie.²³

Súčasná právna úprava, v kontraste so zákazom „nazývať sa správcami konkurznej podstaty mimo výkonu funkcie“ podľa ust. § 13 vl. n. 115/1931 Zb. z. a n. naopak ukladajú osobám zapísaným v zozname správcov povinnosť označovať sa ako správca, a to bez ohľadu na to, či zapísaná osoba je vo výkone funkcie v konkrétnom konkurze alebo nie. V tejto súvislosti príkladom možno uviesť povinnosť pre osoby zapísané v zozname správcov mať zriadenú správcovskú kanceláriu a túto mať riadne označenú menom a nápisom „Správca“²⁴, povinnosť vyhotovovať písomnosti aj mimo konkurzného konania s označením správcu,²⁵ či byť poistený pre prípad zodpovednosti za škodu, bez ohľadu na to, či osoba zapísaná v zozname správcov vykonáva funkciu správcu v konkrétnom konkurznom konaní.²⁶ Plnenie týchto povinností pritom podlieha dohľadu nad výkonom správcovskej činnosti zo strany Ministerstva spravodlivosti SR s možnosťou uloženia sankcie v prípade zistenia porušenia povinností správcom.²⁷

Neexistencia konkurzného správcu podľa Konk. p. mimo konkurzného konania, ktorá ako je vyššie rozvedené, tiež neumožňuje definovať dobového konkurzného správcu ako profesiu, vyplýva aj z toho, že Konk. p. a ani iné právne predpisy po dobu jeho platnosti nepočítali so zapojením konkurzného správcu do výkonu „iných správcovských činností“, ako s tým v súčasnosti počíta § 1 zákona č. 8/2005 Z. z. o správcoch.²⁸ Ide o činnosti konkurzného správcu

²² Podľa § 36a zákona č. 8/2005 Z. z. o správcoch „Priestupku sa dopustí ten, kto sa neoprávnene vydáva za správcu.“

²³ „Profesnú“ polohu konkurzného správcu v súčasnosti nad rámec toho, čo bolo uvedené, možno odvodiť aj z existencie samostatného zákona č. 8/2005 Z. z. o správcoch a so súvisiacich vykonávacích predpisov, najmä vyhl. č. 665/2005 Z. z. ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a vyhl. č. 666/2005 Z. z. o Kancelárskom poriadku správcov a vyhl. č. 618/2006 Z. z. o vzdelávacom poriadku správcov v oblasti konkurzu a reštrukturalizácie.

²⁴ Podľa § 2 ods. 3 vyhl. č. 666/2005 Z. z. „Pri hlavnom vchode do budovy, v ktorej sa kancelária nachádza, a pri vstupe do areálu, ak sa kancelária nachádza v budove v rámci areálu, sa na viditeľnom mieste zriadi informačná tabuľa kancelárie, v ktorej sa uvedie nápis „Správca“, označenie správcu, prípadne aj zástupcu kancelárie (§ 7 ods. 1 zákona) a úradné hodiny kancelárie. Informačná tabuľa kancelárie sa vyhotoví tak, aby bola pevne spojená s podkladom.“

²⁵ Podľa § 10 ods. 1 vyhl. č. 666/2005 Z. z. „Každá písomnosť vyhotovená správcom obsahuje označenie správcu, adresu príslušnej kancelárie vrátane kontaktných údajov, údaje o mieste a dátume jej vyhotovenia, odtlačok pečiatky a podpis správcu, označenie povereného zamestnanca a informáciu o zamestnancovi, ktorý písomnosť pripravil. Každá písomnosť vyhotovená správcom je čitateľná, bez chýb a skratiek, ktoré nie sú všeobecne známe, a je vyhotovená napríklad podľa slovenskej technickej normy.“

²⁶ Podľa § 13 ods. 1 zákona č. 8/2005 Z. z. je „Správca je povinný mať uzatvorenú poisťnú zmluvu o poistení zodpovednosti za škodu, za ktorej vznik zodpovedá podľa tohto zákona a osobitného predpisu (ďalej len „poisťná zmluva“) s limitom poisťného plnenia najmenej vo výške 100 000 eur, ak ide o správcu zapísaného v oddiele zoznamu správcov podľa § 20 ods. 2 písm. a) a b), a 1 000 000 eur, ak ide o správcu zapísaného v oddiele zoznamu správcov podľa § 20 ods. 2 písm. c).“

²⁷ KRÁLIK, M. Zákon o správcoch. Vyhláška, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, s. 90- 91.

²⁸ Podľa § 1 zákona č. 8/2005 Z. z. „Tento zákon upravuje postavenie správcov, ktorí vykonávajú činnosť v konkurznom konaní, reštrukturalizačnom konaní, konaní o oddĺžení alebo konaní o verejnej preventívnej

nepriamo súvisiace s konkurzom (vypracovanie reštrukturalizačného posudku, výkon činnosti dozorného správcu, výkon činnosti v preventívnom reštrukturalizačnom konaní²⁹) či vôbec nesúvisiacich s konkurzom (výkon funkcie likvidátora právnických osôb podľa Obchodného zákonníka).

2 KONKURZNÝ SPRÁVCA AKO SLOBODNÉ POVOLANIE

Podľa právnej teórie slobodné povolanie charakterizuje rovina ekonomickej slobody a rovina nezávislého postavenia výkonu vo vzťahu k moci štátu, či jeho kontrolných zásahov, teda rovina existencie právnych záruk nezávislosti od štátu.³⁰

Pre súčasné postavenie konkurzného správcu v rovine existencie právnych záruk nezávislosti od štátu je charakteristická existencia silného (dvojitého) dohľadu a kontroly nad jeho činnosťou zo strany štátu. Tento dohľad prebieha dvoma spôsobmi, ktoré závisia od postavenia správcu, v ktorom sa nachádza, a ktorým môže byť buď poloha pri výkone funkcie v konkrétnom súdnom (konkurznom, reštrukturalizačnom) konaní alebo poloha mimo výkonu funkcie, len v súvislosti so zápisom v zozname správcov.

Dohľad a kontrolu nad správcami pri výkone funkcie správcu prioritne vykonáva konkurzný súd, čo vyplýva najmä z dikcie § 41 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze reštrukturalizácii, a zo všeobecných zásad konkurzného konania (najmä rýchlosť, plynulosť a hospodárnosť konania). Podľa tohto ustanovenia *„súd počas konkurzného konania vykonáva dohľad nad činnosťou správcu. Súd je pri výkone dohľadu oprávnený požadovať od správcu vysvetlenia alebo správy o priebehu konkurzného konania, ktoré je správca povinný súdu v určenej lehote poskytnúť. Ak dochádza k prietahom alebo porušovaniu povinností ustanovených týmto zákonom, môže súd uložiť správcovi vykonanie potrebných opatrení na odstránenie nedostatkov. Nesplnenie povinnosti uloženej súdom je závažným porušením povinnosti správcu.“* Súd je povinný vykonávať neustály dohľad nad činnosťou správcu od jeho ustanovenia až do zrušenia konkurzu, pričom v prípade zistenia porušenia povinností (opakovaných či závažných) je súd povinný uplatňovať sankčné mechanizmy vyplývajúce zo zákona č. 7/2005 Z. z. (odvolanie z funkcie správcu podľa § 42 ods. 1) alebo aj z Civilného sporového poriadku (poriadkové opatrenie podľa § 102). Súd nevykonáva dohľad nad správcom mimo súdneho konania.

Ďalej dohľad a kontrolu nad správcami pri výkone funkcie správcu a aj mimo nej vykonáva ministerstvo spravodlivosti. Toto oprávnenie (a povinnosť) vyplýva ministerstvu najmä z dikcie § 27 zákona č. 8/2005 Z. z., podľa ktorého vykonáva dohľad nad výkonom správcovskej činnosti,³¹ predmetom čoho je dodržiavanie ustanovení zákona o správcoch (teda povinností správcu mimo konkrétného súdneho konania), zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a zákona č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku (povinností v konkrétnom konaní). Za zistené nedostatky môže ministerstvo podľa § 35 zákona č. 8/2005 Z. z. uložiť sankciu v podobe pokuty alebo vyčiarknutia zo zoznamu správcov.

Tak ako v súčasnosti, tak Aj podľa Konk. p. bol konkurzný správca pod dohľadom a kontrolou štátu. Uvedené sa realizovalo prostredníctvom súdnych orgánov podľa § 82 Konk. p. Nakoľko Konk. p. a súvisiace predpisy, ako bolo zdôvodnené vyššie, nepoznali (či vyslovene zakazovali) postavenie konkurzného správcu mimo konkrétného súdneho konania, je zrejmé,

reštrukturalizácii podľa osobitných predpisov1) (ďalej len "správcovská činnosť"), práva a povinnosti správcov, vzdelávanie správcov, pôsobnosť Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len "ministerstvo") vo výkone správcovskej činnosti a dohľad ministerstva nad výkonom správcovskej činnosti.“

²⁹ Pozri § 11 ods. 2 zákona č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku.

³⁰ GÁBRIŠ T., VALOVÁ, K. *Advokácia a notárstvo v ústavnom štáte. Vzťah dvoch právnických profesií na Slovensku*. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 19.

³¹ Podľa § 1 ods. 1 zákona č. 8/2005 Z. z. ide činnosť v konkurznom konaní, reštrukturalizačnom konaní, konaní o oddĺžení alebo v konaní o verejnej preventívnej reštrukturalizácii.

že dohľad a kontrolu nad správcami bolo možné vykonávať len v súvislosti s výkonom funkcie správcu. Avšak neplatilo to bez výnimky. Výnimku možno vydedukovať z povinnosti súdu dozeráť na dodržiavanie zákazu „nazývať sa správcom konkurznej podstaty mimo výkonu funkcie“. Podľa § 13 vl. n. 115/1931 Zb. z. a n., porušenie tohto zákazu malo mať za následok výmaz zo zoznamu správcov, ktorý s poukazom na § 2 a nasl. vl. n. 115/1931 Zb. z. a n. vykonal v administratívnom konaní (rovnako ako zápis) prezident krajského súdu. Súd teda vykonával obmedzený dohľad nad konkurzným správcom aj mimo výkonu jeho funkcie.

Dohľad a kontrolu v samotnom konkrétnom konkurznom konaní vykonávali dva subjekty – konkurzný komisár a konkurzný súd, ako vyplýva zo znenia § 82 Konk. p. Konkurzným komisárom bol sudca, spravidla krajského súdu, aj keď z dôvodu vhodnosti ním mohol byť menovaný aj sudca okresného súdu. Mal oprávnenie rozhodovať o vedení konkurzného konania okrem prípadov, v ktorých bol oprávnený rozhodovať konkurzný súd a vykonávať dohľad nad konkurzným správcom.³² Oprávnenie konkurzného komisára sa podobajú oprávneniam konkurzného súdu podľa súčasnej právnej úpravy. Podľa príkladného výpočtu oprávnení uvedených v ust. § 82 ods. 1 Konk. p. bol konkurzný komisár oprávnený od konkurzného správcu kedykoľvek žiadať správy, vysvetlenia, mohol nahliadať do účtov správcu, do iných spisov, dávať mu pokyny a vykonávať potrebné vyšetrovania. Akým spôsobom mal byť dohľad nad činnosťou správcu vykonávaný, bolo na úvahe konkurzného komisára.³³ Konkurzný komisár bol nie len oprávnený, ale aj povinný vykonávať dohľad na konkurzným správcom, na čo zase dozeral konkurzný súd.³⁴

Za účelom donútenia riadneho plnenia povinností mal konkurzný komisár oprávnenie sankcionovať konkurzného správcu spôsobmi uvedenými v § 82 ods. 3 Konk. p. Donucovacie prostriedky boli dvojakého druhu a oba postihovali majetok konkurzného správcu. Prvým spôsobom sankcionovania bola možnosť uložiť konkurznému správcovi poriadkovú pokutu (peňažný trest poriadkový do 2.000,- Kč), a to aj opakovane. Podľa § 189 ods. 5 Konk. p. boli opatrenia a rozhodnutia súdu (alebo konkurzného komisára) urobené v konkurznom konaní vykonateľné (a teda exekvovateľné) bez ohľadu na to, či bol voči nim podaný rekurz podľa § 192 ods. 2 Konk. p., ktorému bolo možné priznať odkladný účinok z dôležitých dôvodov. V. Hora pritom vylučoval u konkurzných správcov premenu peňažného trestu na väzbu,³⁵ ako to umožňoval v Čechách, na Morave a Sliezsku § 220 zák. 112/1895 r. z. civilný poriadok súdny a na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi § 791 zák. čl. I/1911 uh. zák. občiansky súdny poriadok.

Druhým spôsobom sankcionovania bola možnosť ustanovenia „zvláštného“ (osobitného) správcu k vykonaniu zanedbaného úkonu na náklady konkurzného správcu. Osobitný správca bol ustanovený konkurzným komisárom (teda nie konkurzným súdom podľa § 84) a mohol vykonať len ten úkon, ktorý bol zanedbaný, a ktorého vykonanie mu bolo uložené konkurzným komisárom, a to na náklady konkurzného správcu.

Ďalšou formou „sankcionovania“, ale už nemajetkovej povahy, bola možnosť konkurzného súdu z dôležitých dôvodov zbaviť konkurzného správcu úradu. Podľa J. Voska k zbaveniu úradu konkurzného správcu malo dôjsť vtedy, ak dlhodobo neplní svoje povinnosti. Ďalšími okolnosťami zbaveniu úradu boli situácie, keď sa zistí, že sa nehodí na úrad konkurzného správcu vôbec, príp. keď sa dodatočne zistí, že nespĺňa podmienky podľa § 78 Konk. p., resp. keď v konkrétnom prípade nemá dostatok znalostí potrebných pre vykonávanie určitej správy.³⁶ O prvých dvoch okolnostiach z predchádzajúcej vety možno tiež povedať, že sú súčasťou

³² Pozri § 77 zákona č. 64/1931 Zb. z. a n.

³³ VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha : Právnické a ekonomické knihkupectví a nakladatelství Linhart & Pekárek, 1931. s. 279.

³⁴ Pozri § 77 ods. 3 zákona č. 64/1931 Zb. z. a n.

³⁵ HORA, V. *Řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí*. Praha : Československý kompas, 1931, s. 156.

³⁶ VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha : Právnické a ekonomické knihkupectví a nakladatelství Linhart & Pekárek, 1931, s. 280.

výnimky, v súvislosti s ktorou možno konštatovať, že súd vykonával dohľad nad konkurzným správcom aj mimo výkonu jeho funkcie.

ZÁVER

Tak ako súčasná právna úprava, tak aj právna úprava „prvorepubliková“ považovala za najdôležitejšie orgány konkurzného konania konkurzný súd a konkurzného správcu, na ktorých najmä záležalo, aký výsledok bude mať celé konanie. Možno zhrnúť, že tak ako v súčasnosti, tak aj počas platnosti Konk. p. nebolo možné považovať konkurzného správcu za druh slobodného povolania z pohľadu nezávislosti vo vzťahu k štátnej moci a to ani pri výkone funkcie (úradu) správcu v súdnom konaní a ani mimo tohto súdneho konania. U konkurzného správcu v „prvorepublikovej“ právnej úprave, na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, nemožno hovoriť ani o samostatnej profesii a už vôbec nie o právnickej profesii, nakoľko výkon tejto činnosti neobsahuje základné črty typické pre profesie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona č. 328/1991 Zb. [online] [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0675_03.htm

GÁBRIŠ T., VALOVÁ, K. Advokácia a notárstvo v ústavnom štáte. Vzťah dvoch právnických profesií na Slovensku. Praha : C. H. Beck, 2022

HORA, V. Řády konkursní, vyrovnávací a odpůrčí. Praha : Československý kompas, 1931

KRÁLIK, M. Zákon o správcoch. Vyhláška, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014

MOROCHOVIČ, M., J. Konkurzný správca ako samostatná profesia. Teoretické úvahy o práve : zborník [príspevkov] z Vedeckej konferencie doktorandov Trnavskej univerzity v Trnave, Právnickej fakulty 22. marec 2024. - 20 / editorka: Zuzana Adamová - vyd. - Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2024

Stenoprotokoly z 76. schůze Senátu, část 2/4 (21. 1. 1931) [online] [cit. 2025-01-30]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/se/stenprot/076schuz/s076002.htm>.

ŠTAJGR, F. Konkursní právo. Praha : Všehrd, 1947

VOSKA, J. Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády. Praha : Právnické a ekonomické kníhkupectví a nakladatelství Linhart & Pekárek, 1931

PER OMNIA EXAEQUATA SUNT LEGATA FIDEICOMMISSIS:
NÁČRT VZŤAHOV ODKAZOV A FIDEIKOMISOV V JUSTINIÁNSKOM PRÁVE*

PER OMNIA EXAEQUATA SUNT LEGATA FIDEICOMMISSIS:
SKETCH OF THE RELATIONSHIP BETWEEN LEGACIES AND
FIDEICOMMISSA IN JUSTINIANIC LAW

Mgr. Timotej Práznovský

doktorandský študijný program teória a dejiny štátu a práva

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Katedra historického práva a právnej metodológie

timotej.praznovsky@gmail.com, timotej.praznovsky@tvu.sk

Abstrakt: Príspevok analyzuje vzťah odkazov a fideikomisov v justiniánskom a byzantskom práve. Právna úprava týchto dedičskoprávných inštitútov sa v klasickom a poklasickom období vývoja rímskeho práva postupne zblížovala, pričom práve cisár Justinian I. mal oba inštitúty zjednotiť, čoho vyjadrením je v príspevku posudzovaná maxima „*Per omnia exaequata sunt legata fideicommissis*“. Cieľom príspevku je sprehľadniť doterajší rozvetvený výskum v predstavenej oblasti, poukázať na vplyvy skúmanej reformy na podobu justiniánskej kodifikácie a preukázať, že zjednotenie odkazov a fideikomisov nebolo z doktrínálneho hľadiska absolútne a z praktického hľadiska bezproblémové.

Kľúčové slová: fideikomis, odkaz, Digesta Iustiniani, justiniánske právo, interpolácie

Abstract: The paper analyses the relationship between legacies and *fideicommissa* in Justinianic and Byzantine law. The legal regulation of these institutes of succession law gradually converged in the classical and post-classical periods of Roman law, and it was the Emperor Justinian I who unified the two institutes, as expressed in the maxim ‘*Per omnia exaequata sunt legata fideicommissis*’, which is considered in the paper. The aim of the paper is to clarify the existing, fragmented research in this field, to illustrate the effects of the reform under study on the form of Justinian’s codification, and to show that the unification of legacies and *fideicommissa* was not complete from a doctrinal point of view and was not unproblematic from a practical point of view.

Keywords: fideicommissum, legacy, Digest of Justinian, Justinianic Law, interpolations

ÚVOD

V úvode prvej knihy Justiniánskych Digest o odkazoch a fideikomisocho (Ulp. D. 30,1) sa nachádza fragment zo 67. knihy Ulpianovho komentára k prétorskému ediktu v znení „*Per omnia exaequata sunt legata fideicommissis*“. V zmysle fragmentu sa majú odkazy vo všetkom rovnáť fideikomisom. Podľa Ferriniho len málo vecí vyvolalo také pohoršenie a hnev voči cisárovi Justinianovi, ako zaradenie fragmentu na dané miesto.¹ Uvedený princíp totiž

* Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-22-0079 Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva.

¹ FERRINI, C. *Teoria generale dei legati e dei fedecommissi*. Milano: Ulrico Hoepli, 1889, p. 41.: „*Poche cose eccitarono tanto scandalo e tanta ira contro i giustiniani, come la preposizione di questo frammento ai tre libri de legatis et fideicommissis.*“

zjavne nezodpovedá klasickému rímskemu právu, ktorého reprezentantom bol právnik Ulpian. Otázna je tiež povaha tejto maximy v justiniánskom práve. Podľa niektorých autorov drobné odlišnosti medzi odkazmi a fideikomismi pretrvali,² podľa iných bola výsledkom úplná asimilácia právnej úpravy oboch inštitútov³, v dôsledku čoho mal vzniknúť inštitút akéhosi „zjednoteného odkazu“.⁴ Cieľom príspevku je *rámcovo* objasniť predstavenú maximu v kontexte rímskeho a byzantského práva.

1 ROZDIELY MEDZI FIDEIKOMISMI A ODKAZMI V KLASICKOM PRÁVE

Osobitne z Gaiových Inštitúcií sa možno dozvedieť početné rozdiely, ktoré spočiatku existovali medzi odkazmi a fideikomismi. Ako inštitút singulárnej sukcesie sa odkaz (legát) spomína už v Zákone dvanástich tabúl.⁵ Fideikomis ako právny inštitút naopak vznikol až za vlády cisára Augusta (27 pred Kristom až 14 po Kristovi) a predstavoval neformálny – spočiatku takmer neobmedzený – druh dispozície pre prípad smrti. Fideikomis nebol len úkonom singulárnej, ale aj univerzálnej sukcesie (univerzálny fideikomis) či iných dispozícií s majetkom (odpustenie dlhu, prepustenie otroka). Najvýraznejšie rozdiely medzi inštitútmi v klasickom období rímskeho práva (okolo roku 160) možno zhrnúť nasledovne:

Fideikomisom bolo možné zaťažiť kohokoľvek, kto získal z poručiteľovej pozostalosti akýkoľvek majetkový prospech, a to až do jeho výšky. Ak preto niekto získal čo i len plody z dočasného užívania veci, mohol byť zaviazaný k plneniu rovnakej hodnoty, akú nadobudol (D. 30,114,3). Povinnosť splniť fideikomis tak v konečnom dôsledku mohla vzniknúť nielen dedičovi, ale aj odkazovníkovi či inému fideikomisárovi (teda oprávnenému z fideikomisu). Odkazom bolo naopak možné zaťažiť iba dediča (G. 2,260, G. 2,271). K odkazu nemohla byť platne pripojená ani doložka, v zmysle ktorej mal byť plnený v čase „keď môj dedič bude mŕtvy“ („*cum heres meus mortuus erit*“). Pokiaľ chcel preto poručiteľ určiť osud svojho majetku aj na čas po smrti dediča, vhodným inštitútom bol práve fideikomis.

Fideikomis mohol poručiteľ zriadiť aj po grécky či v inom jazyku (D. 32,11pr), odkazy pôvodne iba v latinčine (G. 2,281). Neformálnosť sa týkala aj vhodných slov: odkaz sa zriaďoval ustálenými, len postupne uvoľňovanými formuláciami, kým fideikomis v podstate akýmkoľvek vhodnými slovami (pozri napríklad G. 2,249; D. 30,115; D. 30,118; PS. 4,1,6; I. 2,24,3). Za určitých okolností bolo dokonca možné zriadiť fideikomis aj len prikývnutím (PS. 4,1,6a). Už z uvedeného vyplýva, že pre platnosť fideikomisu nebolo potrebné zriadiť aj testament, odkaz naopak musel byť zahrnutý v testamente alebo v kodicile (doplnku testamentu), ktorý bol potvrdený v testamente. (G. 2,270).

Fideikomisom bolo možné zanechať aj cudziu vec. Pri niektorých odkazoch (typicky vindikačný, teda vecne pôsobiaci odkaz, ale aj odkaz *sinendi modo*) cudziu vec odkázať možné nebolo (G. 2,261), respektíve od platnosti SC Neronianum bolo možné takéto odkazy konvertovať na odkaz damnačný (pôsobiaci obligačne). Rovnako fideikomis cudzej veci mal

² Napríklad DESANTI, L. *La sostituzione fedecommissaria*. Torino: Giappichelli, 1999, p. 32; BEINART, B. Fideicommissum and Modus. *Acta Juridica*, 1968, p. 162 – 163. U nás ČERNOCH, R. Odkaz. In: SALÁK, P. – ČERNOCH, R. – HORÁK, O. *Autonomie vôle zústaviteľa podľa občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 63.

³ Napríklad SCHWIND, F. *Römisches Recht*. Bd. 1. Geschichte, Rechtsgang, System des Privatrechtes. Wien: Springer-Verlag, 1950, s. 396: „Im justinianischen Recht gibt es aber nur mehr das Vermächtnis, das beide Namen führt: *legatum et fideicommissum*, denn Iustinian hatte durch Interpolation einer Ulpianstelle bestimmt...“

⁴ Podľa FERRINI, C. *Teoria generale dei legati e dei fedecommissi*, p. 50: „La fusione operatasi de' due istituti del legato e del fedecommissio creò nel diritto giustiniano una figura giuridica ritraente in modo parziale la natura di essi e per la quale il linguaggio giuridico latino non ha un nome.“

⁵ Prierezovo u nás: ČERNOCH, R. Odkaz v Římě a domácím právním vývoji. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, čís. 3, p. 287 – 291, najnovšie azda BABUSIAUX, U. *The Roman Law of Inheritance*. Edinburg: Edinburgh University Press, 2024, p. 194 a nasl.

podľa časti právnikov – v prípade, že sa fiduciárovi nepodarilo vec od cudzieho vlastníka získať – účinky obligačne pôsobiaceho odkazu, v zmysle čoho mal fiduciár povinnosť nahradiť hodnotu odkazu. Podľa iných právnikov klasického obdobia v týchto prípadoch fideikomis zanikal (G. 2,262). Na druhú stranu, nárok vyplývajúci z fideikomisu bol prevažne osobného charakteru. Fideikomisar sa preto mohol domáhať iba poskytnutia veci (PS. 4,1,18) a nemal vindikačný nárok. Vecné účinky (skrže *missio in possessionem*) mal fideikomis len v obmedzenej miere, „*pokiaľ to bolo potrebné na splnenie vôle poručiteľa*.“⁶ Fideikomisom bolo možné udeliť otrokovi slobodu, pričom v prípade ak bola sloboda udelená cudziemu otrokovi, vznikala fiduciárovi najprv povinnosť otroka získať do vlastníctva a následne vykonať manumisiu (G. 2,263 – 267; 2,272).

Z procesného hľadiska sa odkazy vymáhali vo formulovom procese, fideikomisy v kogničnom procese (G. 2,278), ktorý sa nečlenil na fázu pred súdnym magistrátom (*in iure*) a na fázu pred sudcom (*apud iudicem*). Úradník v ňom tak mohol viesť konanie sám až do vynesenia rozsudku.⁷ O fideikomisoch súd navyše rozhodoval kedykoľvek, vo veci odkazov sa konalo iba v predpísaných dňoch (G. 2,279). V prípade omeškania dlžníka sa z fideikomisu mali plniť úroky a plody, v prípade odkazov sa úroky v zásade nedlhovali (G. 2,280). Ak však dedič popieral damnačný odkaz, musel v prípade vydania odsudzujúceho rozsudku zaplatiť dvojnásobok, v prípade fideikomisu však iba jeho cenu (G. 2,282). Ak dlžník v omyle splnil viac, než dlhoval, v prípade fideikomisu bolo možné požadovať prebytok plnenia späť, v prípade odkazu však nie (G. 2,283).

Okrem toho už Gaius spomínal (G. 2,284) rozdiely, ktoré v priebehu právneho vývoja fideikomisov zanikli: (G. 2,285) fideikomisy mohli prijať všetci cudzinci, odkazy cudzinci prijať nemohli. Tiež niektoré neženaté a bezdetné osoby (*caelibes* a *orbi*) nemohli v zmysle reforiem cisára Augusta prijímať odkazy, ale až do vydania pegasiánskeho uznesenia senátu mohli prijímať fideikomisy (G. 2,286). Fideikomisom bolo spočiatku možné zanechať vec aj neurčitej osobe alebo neskôr narodenému, ale senátne rozhodnutie z čias vlády cisára Hadriána to zakázalo (G. 2,287).

Na prvý pohľad sa teda zdá, že rozoberaný text (Ulp. D. 30,1) bol interpolovaný (pozmenený) justiniánskymi právnikmi. Rozpor s inými prameňmi, osobitne s Justiniánskymi Inštitúciami, si všimla už stredoveká glosa, čo vyznieva pomerne prekvapivo, keďže o glosátoroch je všeobecne známe, že metódy historickoprávneho výskumu (a osobitne interpolačnú metódu) bežne nevyužívali. Dôležitý bol pre nich totiž obsah práva uplatniteľného v ich podmienkach a nie jeho historická stránka. Predsa sa však glosa musela vysporiadať s nejasnosťami v texte a prípadová štúdia (*casus*) anonymného glosátora (tradične však býva pripisovaná Accursiovi)⁸ poskytla tri riešenia:⁹ 1) mienka o rovnakosti odkazov a fideikomisov mala pochádzať z obdobia „prostrednej jurisprudencie“ (*media iurisprudencia*), alebo 2) mal to byť Ulpianov menšinový názor a presadiť sa mal až vďaka cisárovi Justiniánovi alebo 3) malo „odstránením niečoho“ z textu vzniknúť nové právo.¹⁰

V poslednom období sa však stále častejšie objavuje aj argumentácia, že text nemusel byť justiniánskymi právnikmi pozmenený, ale že bol iba vytrhnutý z kontextu a prípadné

⁶ RÜFNER, T. Fideikommisse und ihre Durchsetzung. In: BABUSIAUX, U. et al. (Hrsg.) *Handbuch des Römischen Privatrechts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024. s. 2698.

⁷ Celkový charakter daného procesu je však omnoho zložitejší, pozri BABUSIAUX, U. Zum Rechtsschutz von Fideikommissen im Prinzipat. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 2019, Bd. 136, s. 140 – 213.

⁸ Tak MASCHI, C. A. Exaequata sunt legata fideicommissis (un esempio di metodo storico-critico in Accursio). *Jus*, 1964, Anno 15, Fasc. 1, p. 70 – 83 s komentárom glosy.

⁹ ACCURSIUS. Glosa ordinaria k D. 30,1.

¹⁰ „*Vel dic quod aliquid est hic detractum ex verbis Ulpiani a compilatoribus novi iuris, et illud detractum inducit novitatem*“.

zmeny v ňom boli čisto formálne.¹¹ Ako vyplýva aj z Gaiovej učebnice, odkazy už v období klasického rímskeho práva preberali princípy vlastné fideikomisom a naopak, na fideikomisy boli postupne rozšírené niektoré princípy vlastné iným oblastiam dedičského práva. Záujem právnej vedy o systematickejší prístup k spracovaniu fideikomisov a odkazov – pravda, zrejme bez ich úplného zjednotenia – nakoniec badať už v názve neskoroklasického diela *liber singularis de legatis et fideicommissis* od Ulpiánovho žiaka Herennia Modestina.¹² Nemožno preto vylúčiť, že Ulpián naozaj vyslovil myšlienku, že odkazy sú – nie *per omnia*, ale aspoň „v niečom“ – podobné fideikomisom. Podobne sa napríklad v súvislosti s *lex Iulia et Papia* vyjadril aj právnik Paulus (D. 32,87)¹³.

Podľa Lenelovej palingenézy¹⁴ pochádza text D. 30,1 z časti Ulpiánovho komentára o *interdictum quod legatorum*, ktoré mal k dispozícii dedič (spočiatku iba *bonorum possessor*) na vymáhanie majetku, ktorý jeho súčasný držiteľ získal z titulu obligačne pôsobiaceho odkazu bez dedičovho súhlasu (pozri Ulp. D. 43,3,1,2). Vyskytujú sa však aj úvahy, že sa Ulpián mohol podobne vyjadriť v súvislosti s *lex Falcidia*.¹⁵ Pravidlo, že dedičovi musí po odpočítaní všetkých dispozícií zostať aspoň štvrtina (falcidiánska štvrtina) sa totiž rozšírilo aj na fideikomisy (tzv. pegasiánska štvrtina). Podľa iného názoru mal Ulpiánov text (v rozpore s inskripciou) pochádzať až z 79. knihy Ulpiánovho komentára k ediktu, v ktorej Ulpián rozoberal právne prostriedky pôvodne vytvorené pre odkazy a neskôr právnou vedou a praxou rozšírené aj na fideikomisy.¹⁶ Tieto návrhy sa však zdajú byť neopodstatnené, pretože z textu vyplýva skôr vyvodzovanie záverov o odkazoch z úpravy fideikomisov („*legata sunt*“), než vyvodzovanie záverov pre z úpravy odkazov pre fideikomisy. Podobne už viacerí autori vylučovali, že by sa interdiktá ochrana rozšírila aj o fideikomisy.¹⁷ Názor, že text nemusel byť interpolovaný a že naozaj súvisel s *interdictum quod legatorum* sa nedávno pokúsila obhájiť Babusiaux: Ulpián mal v súvislosti s odkazmi spomínať spôsob vymáhania fideikomisu prostredníctvom kogničného procesu. Výkon rozhodnutia podľa zásad kogničného konania mal zmeniť rozsah a funkciu interdiktu *quod legatorum*, keďže odkazy mohli byť rovnako ako fideikomisy, vymáhané priamym donútením voči dedičovi a viesť k individuálnemu výkonu rozhodnutia.¹⁸ Tento vývoj procesného práva by neodporoval poklasickému vývoju, keď v súvislosti so zánikom formulového procesu zmizli aj rozdiely v súdnom vymáhaní legátov a fideikomisov, no stále ho, domnievam sa, možno označiť iba za teóriu.

¹¹ Už podľa RICCOBONO, S. Legati e fedecommissi, Verba e voluntas. In: *Mélanges de droit romain dédiés à Georges Cornil*. Vol. II. Paris: Recueil Sirey, 1926, p. 373 boli interpolácie potrebné na legislatívne presadenie fúzie, ktorá sa v poklasickom práve dosiahla prostredníctvom obyčaje. Podľa Riccobona (p. 364) „*Il termine «legatum» non poteva sparire, che discendeva dalla più nobile tradizione giuridica, ma la sua sostanza è ora quella stessa del fedecommissio.*“

¹² Táto sa v Digesta nezachovala, hoci bola kompilátorom známa. NÖRR, D. P. Haun. III 45 und der verlorene Traktat Modestins zum Vermächtnisrecht. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 2010, Bd. 127, s. 53 – 114 dielo spája s fragmentovo zachovaným papyrusom P. Haun. III 45.

¹³ „*Et fideicommissum et mortis causa donatio appellatione legati continetur.*“

¹⁴ LENEL, O. *Palingenesia iuris civilis*. Vol. 2. Graz: Akademische Druck- u Verlagsanstalt, 1960, p. 801 – 802.

¹⁵ BARTON, J. L. Gentilis and the interpretatio duplex. In: LEWIS, A. D. E.; IBBETSON, J. (Eds.) *The Roman Law Tradition*. Cambridge: CUP, 1994, s. 112.

¹⁶ Tak FERRINI, C. *Teoria generale dei legati e dei fedecommissi*, p. 42 a nedávno SPINA, A. *Ricerche sulla successione testamentaria nei Responsa di Cervidio Scevola*. Milano: Giuffrè Editore, 2012, p. 158 – 159, poznámka č. 9.

¹⁷ FERRINI, C. *Teoria generale dei legati e dei fedecommissi*, p. 42; JOHNSTON, D. *The Roman Law of Trusts*, p. 259.

¹⁸ BABUSIAUX, U. Zum Rechtsschutz von Fideikommissen im Prinzipat, s. 203 a nasl. Podobne zdá sa aj ZWALVE, W. J. ‘Scriptura recepta et usitata’, p. 56, poznámka č. 53.

2 VZŤAH ODKAZOV A FIDEIKOMISOV V JUSTINIÁNSKOM PRÁVE

2.1 Reforma práva odkazov a fideikomisov

C. 6,43,1 (Imp. Iustinianus A. Demostheni pp.)

pr. *Cum ii, qui legatis [vel fideicommissis] honorati sunt, personalem plerumque actionem habere noscuntur, quis vel vindicationis vel sinendi modo aliorumque generum legatorum subtilitatem prono animo admittet, quam posteritas optimis rationibus usa nec facile suscepit nec inextricabiles circuitus laudavit? Quis in rem missionis scrupulosis utatur ambagibus?*

1. *Rectius igitur esse censemus in rem quidem missionem penitus aboleri, omnibus vero [tam] legatariis [quam fideicommissariis] unam naturam imponere et non solum personalem actionem praestare, sed etiam in rem, quatenus eis liceat easdem res, [vel] per quodcumque genus legati [vel per fideicommissum] fuerint derelictae, vindicare in rem actione instituenda, et insuper utilem servianam (id est hypothecariam) super his quae fuerint derelicta in res mortui praestare.*¹⁹

[...]

pr. Keďže tí, ktorí boli poctení odkazmi alebo fideikomismi, majú spravidla osobnú žalobu, kto by ochotne prijal jemné rozlišovanie vo veciach odkazov *per vindicationem*, *sinendi modo* či iných druhov, ktoré neskoršia doba z výborných dôvodov ani ľahko neprijala, ani nechválila pre ich neprehľadné spletnosti? A kto by sa uchýlil k spleťtým úskaliam *missio in rem*?

1. Považujeme teda za správnejšie úplne zrušiť *missio in rem*, a všetkým, či už odkazovníkom alebo fideikomisárom, prideliť rovnaké postavenie a poskytnúť im nielen osobnú žalobu, ale aj vecne pôsobiacu žalobu, pokiaľ im to umožní získať veci, ktoré boli zanechané akýmkoľvek spôsobom – buď odkazom, alebo fideikomisom – žalobou *in rem*, a navyše aj *actio Serviana utilis* na to, čo bolo zanechané z majetku zosnulého.

[...]

Proces zjednotenia práva odkazov a fideikomisov v justiniánskom práve sa začal najneskôr prijatím konštitúcie známej z C. 6,43,1. Konštitúcia sa ešte nemohla nachádzať v prvej (nezachovanej) edícii Codex Iustinianus. Bola totiž vydaná až 17. septembra 529, kým Kódex bol vydaný už 7. apríla 529. Nebola však zrejme ani súčasťou *decisiones quinquaginta*, päťdesiatich rozhodnutí, ktorými cisár odstraňoval nezrovnalosti v staršom práve, pretože reforma odkazov a fideikomisov bola skôr novou iniciatívou spojenou s oživením starého práva právnikov (*ius*) v Digesta. Patrila teda zrejme práve do jednej z oblastí, ktorých reforma medzi rokmi 529 až 534 si vyžadovala vydanie nového Kódexu. Ešte aj na úprave druhého vydania Kódexu pritom vidno, že problematika odkazov a fideikomisov bola pôvodne spracovaná osobitne. Kódex totiž obsahuje tituly o odkazoch (C. 6,37), o fideikomisoch (C. 6,42), a o ich zjednotení (C. 6,43). Podobne azda plánovali kompilátori vyčleniť osobitné tituly aj v Digesta, no nakoniec ich v nadväznosti na vnútorné zjednotenie odkazov – a následne aj zjednotenie úpravy odkazov a fideikomisov – spojili do kníh D. 30: *De legatis et fideicommissis*, D. 31: *De legatis et fideicommissis*, D. 32: *De legatis et fideicommissis*.²⁰ Pozrime sa však ako celý proces prebiehal.

¹⁹ Návrh interpolácií podľa: GRADENWITZ, O. Hypothese über C. 1,2,23, Verjährung der Klagen der ecclesiae. *Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano „Vittorio Scialoja“*, 1933, Vol. 41, s. 10.

²⁰ Tak aj ZWALVE, W. J. 'Scriptura recepta et usitata': The impact of the Lex citandi on Justinian's Digest. *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis*, 2024, Vol. 92, Iss. 1 – 2, p. 55 – 56.

Konštitúciou C. 6,43,1 z roku 529 cisár Justinián zjednotil úpravu odkazov. Prinajmenšom po procesnej stránke sa už naďalej nemalo striktne rozlišovať medzi odkazmi pôsobiacimi vecnoprávne a záväzkovoprávne, ale všetci odkazovníci mali mať rovnaké právne postavenie (*unam naturam imponere*). Poručiteľ však stále nemohol odkázať viac práv než mal v čase smrti, takže vecne pôsobiaca žaloba nemohla byť priznaná voči vlastníkovi ako tretej strane v prípade odkazu cudzej veci. V zmysle prezentovaného znenia tiež cisár zrušil *missio in rem*, ktorá bola aj pri fideikomisoch uplatňovaná v podstate ako forma exekúcie (príkaz na uvedenie do držby), a naopak, aj fideikomisérom mala po novom prislúchať vecne pôsobiaca ochrana.

Je pravdepodobné, že samotná konštitúcia prešla do okamihu vydania druhej edície Kódexu istými zmenami. Hoci spomína aj fideikomisy, osobitne principium ešte stále upriamuje svoju pozornosť na odkazy. Že sa pôvodný text zaoberal iba odkazmi dosvedčil už Gradenwitz, ktorý poukázal na to, že Justinián v konštitúcii C. 1,2,23,4 z roku 530 píše o konštitúcii „ktorá priznala odkazovníkom žalobu...“. Pravda, túto skutočnosť možno teoreticky vysvetliť tak, že autori fideikomisy opomenuli preto, že sa mali po novom posudzovať rovnako. Obsah konštitúcie však spomínajú aj Justiniánske Inštitúcie z roku 533 (I. 2,20,2), ktoré ju tiež spájajú iba s odkazmi a až pri zmienke novšej konštitúcie (I. 2,20,3) spomínajú aj fideikomisy.²¹ Zdá sa preto, že časti o fideikomisoch mohli byť doplnené až v rámci zapracovania konštitúcie do nového Kódexu (534). Že bola reforma postupným procesom uznáva aj Pringsheim²², ktorý ju uvádza ako dôkaz meniacej sa metodológie tvorby jednotlivých častí kodifikácie: Kým v ranej (kódexovej) fáze kodifikácie prevažoval vplyv právnikov z praxe, postupne rástol vplyv profesorov práva zo škôl v Konštantínopole a Beryte znalejších staršej právnej dogmatiky. Procesné ciele – najmä odstránenie rozdielov medzi jednotlivými žalobami z odkazov – boli vzhľadom na charakter poklasického rímskeho procesu omnoho menšou zmenou než teoretické zlúčenie právnej úpravy odkazov a fideikomisos. Z konštitúcie C. 6,43,2 vyplýva, že k tomuto druhému kroku malo dôjsť najskôr v roku 531. C. 6,43,2 (Imp. Iustinianus A. Iuliano pp.)

pr. Omne verbum significans testatoris legitimum sensum legare vel fideicommittere volentis utile atque validum est, sive directis verbis, quale est ‚iubeo‘ forte, sive precariis utetur testator, quale est ‚rogo‘ ‚volo‘ ‚mando‘ ‚fideicommitto‘, sive iuramentum posuerit, cum et hoc nobis audientibus ventilatum est, testatore quidem dicente ‚ἐνὸρκῶ‘, partibus autem huiusmodi verbum huc atque illuc lacerantibus.

1. *Sit igitur secundum quod diximus ex omni parte verborum non inefficax voluntas secundum verba legantis vel fideicommittentis et omnia, quae naturaliter insunt legatis, ea et fideicommissis inhaerere intellegantur et e contrario, quidquid*

pr. Každé slovo, ktoré vyjadruje legitímny úmysel testátora niečo odkázať alebo zanechať ako fideikomis, má právny účinok, či už použije priamo nariaďujúce výrazy, ako napríklad „iubeo“ (prikazujem), alebo prosbe podobné výrazy ako „rogo“ (prosím), „volo“ (chcem), „mando“ (nariaďujem), „fideicommitto“ (zverujem ako fideikomis), alebo aj ak použije prisahu, keďže sme túto otázku posudzoval aj my, pričom testátor povedal „ἐνὸρκῶ“ (prisahám) a zúčastnené strany spochybňovali význam tohto slova rôznymi spôsobmi.

1. Preto, ako sme už uviedli, nech je účinné akýmkoľvek slovami uskutočnené vyjadrenie vôle, ktorým sa odkazuje alebo zveruje ako fideikomis, a nech sa rozumie, že všetko, čo je prirodzené pre odkazy, platí aj pre fideikomisy; a naopak, všetko, čo sa

²¹ GRADENWITZ, O. Hypothese über C. 1,2,23, Verjährung der Klagen der ecclesiae, s. 9 a nasl.

²² PRINGSHEIM, F. Die Entstehungszeit des Digestenplanes und die Rechtsschulen. In: *Atti del congresso internazionale di diritto romano: (Bologna e Roma XVII–XXVII Aprile MCMXXXIII.)*: Roma. Vol. 1, Pavia: Prem Tipografia Successori F. Fusi, 1934, s. 470 a nasl.

fideicommittitur, hoc intellegatur esse legatum, et si quid tale est, quod non habet natura legatorum, hoc ei ex fideicommissis accommodetur, et sit omnibus perfectus eventus, ex omnibus nascentur in rem actiones, ex omnibus hypothecariae, ex omnibus personales.

2. Ubi autem aliquid contrarium in legatis et fideicommissis eveniat, hoc fideicommisso quasi humaniori adgregetur et secundum eius dirimatur naturam.

*3. Et nemo moriens putet suam legitimam voluntatem reprobari, sed nostro semper utetur adiutorio, et quemadmodum viventibus providimus, ita et morientibus prospiciatur: et si specialiter legati tantummodo faciat testator mentionem, hoc et legatum et fideicommissum intellegatur, et si fidei heredis vel legatarii aliquid committatur, hoc et legatum esse videatur. Nos enim non verbis, sed ipsis rebus leges imponimus.*²³

zanecháva ako fideikomis, sa má chápať ako odkaz, a ak existuje niečo, čo nemá prirodzené vlastnosti odkazu, nech sa to doplní z pravidiel fideikomisu. Nech je teda účinok úplný: zo všetkých týchto dispozícií nech vznikajú vecne pôsobiace žaloby, hypotekárne žaloby aj žaloby osobné.

2. Kde však nastane nejaký rozpor medzi právnou úpravou odkazov a fideikomisov, nech sa výklad prikloní k úprave fideikomisu, ako k ľudskejšej forme a nech sa vec rozhodne podľa jej povahy.

3. A nik, kto zomiera, nech nemá dojem, že jeho legitímna vôľa je odmietaná, ale nech vždy počíta s našou pomocou; tak ako sa staráme o živých, nech je rovnaká starostlivosť venovaná aj umierajúcim. A ak sa testátor výslovne zmieni len o odkaze, nech sa to chápe ako odkaz aj ako fideikomis; a ak niečo zverí do dôvery dedičovi alebo odkazovníkovi, nech sa to tiež považuje za odkaz. My totiž nestanovujeme zákony podľa slov, ale podľa samotnej podstaty vecí.

Podľa konštitúcie mohol byť nielen fideikomis, ale aj odkaz zriadený akýmkoľvek vhodnými slovami (C. 6,43,2pr). Toto ustanovenie nepredstavovalo úplné novum, pretože už cisár Konštantín v roku 339 nariadil, že pri zriaďovaní odkazov nie je nevyhnutné používať presne stanovené slová (C. 6,37,21). Justinián zrejme iba potvrdil staršie právo v nadväznosti na prípad so sporným „ἐνορκῶ“, ktorý musel sám rozhodnúť (*cum et hoc nobis audientibus ventilatum est...*). Významnejšou zmenou bolo, že podľa nového práva sa mali fideikomisy a odkazy navzájom dopĺňať, takže všetko, čo sa zanechalo ako fideikomis, malo byť zároveň posudzované aj s ohľadom na pramene relevantné k odkazom. Z každého úkonu mala vzniknúť aj osobne aj vecne pôsobiaca žaloba, pričom v prípade rozporov medzi fideikomisom a odkazom mala mať aplikačnú prednosť úprava fideikomisov. Toto nariadenie je omnoho širším priblížením inštitútov než priznanie vecne pôsobiacich žalôb v konštitúcii z roku 529. Inštitúcie (I. 2,20,3) tento proces vysvetľujú dokonca tak, že odkazy boli prispôbované fideikomisom, takým spôsobom, „aby medzi nimi nebol žiaden rozdiel“ („*ut nulla sit inter ea differentia*“).

Ešte pred pohľadom na niektoré dôsledky analyzovanej reformy je užitočné sa vrátiť k maxime *per omnia exaequata sunt...*, keďže Digesta (533) chronologicky nasledovali už predstavený vývoj. Ako vnímať maximu v kontexte uvedeného? Podľa Stagla predstavuje klasickú formu prológu v Digesta, keď sa jednoducho uvedie pravidlo alebo určujúci právny princíp, ktorý rámcuje všetko, čo nasleduje. V prológoch Stagl rozlišuje dva typy literatúry: „materiálnu“, ktorá je filozofická a nepotrebuje odôvodnenie, keďže sa vysvetľuje sama zo seba ako systém; a „imperiólnu“, do ktorej radí aj Ulpiánov komentár k ediktu. Imperiálna literatúra čerpajúca autoritu z moci impéria je koncipovaná ako legitimizujúca, pričom jej úlohou je

²³ K poslednej vete MACLEAN, I. *Interpretation and Meaning in the Renaissance: The Case of Law*. Cambridge: CUP, 1992, p. 125 a nasl.

skrotenie a systematizácia práva.²⁴ Maxima teda poskytuje interpretačný rámec prostredníctvom ktorého sa ovplyvňuje výklad rozsiahleho korpusu staršieho práva odkazov a fideikomisov v zmysle reformy. Justiniánski právnici sa týmto jednoduchým legislatívnym nástrojom mohli vyhnúť sa radikálnej interpolácii²⁵, uskutočniť kompiláciu v relatívne rýchlom čase a v neposlednom rade zachovať v podstate klasickoprávny ráz práva v Digesta. Genzmer²⁶ v tejto súvislosti poznamenal, že Digesta majú skôr doktrínálny než imperatívny charakter a že kompilátori chceli ukázať cestu, ako možno pomocou výkladu dospieť k dobre odôvodneným a spravodlivým rozhodnutiam: „*Ich legislatívna úloha podľa nich nespočívala v radikálnych inováciách, ale skôr v objasnení a úprave existujúceho právneho materiálu, v ukončení určitých vývojových línií, niekedy aj v ich zvrátení, keď sa domnievajú, že sa odbočilo na nesprávnu cestu, a niekedy vo veľmi opatrnom načrtnutí novej cesty – bez toho, aby ju celú rozpracovali.*“²⁷ Treba však podotknúť, že zvoleným prístupom zanechali justiniánski právnici budúcej generácii pomerne zložitú prácu porovnávania a aplikačného „vyčistenia“ Digesta od nerelevantných častí a odstránenia „zdanlivých rozporov“. Vidno to aj na nedochovanom diele *Περὶ ἐναντιοφανειῶν* – „O tom, čo sa zdá byť protirečivé“ od byzantského právnika Anonyma Juniora prezývaného aj Enantiofanos, ktorý žil v 7. storočí.²⁸ Rovnakú metódu autor možno uplatnil aj v ďalšom nedochovanom diele „O odkazoch a darovaniach pre prípad smrti“ (*Περὶ ληγάτων καὶ μορτισκαῦσα δωρεῶν*).²⁹

2.2 Krátky pohľad do byzantského práva

Glosátor Azo³⁰ komentoval vyššie analyzovaný proces slovami, že inštitúty sa „*medzi sebou ,zbratali‘, takže čokoľvek chýbalo jednému, je doplnené druhým. A ešte viac: stali sa spoločnými aj podľa mena, takže každý odkaz môže byť nazývaný fideikomisom a naopak. A skutočne, dnes majú tú istú podstatu, veď každý odkaz je fideikomis a naopak.*“ Boli však dané ustanovenia takto vykladané aj v justiniánskom a neskoršom byzantskom práve? Metodológia talianskych glosátorov a byzantských právnikov bola v mnohom podobná. Justiniánska kompilácia mala v Byzancii naďalej platiť ako ucelený súbor právnych noriem a nie ako kompilácia súkromných právnych názorov.

Podľa autorov Justiniánskych Inštitúcií bolo vhodné študentov najprv oboznámiť s oboma inštitútmi, aby následne dokázali posúdiť ich zjednotenie (I. 2,20,3). V praxi tak mala byť každá dispozícia posudzovaná jednotlivo, s použitím najvhodnejšej normy s ohľadom na jej povahu („*secundum eius dirimatur naturam*“). Právnici nemali byť pri posudzovaní úkonu viazaní kategorickým rozlišovaním odkazov a fideikomisov, ale hľadať najspravodlivejšie

²⁴ STAGL, J. F. *Der Tempel der Gerechtigkeit: Zur Morphologie und Hermeneutik der Pandekten*. Paderborn: Brill Schöningh, 2023, s. 88 a nasl.

²⁵ Tak SCHULZ, F. *Classical Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1951 (tu rept. 1961), p. 315. Opačný pohľad má však BEINART, B. *Fideicommissum and Modus*, p. 162. V skutočnosti časti o odkazoch a fideikomisocho obsahujú pomerne veľa kritických pasáží, kde sa spája terminológia oboch inštitútov. Osobitne však ide o dielo klasického právnika Scaevolu, čo JOHNSTON, D. *The Roman Law of Trusts*. Oxford: Clarendon Press, 1988, p. 268 – 271 spája s textovou tradíciou Scaevolových diel a zmenami v poklasickom období, hoci trvá na tom, že rozdiely medzi inštitútmi pretrvávali aj v danom období.

²⁶ GENZMER, E. La genèse du fidéicommiss comme institution juridique. *Quatrième série*, 1962, Vol. 40, p. 322, poznámka č. 2.

²⁷ Tamtiež.

²⁸ Prezývka Enantiofanos je iba skomolením tohto názvu. K autorovi PENNA, D.; MEIJERING, R. *A Sourcebook on Byzantine Law*. Leiden, Boston: Brill, 2022, p. 92 a nasl.

²⁹ Dielo sa spomína v scholia k Basilika, pozri BS 2796/15 – 21 (scholion Pc Nr. 1 ad B. 47,3,25 = D. 39,6,25).

³⁰ Z AZO. *Summa*. k C. 6,43: „*Olim quidem multae erant differentiae inter legata et fideicommissa. Nam aliud erat legatum, aliud fideicommissum. Hodie autem fraternizaverunt ut quicquid in una minus continebatur, in alia suppleatur. Amplius etiam in nomine communionem fecerunt, ut omne legatum possit fideicommissum appellari et econuerso. Et certe substantia eadem est hodie, nam omne legatum est fideicommissum et econuerso.*“

riešenie na základe spoločných prameňov. Napriek uvedenému sa domnievam, že tvrdenia typu „*ut nulla sit inter ea differentia*“ (I. 2,20,3) nemožno vnímať absolútne. Osobitne fideikomis v sebe zahŕňal viacero výrazne odlišných foriem, ktorých úplné zrovnoprávenie bolo len sotva mysliteľné. Reforma priniesla azda iba akúsi rekategorizáciu.

Každán poukázal na to, že v byzantskej praxi sa vyskytovali prosby porúčiteľov, ktoré neboli odmenené žiadnym materiálnym dobrom, napríklad prosba dokončiť výstavbu kláštora, ktorej odmenou mala byť iba Božia priazeň.³¹ Takéto prosby síce boli založené na dôvere (*fiducia*), avšak boli vzdialené nielen byzantskému odkazu, ale aj klasickému rímskemu právu. Sú totiž v rozpore s obrazom odkazu akoby „daru“ zanechaného odkazovníkovi porúčiteľom (Mod. D. 31,36; I. 2,20,1). Práve táto Modestinova definícia – „*Legatum est donatio testamento relicta*.“ – a nie maxima *per omnia exaequata sunt...* – otvára aj titul o odkazoch a fideikomisochoch v Basilika (B. 44,1,1). Predurčovala preto zrejme aj vnímanie odkazov (a fideikomisov) v byzantskom práve, medzi ktoré nemožno radiť iné prosby než odovzdanie majetku druhej osobe. Naopak, z tohto dôvodu nemohla do novej kategórie prislúchať manumisia skrze fideikomis, ktorá je ako dispozícia odlišného charakteru rozoberaná osobitne už v Digesta³² – a to až na pomerne vzdialenejšom mieste, v titule D. 40,5 *de fideicommissariis libertatibus*. Dokonca ešte aj scholia k Harmenopoulovej zbierke Hexabiblos zo 14. storočia (scholia k Hex. 5,1) – pri vysvetlení skutočnosti, že fideikomis je vlastne odkazom, ktorým testátor žiada dediča o odovzdanie peňazí – rozlišuje separátne pojem „fideikomisárna sloboda“ (*φιδεικομισσαρία ἐλευθερία*) ako prosbu o manumisiu.

Navonok teda zjednotený odkaz predstavoval jednu kategóriu založenú na disponovaní s majetkom, no je otázne, nakoľko si zachoval určitú rozmanitosť foriem dovnútra. V tejto súvislosti vyvstáva osobitne otázka, nakoľko špecifické postavenie mal univerzálny fideikomisár, keďže justiniánske právo jeho postavenie prinajmenšom zdanlivo zvýraznilo návratom k úprave trebeliánskeho senátneho uznesenia, ktoré fideikomisárovi priznávalo rovnaké postavenie ako mal dedič (bol „*heredis loco*“), teda postavenie, ktoré ani odkazovník oprávnený k podielu na dedičstve (*legatum partitionis*) v rímskom práve nemal. Justiniánske pramene stále rozlišovali viaceré druhy fideikomisov, čo je osobitne vidieť v Inštitúciách, ktoré postupne predstavili univerzálne fideikomisy (titul I. 2,23) a fideikomisy jednotlivých vecí (titul I. 2,24). Rovnako v Digesta bola relatívne samostatne spracovaná napríklad otázka trebeliánskeho senátneho rozhodnutia (titul D. 36,1) relevantná pre univerzálne fideikomisy a nakoniec, aj pohľad do scholia k Basilika naznačuje, že byzantskí scholiasti s termínom niekedy pracovali osobitne. Podobne už justiniánska konštitúcia C. 6,43,3,3 z roku 531 spomína „*fideicommissum universitatis, vel speciale, vel substitutione, vel restitutione*“ a z registra Tipoukeitos k Basilika vyplýva, že tento text obsahovali aj (v danej časti nedochované) Basilika („*ἢ φιδεικόμισσον καθ' ο μάδα, ἢ κατά εἶδος, ἢ ὑποκατάστασιν, ἢ ἀποκατάστασιν*“). Zdá sa teda, že v zjednotenom odkaze naďalej existovala istá miera plurality. Jednoznačné posúdenie univerzálného fideikomisu či fideikomisárnej substitúcie v byzantskom práve by si však vyžadovalo hlbšiu analýzu gréckych prameňov, ktorá presahuje rámec tohto príspevku.³³

Pozrime sa nakoniec aspoň na jednu praktickú otázku spojenú so zjednotením inštitútov.

³¹ KAZHDAN, A. Do We Need a New History of Byzantine Law? *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 1989, Bd. 39, s. 23.

³² Spracovávaná oddelene bola zrejme už v staršej literatúre (tituly *de liberali causa* v dielach právnikov). Pozri NÖRR, D. P. Haun. III 45 und der verlorene Traktat Modestins zum Vermächtnisrecht, s. 106.

³³ K problematike napríklad FERRINI, C. *Teoria generale dei legati e dei fedecommissi*, p. 44 a nasl., stručnejšie aj DESANTI, L. *La sostituzione fedecommissaria*. Torino: Giappichelli, 1999, p. 32 a nasl. Podľa BEINART, B. *Fideicommissum and Modus*. *Acta Juridica*, 1968, p. 163: „*that will probably never be answered**“.

C. 6,47,1 (Impp. Severus et Antonius AA. Maximo)

Legatorum seu fideicommissorum usuras ex eo tempore, quo lis contestata est, exigere posse manifestum est. Sed et fructus rerum et mercedes servorum, qui ex testamento debentur, similiter praestari solent.

Je zrejme, že úroky z odkazov alebo fideikomisov môžu byť vymáhané od okamihu litiskontestácie. Podobným spôsobom sa však zvyčajne plnia aj plody z vecí a príjmy otrokov, ktoré sú dlhované na základe testamentu.

Justiniánsky Kódex mal právnikom poskytovať autoritatívne a praktické odpovede. Je to aj prípad konštitúcie C. 6,47,1 z roku 199, podľa ktorej možno úroky a plody z odkazov a fideikomisov požadovať od okamihu litiskontestácie (*litis contestatio*), v čase Justiniána teda od okamihu popretia žaloby žalovaným pred súdom. Scholion ku gréckemu prekladu v B. 44,2,89³⁴ nasvedčuje tomu, že celé ťažisko konštitúcie predstavuje justiniánsku interpoláciu („*Toto však bolo zavedené ako novota...*“).³⁵ Klasické právo rozlišovalo v závislosti od druhu odkazu viaceré okamihy, od ktorých bol dedič povinný plniť aj plody alebo úroky. Napríklad pri vindikačnom odkaze odkazovník pôvodne nadobúdala plody hneď od prijatia (adície) dedičstva dedičom. Čo sa týka fideikomisov, úroky a plody sa mali plniť vtedy, ak nastalo omeškanie fideuciára, pričom omeškanie nastalo vtedy, ak plnenie nebolo poskytnuté na fideikomisárovu (oprávnenú) žiadosť (PS 3,8,4). Citovaná konštitúcia rozšírila úpravu vlastnú damnačnému odkazu.

Dittrich podotkol, že nová úprava bola k odkazovníkom prísnejšia než staršia úprava fideikomisov – čo bolo v rozpore s tvrdením, že právo fideikomisov má mať aplikačnú prednosť pred právom odkazov.³⁶ Z pohľadu dnešného vnímania práva možno tento rozpor vyriešiť konštatovaním, že špeciálna úprava deroguje všeobecnejší príkaz analógie. Túto zásadu vyjadrovali aj Digesta v Pap. D. 50,17,80.³⁷ Zdá sa však, že v byzantskom práve sa neuplatňovala bezvýhradne. Už Voci³⁸ poukázal na to, že odkazovník mohol na základe ustanovení v Digesta požadovať úroky a plody podľa toho, či podal žalobu *in rem* alebo *in personam*, čo potvrdzuje viacero byzantských scholia k titulu B. 23,3. Objavil však zároveň aj dve scholia, v ktorých právnici s odvolaním sa na B. 44,4,92 priznávali úroky a plody nezávisle od typu podanej žaloby až od času *litis contestatio*. Podľa starého práva voľba konkrétnej formy odkazu predurčovala, aká žaloba odkazovníkovi prislúchala a ako rozsiahly majetok (plody) mal odkazovníkovi pripadnúť. Podľa novej úpravy však, zdá sa, „právo voľby“ naopak získal odkazovník, ktorý by si spravidla zrejme zvolil *actio in rem*. Nezdá sa, že by porúčiteľ mohol do tohto odkazovníkovho práva priamo zasahovať. Justiniánsky právnik, antecessor Štefan (Stefanos),³⁹ totiž v jednom scholiu priznanie vecne pôsobiacej žaloby komentoval v zmysle, že odkazovníkovi neprislúcha „prirodzene“, ale na základe fikcie a autority ustanovenia (*ἐξ ἐπινοίας καὶ αὐθεντίας τῆς διατάξεως*). Ak preto časť romanistiky na čele s Riccobonom⁴⁰ zdôrazňovala, že v justiniánskom práve mal odkaz v podstate charakter fideikomisu a že

³⁴ „...Τοῦτο δὲ κατὰ καινο[το]μίαν εἰσηνέχθη παρὰ τῆς διατάξεως· ποτὲ γὰρ ἐκ διαφορῶν καιρῶν ἀπητοῦντο οἱ καρποὶ τῶν ληγάτων καὶ τῶν FIDEICOMMISSON.“

³⁵ Pozri scholion Cod. Taur. B. I. 20 k B. 44,2,89 = C. 6,47,1, ed.: DITTRICH, J. Die Scholien des Cod. Taur. B. I. 20 zum Erbrecht der Basiliken. In: BURGMANN, L. (Hrsg.) *Fontes Minores IX*. Frankfurt am Main: Löwenklau-Gesellschaft E.V, 1993, s. 247. Podobné závery však vyplývajú aj z iných scholia k titulu B. 23,3.

³⁶ DITTRICH, J. Die Scholien des Cod. Taur. B. I. 20 zum Erbrecht der Basiliken, s. 272.

³⁷ „In toto iure generi per speciem derogatur et illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est.“

³⁸ VOCI, P. *Teoria dell'acquisto del legato secondo il diritto romano*. Milano: A. Giuffrè, 1936, p. 128 a nasl.

³⁹ BS 1513/18 – 29 (scholion Pa, Nr. 14, ad B 23,1,9 = D. 12,1,9).

⁴⁰ RICCOBONO, S. S. Legati e fedecommissi, Verba e voluntas, p. 349 a 367: „Ma quest'equazione non è da intendere come risultato di una coesione degli elementi propri ai due istituti, ma piuttosto nel senso che i legati assunsero la struttura e la sostanza del fedecommissio [...] Se legati e fedecommissi dipendono ora in tutto e soltanto dalla voluntas.“

justiniánske právo tým opätovne vyzdvihlo *voluntas* poručiťa oproti formálne vyjadreným slovám (*verba*), treba dodať, že poreformné právo a prax mali aj inú tvár, ktorá časť poručiťovej autonómie presunula prostredníctvom procesného práva na odkazovníka.

ZÁVER

Maxima „*per omnia exaequata sunt...*“ je predovšetkým normatívno-interpretácnym nástrojom a výsledkom postupných reforiem z rokov 529 až 534. Zdá sa, že v nej vystihnuté zjednotenie práva odkazov a fideikomisov nepredstavuje úplné splynutie všetkých foriem fideikomisov, ale skôr procesné a výkladové priblíženie odkazov a fideikomisov založené na rekategorizácii pojmov. Navonok vznikol akýsi „zjednotený odkaz“, ktorého podstatou bol prechod majetku na pootenú osobu, čím sa inštitút definitívne odlíšil od fideikomisárnej manumisie. Prinajmenšom terminologické rozdiely a systém prameňov však naznačujú, že zachované sú aj určité rozdiely v rámci samotnej kategórie zjednoteného odkazu (fideikomisárna substitúcia a univerzálny fideikomis). Nakoniec, hoci Justinián argumentoval tým, že nová úprava mala vyzdvihnúť vôľu poručiťa, v neskoršej praxi sa tento princíp neprejavil úplne. Zdá sa, že sa týkal najmä formálnej stránky úkonu. Obsahová stránka, posudzovaná podľa „povahy veci“, viedla niekedy naopak k riešeniu, keď právnici poskytovali viac možností na výber odkazovníkom než poručiťovi (výber žaloby a v dôsledku toho asi aj náhrada plodov a úrokov).

POUŽITÁ LITERATÚRA

ACCURSIUS. *Glossa ordinaria*, cit. podľa: *Infortiatum Quinquaginta Librorum Digestorum seu*. Lugduni: Hugo à Porta, 1548.

AZO. *Summa Azonis*. Venetia: Apud Franciscum Bindonum, 1566.

BABUSIAUX, U. *The Roman Law of Inheritance*. Edinburg: Edinburgh University Press, 2024.

BABUSIAUX, U. Zum Rechtsschutz von Fideikommissen im Prinzipat. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 2019, Bd. 136, s. 140 – 213.

BARTON, J. L. Gentilis and the interpretatio duplex. In: LEWIS, A. D. E.; IBBETSON, J. (Eds.) *The Roman Law Tradition*. Cambridge: CUP, 1994, p. 104 – 118.

BEINART, B. Fideicommissum and Modus. *Acta Juridica*, 1968, p. 157 – 219.

ČERNOCH, R. Odkaz v Římě a domácím právním vývoji. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, čís. 3, p. 287 – 291.

ČERNOCH, R. Odkaz. In: SALÁK, P. – ČERNOCH, R. – HORÁK, O. *Autonomie vůle zůstavitele podle občanského zákoníku z historické perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 58 – 70.

DESANTI, L. *La sostituzione fedecommissaria*. Torino: Giappichelli, 1999.

DITTRICH, J. Die Scholien des Cod. Taur. B. I. 20 zum Erbrecht der Basiliken. In: BURGMANN, L. (Hrsg.) *Fontes Minores IX*. Frankfurt am Main: Löwenklau-Gesellschaft E. V, 1993, s. 181 – 298.

FERRINI, C. *Teoria generale dei legati e dei fedecommissi*. Milano: Ulrico Hoepli, 1889.

GENZMER, E. La genèse du fidéicommiss comme institution juridique. *Quatrième série*, 1962, Vol. 40, pp. 319 – 350.

GRADENWITZ, O. Hypothese über C. 1,2,23, Verjährung der Klagen der ecclesiae. *Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano „Vittorio Scialoja“*, 1933, Vol. 41, s. 1 – 15.

JOHNSTON, D. *The Roman Law of Trusts*. Oxford: Clarendon Press, 1988.

KAZHDAN, A. Do We Need a New History of Byzantine Law? *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 1989, Bd. 39, s. 1 – 28.

LENEL, O. (red.) *Palingenesia iuris civilis*. 2 vols. Graz: Akademische Druck- u Verlagsanstalt, 1960.

LENEL, O. *Das Edictum perpetuum*. Dritte, verbesserte Auflage. Leipzig: Verlag von Bernhard Tauchnitz, 1927.

MACLEAN, I. *Interpretation and Meaning in the Renaissance: The Case of Law*. Cambridge: CUP, 1992.

MASCHI, C. A. Exaequata sunt legata fideicommissis (un esempio di metodo storico-critico in Accursio). *Jus*, 1964, Anno 15, Fasc. 1, p. 70 – 83.

NÖRR, D. P. Haun. III 45 und der verlorene Traktat Modestins zum Vermächtnisrecht. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 2010, Bd. 127, s. 53 – 114.

PENNA, D.; MEIJERING, R. *A Sourcebook on Byzantine Law*. Leiden, Boston: Brill, 2022.

PRINGSHEIM, F. Die Entstehungszeit des Digestenplanes und die Rechtsschulen. In: *Atti del congresso internazionale di diritto romano: (Bologna e Roma XVII – XXVII Aprile MCMXXXIII.): Roma*. Vol. 1, Pavia: Prem Tipografia Successori F. Fusi, 1934, s. 449 – 494.

RICCOBONO, S. Legati e fedecommissi, Verba e voluntas. In: *Mélanges de droit romain dédiés à Georges Cornil*. Vol. II. Paris: Recueil Sirey, 1926, p. 348 – 374.

RÜFNER, T. Fideikommiss und ihre Durchsetzung. In: BABUSIAUX, U. et al. (Hrsg.) *Handbuch des Römischen Privatrechts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 2692 – 2712.

SCHULZ, F. *Classical Roman Law*. Oxford: Clarendon Press, 1951.

SCHWIND, F. *Römisches Recht*. Bd. 1. Geschichte, Rechtsgang, System des Privatrechts. Wien: Springer-Verlag, 1950.

SPINA, A. *Ricerche sulla successione testamentaria nei Responsa di Cervidio Scevola*. Milano: Giuffrè Editore, 2012.

STAGL, J. F. *Der Tempel der Gerechtigkeit: Zur Morphologie und Hermeneutik der Pandekten*. Paderborn: Brill Schöningh, 2023.

VOCI, P. *Teoria dell'acquisto del legato secondo il diritto romano*. Milano: A. Giuffrè, 1936.

ZWALVE, W. J. 'Scriptura recepta et usitata': The impact of the Lex citandi on Justinian's Digest. *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis*, 2024, Vol. 92, Iss. 1 – 2, p. 37 – 70.

Edície prameňov a zohľadnené preklady

Basilicorum libri LX. Ser A: Textus, 8 Vols.; Ser. B: Scholia, 9 Vols. eds. J. H. Scheltema et al. Groningen: Wolters et al., 1953 – 1988.

Const. Harmenopuli Manuale legum sive Hexabiblos. ed. G. E. Heimbach. Leipzig: T. O. Weigel, 1851.

Corpus iuris civilis. Vol. 1. Institutiones, Digesta. Ed. stereotypa quinta. eds. P. Krueger, T. Mommsen. Berlin: Weidmann, 1889.

Corpus iuris civilis. Vol. 2. Codex Iustinianus. Ed. stereotypa quarta. ed. P. Krueger. Berlin: Weidmann, 1888.

Fontes Iuris Romani Antejustiniani. eds. S. Riccobono, J. Baviera, C. Ferrini. Florentia: G. Barbèra, 1909.

Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách. prekl. J. Kincl. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.

The Codex of Justinian. prekl. B. W. Frier et al. Cambridge: CUP, 2016.

Μ. Κριτου Του Πατζη Τιπουκειτος = Sive Librorum LX Basilicorum Summarium. Vol. 3: Lib. XXXIX – XLVIII. eds. S. Hoermann, E. Seidl. Vaticana: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1955.

VÄZBA AKO ZAISŤOVACÍ INŠTITÚT V KONTEXTE VYBRANÝCH MEDZINÁRODNÝCH DOKUMENTOV A VNÚTROŠTÁTNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVY

DETENTION AS AN CUSTODIAL INSTITUTE IN THE CONTEXT OF CHOSEN INTERNATIONAL DOCUMENTS AND NATIONAL LEGISLATION

JUDr. Kristína Lacyková, MBA, LL.M., DBA

doktorandský študijný program trestné právo

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

kristina.lacykova@gmail.com

Abstrakt: Nakoľko má väzba ako zaisťovací inštitút v prípravnom konaní svoje významné miesto nielen vo vnútroštátnej, ale aj v medzinárodnej právnej úprave, je dôležité spomenúť relevantné právne dokumenty pojednávajúce o predmetnej problematike. V tomto príspevku sú spomenuté vybrané elementárne medzinárodné dokumenty významné pri postupe a rozhodovaní orgánov, ktoré sú príslušné na rozhodovanie o väzbe, ako aj tie, ktoré obsahujú právo na bezpečnosť a osobnú slobodu, pretože zohrávajú dôležitú úlohu v rámci zaisťovania osôb v trestnom konaní.

Kľúčové slová: Väzba. Osobná sloboda. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach. Trestný poriadok. Európske väzenské pravidlá. Zbor väzenskej a justičnej stráže.

Abstract: Custody is very important institute in criminal proceedings area because of its relevant place not only in national but also in international legal regulation. It is also important to mention relevant legal documents which deal with this topic. I have decided to advert to chosen elementary international legal documents which are important in procedure and decision area of bodies which make decisions related to custody and also the other bodies which include the right to public and personal security and freedom because they play an important role within the frame of custodial arrest.

Keywords: Custody. Personal freedom. European Convention on Human Rights. International Covenant on Civil and Political Rights. Code of criminal procedure. European Prison Rules. Prison and Court Guard Service.

ÚVOD

Problematika výkonu väzby tvorí neopomenuteľnú súčasť väzenského systému na medzinárodnej aj vnútroštátnej úrovni, pretože prostredníctvom využívania tohto inštitútu sa zisťuje nielen to, či skutok, pre ktorý sa vedieť trestné konanie spáchala osoba, ktorá je obvinená zo spáchania daného trestného činu, ale aj všetky potrebné skutočnosti smerujúce k objasneniu skutku. Cieľom tohto príspevku je poukázať na význam samotného inštitútu výkonu väzby, ale aj na dôležité skutočnosti súvisiace s jej nahradením a podmienkami nahradenia väzby. Rovnako je dôležité poukázať aj na dopad aktuálnych problémov na väzenský systém v kontexte naplnenosti väznic na Slovensku.

Prvá kapitola sa koncentruje na pojmové vymedzenie väzby a význam tohto inštitútu *eo ipso*, ale aj o princípoch ľudskosti a zachovania ľudských práv a slobôd osôb pozbavených

osobnej slobody pôsobiacich *erga omnes*. Rovnako pojednáva o elementárnych dokumentoch regulujúcich problematiku ochrany ľudských práv a slobôd týchto osôb a obligácii spočívajúcej v ich rešpektovaní. Taktiež je v tejto kapitole zahrnutá aj súdna ochrana ako absolútne právo jednotlivca v prípade, ak je niektoré z jeho práv a právom chránených záujmov porušené. Nakoľko je neodmysliteľnou súčasťou uvedenej problematiky aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva, práve táto je podkladom pre ďalšiu rozhodovaciu činnosť orgánov súdnej moci na národnej úrovni, čím sa samozrejme stáva prameňom práva.

Európske väzenské pravidlá obsiahnuté v druhej kapitole sú z hľadiska právnej relevancie dôležitým dokumentom, pretože väzenskému systému poskytujú podklad pre reguláciu právnych vzťahov medzi štátom zastúpeným Zborom väzenskej a justičnej stráže a väznenými osobami. Idea Európskych väzenských pravidiel bola implementovaná aj do právneho poriadku Slovenskej republiky, ktorá z neho vytvorila systém založený na rešpektovaní ľudskej dôstojnosti a zachovania ľudských práv. V tejto kapitole je zahrnutá aj relevancia personálneho zloženia a relevantné oblasti, od ktorých závisí úroveň zaobchádzania s väznenými osobami, pretože práve toto zloženie odzrkadľuje úroveň väzenského systému v kontexte dodržiavania ľudských práv.

Tretia kapitola popisuje väzbu ako zaisťovací inštitút v kontexte vnútroštátnej právnej úpravy, ako aj podmienky jeho uplatnenia, dôvody a možnosti nahradenia väzby. Zahŕňa aj pojem obvineného, ktorý predstavuje neodmysliteľnú súčasť inštitútu výkonu väzby. Okrem väzby v rámci trestného konania obsahuje aj stručné vymedzenie pojmu výkonu väzby z penologického hľadiska.

Tento príspevok má poskytnúť detailnejší prehľad o využití inštitútu výkonu väzby z pohľadu trestného práva ale aj penológie, o ich synalagmatickom vzťahu a dôležitých aspektoch trestného konania.

1 VÄZBA AKO INŠTITÚT MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Inštitút väzby zohráva v právnom poriadku Slovenskej republiky dôležitú úlohu priznanú a priori medzinárodnou právnou úpravou zaoberajúcou sa ochranou ľudských práv. V kontexte využívania inštitútu väzby v oblasti medzinárodného práva je dôležité poukázať na princíp *ius cogens*, ktorý *inter alia* hovorí aj o zákaze mučenia a použitia agresie. Uvedený princíp je nadradený vôli samotných štátov. Táto nadradenosť sa prejavuje tým, že *ius cogens* sú imanentnou súčasťou medzinárodného obyčajového práva, a teda zaväzujú každého k ich dodržiavaniu. Preto je jedným zo základných pilierov v oblasti zaobchádzania s väznenými osobami práve zachovávanie ich ľudských práv.¹

1.1 Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd ako nositeľ základu ľudských práv

Postupným vývojom medzinárodného práva až do prvej polovice 20. storočia sa okrem subjektov práva, ktorými boli štáty stali aj jednotlivci. Výsledkom tohto vývoja je právna úprava ochrany ľudských práv, ktorá sa vzťahuje na jednotlivcov aj vo vzťahu k obmedzeniu, resp. pozbaveniu ich osobnej slobody. Uvedené vyplýva z relevantných právnych dokumentov, ktoré možno hodnotiť za pokrokové a účinné v tejto oblasti.² Jedným z elementárnych právnych dokumentov významných z hľadiska postupu a rozhodovacej činnosti orgánov príslušných na rozhodovanie o väzbe je Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj ako „Európsky dohovor“) podpísaný 4. novembra v roku 1950 v Ríme, ktorý možno

¹ MATUŠKA, P. Slovensko a medzinárodné právo, 1. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 15.

² KLUČKA, J. Medzinárodné právo verejné - Všeobecná a osobitná časť. 4. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2023, s. 72.

považovať za nositeľa základu pre európsky systém ochrany ľudských práv.³ Jeho relevancia v systéme ochrany ľudských práv je odôvodnená najmä tým, že svojím kontrolným mechanizmom zabezpečuje dodržiavanie ľudských práv a slobôd, ako aj tým, že ukladá obligácie nielen samotným štátom ale aj fyzickým osobám. Taktiež v rámci systému ochrany ľudských práv a slobôd priznáva fyzickým osobám právo domáhať sa súdnej ochrany na Európskom súde pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“).⁴

1.2 Súdna ochrana ako nástroj na dodržiavanie ľudských práv

V nadväznosti na uvedené je nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že adresátmi právnych noriem sú fyzické a právnické osoby za určených podmienok, nie však štáty. V tomto prípade je potrebné spomenúť aj konštitutívnu úlohu štátov v rámci uplatňovania právnych noriem, ktorá je v tomto zmysle dodržiavaná a regulovaná na základe príslušnej legislatívy.⁵ Európsky dohovor poskytuje Súdnu dvor Európskej únie (ďalej len „Súdny dvor“) množstvo judikatúry týkajúcej sa ochrany ľudských práv, ktorá sa neustále vyvíja. Jeho samotné textové znenie je elementárnym predpokladom v rámci uplatňovania trestnoprávnych noriem na úrovni vnútroštátneho práva. Nadväzujúce rozhodnutia ESLP v konkrétnych prípadoch predstavujú významný prameň práva, ktorý je uplatniteľný v podobe precedensu, a ktorý má z hľadiska hierarchie prednosť pred zákonom v rámci slovenského, resp. vnútroštátneho právneho poriadku. Uvedené rozhodnutia ESLP sú taktiež dôležité aj ako subsidiárny prvok v rámci sudcovskej tvorby práva na vnútroštátnej úrovni, pretože častokrát tvoria pomocný prvok v rámci riešenia tzv. hard cases. Súdny dvor sa v rámci svojej rozhodovacej činnosti opiera práve o relevantné ustanovenia Európskeho dohovoru, a to najmä preto, pretože ide o významný aspekt uplatňovania všeobecných zásad práv Európskej únie v kontexte priamej aplikácie Európskeho dohovoru. Túto skutočnosť je možné verifikovať aj existenciou prameňov práva Európskej únie, ktoré sú jeho integrálnou súčasťou.⁶

1.3 Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

Ďalším neopomenuteľným dokumentom v rámci medzinárodného priestoru, v centre pozornosti ktorého je oblasť ľudských práv je Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ďalej len „Medzinárodný pakt“). Uvedený Medzinárodný pakt v Článku 9 upravuje obdobne ako článok 5 v Európskom dohovore právo na bezpečnosť a osobnú slobodu. Rovnako obsahuje aj podmienky pozbavenia osobnej slobody v súlade s právnym predpisom, ako aj obligatórnu časť spočívajúcu v informovaní osoby o skutočnostiach, pre ktoré mu bola obmedzená osobná sloboda. Neodmysliteľnou súčasťou v uvedenom konaní je aj zásada rýchlosti, pretože práve táto poskytuje legálny základ pre rýchle vybavenie veci prostredníctvom súdnej moci. Neopomenuteľným je v tomto kontexte aj článok 10 Medzinárodného paktu, ktorý *in principio* navyše zaručuje ľudské, úctivé a dôstojné zaobchádzanie pre všetky osoby, u ktorých nastal zásah do ich práva na osobnú slobodu. V tomto ustanovení je deklarovaná diferenciácia v rámci umiestňovania obvinených od odsúdených, ako aj oddeleného umiestnenia mladistvých obvinených od ostatných obvinených. Do tohto článku bola implementovaná aj zásada prezumpcie neviny v rámci penitenciárneho zaobchádzania s obvinenými umiestnenými vo výkone väzby, s čím súvisí aj následný

³ European convention on human rights. 2013 [online] https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG [12. 04. 2025 - dostupný]

⁴ FUNTA, R. Európske právo 3. doplnené a rozšírené vydanie. 3. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2024, s. 212.

⁵ STRÁŽNICKÁ, V. Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv. 1. vyd., Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 227.

⁶ SIMAN, M. Právo Európskej únie. 1. vyd., Banská Bystrica: Euroiuris, 2012, s. 261-262.

prevýchovný a nápravný charakter tohto inštitútu. Mladistvým sú ďalej garantované záruky v súvislosti so zaobchádzaním s nimi, a to s prihliadnutím na ich vek a právne postavenie.⁷

2 EURÓPSKE VÄZENSKÉ PRAVIDLÁ AKO ZÁKLADNÝ PILIER REŠPEKTOVANIA ĽUDSKÝCH PRÁV VO VÄZENSKÝCH ZARIADENIACH

Pre reguláciu výkonu väzby *eo ipso* sú dôležité Európske väzenské pravidlá, ktoré sú považované za významný dokument vo oblasti penitenciárneho zaobchádzania, ktorý bol prijatý Radou Európy v januári roku 2006. Obsahovo sú zamerané na spravovanie väzenských zariadení, zaobchádzanie s väznenými osobami a na ochranu základných práv väznených osôb. Tieto pravidlá využíva ESVP pri posudzovaní sťažností, ktoré sa týkajú väzenských podmienok. Aj do samotnej judikatúry ESVP je zakomponovaná nutná snaha o vytvorenie priaznivých životných podmienok vo väzniciach, no je však obtiažne zabezpečiť ich unitárne dodržiavanie vo všetkých členských štátoch.⁸

2.1 Požiadavky na väzenský personál ako determinant úrovne väzenského systému

Pôvodné znenie týchto pravidiel bolo zmenené Výborom ministrov, keď sa schválilo Odporúčanie Rec (2006) 2 o Európskych väzenských pravidlách. Predstavujú nový vzorový systém pre štáty, aby sa usilovali dosiahnuť aspoň minimálny stanovený štandard, nakoľko sa týkajú osôb vzatých do väzby alebo osôb, ktoré boli pozbavené osobnej slobody na základe rozsudku. Nakoľko je predmetom uvedenej problematiky penitenciárne zaobchádzanie s obvinenými umiestnenými vo výkone väzby, je dôležité poukázať aj na personálne zloženie a relevantné oblasti, od ktorých závisí úroveň zaobchádzania s obvinenými, pretože práve tie odzrkadľujú kvalifikovanosť väzenského personálu a úroveň väzenského systému. Obsahovo sa skladajú z deviatich častí, ale kľúčová pre personálne zabezpečenie je piata časť týchto pravidiel. Pojednáva o problematike:

- a) vedenia a personálu väznice, práce ako verejnej služby,
- b) výberu väzenského personálu,
- c) školení väzenského personálu,
- d) riadenia väznice,
- e) odborného personálu,
- f) povedomia verejnosti,
- g) výskumu a hodnotenia.⁹

Vedenie a personál väznice - za väzenské zariadenia by mali zodpovedať štátne orgány, ktoré sú oddelené od policajných a vojenských zložiek a orgánov činných v trestnom konaní. Etický kódex je základným dokumentom pre riadenie väzníc, ktorý stanovuje povinnosť pre väzenský personál zaobchádzať s väznenými osobami v súlade so zásadou humánnosti a rešpektu ľudskej dôstojnosti. Okrem toho vedenie väznice má pracovníkov viesť k tomu, aby poznali cieľ a účel väzenského systému a v súlade s ním vykonávali svoju činnosť. Samozrejme, majú povinnosť napomáhať väzneným osobám k ich reintegrácii do spoločnosti po prepustení z výkonu trestu. S tým súvisí aj záväzok vykonávať svoju prácu na vysokej profesionálnej úrovni a dodržiavať pravidlá, ktoré sa na personál vzťahujú. Personál musí svoju prácu vykonávať tak, pôsobil vzorne pre väznené osoby, a aby bol nimi rešpektovaný.

⁷ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach. 2022 [online] https://osn.cz/wp-content/uploads/2022/08/mezinar.pakt-obc.a.polit._prava_.pdf [10. 05. 2025 - dostupný]

⁸ Odporúčanie Rec (2006) 2 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o Európskych väzenských pravidlách. 2006 [online] https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/Rec-2006_2sj.pdf [05. 04. 2025 - dostupný]

⁹ KNÁPKOVÁ, D. Penológia. 1. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 62-64.

Výber väzenského personálu - ide o kľúčovú úlohu vedenia, pretože od správneho výberu väzenského personálu závisí správne fungovanie väzenského zariadenia. Personál má byť vybraný starostlivo, má byť zabezpečené jeho kontinuálne vzdelávanie, ale aj adekvátne odmeňovanie a spoločenské postavenie. Má mať istotu v podobe trvalého pracovného pomeru, pozitívneho zaobchádzania, efektivity, dobrého fyzického aj psychického zdravia a vzhľadom na pozíciu aj primeraného vzdelania. Aby uchádzači mali záujem o druh tejto práce, v tomto dokumente je stanovené, že aj platy majú byť primerané, hlavne kvôli udržaniu a atraktivite tohto povolania. Výber vhodného personálu sa má realizovať v súlade s rešpektovaním zásady nediskriminácie.

Školenie väzenského personálu - personál má byť odborne vyškolený pred nástupom do služby, a to ako teoreticky, tak aj prakticky. Počas celého služobného pomeru si má väzenský personál rozvíjať svoju odbornosť a znalosti, a vedenie mu to má zabezpečiť. Musia byť oboznámení so základnými právnymi predpismi týkajúcimi sa ľudských práv (Európsky dohovor o ľudských právach, Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania). Špecifické vzdelávanie sa má zabezpečiť pre personál, ktorý pracuje s cudzincami, ženami, mladistvými a duševne chorými.

Riadenie väznice - väznice majú byť riadené v súlade s medzinárodnými normami a zachovávaním základných ľudských práv a slobôd. Má sa zabezpečovať vzájomná komunikácia medzi väzenským personálom na rozličných sekciách. S tým súvisí aj podpora ich spolupráce, ktorá má viesť k starostlivosti o väznené osoby a ich reintegráciu. Každá väznica má mať na čele riadenia riaditeľa s adekvátnou kvalifikáciou, administratívnymi schopnosťami, vzdelaním a skúsenosťami. Zároveň vedenie aj personál majú byť schopní hovoriť jazykom majority väzňov, ale jazykom, ktorému rozumie väčšina z nich.

Odborný personál - je nevyhnutnou súčasťou väzenského personálu, ktorými sú psychiatri, psychológovia, sociálni pracovníci, učitelia, inštruktori športu a telesnej výchovy. Povedomie verejnosti- väzenské orgány majú poskytovať verejnosti informácie o práci väzenského personálu a o jej význame pre spoločnosť.

Výskum a hodnotenie - tvorí významnú oblasť, pretože väzenské orgány majú za úlohu podporovať výskum a hodnotenie účelu oblasti väzenstva a jeho miesto v demokratickej spoločnosti.¹⁰

3 VÄZBA AKO ULTIMA RATIO

Na Európske väzenské pravidlá reflektuje vnútroštátna legislatíva regulujúca oblasť výkonu väzby, ktorá v rámci trestného konania predstavuje inštitút, ktorým je obvinená osoba na základe rozhodnutia súdu na nevyhnutne potrebný čas pozbavená osobnej slobody za účelom zaistenia jej prítomnosti v rámci trestného konania. Nemožno poprieť, že ide o jeden z najväčších zásahov do garantovaných ľudských práv, pretože sa týka obmedzenia osobnej slobody jednotlivca. Z hľadiska uvedeného intenzívneho zásahu do osobnej slobody jednotlivca ide aj o inštitút, ktorý je potrebné vždy využívať ako prostriedok *ultima ratio*. Predstavuje zaisťovací inštitút, ktorý je fakultatívnej povahy a je nutné ho využívať len v prípadoch, kedy je preukázateľne nevyhnutné ho využiť. Prítomnosť osoby v trestnom konaní má byť *a priori* vyriešená prostredníctvom iných alternatívnych zaisťovacích prostriedkov. Preto je v tomto kontexte dôležité spomenúť zásadu zdržanlivosti aj zásadu primeranosti, ktoré pokrývajú mieru závažnosti trestného činu a zmysel zásady *ultima ratio*. Väzobné stíhanie obvinenej osoby je však pre dosiahnutie účelu samotného trestného konania v určitých prípadoch nevyhnutné. V nadväznosti na uvedené je však nemožné opomenúť fakt, že nejde

¹⁰ Odporúčanie Rec (2006) 2 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o Európskych väzenských pravidlách. 2006 [online] https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/Rec-2006_2sj.pdf [05. 04. 2025 - dostupný]

o inštitút s charakterom sankcie, ale ide iba o zaistovací inštitút.¹¹ Keďže väzba je významným zabezpečovacím inštitútom, prostredníctvom ktorého sa zabezpečuje prítomnosť obvineného na trestnom konaní a jej význam spočíva v dočasnom pozbavení osobnej slobody obvineného na základe rozhodnutia súdu, nie je možné opomenúť skutočnosť, že ide o fakultatívny inštitút so zabezpečovacím charakterom. Z uvedeného vyplýva, že absentuje obligácia, ktorá by zaviazala súd k uplatňovaniu inštitútu výkonu väzby u každého obvineného *sine exceptione*. Nakoľko sa v tomto prípade spomína vysoký zásah do ľudských práv, súd danú väzbu uplatní iba v prípade, ak sú na jej využitie dané dôvody podľa Článku 17 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky. Z toho ďalej jasne vyplýva, že inštitút väzby nemožno považovať za sankciu, pretože v procesnom postavení obvineného v trestnom konaní sa zohľadní princíp prezumpcie nevinoty, ktorý je zakotvený Ústave Slovenskej republiky.¹² Z tohto dôvodu boli z medzinárodného práva do národnej legislatívy Slovenskej republiky implementované zásady trestného konania, ktoré musia byť obligatórne dodržané. K jedným z najvýznamnejších patrí zásada primeranosti v trestnom konaní. Jej relevancia spočíva práve v koherencii s Medzinárodným paktom, ktorý s uvedenou zásadou spája právo na osobnú slobodu. Medzinárodný pakt túto zásadu väzobného stíhania obvineného uplatňuje *in extenso*, pretože zakazuje pozbavenie osobnej slobody jednotlivca okrem zákonom stanovených prípadov.¹³

3.1 Trvanie väzby

Na uvedené vecne nadväzujú ustanovenia Trestného poriadku, ktoré kladú dôraz na prioritné vybavovanie väzobných vecí. Z časového hľadiska je možné vykonávať väzbu v prípravnom štádiu trestného konania, ako aj v konaní pred súdom len v zákonom stanovenej lehote. Táto lehota je teda absolútne platná pre prípravné konanie, a rovnako tak aj pre konanie pred súdom v rámci trestného konania. V prípravnom konaní je pre väzbu stanovená základná lehota 7 mesiacov.¹⁴ V prípade, ak prokurátor neprepustí najneskôr v posledný deň lehoty väzby obvineného na slobodu, a zároveň hrozí, že lehota väzby by mohla presiahnuť hranicu 7 mesiacov, je povinný najneskôr v lehote 20 pracovných dní predložiť sudcovi pre prípravné konanie návrh na predĺženie lehoty tejto väzby. Ako už bolo spomínané, navrhnúť predĺženie lehoty väzby je možné, a to aj opakovane, avšak celková lehota väzby nesmie za žiadnych okolností prekročiť maximálnu stanovenú dĺžku jej trvania. Maximálnu lehotu väzby diferencuje slovenský právny poriadok podľa toho, či sa vzťahuje na osobu obvinenú z prečinu, zločinu alebo obzvlášť závažného zločinu. Spoločne pre prípravné aj súdne konanie predstavuje lehota väzby pri prečine 12 mesiacov, pri zločine 36 mesiacov a pri obzvlášť závažnom zločine 48 mesiacov. Z uvedenej celkovej lehoty väzby prináleží prípravnému konaniu väzba v trvaní najviac 7 mesiacov v rámci prečinu, 9 mesiacov v rámci zločinu a 25 mesiacov pri obzvlášť závažnom zločine. Trestný poriadok však pojednáva aj o väzbe v trvaní až 60 mesiacov. V tomto prípade sa inštitút väzby v uvedenej dĺžke uplatní v prípade, ak ide o vedenie trestného stíhania v rámci obzvlášť závažného zločinu, za spáchanie ktorého je možné uložiť trest odňatia slobody vo výške 25 rokov alebo doživotný trest odňatia slobody. Okrem toho je možné túto lehotu uplatniť aj vtedy, ak došlo k spáchaniu trestného činu terorizmu, pričom kvôli obťažnosti alebo iným vážnym dôvodom nebolo možné danú vec skončiť, a zároveň by prepustenie obvineného z výkonu väzby mohlo spôsobiť zmarenie alebo sťaženie dosiahnutia účelu vedeného trestného konania. Súd môže v danom prípade rozhodnúť o predĺžení celkovej lehoty väzby na nevyhnutne potrebný čas. Toto predĺženie lehoty väzby je možné uplatniť aj opakovane, pričom nesmie presiahnuť dĺžku 60 mesiacov. V tejto súvislosti je dôležité

¹¹ IVOR, J. Trestné právo procesné. 2. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2010, s. 324-325.

¹² KLÁTIK, J. Vybrané kapitoly z penológie. 1. vyd., Banská Bystrica : Belianum, 2022, s. 51-52.

¹³ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, čl. 9 ods. 1, 3.

¹⁴ IVOR, J. Trestné právo procesné. 2. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2010, s. 334-335.

spomenúť, že za začiatok plynutia lehoty väzby je daný momentom obmedzenia osobnej slobody.¹⁵

3.2 Obvinený a podmienky výkonu väzby

Trestný poriadok o pojme obvinený pojednáva v ustanovení § 33, pričom za neoddeliteľnú súčasť možno považovať aj práva a povinnosti obvinených v trestnom konaní podľa § 34. Z penologickej roviny je podstatné jeho vzatie do väzby z väzobných dôvodov v zmysle § 71 ods. 1 Trestného poriadku. Okrem toho trestné právo pojednáva aj o tzv. protiteroristickej väzbe, ak je vedené trestné stíhanie pre niektorý z trestných činov terorizmu, a kumulatívne, ak všetky doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že bol takýto skutok spáchaný a bol spáchaný obvineným. Špecifickou väzbou je väzba mladistvého obvineného, k uplatneniu ktorej dôjde, ak nie je možné väzbu nahradiť z dôvodu, že nestačí na naplnenie svojho účelu. V penologickej oblasti sa za osobu obvineného považuje aj osoba obžalovaného, hoci samotný zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov pojem obžalovaný neobsahuje.¹⁶

Zákonnosť rozhodnutia o vzatí obvinenej osoby do väzby je daná kumulatívnym splnením formálnych a materiálnych podmienok väzby. Pod formálnou podmienkou rozumieme vydanie uznesenia o vznesení obvinenia, pričom vydané rozhodnutie po formálnej stránke obsahuje všetky náležitosti upravené v § 206 ods. 3 Trestného poriadku. V prípade, ak uvedený postup nebude dodržaný v zmysle § 206 ods. 3, znamenalo by to nezákonnosť rozhodnutia *eo ipso*, čo by okrem toho kreovalo prekážku brániacu vziať obvineného do väzby. V tomto kontexte je taktiež nutné spomenúť, že skutok, na základe ktorého došlo k vzneseniu obvinenia musí byť obligatórne totožný so skutkom, ktorý bol podkladom pre začatie trestného stíhania.¹⁷

K ďalšej formálnej podmienke vzatia obvineného do väzby patrí včasnosť podania návrhu na vzatie obvineného do väzby. Lehota prokurátora na zrealizovanie tohto úkonu je 48 hodín. Zákonná lehota je považovaná za zachovanú, ak prokurátor návrh podá návrh na vzatie obvineného do väzby do 48 hodín od okamihu obmedzenia osobnej slobody podozrivého alebo obvineného. Prokurátor je povinný lehotu dodržať aj pokiaľ ide o prevzatie osoby, ktorej bola osobná sloboda obmedzená občiansky podľa § 85 ods. 2 Trestného poriadku alebo pri zaistení osoby podľa osobitného zákona v zmysle ustanovenia § 85 ods. 3 a ods. 4 Trestného poriadku. Aj keď sa uvedený postup môže javiť ako príliš striktný, jeho implementácia je odôvodnená najmä preventívnym hľadiskom tak, aby sa predchádzalo možnému zneužitiu a umelému predlžovaniu stanovenej lehoty v trvaní 48 hodín.¹⁸

3.3 Podmienky uplatnenia inštitútu nahradenia väzby

Nakoľko má v systéme zaist'ovacích prostriedkov osôb väzba postavenie *ultima ratio*, Trestný poriadok vo svojich relevantných ustanoveniach upravuje aj menej invazívne zaist'ovacie inštitúty ako prostriedky nahradenia väzby. Ak je výsledkom rozhodovacej činnosti práve využitie inštitútu nahradenia väzby, obvinená osoba bude aj naďalej trestne stíhaná na slobode, a to aj napriek existencii dôvodov väzby upravených v § 71 ods. 1 Trestného poriadku; okrem dôvodu podľa § 71 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku a § 71 ods. 3 písm. b) Trestného poriadku.¹⁹ Väzbu je možné nahradiť zárukou, ktorú ponúkne zložiť záujmové združenie

¹⁵ § 76, § 76a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁶ TITLOVÁ, M. Zákon o výkone väzby, Komentár. 1. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 14-18.

¹⁷ IVOR, J. Trestné právo procesné. 2. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2010, s. 334.

¹⁸ § 85 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁹ IVOR, J. Trestné právo procesné. 2. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2010, s.337-338.

občanov alebo dôveryhodná osoba. Ponúknutie záruky uvedenými osobami spočíva v kumulatívnom naplnení zákonných podmienok v tom, že zaručia prítomnosť obvineného na úkonoch trestného konania na výzvu orgánov činných v trestnom konaní a súdu, pričom sa zaväzujú im aj oznámiť vzdialenie obvineného z miesta svojho pobytu, a zároveň sudca pre prípravné konanie alebo súd túto záruku považujú za dostačujúcu a prijímu ju. Ďalšou z možností nahradenia väzby je zloženie písomného sľubu obvineným. Z dikcie samotného názvu vyplýva, že obligatórnou formou zloženia sľubu je písomná forma. Tu sa obvinený zaväzuje, že bude viesť riadny život, nebude sa dopúšťať páchania trestnej činnosti, bude dodržiavať a plniť všetky súdom uložené povinnosti a obmedzenia. Väzba sa v tomto prípade nahradí obdobne ako v prípade ponúknutia záruky záujmového združenia občanov alebo dôveryhodnej osoby. Okrem spomínaných dvoch možností nahradenia väzby je väzbu možné nahradiť aj dohľadom probačného a mediačného úradníka, prípadne aj odovzdaním takéhoto dohľadu do iného členského štátu v rámci Európskej únie, a to s prihliadnutím na obvineného a samotný charakter prípadu. V rámci nahradenia väzby legislatíva pojednáva aj o inštitúte peňažnej záruky, ktorý je možné využiť, ak existujú dôvody väzby okrem dôvodov podľa § 71 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku alebo podľa § 71 ods. 3 písm. b) Trestného poriadku. Tento inštitút je však podľa povahy striktnejší, pretože obsahuje extenzívne vymedzenie podmienok, za splnenia ktorých môže byť tento inštitút uplatnený. Okrem prijatia samotnej peňažnej záruky od obvineného je možné, aby ju zložila aj iná osoba za obvineného, avšak pre jej prijatie musí byť táto osoba informovaná o podstate obvinenia a o všetkých relevantných skutočnostiach súvisiacich s existenciou dôvodov väzby.²⁰ Ak dôjde k nahradeniu väzby, pričom sa súčasne uložia primerané povinnosti a obmedzenia podľa § 82 Trestného poriadku, kontrola ich dodržiavania sa vykonáva prostredníctvom technických prostriedkov, ak bola takáto kontrola nariadená.²¹ Inštitút nahradenia väzby je vzhľadom na kriminalitu možné považovať za efektívny nástroj eliminácie záťaže na väzenské zariadenia v rámci Slovenskej republiky, avšak je potrebné poukázať na skutočnosť, že aktuálna situácia z pohľadu naplnenia kapacity týchto zariadení je značne poddimenzovaná. V minulosti bola preplnenosť väzníc aktuálnou témou, avšak dnes je tento problém prekonaný najmä v oblasti výkonu trestu odňatia slobody. Nemožno pochybovať o tom, že ak by sa alternatívne väzobné prostriedky spolu s alternatívnym trestaním využívali frekventovanejšie, znamenalo by to na jednej strane zníženie záťaže na väzenské zariadenia, no na strane druhej by to znamenalo nárast logistických problémov pri zabezpečovaní činností v nich, ale aj v objektoch Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Z tohto dôvodu je potrebné alternatívne väzobné prostriedky a alternatívne trestanie vnímať v dvoch rovinách.²²

3.4 Právna úprava výkonu väzby z pohľadu penológie

Trestný poriadok o pojme obvinený pojednáva v ustanovení § 33, pričom za neoddeliteľnú súčasť možno považovať aj práva a povinnosti obvinených v trestnom konaní podľa § 34. Z penologickej roviny je podstatné jeho vzatie do väzby z väzobných dôvodov v zmysle § 71 ods. 1 Trestného poriadku. Okrem toho trestné právo pojednáva aj o tzv. protiteroristickej väzbe, ak je vedené trestné stíhanie pre niektorý z trestných činov terorizmu, a kumulatívne, ak všetky doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že bol takýto skutok spáchaný a bol spáchaný obvineným. Špecifickou väzbou je väzba mladistvého obvineného, k uplatneniu ktorej dôjde, ak nie je možné väzbu nahradiť z dôvodu, že nestačí na naplnenie

²⁰ § 80, § 81 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

IVOR, J. Trestné právo procesné. 2. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2010, s. 338-339.

²¹ § 82 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

²² FERENČÍKOVÁ, S. Recidíva ako determinant koncepcie väznenstva. In: MENCEROVÁ, I. (eds.) Problémy recidívy v trestnej politike štátu. Banská Bystrica : Belianum, 2022, s. 81-86.

svojho účelu. V penologickej oblasti sa za osobu obvineného považuje aj osoba obžalovaného, hoci samotný zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov pojem obžalovaný neobsahuje.²³

Právna úprava výkonu väzby je v podmienkach Slovenskej republiky zakotvená v dvoch právnych predpisoch, pričom za primárny sa považuje zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov a za subsidiárny vo vzťahu k nemu Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 437/2006 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu väzby v znení neskorších predpisov. Okrem nich sú pre samotný výkon väzby v Zbore väzenskej a justičnej stráže relevantné normatívne správne akty, a to rozkazy ministra spravodlivosti Slovenskej republiky, rozkazy generálneho riaditeľa Zboru väzenskej a justičnej stráže, zbierky inštrukcií, pokynov a smerníc a rozkazy riaditeľa ústavu. Účelom uvedenej právnej úpravy je najmä úprava vzťahov medzi Zborom väzenskej a justičnej stráže v postavení štátu a obvinenými a odsúdenými.²⁴

ZÁVER

Tento príspevok poskytol prehľad o inštitúte výkonu väzby v kontexte medzinárodnej právnej úpravy, ako aj vnútroštátnej. Boli v ňom spomenuté medzinárodné dokumenty tvoriace základný pilier tohto inštitútu, pretože práve tieto sú podkladom pre kreovanie pokrokovej a modernej právnej úpravy v rámci národnej legislatívy. Samozrejmosťou bolo spomenúť aj dôležitosť ochrany ľudských práv väznených osôb, nakoľko práve ich ochranou sa dokáže zabezpečiť udržiavanie väzenského systému a podmienok výkonu väzby na európskej úrovni. Na túto problematiku vecne nadväzovali Európske väzenské pravidlá, ktoré poskytujú ostatným štátom relevantný podklad na implementáciu jednotlivých ustanovení do vnútroštátnej legislatívy. Okrem všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré boli spomenuté v prvých dvoch kapitolách a čiastočne v tretej bolo potrebné poukázať aj na existenciu interných predpisov Zboru väzenskej a justičnej stráže vychádzajúce z národnej aj medzinárodnej legislatívy, ktoré regulujú vzťahy medzi väzenským personálom a väznenými osobami, čím sa má dosiahnuť dodržiavanie ľudských práv väznených osôb a zákonné zaobchádzanie s nimi. Tento príspevok priblížil význam inštitútu výkonu väzby v kontexte zachovania ľudských práv, ako aj potrebu ich implementácie do vnútroštátnej legislatívy, pretože ich samotný význam je pre spoločnosť nenahraditeľný a jedinečný.

POUŽITÁ LITERATÚRA

FERENČÍKOVÁ, S. Recidíva ako determinant koncepcie väzenstva. In: MENCEROVÁ, I. (eds.) Problémy recidívy v trestnej politike štátu. Banská Bystrica : Belianum, 2022, s. 81-86.

FUNTA, R. Európske právo 3. doplnené a rozšírené vydanie. 3. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2024, s. 212.

IVOR, J. Trestné právo procesné. 2. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2010, s. 338-339.

KLÁTIK, J. Vybrané kapitoly z penológie. 1. vyd., Banská Bystrica : Belianum, 2022, s. 51-52.

²³ TITTOVÁ, M. Zákon o výkone väzby, Komentár. 1. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 14-18.

²⁴ Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 437/2006 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu väzby v znení neskorších predpisov.

KLUČKA, J. Medzinárodné právo verejné - Všeobecná a osobitná časť. 4. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2023, s. 72.

KNÁPKOVÁ, D. Penológia. 1. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 62-64.

MATUŠKA, P. Slovensko a medzinárodné právo, 1. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 15.

Odporúčanie Rec (2006) 2 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o Európskych väzenských pravidlách. 2006 [online] https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/Rec-2006_2sj.pdf [05. 04. 2025 - dostupný]

SIMAN, M. Právo Európskej únie. 1. vyd., Banská Bystrica: Euroiuris, 2012, s. 261-262.

STRÁŽNICKÁ, V. Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv. 1. vyd., Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 227.

TITTLOVÁ, M. Zákon o výkone väzby, Komentár. 1. vyd., Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 14-18.

**POUŽITIE VÝPOVEDÍ SVEDKOV ZÍSKANÝCH V NEPRÍTOMNOSTI
OBVINENÉHO V KONTEXTE PRÁVA NA OBHAJOBU: ANALÝZA ROZSUDKU
SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE C-348/21
(HYA A I.)¹**

**USE OF WITNESS STATEMENTS OBTAINED IN THE ABSENCE OF THE
ACCUSED IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO DEFENCE: AN ANALYSIS OF
THE JUDGMENT OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION IN
CASE C-348/21 (HYA AND OTHERS)**

Mgr. Bianka Bilasová

Doktorandský študijný program Trestné právo

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky a forenzných disciplín

bianka.bilasova@student.umb.sk

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá výkladom článku 8 ods. 1 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 v spojení s článkom 47 ods. 2 a článkom 48 ods. 2 Charty základných práv Európskej únie, ako ho podal Súdny dvor Európskej únie v rozsudku vo veci C-348/21 – Trestné konanie proti HYA a i. Rozsudok sa venuje rozsahu práva obvinenej osoby byť prítomná na súdnom konaní, vrátane práva vypočúvať alebo dať vypočuť svedkov obžaloby, a stanovuje podmienky, za ktorých je možné výpoveď neprítomného svedka pripustiť ako dôkaz v trestnom konaní bez porušenia zásady spravodlivého procesu. Príspevok pozostáva z troch častí – úvodu, prehľadu relevantného právneho rámca a analytickej časti zameranej na rozbor vybraného rozhodnutia. V závere autor poukazuje na hlavné zistenia a naznačuje smerovanie ďalšieho vývoja v oblasti unifikácie procesných práv v trestnom konaní v rámci Európskej únie.

Kľúčové slová: právo byť prítomný na súdnom konaní, výsluch svedka, trestné konanie, procesné práva, smernica 2016/343, SDEÚ

Abstract: The contribution examines the interpretation of Article 8(1) of Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council in conjunction with Articles 47(2) and 48(2) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, as provided by the Court of Justice of the European Union in its judgment in Case C-348/21 – Criminal proceedings against HYA and Others. The judgment addresses the scope of the accused person's right to be present at trial, including the right to examine or have examined prosecution witnesses, and sets out the conditions under which the statement of an absent witness may be admitted as evidence in criminal proceedings without violating the principle of a fair trial. The paper consists of three parts: an introduction, an overview of the relevant legal framework, and an analytical section focusing on the examination of the selected judgment. In the conclusion, the author highlights the key findings and outlines the possible direction of future developments concerning the harmonisation of procedural rights in criminal proceedings within the European Union.

Keywords: right to be present at trial, witness examination, criminal proceedings, procedural rights, Directive 2016/343, CJEU

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0100/24 „Zavedenie európskych trestných činov do právneho poriadku Slovenskej republiky“.

ÚVOD

Právo obvineného byť prítomný na súdnom konaní patrí medzi základné záruky spravodlivého súdneho konania a predstavuje kľúčový aspekt efektívneho uplatňovania práva na obhajobu. Ide o neoddeliteľnú súčasť širšieho rámca práva na spravodlivý proces, ktoré je zakotvené jednak v článku 6 ods. 1 a ods. 3 písm. d) Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd², ako aj v článkoch 47 a 48 Charty základných práv Európskej únie³. S cieľom zabezpečiť jeho jednotné uplatňovanie vo všetkých členských štátoch Európskej únie bola právna úprava predmetného práva harmonizovaná na úrovni sekundárneho práva prostredníctvom smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinu a práva byť prítomný na pojednávaní v trestnom konaní.⁴

Smernica 2016/343 bola prijatá ako súčasť tzv. cestovnej mapy schválenej Radou v roku 2009⁵, ktorá predstavuje rámec legislatívnej iniciatívy v oblasti posilnenia minimálnych procesných práv podozrivých a obvinených osôb v trestnom konaní v rámci celej EÚ. Tieto legislatívne akty sledujú cieľ posilniť vzájomnú dôveru medzi členskými štátmi a tým aj umožniť efektívne uplatňovanie zásady vzájomného uznávania súdnych a iných justičných rozhodnutí, ktorá tvorí základ justičnej spolupráce v trestných veciach v rámci Únie.⁶

Obsah smernice môže byť v niektorých častiach formulovaný všeobecným, až vágnym spôsobom,⁷ čo v praxi vytvára priestor pre rôzne interpretačné prístupy na úrovni jednotlivých členských štátov.⁸ Pokiaľ ide o aplikačnú harmonizáciu práva obvineného byť prítomný na súdnom konaní na úrovni členských štátov, judikatúra Súdneho dvora Európskej únie v tomto zohráva ústrednú úlohu. V rámci mechanizmu prejudiciálneho konania podľa článku 267 ZFEÚ⁹ poskytuje Súdny dvor záväzný výklad ustanovení sekundárneho práva Únie. Tento výklad je záväzný nielen pre vnútroštátny súd, ktorý podal návrh na začatie prejudiciálneho konania, ale aj pre všetky ostatné členské štáty, ktoré sú povinné zabezpečiť jeho uplatnenie.¹⁰ Vo všeobecnej rovine možno konštatovať, že funkcia judikatúry Súdneho dvora EÚ v kontexte prejudiciálneho konania spočíva v zabezpečovaní jednotnej a autoritatívnej interpretácie práva Únie všetkými členskými štátmi.¹¹ Na základe uvedeného možno preto dôvodne vyvodiť, že

² Pozri čl. 6 ods. 1 a ods. 3 písm. d) Európskeho dohovoru o ľudských právach, Rada Európy, 1950.

³ Pozri čl. 47 a 48 Charty základných práv Európskej únie (Ú. v. EÚ C 202/389, 7.6.2016).

⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 zo 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinu a práva byť prítomný na pojednávaní v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 65, 11.3.2016, s. 1–11).

⁵ Pozri Rada Európskej únie: Cestovná mapa na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Ú. v. EÚ C 295, 4.12.2009, s. 1–3.

⁶ GÁŽIOVÁ, I. – LACIAK, O.: Nová smernica Európskeho parlamentu a Rady o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinu a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní; Justičná revue, 68, 2016, č. 3, s. 356.

⁷ V tejto súvislosti treba pripomenúť, že jediným cieľom smernice 2016/343 je stanoviť spoločné minimálne pravidlá, a preto neposkytuje komplexnú harmonizáciu trestného konania (pozri v tomto zmysle najmä rozsudok z 28. novembra 2019, *Specializirana prokuratura*, C-653/19 PPU, EU:C:2019:1024, bod 28; rozsudok z 13. februára 2020, *Specializirana prokuratura (Pojednávane v neprítomnosti obvinenej osoby)*, C-688/18, EU:C:2020:94, bod 30; a rozsudok z 8. júna 2023, *VB a VB*, C-430/22 a C-468/22, EU:C:2023:458, bod 29).

⁸ CONTISSA, G. – LASAGNI, G. – CAIANIELLO, M. – SARTOR, G. (eds.). *Effective Protection of the Rights of the Accused in the EU Directives: A Computable Approach to Criminal Procedure Law*. 1. vyd. Leiden – Boston: Brill, 2022, s. 220.

⁹ Zmluva o fungovaní Európskej únie, konsolidované znenie (Ú. v. EÚ C 202 z 7.6.2016, s. 47), článok 267.

¹⁰ EUROKÓDEX. Komentár k zákonu č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. § 7 ods. 3 [online]. Bratislava: EUROKÓDEX, a. s. [cit. 10.5.2025]. Dostupné na: <https://www.epi.sk/eurokodex-komentar/Eurokodex-komentar-zakona-c-301-2005-Z-z.htm>

¹¹ FUNTA, R. – JURIS, F. – KLIMEK, L. *Európske právo*. 3. doplnené a rozšírené vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., s. 248.

požiadavka jednotného výkladu a prístupu sa uplatňuje aj vo vzťahu k procesným právam podozrivých a obvinených osôb garantovanými sekundárnym právom EÚ. Tento cieľ jednotnej intepetácie je zároveň podporovaný zásadou vzájomného uznávania súdnych a iných justičných rozhodnutí, ktorá je založená na vzájomnej dôvere v systémy trestného súdnictva členských štátov a implikuje predpoklad, že každý členský štát rešpektuje a účinne uplatňuje základné procesné práva garantované primárnym a sekundárnym právom Únie. Z toho hľadiska sa zbližovanie právnej úpravy v oblasti trestného konania, vrátane harmonizácie procesných práv podozrivých a obvinených osôb, javí ako účinný nástroj na posilnenie vzájomného uznávania a zefektívnenie justičnej spolupráce medzi príslušnými justičnými orgánmi.¹²

S cieľom konkretizovať obsah týchto práv, ako aj preskúmať prípustné hranice ich obmedzenia v kontexte vnútroštátnej praxe, poskyto Súdny dvor výklad aj v rozsudku vo veci C-348/21 – Trestné konanie proti HYA a i.¹³, v ktorom sa zaoberal otázkou zlučiteľnosti vnútroštátnej právnej úpravy pokiaľ ide o použitie výpovede svedka obžaloby získanej v štádiu prípravného konania bez účasti obvineného alebo jeho obhajcu s požiadavkami článku 8 ods. 1 smernice 2016/343.

1 PRÁVO BYŤ PRÍTOMNÝ NA KONANÍ PRED SÚDOM V KONTEXTE SMERNICE 2016/343

Obsah smernice, tak ako ho v článku 1 vymedzil európsky zákonodarca, je pomerne rozsiahly. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 je z obsahového hľadiska členená na dve základné tematické oblasti. Zatiaľ čo prvá časť upravuje vybrané aspekty prezumpcie neviny, druhá časť sa zameriava na právo obvineného byť prítomný na súdnom konaní.¹⁴

Článok 8 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na pojednávaní v trestnom konaní predstavuje jeden z právnych nástrojov sekundárneho práva EÚ, ktorým sa konkretizuje a garantuje výkon základného práva obvinenej osoby na obhajobu. Právo byť osobne prítomný na súdnom pojednávaní, ktoré môže viesť k rozhodnutiu o vine alebo nevine, je neoddeliteľne späté so samotnou podstatou spravodlivého procesu, ako je chránená článkami 47 a 48 Charty základných práv Európskej únie, ako aj článkom 6 ods. 1 a 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach.¹⁵

Smernica zakotvuje tento štandard ako povinnosť členských štátov, ktorých úlohou je vytvoriť také procesné prostredie, v ktorom obvinená osoba nebude len pasívnym objektom trestného konania, ale bude mať reálnu a zároveň aj efektívnu možnosť zasiahnuť do jeho priebehu. Osobná prítomnosť na pojednávaní pochopiteľne nemôže plniť funkciu symbolickú, ale predovšetkým dôkaznú a procesnú a to tým, že umožňuje obvinenému aktívne participovať, reagovať na obvinenia, navrhovať dôkazy, spochybňovať svedectvá a byť v interakcii s rozhodujúcim súdom.¹⁶ Ide teda o jadro práva na kontradiktórne konanie, ktoré je základom trestného súdnictva v demokratickej spoločnosti.¹⁷

Smernica však zároveň reflektuje, že výkon tohto práva nie je absolútny. V osobitne odôvodnených prípadoch je možné, aby sa súdne konanie uskutočnilo aj bez prítomnosti

¹² Návrhy generálneho advokáta zo dňa 23. marca 2023, AB, C-209/22. ECLI:EU:C:2023:249, bod 29.

¹³ Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 8. decembra 2022, HYA a i. C-348/21. ECLI:EU:C:2022:965.

¹⁴ Článok 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016.

¹⁵ Pozri Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie neviny a práva byť prítomný na pojednávaní v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 65, 11. 3. 2016, s. 1–11); Charta základných práv Európskej únie (2012/C 326/02), čl. 47 a 48; Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Rím, 4. november 1950, čl. 6 ods. 1 a 3.

¹⁶ Čelár, M. – Lévai, M. – Csóka, S. *Spravodlivý trestný proces*. Praha: Leges, 2023. s. 16.

¹⁷ Odôvodnenie 33 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016.

obvinenej osoby,¹⁸ avšak len za predpokladu, že boli dodržané procesné záruky, ktoré vylučujú, aby k neprítomnosti obvineného došlo bez jeho vedomia alebo proti jeho vôli. Medzi tieto záruky patrí najmä riadne informovanie obvineného o súdnom konaní a dôsledkoch jeho neúčasti alebo procesné zastúpenie prostredníctvom obhajcu, ktorého si obvinený sám zvolil alebo ktorého mu ustanovil štát *ex offio*.¹⁹

Právo byť prítomný na konaní smernica ďalej prepája s procesným následkom – možnosťou výkonu rozsudku voči neprítomnému obvinenému.²⁰ Výkon rozsudku *in absentia* je prípustný len za predpokladu splnenie podmienok v článku 8 ods. 2 smernice. Zároveň je smernicou upravená situácia, keď obvineného nebolo možné nájsť, resp. lokalizovať miesto, kde sa zdržiava. Za predpokladu, že vnútroštátne orgány preukážu, že vynaložili primerané úsilie na lokalizáciu obvineného, je prípustné, aby bolo rozhodnutie vydané aj bez jeho účasti. Ustálená judikatúra Súdneho dvora EÚ pripúšťa, že v prípade, ak sa obvinená osoba úmyselne vyhýba oficiálnemu informovaniu o prebiehajúcom súdnom konaní, a to napriek tomu, že bola riadne oboznámená so svojim obvinením, možno jej neprítomnosť na pojednávaní považovať za dobrovoľné vzdanie sa práva byť na ňom prítomná.²¹ Inak povedané, ak sa preukáže, že obvinená osoba úmyselne znemožnila doručenie informácií zo strany vnútroštátnych orgánov o prebiehajúcom súdnom konaní a tým vedome marila výkon spravodlivosti, možno ju považovať za osobu, ktorá sa dobrovoľne vzdala práva byť prítomná na pojednávaní. Následne jej možno legítimne odoprieť právo na obnovu konania alebo prístup k inému rovnocennému opravnému prostriedku.²²

Táto výnimka, teda prípustnosť rozhodnutia v neprítomnosti obvinenej osoby, však podlieha dodatočnej ochrane. Ak je rozhodnutie dotknutej osobe doručené (napr. pri jej zadržaní), musí byť zároveň poučená o možnosti napadnúť rozhodnutie a o práve na nové súdne konanie tak, ako to vyplýva z článku 9 smernice²³. Zároveň sa tým predchádza tomu, aby absencia osoby na pojednávaní spôsobila definitívnu stratu jej procesných práv, ako aj situáciám, v ktorých by bola spravodlivosť vykonaná jednostranne, bez možnosti efektívnej obhajoby. Pokiaľ ide o formu, v akej má byť osoba informovaná o svojom práve na nové konanie, Súdny dvor EÚ už judikoval, že takéto poučenie nemusí byť uvedené priamo v znení odsudzujúceho rozsudku, pokiaľ je zabezpečený reálny prístup k tomuto právu iným vhodným spôsobom.²⁴

V judikatúre Súdneho dvora Európskej únie možno nájsť autoritatívne usmernenie týkajúce sa výkladu článku 8 smernice 2016/343. Rozsudok vo veci C-348/21 – HYA a i. poskytuje usmernenie, ako vykladať tento článok vo svetle prípustnosti dôkazov získaných v neprítomnosti obvineného. Uvedenému sa venuje nasledujúca kapitola.

2 C-348/21 – TRESTNÉ KONANIE PROTI HYA A I.

2.1 Návrh na začatie prejudiciálneho konania

Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa zameriava na výklad článku 6 ods. 1 a článku 8 ods. 1 smernice 2016/343 ako aj výkladu článku 47 druhého odseku Charty základných práv Európskej únie.

¹⁸ Pozri odôvodnenie 35 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016.

¹⁹ Článok 8 ods. 2 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016.

²⁰ Tamtiež, článok 8 ods. 3.

²¹ Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 19. mája 2022, *IR*, C-569/20. ECLI: ECLI:EU:C:2022:401, bod 34 a 48.

²² Tamtiež, bod 60.

²³ Pozri tiež článok 9 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016, ktorý upravuje podmienky, za ktorých má obvinený právo na nové súdne konanie, ak bol rozsudok vydaný v jeho neprítomnosti.

²⁴ Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 19. mája 2022, *VB a VB.*, C-430/22 a C-468/22. ECLI:EU:C:2023:458, bod 33.

Tento návrh bol predložený v rámci trestného konania vedeného proti HYA, IP, DD, ZI a SS pre trestné činy súvisiace s nelegálnou migráciou.²⁵

2.2 Spor vo veci samej

Z predloženého návrhu na začatie prejudiciálneho konania vyplýva, že príslušníci bulharskej pohraničnej polície, pôsobiaci na letisku v Sofii boli obvinení za spáchanie trestných činov súvisiacich s uľahčovaním nelegálneho prísťahovalectva. V máji 2017 boli tieto osoby zadržané, následne voči nim bolo vznesené obvinenie a boli vzatí do zaisťovacej väzby.

V rámci prípravného konania boli vnútroštátnymi orgánmi vypočuté viaceré osoby s cudzou štátnou príslušnosťou, pričom ich výpovede sa týkali skutkov, na základe ktorých mal byť ich pobyt v členskom štáte nezákonne zabezpečený. Tieto výpovede, získané počas výsluchu pred vyšetrovacími orgánmi a sudcom, boli následne kvalifikované ako dôkazy rozhodujúce pre posúdenie viny obvinených.

V ďalšom priebehu trestného konania však došlo k procesným komplikáciám, ktoré spočívali v nemožnosti zabezpečiť osobnú prítomnosť hlavných svedkov na hlavnom pojednávaní, a to buď z dôvodu ich predchádzajúceho administratívneho vyhostenia, dobrovoľného odchodu z krajiny alebo nemožnosti zistenia ich súčasného miesta pobytu. Za týchto okolností prokuratúra navrhla, aby boli výpovede uvedených svedkov, ktoré boli získané v štádiu prípravného konania, prečítané na hlavnom pojednávaní a použité ako dôkazný prostriedok v trestnom konaní.

Vnútroštátny súd vyjadril pochybnosť, či je uvedený postup v súlade s právom obvinených na spravodlivý proces, a to predovšetkým v rozsahu pokiaľ ich práva na obhajobu a práva na výsluch svedkov obžaloby. Poukázal na to, že podľa vnútroštátneho práva má prokuratúra povinnosť zabezpečiť účasť obhajoby na výsluchoch svedkov v prípadoch, keď sú ich výpovede zásadné pre rozhodovanie o vine. Táto povinnosť však v prejednávanej veci nebola dodržaná, keďže niektoré výsluchy svedkov sa uskutočnili pred sudcom v štádiu, v ktorom voči dotknutým osobám ešte nebolo formálne vznesené obvinenie a tým nebolo možné zabezpečiť účasť obvinených ani ich obhajcov na týchto úkonoch.

Za týchto okolností sa Špecializovaný trestný súd v Bulharsku rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru Európskej únie prejudiciálnu otázku, či je v súlade s článkom 8 ods. 1 a článkom 6 ods. 1 smernice 2016/343, spolu s jej odôvodneniami 33 a 34 a článkom 47 ods. 2 Charty základných práv Európskej únie, vnútroštátna právna úprava, ktorá umožňuje použiť v štádiu súdneho konania výpovede svedkov, ktorí z objektívnych dôvodov nemôžu byť vypočutí, ak boli tieto výpovede získané v prípravnom konaní bez účasti obhajoby. Otázka osobitne smeruje k posúdeniu, či je takýto postup prípustný, ak obžaloba mala možnosť zabezpečiť účasť obhajoby na výsluchu svedkov už v prípravnom konaní, avšak túto povinnosť nespĺnila.²⁶

2.3 Analýza prejudiciálnych otázok

Vnútroštátny súd sa svojou prejudiciálnou otázkou v podstate pýta, či článok 6 ods. 1 a článok 8 ods. 1 smernice 2016/343 v spojení s článkom 47 druhým odsekom a článkom 48 ods. 2 Charty, bránia uplatneniu vnútroštátnej právnej úpravy podľa ktorej vnútroštátny súd môže v trestnom konaní založiť svoje rozhodnutie o vine alebo nevine obvinenej osoby na výpovedi svedka obžaloby, ktorého nebolo možné vypočuť v štádiu konania pred súdom, a táto výpoveď

²⁵ Návrh na začatie prejudiciálneho konania zo dňa 4. júna 2021, ktorý podal Specializiran nakazatelen sąd, Bulharsko – Trestné konanie proti HYA a i. (vec C-348/21).

²⁶ Rozsudok Súdného dvora zo dňa 8. decembra 2022, *HYA a i.* C-348/21. ECLI:EU:C:2022:965, bod 14-27.

bola vykonaná v štádiu prípravného konania pred sudcom, avšak za neprítomnosti obvinenej osoby alebo jej obhajcu.²⁷

Pokiaľ ide o uplatniteľnosť článku 6 ods. 1 smernice 2016/343, Súdny dvor uvádza, že toto ustanovenie ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby dôkazné bremeno pri preukazovaní viny podozrivých alebo obvinených osôb spočívalo na prokuratúre, a zároveň bráni tomu, aby sa táto povinnosť prenášala na obhajobu.²⁸ Generálny advokát vo vzťahu k aplikácii uvedeného článku na prejednávanú vec uvádza, že cieľom článku 6 ods. 1 je predovšetkým upraviť rozdelenie dôkazného bremena v trestnom konaní. Jeho predmet sa netýka otázky zákonnosti dôkazov a jeho cieľom nie je ani určovať konkrétne mechanizmy, ktorými má obžaloba preukázať vinu obvinenej osoby na základe predložených dôkazov, ani upravovať možnosť obhajoby tieto dôkazy napadnúť.²⁹ Na základe uvedeného Súdny dvor konštatuje, že predmetný článok sa v tomto prípade neuplatňuje.³⁰

Pokiaľ ide o výklad článku 8 ods. 1 smernice 2016/343, toto ustanovenie ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby podozrivé a obvinené osoby mali právo byť prítomné na súdnom konaní. V odseku 2 tohto článku sa ďalej stanovuje, že obvinená osoba musí mať reálnu možnosť osobne sa zúčastniť na pojednávaní. V súvislosti s aplikáciou tohto článku na prejednávanú vec vnútroštátny súd upozornil na otázku obsahu a podmienok výkonu tohto práva v situácii, keď sa pri rozhodovaní o vine alebo nevine obvinenej osoby zohľadňuje výpoveď svedka obžaloby, ktorý bol vypočutý v prípravnom konaní bez účasti obvinenej osoby a jej obhajcu a následne aj bez možnosti vypočuť svedka v štádiu konania pred súdom. Súdny dvor v tejto súvislosti konštatuje, že takáto situácia síce nevedie k úplnému zbaveniu obvinenej osoby jej práva byť prítomná na pojednávaní, avšak výrazne zužuje výkon tohto práva na pasívnu účasť pri čítaní zápisnice z výsluchu svedka, ktorého výpoveď nebolo možné v rámci súdneho konania aktívne preskúmať.³¹

Keďže sa táto otázka netýka výlučne práva obvinenej osoby byť prítomný na súdnom konaní, ale aj práva vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov obžaloby, Súdny dvor považoval dôležité posúdiť, či sa aj toto druhé právo nachádza v rozsahu pôsobnosti článku 8 ods. 1 smernice 2016/343.

Za prvé, Súdny dvor pri svojom výklade zdôraznil, že právo byť prítomný na súdnom konaní vychádza z práva na spravodlivý súdny proces, ktoré je zakotvené v článku 6 EDLP a na ktoré sa zároveň vzťahujú články 47 a 48 Charty. Uvedené skutočnosti zaväzujú Súdny dvor vykladať uvedené ustanovenia Charty v súlade s článkom 6 EDLP a judikatúrou ESĽP.³² Pokiaľ ide o skutkové okolnosti prejednáwanej veci, EDLP už judikoval, že právo na obhajobu zaručené článkom 6 ods. 3 písm. d) EDLP zahŕňa okrem účasti obvinenej osoby na pojednávaní aj jej efektívnu účasť na súdnom konaní,³³ keďže právo vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe uvedené v tomto článku predstavuje jeden z aspektov tohto práva a zároveň práva na spravodlivé súdne konanie zakotvené v článku 6 ods. 1 EDLP.³⁴ Tento výklad podporuje aj judikatúra Súdného dvora, keď uvádza, že možnosť obvineného čeliť svedkovi v prítomnosti súdu, ktorý má rozhodnúť o vine alebo nevine obvinenej osoby, predstavuje jeden zo základných prvkov spravodlivého trestného konania. Súdny dvor zároveň upozornil, že do uvedeného spadá aj aspekt posúdenia dôveryhodnosti svedka, ktorý nemožno nahradiť samotným prečítaním obsahu vyhlásení svedka uvedených v zápisniciach z jeho výsluchov.³⁵

²⁷ Tamtiež, bod 30.

²⁸ Tamtiež, bod 31.

²⁹ Návrhy generálneho advokáta zo dňa 7. júla 2022, *HYA a i.* C-348/21. ECLI:EU:C:2022:539, bod 61.

³⁰ Rozsudok Súdného dvora zo dňa 8. decembra 2022, *HYA a i.* C-348/21. ECLI:EU:C:2022:965, bod 33.

³¹ Tamtiež, bod 34-37.

³² Tamtiež, bod 42.

³³ Rozsudok ESĽP vo veci *Marcello Viola v. Taliansko* (č. 45106/04) z 5.10.2006, bod 52 a 53.

³⁴ Rozsudok ESĽP vo veci *Gani v. Španielsko* (č. 61800/08) z 19.02.2012, bod 36.

³⁵ Rozsudok Súdného dvora zo dňa 29. júla 2019, *Gambino a Hyka.* C-38/18. ECLI:EU:C:2019:628, bod 42-43.

Súdny dvor na základe vyššie uvedených úvah dospel k záveru, že právo obvinenej osoby byť prítomná na súdnom konaní, garantované článkom 8 ods. 1 smernice 2016/343, zahŕňa aj efektívnu účasť obvinenej osoby na súdnom konaní vrátane práva vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov obžaloby.³⁶ Opačný prístup by mal za následok podstatné oslabenie účelu článku 8 ods. 1 smernice 2016/343, čím by právo obvinenej osoby byť prítomná na súdnom konaní stratilo svoj význam a účel.³⁷

Za druhé Súdny dvor skúmal, či článok 8 ods. 1 smernice 2016/343, v spojení s článkom 47 druhým odsekom a článkom 48 ods. 2 Charty základných práv Európskej únie, bráni vnútroštátnej právnej úprave, ktorá umožňuje trestnému súdu založiť rozhodnutie o vine alebo nevine obvinenej osoby na výpovediach svedkov, získaných v štádiu prípravného konania v trestnom konaní, pričom, za prvé, tieto výpovede boli vykonané pred súdom v prípravnom konaní, avšak bez účasti obvinenej osoby alebo jej obhajcu, keďže v čase ich výsluchu ešte nebolo voči obvinenej osobe vznesené obvinenie; za druhé, obhajoba nemala možnosť vypočuť alebo dať vypočuť uvedených svedkov v štádiu konania pred súdom, a za tretie, títo svedkovia neboli predvolaní na hlavné pojednávanie z objektívnych dôvodov, ako je ich vyhostenie, dobrovoľný odchod z krajiny, alebo nemožnosť zistenia ich aktuálneho miesta pobytu. Súdny dvor zdôraznil, že takáto právna úprava môže predstavovať zásah do práva obvinenej osoby na spravodlivý proces, ktoré zahŕňa aj právo byť prítomná na súdnom konaní a právo vypočúvať alebo dať vypočuť svedkov obžaloby. Uplatnenie výpovedí, ktoré neboli podrobené krížovému výsluchu, obmedzuje možnosť obhajoby efektívne napadnúť dôkazné prostriedky predložené obžalobou, čo môže narušiť rovnováhu medzi právom obvineného na obhajobu a cieľom efektívneho trestného stíhania. Úlohou vnútroštátneho súdu je v tejto súvislosti posúdiť, či aplikácia takejto právnej úpravy je v súlade s požiadavkami spravodlivého súdneho konania a právom Únie.³⁸

Aj napriek skutočnosti, že Súdny dvor odkázal posúdenie na vnútroštátny súd, v rámci svojej právomoci podľa článku 267 ZFEÚ poskytol výkladové usmernenia, ktoré môžu vnútroštátnemu súdu pomôcť pri posudzovaní súladu takejto právnej úpravy s článkom 8 ods. 1 smernice 2016/343, pričom konečné rozhodnutie o jej aplikácii v konkrétnom prípade patrí do právomoci vnútroštátneho súdu.³⁹

Súdny dvor vo svojom výklade, poskytujúcom usmernenie vnútroštátnemu súdu, na začiatok konštatuje, že akékoľvek obmedzenie výkonu práv zakotvených v Charte, vrátane práva na obhajobu, musí byť ustanovené zákonom, rešpektovať podstatu základných práv a byť primerané a nevyhnutné na dosiahnutie legitímneho cieľa. Z tohto dôvodu Súdny dvor uviedol, že vnútroštátna právna úprava, ktorá umožňuje zohľadniť výpovede svedkov, ktorí nemohli byť vypočutí v štádiu konania pred súdom, musí obsahovať procesné záruky na ochranu práv obvinených osôb. Vnútroštátny súd má predovšetkým povinnosť overiť, či neprítomnosť svedka na hlavnom pojednávaní bola odôvodnená vážnym dôvodom, akým môže byť smrť, zdravotný stav, strach vypovedať alebo nemožnosť zistenia jeho pobytu. V prípade nemožnosti lokalizácie svedka, najmä ak už nebýva na území dotknutého členského štátu, musí byť preukázané, že vnútroštátne orgány vynaložili všetko objektívne úsilie na jeho predvolanie. Ďalej musí vnútroštátny súd zohľadniť, či výpoveď neprítomného svedka predstavuje jediný alebo rozhodujúci dôkaz proti obvinenej osobe. Ak ide o rozhodujúci dôkaz, vnútroštátny súd je povinný zvážiť existenciu ďalších dôkazov, ktoré môžu túto výpoveď podporiť a posúdiť ich dôkaznú hodnotu. Ak výpoveď neprítomného svedka zostáva jediným podkladom pre rozhodnutie o vine, je potrebné aplikovať kompenzačné mechanizmy, ktoré umožnia obhajobe spochybníť dôveryhodnosť takejto výpovede. Medzi tieto kompenzačné mechanizmy môže

³⁶ Tamtiež, bod 44.

³⁷ Návrhy generálneho advokáta zo dňa 7. júla 2022, *HYA a i.* C-348/21. ECLI:EU:C:2022:539, bod 43.

³⁸ Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 29. júla 2019, *Gambino a Hyka.* C-38/18. ECLI:EU:C:2019:628, bod 46-49.

³⁹ Tamtiež, bod 49.

patriť napríklad možnosť obhajoby vypočúť svedka v štádiu prípravného konania, posúdenie hodnovernosti výpovede na základe ďalších dôkazov alebo iné procesné záruky. Súdny dvor zároveň zdôraznil, že výpoveď neprítomného svedka môže byť pripustená len za podmienky, že je možné vykonať správne a spravodlivé hodnotenie jej dôveryhodnosti a že súčasťou rozhodovania sú procesné opatrenia, ktoré minimalizujú zásah do práva na obhajobu. V konečnom dôsledku je ale na vnútroštátnom súde, aby preskúmal, či aplikácia vnútroštátnej právnej úpravy zodpovedá uvedeným požiadavkám a či zohľadnenie výpovedí neprítomných svedkov neohrozuje spravodlivosť trestného konania ako celku.⁴⁰

2.4 Rozhodnutie SDEÚ

Po zohľadnení všetkých okolností Súdny dvor uzatvára, že článok 8 ods. 1 smernice 2016/343 v spojení s článkom 47 druhým odsekom a článkom 48 ods. 2 Charty treba vykladať tak, že bráni uplatneniu vnútroštátnej právnej úpravy umožňujúcej, aby vnútroštátny súd založil svoje rozhodnutie o vine alebo nevine obvinenej osoby na výpovedi svedka obžaloby, ak tento svedok nemohol byť vypočutý v štádiu konania pred súdom v trestnom konaní, a jeho výpoveď bola získaná v prípravnom konaní pred sudcom bez účasti obvinenej osoby alebo jej obhajcu. Takéto rozhodnutie je však prípustné, ak je neúčast' svedka v konaní pred súdom odôvodnená vážnym dôvodom, výpoveď svedka nepredstavuje jediný alebo rozhodujúci dôkaz pre odsúdenie obvinenej osoby, a zároveň existujú dostatočné procesné záruky na vyváženie obmedzení, ktoré boli spôsobené obvinenej osobe a jej obhajcovi v dôsledku zohľadnenia uvedenej výpovede.⁴¹

ZÁVER

Použitie výpovede svedka, ktorý sa nezúčastnil hlavného pojednávania, predstavuje potenciálny zásah do práva obvinenej osoby byť prítomná na súdnom konaní a uplatniť právo vypočúvať alebo dať vypočúť svedkov obžaloby. Preto takéto dôkazné prostriedky podliehajú prísnemu posúdeniu z hľadiska zásad spravodlivého procesu, pričom Súdny dvor v predmetnom rozsudku stanovil podmienky, za ktorých je možné výpoveď neprítomného svedka pripustiť ako dôkaz bez porušenia týchto zásad. Vnútroštátny súd je v tejto súvislosti je povinný:

- posúdiť dôvod neprítomnosti svedka, ktorý musí byť závažný a objektívne preukázaný (napr. smrť, vážny zdravotný stav, strach vypovedať alebo nezistenie pobytu. V prípade nezistenia pobytu musia byť preukázané konkrétne opatrenia vnútroštátnych orgánov na jeho predvolanie),
- vyhodnotiť význam výpovede v kontexte dokazovania, a teda najmä určiť, či ide o jediný alebo rozhodujúci dôkaz v neprospech obvineného,
- a v prípade, že ide o rozhodujúci dôkaz, uplatniť tzv. kompenzačné mechanizmy, ktoré majú za cieľ vyvážiť absenciu možnosti krížového výsluchu.

Konkrétne kompenzačné mechanizmy, ktoré Súdny dvor považuje za relevantné, zahŕňajú najmä:

- možnosť obhajoby vypočúť svedka v prípravnom konaní, ak už takáto výpoveď bola vykonaná (napr. prostredníctvom konfrontácie, výsluchu alebo iného spôsobu, ktorý by umožnil reagovať na tvrdenia svedka),
- existenciu iných dôkazov, ktoré výpoveď neprítomného svedka podporujú,
- a celkové posúdenie vierohodnosti výpovede v kontexte všetkých vykonaných dôkazov.

⁴⁰ Tamtiež, bod 50-61.

⁴¹ Tamtiež, bod 62.

Z hľadiska aplikačnej praxe vnútroštátnych súdov rozsudok poskytuje záväzný výklad. V tejto súvislosti by bolo žiaduce, aby príslušné orgány Slovenskej republiky, najmä Ministerstvo spravodlivosti, systematicky spracúvali a zverejňovali odborné usmernenia reflektujúce aktuálnu judikatúru Súdneho dvora EÚ, ktoré by prispeli k jednotnému uplatňovaniu procesných práv v rámci vnútroštátnej praxe súdov. Judikatúra v oblasti ochrany práv podozrivých a obvinených osôb sa čoraz viac stáva integrálnou súčasťou trestného práva –procesného. Právnická obec by preto mala reflektovať tento vývoj a akceptovať záväznosť výkladu, ktorý Súdny dvor poskytuje, ako nástroj na zabezpečenie spravodlivého procesu a posilnenie vzájomnej dôvery v rámci justičnej spolupráce v trestných veciach.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ČELÁR, M. – LÉVAI, M. – CSÓKA, S. *Spravodlivý trestný proces*. Praha: Leges, 2023. 94 s. ISBN 978-80-7502-673-6.

CONTISSA, G. – LASAGNI, G. – CAIANIELLO, M. – SARTOR, G. (eds.). *Effective Protection of the Rights of the Accused in the EU Directives: A Computable Approach to Criminal Procedure Law*. 1. vyd. Leiden – Boston: Brill, 2022, 344 s. ISBN: 978-90-04-51339-6.

EUROKÓDEX. Komentár k zákonu č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. § 7 ods. 3 [online]. Bratislava: EUROKÓDEX, a. s. [cit. 10.5.2025]. Dostupné na: <https://www.epi.sk/eurokodex-komentar/Eurokodex-komentar-zakona-c-301-2005-Z-z.htm>
Európsky dohovor o ľudských právach, Rada Európy, 1950.

FUNTA, R. – JURIŠ, F. – KLIMEK, L. *Európske právo*. 3. doplnené a rozšírené vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 516 s. ISBN 978-80-571-0662-3.

GÁŽIOVÁ, I. – LACIAK, O.: *Nová smernica Európskeho parlamentu a Rady o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní*. Justičná revue, 68, 2016, č. 3, s. 356 – 363.

ZAISŤOVANIE NÁSTROJOV A VÝNOSOV Z TRESTNEJ ČINNOSTI

SEIZURE OF INSTRUMENTS AND PROCEEDS OF CRIME

JUDr. Mikuláš Lévai

doktorandský študijný program Trestné právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
mikulaslevai@gmail.com

Abstrakt: Zaisťovanie, ako dočasné obmedzenie práva na nakladanie s majetkom, je nevyhnutné pre predchádzanie ďalšej trestnej činnosti, vyšetrovacie účely, zabezpečenie dôkazov, ochranu poškodených a potenciálne aj pre konfiškáciu majetku. V právnej úprave sa rozlišujú rôzne druhy majetku, ktoré môžu byť zaistené, vrátane peňažných prostriedkov, cenných papierov, nehnuteľností, majetkových podielov a virtuálnych mien. Hoci sa legislatívne špecifikuje, aký majetok môže byť zaistený, existujú aj výnimky a limity týkajúce sa nezaisťovania určitých hodnôt, ako sú prostriedky na nevyhnutné životné potreby obvinených. Zásada subsidiarity, rýchlosti a prednosti, ako aj povinnosť priebežne hodnotiť dôvody zaistenia, sú kľúčovými princípmi v procese. V druhej časti príspevku sa venujeme štatistickým ukazovateľom zaisťovania nástrojov a výnosov z trestnej činnosti.

Kľúčová slová: zaisťovanie nástrojov z trestnej činnosti, zaisťovanie výnosov z trestnej činnosti, zásady zaisťovania majetku

Abstract: Seizure, as a temporary restriction on the right to dispose of property, is necessary for the prevention of further criminal activity, investigative purposes, the preservation of evidence, the protection of victims, and potentially for the confiscation of property. The legislation distinguishes between different types of property that can be seized, including cash, securities, real estate, property interests and virtual currencies. Although the legislation specifies what assets can be seized, there are also exceptions and limits on the non-seizure of certain values, such as funds for the necessary necessities of life of the accused. The principles of subsidiarity, speed and priority, as well as the obligation to assess the grounds for seizure on an ongoing basis, are key principles in the process. In the second part of the paper, we look at statistical indicators of seizure of instruments and proceeds of crime.

Keywords: seizure of instruments of crime, seizure of proceeds of crime, principles of asset seizure

ÚVOD

Pri zaisťovaní nástrojov a výnosov z trestnej činnosti sa bezprecedentne zasahuje do práva vlastníť majetok. Ak by sme si na pomyselný vrchol rebríčka základných práv a slobôd postavili osobnú slobodu jednotlivca, ktorá sa v prípade uvalenia väzby dočasne obmedzuje, zaistenie majetku by na tomto rebríčku stálo hneď na druhom mieste. Právo na majetok totiž neodmysliteľne patrí medzi základné ľudské práva, a jeho postavenie v katalógu týchto práv zaujíma privilegované postavenie. Preto je potrebné, aby v prípade zásahu do tohto práva, bol tento zásah zákonný a dostatočne odôvodnený.

Zaistením nástrojov a výnosov z trestnej činnosti treba rozumieť dočasné obmedzenie práva nakladať so zaisteným majetkom. Nejde teda o konečné rozhodnutie, hoci toto smeruje ku konfiškácii majetku, ak sú splnené zákonné predpoklady pre odňatie majetku dotknutej osoby.

Dohovor Organizácie Spojených národov proti korupcii¹ definuje zaistenie majetku ako *dočasný zákaz presunu, premeny, nakladania alebo pohybu majetku, dočasné prevzatie takého majetku do úschovy alebo vykonávanie kontroly nad ním na základe príkazu vydaného súdom alebo iným príslušným orgánom.*²

Legálna definícia zaistenia je obsiahnutá aj v čl. 2 bode 5. Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii ako *dočasný zákaz prevodu, zničenia alebo premeny majetku, nakladania s majetkom alebo presunu majetku, alebo dočasné prevzatie majetku do úschovy či prevzatie kontroly nad majetkom.*

O mimoriadnej dôležitosti zaist'ovania nástrojov a výnosov z trestnej činnosti nemožno vôbec pochybovať. Úkony smerujúce k odňatiu nástrojov a výnosov z trestnej činnosti akcentujú *potrebu odčerpania výnosov z trestnej činnosti z obehu tak, aby páchanie trestnej činnosti nebolo zo žiadneho uhla pohľadu pre páchatel'a výhodné a aby sa tieto prostriedky nemohli používať na ďalšie páchanie trestnej činnosti.*³

1 ČO ZAISTUJEME A PREČO ZAISTUJEME?

Ešte než prejdeme k hmotnoprávnym a procesnoprávnym súvislostiam zaist'ovania nástrojov a výnosov z trestnej činnosti, radi by sme čitateľovi odpovedali na otázky, ktoré sa mu prirodzene tísnu na jazyk. Týmito otázkami sú: Prečo zaist'ujeme? a Čo zaist'ujeme?

Dôvodov, prečo zaist'ovať nástroje a výnosy z trestnej činnosti, je hneď niekoľko. Tieto dôvody sú vzájomne previazané a dá sa povedať, že jeden bez druhého by neexistovali.

Prvým dôvodom, prečo je potrebné zaist'ovať nástroje a výnosy z trestnej činnosti, je prekazenie trestnej činnosti. Zaistenie narúša trestnú činnosť páchatel'a tým, že zabráňuje jeho prístupu k majetku, ktorý by mohol byť využitý na páchanie ďalšej trestnej činnosti.

Druhým dôvodom zaist'ovania je vyšetrovanie trestnej činnosti. Zaistením nástrojov a výnosov z trestnej činnosti môžu OČTK počas vyšetrovania sledovať stav a pohyb páchatel'ovho majetku, čo môže významne prispieť k dôkaznej situácii.

Ďalším, v poradí tretím dôvodom zaist'ovania je konfiškácia majetku. Zaist'ovanie je dočasným opatrením, ktoré smeruje k tomu, aby boli nástroje a výnosy z trestnej činnosti skonfiškované.

Štvrtým dôvodom je zabránenie prevodu majetku resp. straty hodnoty majetku, ktorý je zaistený. Cieľom zaistenia majetku je zabrániť prevodu majetku, ktorý môže byť využívaný na trestnú činnosť, a uchovať tento majetok nielen ako dôkaz na použitie v súdnom konaní, ale aj aby hodnota zaisteného majetku neklesala.

Posledným dôvodom, na ktorý by sme chceli poukázať, je ochrana poškodeného. Zo zaistených nástrojov a výnosov z trestnej činnosti je možné neskôr pristúpiť k náhrade škody pre poškodeného trestnou činnosťou.

Po zodpovedaní si na otázku: *Prečo zaist'ujeme?*, je nevyhnutné pristúpiť k zodpovedaniu si aj otázky: *Čo zaist'ujeme?*. Právna úprava tretieho oddielu štvrtého dielu

¹ Čl. 2 písm. f) Dohovoru Organizácie Spojených národov proti korupcii (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky 434/2006 Z. z. v znení neskorších noviel).

² Pozri oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR 434/2006 Z. z. čl. 2 písm. f).

³ KURILOVSKÁ, L.. In: ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 2, marg. č. 1.

štvrtjej hlavy prvej časti Trestného poriadku (§ 95 až § 96f Trestného poriadku) ponúka niekoľko druhov vecí, ktoré je možné zaistiť. Týmto vecami sú:

- peňažné prostriedky,
- zaknihované cenné papiere,
- nehnuteľnosť,
- majetková účasť v právnickej osobe,
- virtuálna mena,
- iná majetková hodnota alebo
- hnutelná vec.

Slovenský zákonodarca pristúpil k celkom vyčerpávajúcemu diferencovaniu vecí, ktoré je možné zaistiť ako nástroje a výnosy z trestnej činnosti. To je úplný opak právnej úpravy v Českej republike, kde zákonodarca úpravu zaistovania nástrojov a výnosov z trestnej činnosti upravil len všeobecne.⁴

Dôvodom, prečo český zákonodarca pristúpil k takejto všeobecnej právnej úprave, bolo v podstate neobmedzovať OČTK zaisťovať veci vyjadrené prísnu terminológiou, a to s poukazom na neustále vyvíjajúce sa možnosti praxe, ako aj na skutočnosť, že si to skrátka mohol vďaka svojmu právnemu poriadku dovoliť.⁵

S otázkou: čo zaisťovať? úzko súvisí aj otázka: čo nezaisťovať? Všetky právne úpravy dotýkajúce sa zaistovania, resp. núteného uchopovania majetku zo strany štátnych orgánov (napr. exekúcia, konkurz a pod.), majú svoje limity a netýkajú sa celého majetku dotknutých osôb. Preto sa teraz bližšie pozrieme na to, kde sú limity zaistovania v trestnom konaní a aké veci, resp. majetkové hodnoty nemožno zaisťovať.

Trestný poriadok nám v tejto súvislosti veľa nepovie. Jedinú výnimku tvorí azda ustanovenie § 95 ods. 4 Trestného poriadku, ktoré hovorí, že *zaistenie sa nemôže vzťahovať na peňažné prostriedky, ktoré sú potrebné na uspokojovanie nevyhnutných životných potrieb obvineného alebo osoby, ktorej boli zaistené, a na uspokojovanie životných potrieb osoby, o ktorej výchovu alebo výživu sú obvinení alebo osoba, ktorej boli peňažné prostriedky zaistené, povinní sa podľa zákona⁶ starať.*

Oveľa konkrétnejší je už zákon o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku. Ten v § 4 ustanovuje, že *výkonu rozhodnutia o zaistení majetku nepodlieha majetok, ktorý nemožno postihnúť exekúciou.*

Ide v podstate o blankytové ustanovenie, ktoré odkazuje najmä na zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej už len „Exekučný poriadok“). Ten v ustanovení § 114 a nasl. hovorí o veciach, ktoré nepodliehajú exekúcii.⁷

⁴ Podľa § 79a zák. č. 141/1961 Sb. Trestní řád totiž platí, že *nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že určitá věc je nástrojem trestné činnosti nebo výnosem z trestné činnosti, může předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce nebo policejní orgán rozhodnout o zajištění takové věci.*

⁵ Český občiansky zákonník- zákon č. 89/2012 Sb. okrem živých zvierat (§ 494) a častí ľudského tela (§ 493) považuje za veci všetko, čo je rozdielne od osoby a slúži potrebe ľudí (§ 489). To znamená, že aj veci hnutelné aj nehnuteľné, alebo veci hmotné alebo nehmotné.

⁶ Týmto zákonom sa rozumie najmä zák. č. 36/2005 Z. z. o Rodine o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁷ *Exekúciou nemožno postihnúť veci, ktorých predaj je podľa osobitných predpisov zakázaný alebo ktoré podľa osobitných predpisov exekúciou nepodliehajú. Z vecí, ktoré sú vo vlastníctve povinného, sa nemôže exekúcia týkať tých, ktoré povinný nevyhnutne potrebuje na uspokojovanie hmotných potrieb svojich a svojej rodiny alebo na plnenie svojich pracovných úloh alebo na svoje podnikanie, ani iných vecí, ktorých predaj by bol v rozpore s morálnymi zásadami. Z exekúcie sú vylúčené a) bežné súčasti odevov, bielizeň a obuv, b) nevyhnutné vybavenie domácnosti, a to posteľ povinného a členov jeho rodiny, stôl, stoličky podľa počtu členov jeho rodiny, chladnička, sporák, varič, vykurovacie teleso, palivo, práčka, periny a posteľná bielizeň, bežný kuchynský riad, rádioprijímač, c) domáce zvieratá s výnimkou tých, ktoré slúžia na podnikanie, d) veci povinného slúžiace na plnenie jeho pracovných úloh alebo na podnikanie do výšky 331,94 eura, e) zdravotnícke potreby a iné veci, ktoré povinný*

Právna úprava slovenského Trestného poriadku nepozná iné dôvody nezaistovania vecí než tie, ktoré sme už spomenuli. To je rozdiel oproti právnej úprave českého Trestního řádu, ktorý v ustanovení § 77b ods. 4 rozširuje katalóg vecí, ktoré nemožno zaistiť, keď hovorí, že *neohrozí-li to dosažení účelu trestního řízení, nezajistí se věc bezcenná nebo věc, jejíž zajištění je z jiných důvodů neúčelné. Vždy se však zajistí věc, která má propadnout nebo být zabrána na základě rozhodnutí soudu, které dosud nenabylo právní moci*. Domnievame sa však, že pokiaľ ide o nástroje a výnosy z trestnej činnosti, b takýto prístup nezaistovania je aprobovaný aj v podmienkach Slovenskej republiky.

Okrem vecí, ktoré nemôžu byť predmetom zaistenia priamo zo zákona, je tu ešte možnosť vylúčiť niektoré veci na základe rozhodnutia príslušného orgánu. Deje sa tak buď na návrh dotknutej osoby alebo osoby, o ktorej výživu a výchovu je dotknutá osoba povinná sa starať. Tá v návrhu môže vyzvať príslušný orgán, aby rozhodol či sú z výkonu rozhodnutia o zaistení majetku vylúčené aj iné veci ako tie, ktoré sú vylúčené podľa § 4 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku.⁸

Rovnako môže príslušný orgán rozhodnúť o vylúčení vecí z výkonu rozhodnutia o zaistení majetku na návrh osoby, ktorá namieta svoje vlastnícke právo k veciam, ktoré boli zaistené. Príslušný orgán rozhodne o vylúčení týchto vecí z výkonu rozhodnutia o zaistení majetku, ak nezistí skutočnosti, ktoré by dôvodnosť tohto návrhu vážne spochybňovali. Príslušný orgán rozhodne o návrhu na vylúčenie vecí z výkonu rozhodnutia o zaistení majetku v lehote do desiatich dní odo dňa jeho doručenia.⁹

Osobitnou kategóriou vecí, ktoré by eventuálne aj mohli byť zaistené, sú veci, ktoré pochádzajú z trestnej činnosti; typicky majetkovej trestnej činnosti ako napr. krádež, sprenevera, podvod a pod.

Hoci ide o výnos z trestnej činnosti, tieto veci nepatria páchatelovi a neprichádza do úvahy prepadnutie alebo zhabanie takej veci. Ak by sa aj také veci zaistili podľa niektorého z ustanovení § 95 až § 96f Trestného poriadku, postupovalo by sa postupom podľa § 97 ods. 1 Trestného poriadku¹⁰.

potrebuje vzhľadom na svoju chorobu alebo telesnú chybu, f) veci, na ktoré sa poskytli dávky v hmotnej núdzi a príspevky k dávke poskytované podľa osobitného predpisu⁷, peňažné príspevky na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia poskytované podľa osobitného predpisu⁷ a opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately finančného charakteru poskytované podľa osobitného predpisu⁷, g) osobné motorové vozidlo, ktoré povinný, ktorým je fyzická osoba, potrebuje na individuálnu prepravu a na uspokojovanie potrieb fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím a potrieb jeho rodiny alebo členov domácnosti, h) snubný prsteň a obrúčka, i) hotové peniaze do sumy 165 eur, j) študijná literatúra a hračky. Z exekúcie sú vylúčené aj veci podnikateľa hospodáriaceho na pôde⁷, ak by ich zexekvovaním bolo ohrozené riadne obhospodarovanie poľnohospodárskej pôdy alebo zachovanie plynulej prevádzky rastlinnej a živočíšnej výroby podľa osobitných predpisov⁷, a chovné zvieratá, t. j. dojnice, vysokotelné jalovice, plemenné býky, plemenné prasnice, plemenné kance, bahnice a plemenné barany. Z exekúcie je vylúčený podiel sporiteľa na majetku v dôchodkovom fonde a podiel účastníka na majetku v príspevkovom doplnkovom dôchodkovom fonde

⁸ Pozri § 5 ods.1 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku.

⁹ Pozri § 5 ods.2 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku.

¹⁰ *Ak vec, ktorá bola v rámci trestného konania vydaná, odňatá, prevzatá alebo inak zaistená, na ďalšie konanie nie je potrebná a ak neprichádza do úvahy jej prepadnutie alebo zhabanie, vec sa vráti tomu, kto ju vydal, komu bola odňatá alebo u koho bola zaistená podľa osobitného zákona. Ak si na ňu uplatňuje právo iná osoba, vydá sa vlastníkovu veci alebo jej oprávnenému držiteľovi, ktorého právo na vec je nepochybné. Pri pochybnostiach sa vec ponechá v úschove podľa § 94 Trestného poriadku a osoba, ktorá si na vec robí nárok, sa upozorní, aby ho uplatnila v civilnom procese. Ak osoba, ktorá je vlastníkom veci alebo jej oprávneným držiteľom, napriek opakovanej výzve doručenej do vlastných rúk ju neprevezme do šiestich mesiacov od doručenia opakovanej výzvy, alebo osoba, ktorá si na vec robí nárok, si tento nárok neuplatní v civilnom procese do šiestich mesiacov od doručenia opakovanej výzvy, vec sa stáva majetkom štátu. Na možnosť takého postupu sa musí osoba podľa predchádzajúcej vety upozorniť.*

2 ZÁSADY ZAISŤOVANIA A POSTUP PRI ZAISŤOVANÍ

Právna úprava Trestného poriadku po novelizácii, ktorá zaviedla inštitúty zaisťovania nástrojov a výnosov z trestnej činnosti, začala diferencovať pokiaľ ide o zaisťovanie vecí dôležitých pre trestné konanie na:

1. zaistenie vecí na účely dokazovania a
2. zaisťovanie nástrojov trestnej činnosti a výnosov z trestnej činnosti.

V súvislosti s týmto delením platí zásada subsidiarity zaistenia vecí. Nejde o základnú zásadu trestného konania uvedenú v § 2 Trestného poriadku, ale o špeciálnu zásadu trestného konania, ktorá implicitne vyplýva z ustanovenia § 89 ods. 2 Trestného poriadku. Podľa nej má zaistenie vecí na účely dokazovania prednosť pred inými dôvodmi zaistenia vecí.

Podľa Strémyho¹¹ to znamená, že *vec dôležitá pre účely trestného konania musí byť prioritne zaistená pre účely dokazovania, a ak konkrétnu vec nemožno zaistiť z tohto dôvodu až následne možno vec zaistiť z iných dôvodov*. My by sme ešte doplnili, že nepôjde len o situácie, keď nemožno vec zaistiť na účely dokazovania, ale takýto postup bude vhodný aj v prípade, kedy nebude účelné vec zaisťovať na účely dokazovania.

*Pod zaistením vecí z iných dôvodov možno rozumieť zaistenie vecí pre účely odňatia nástrojov trestnej činnosti alebo výnosov z trestnej činnosti, alternatívne pre účely zaistenia nároku poškodeného v trestnom konaní v rámci adhézneho konania.*¹²

Okrem špeciálnej zásady subsidiarity sa pri zaisťovaní nástrojov a výnosov z trestnej činnosti aplikujú aj ďalšie zásady trestného konania. Jednou z nich je aj zásada rýchlosti a prednosti uvedená v § 2 ods. 6. Táto zásada okrem iného určuje, že trestné veci, v ktorých bol zaistený majetok, majú OČTK vybavovať prednostne a urýchlene, bez zbytočných prieťahov.

V prípadoch zaistenia majetku má zákonodarca eminentný záujem na tom, aby sa tieto trestné veci vykonávali urýchlene a bez prieťahov. To len zdôrazňuje skutočnosť, že zásahy do práva vlastníť majetok sú veľmi citlivé a vyžadujú si náležitú pozornosť.

Prejavom zásady rýchlosti a prednosti v súvislosti so zaisťovaním nástrojov a výnosov z trestnej činnosti je, že tieto môžu byť zaistené na nevyhnutný čas. Maximálne v úhrne päť rokov.¹³ Túto lehotu možno v prípadoch, ak hrozí zmarenie účelu trestného konania, predĺžiť o ďalších sedem mesiacov, a to aj opakovane. Prokurátor musí v prípravnom konaní podať návrh na predĺženie lehoty najneskôr dvadsať pracovných dní pred uplynutím lehoty podľa prvej vety alebo dvadsať pracovných dní pred uplynutím predĺženej lehoty.¹⁴

Okrem toho má prokurátor, sudca pre prípravné konanie a súd povinnosť *skúmať počas celého trestného konania, či dôvody zaistenia majetku, vecí alebo iných majetkových hodnôt zaistených podľa tohto dielu trvajú*. Táto povinnosť je odzrkadlením zásady primeranosti a zdržanlivosti uvedenej v § 2 ods. 2 Trestného poriadku¹⁵.

Procesný postup OČTK vo vzťahu k zaisťovaniu nástrojov a výnosov z trestnej činnosti upravujú ustanovenia § 95 až § 96e Trestného poriadku. Účelom tejto práce nie je detailný rozbor všetkých inštitútov zaistenia, ktoré Trestný poriadok ponúka. Preto v nasledujúcom texte použijeme len tie najvšeobecnejšie ustanovenia, ktoré sú platné pre všetky inštitúty.

Zaistiť je možné len také veci (peňažné prostriedky, zaknihované cenné papiere, nehnuteľnosti, majetková účasť v právnickej osobe, virtuálnu menu, inú majetkovú hodnotu),

¹¹ STRÉMY, T. In: ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 469, marg. č. 5.

¹² Tamže.

¹³ Pozri § 98a ods. 4 prvá veta Trestného poriadku.

¹⁴ Na postup o rozhodovaní o predĺžení lehoty trvania zaistenia vecí, majetku alebo inej majetkovej hodnoty sa analogicky aplikuje postup rozhodovania o predĺžení lehoty trvania väzby v zmysle ust. § 76 ods. 3 TP

¹⁵ *Do základných práv a slobôd osôb v prípadoch dovolených zákonom možno zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie.*

ak zo zistených skutočností vyplýva, že predmetná vec je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti.¹⁶

V takom prípade môže predseda senátu, a v prípravnom konaní prokurátor, vydať príkaz na zaistenie. Podnet na vydanie takéhoto príkazu v prípravnom konaní podáva v aplikačnej praxi prokurátorovi policajt.

Tu možno poukázať na ďalší rozdiel oproti právnej úprave v Českej republike. Keďže Trestní řád v § 79a ods. 1 bližšie nešpecifikuje, akou formou má príslušný orgán rozhodnúť, je potrebné aplikovať ustanovenie § 119 Trestního řádu, ktoré v prvom odseku ustanovuje, že *súd rozhoduje rozsudkom, kde to zákon výslovně stanoví; v ostatných případech rozhoduje, ak zákon neustanovuje jinak, uznesením*. V druhom odseku ustanovuje, že *štátny zástupca a policajný orgán rozhodují, ak zákon neustanovuje jinak, uznesením*. Z uvedeného vyplýva, že príslušný orgán bude o zaistení nástrojov alebo výnosov z trestnej činnosti rozhodovať uznesením^{17 18}.

*Stanovený procesný režim vychádza zo zákonnej premisy, že príkaz predstavuje utajovanú skutočnosť, teda pokiaľ má byť efektívny a naplniť sledovaný cieľ a účel, nemôže sa s ním (s jeho vydaním) oboznámiť dotknutá osoba skôr, ako sa tento deklarováný účel podarilo naplniť. Z uvedeného dôvodu príkaz nadobúda právoplatnosť okamihom, kedy bol vydaný.*¹⁹

Príkaz na zaistenie majetku sa vydáva v písomnej podobe a musí byť odôvodnený. Okrem všeobecných podstatných náležitostí príkazu podľa § 181 Trestného poriadku, obsahujú jednotlivé ustanovenia upravujúce zaistenie nástrojov a výnosov z trestnej činnosti aj ďalšie náležitosti príkazu, ktoré je potrebné do príkazu zakomponovať.

Právna úprava Trestného poriadku rieši aj situácie, keď hrozí nebezpečenstvo z omeškania. V takom prípade pre všetky druhy zaistenia nástrojov trestnej činnosti alebo výnosov z trestnej činnosti platí, že *ak vec neznesie odklad, môže byť príkaz na zaistenie majetku vydaný aj pred začatím trestného stíhania. Takto vydaný príkaz musí najneskôr do 48 hodín od vydania potvrdiť sudca pre prípravné konanie. V prípade, že sudca pre prípravné konanie taký príkaz nepotvrdí, príkaz stráca platnosť a nie je možné podľa neho ďalej postupovať*.

Postup pri zaisťovaní majetku podľa Trestného poriadku je subsidiárne upravený ustanoveniami § 6 až § 9 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku. Subsidiarita vyplýva z § 1 ods. 3 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku, ktorý hovorí, že *na postup príslušného orgánu sa použijú ustanovenia § 3 až 9, ak osobitný predpis neustanovuje jinak*.

Toto pravidlo tak vylučuje ustanovenia § 7, § 8 a § 9 z 3 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku z právomoci orgánov činných v trestnom konaní, pretože v týchto prípadoch sa postupuje podľa Trestného poriadku.

OČTK tak môžu postupovať iba podľa § 6 zákona o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku. Toto ustanovenie oprávňuje OČTK vypočítať dotknutú osobu s cieľom zistiť rozsah a umiestnenie jej majetku. V takom prípade sa o tomto úkone zapisuje zápisnicu.

¹⁶ Ustanovenia § 96f (Zaistenie hnutelnej veci) a § 96g (Zaistenie náhradnej hodnoty) sú inštitútmi zaisťovania nástrojov a výnosov z trestnej činnosti *sui generis*. Ich problematike sa budeme venovať v inej časti tejto práce.

¹⁷ VÍTKOVÁ, P.: *Zajištění nástrojů a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty podle § 79a až 79g trestního řádu*. Rigorózná práca. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Praha, 2018.

¹⁸ Okrem aplikácie tohto pravidla, je nemenej dôležité čitateľa upozorniť aj na to, že v českom Trestní řádu absentuje právna úprava príkazu tak, ako ju poznáme u nás. A to aj napriek tomu, že český zákonodarca operuje s týmto inštitútom na rôznych miestach (napr. § 83 Príkaz k domovní prohlídce, §83a Príkaz k prohlídce jiných prostor a pozemků alebo § 83b Príkaz k osobní prohlídce).

¹⁹ ROMŽA, S. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 1084, marg. č. 3.

OČTK môžu vyzvať dotknutú osobu, aby do desiatich dní predložila písomné vyhlásenie o majetku. Vo vyhlásení dotknutá osoba uvedie *zamestnávateľa a výšku peňažného plnenia alebo iného plnenia z pracovnoprávneho vzťahu alebo obdobného pracovného vzťahu, dohliadaný subjekt finančného trhu, v ktorom má dotknutá osoba účet v banke alebo pobočke zahraničnej banky, číslo účtu v banke alebo pobočke zahraničnej banky a výšku peňažných prostriedkov na ňom vedenú ku dňu vyhlásenia, finančné prostriedky v hotovosti, dlžníka, voči ktorému má dotknutá osoba pohľadávku, jej výšku a lehotu splatnosti, hnutelnú vec vo vlastníctve alebo spoluvlastníctve dotknutej osoby a miesto, kde sa táto hnutelná vec nachádza, nehnuteľnosť vo vlastníctve alebo spoluvlastníctve dotknutej osoby a miesto, kde sa táto nehnuteľnosť nachádza a ďalšie majetkové práva a iné majetkové hodnoty vrátane virtuálnej meny dotknutej osoby a údaje potrebné na ich jednoznačnú identifikáciu*. Ak OČTK zistia, že sa majetkové pomery dotknutej osoby podstatne zmenili, môže ju vyzvať na predloženie nového vyhlásenia o majetku.

*Dôvod zaistenia je možné v priebehu trestného konania zmeniť uznesením, proti ktorému je prípustná sťažnosť. O zmene dôvodu zaistenia nie je potrebné rozhodovať, ak sú splnené podmienky na uloženie trestu prepadnutia majetku, trestu prepadnutia veci, ochranného opatrenia zhabania veci alebo ochranného opatrenia zhabania časti majetku a táto vec je zaistená na účely dokazovania.*²⁰

3 ZAISŤOVANIE NÁHRADNEJ HODNOTY

Plynutie času má všeobecne pre svet okolo nás obrovský význam. Nemáme tým na mysli počítanie lehôt, ale skôr javy a situácie, ktoré sa vplyvom času menia a vyvíjajú.

Ani nástroje a výnosy z trestnej činnosti nie sú výnimkami, ktoré by nepodliehali zmenám v čase. Je prirodzené, že nástroje alebo výnosy z trestnej činnosti po čase zaniknú alebo sa zamenia za niečo iné. Aj keď dôjde k ich spotrebovaniu, zániku alebo zámene, je potrebné zaistiť ekvivalentnú hodnotu týchto vecí. V takom prípade už však nemožno hovoriť o zaistovaní nástrojov a výnosov z trestnej činnosti, ale o zaistovaní vecí, ktoré legálne patria do majetku podozrivej osoby a predstavujú náhradnú hodnotu.

Trestný poriadok tak v § 96g rieši aj situáciu, ak nie je možné zaistiť hnutelnú vec, peňažné prostriedky, zaknihované cenné papiere, nehnuteľnosť, virtuálnu menu, inú majetkovú hodnotu alebo majetkovú účasť, ktoré sú nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti. V takom prípade môže predseda senátu, a pred začatím trestného stíhania prokurátor, vydať príkaz na zaistenie náhradnej hodnoty, ktorá úplne alebo aspoň čiastočne zodpovedá ich hodnote. Pri tomto type zaistenia sa postupuje rovnako podľa príslušných ustanovení upravujúcich jej vydanie, odňatie alebo zaistenie.

Predstavme si situáciu, že páchateľ podvodom vyláka od poškodeného 300 000,-€ v hotovosti. Tieto peniaze postupne spotrebuje na svoj životný štýl. Po istom čase je obvinený a pri finančnom vyšetrovaní sa zistí, že vlastní nehnuteľnosť v odhadovanej hodnote 250 000,-€ a vozidlo v odhadovanej hodnote 50 000,-€. Obe veci boli v jeho vlastníctve pred spáchaním podvodu a o ich pôvode nie sú dôvodné pochybnosti. Skrátka ide o legálne nadobudnutý majetok.

V takom prípade za zaistí táto nehnuteľnosť a vozidlo, ktoré predstavujú náhradnú hodnotu - podľa § 96b Trestného poriadku v prípade nehnuteľnosti a podľa § 96f v prípade vozidla (hnuteľná vec).

V predchádzajúcej kapitole sme načrtli problematiku zaistovania nástrojov a výnosov z trestnej činnosti, pričom sme kritizovali najmä to, že proti príkazu nie je možné podať opravný prostriedok.

²⁰ Ustanovenie § 89 ods. 2 Trestného poriadku.

Na tomto mieste dizertačnej práce je nevyhnutné zopakovať túto kritiku a doplniť za ňou výkričník. A to hlavne preto, že v prípade zaist'ovania náhradnej hodnoty môže dôjsť k tomu, že sa zasahuje aj do legálne nadobudnutého majetku.

4 ŠTATISTIKA

Podme sa ale pozrieť na štatistiku. Pripomíname však, že sa nám podarilo získať údaje len za roky 2022 a 2023, ktoré sa týkali Krajských riaditeľstiev Policajného zboru a Národnej centrály osobitných druhov kriminality. Do pozornosti taktiež dávame skutočnosť, že údaje sa vyplňajú v predpripravenej excelovskej tabuľke, kde je možné vybrať iba vopred zadefinované možnosti.

Okrem toho je ešte potrebné podotknúť, že do zaistených vecí sa v policajnej štatistike zarátavajú aj dlžoby na daniach a poisťnom do sociálnej poisťovne alebo zdravotnej poisťovne, ktoré boli páchatel'om zaplatené a bola tak uplatnená účinná l'útosť podľa § 86 ods. 1 písm. d) TZ. Taktiež nie je možné zo štatistiky vyextrahovať len nástroje alebo výnosy z trestnej činnosti, nakoľko v mnohých prípadoch môže ísť o majetok, ktorý bol zaistený ako dôkaz napr. pri obhliadke podľa § 154 Trestného poriadku.

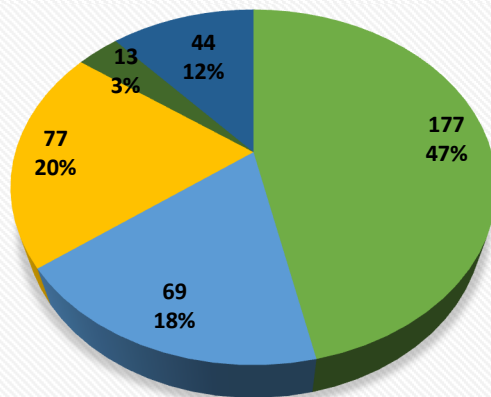
Za obdobie kalendárneho roka 2022 boli zaistené veci a majetok celkovo v 258 vyšetrovacích spisoch a v celkovej hodnote 17.325 289,18 €. Celkovo podľa zaslaných údajov išlo o 835 zaistených vecí.

Najčastejším druhom vecí, ktoré boli zaistené, boli finančné prostriedky (180 krát), celkom v 145 vyšetrovacích spisoch, kde celková hodnota zaistených finančných prostriedkov bola vo výške 8.395 119,48 €. Ďalej nasledovali zaistené nehnuteľnosti (90 krát) v 19 vyšetrovacích spisoch v celkovej hodnote 7.032 649,45 € a motorové vozidlá (40 krát) v 30 vyšetrovacích spisoch v celkovej hodnote 442 010,- €. V jednom vyšetrovacom spise bolo zaistených celkom 204 kusov bicyklov v hodnote 1.000 000,- €. Medzi zaistenými vecami sa taktiež vyskytovali veci ako mobilné telefóny, zbrane, šperky, zvieracie preparáty a v dvoch prípadoch aj podiely v 6 obchodných spoločnostiach.

Najčastejším druhom kriminality, v rámci ktorej boli najviac zaistené veci, bola ekonomická kriminalita. Za ňou nasledovala drogová kriminalita a majetková kriminalita.

Ako možno vidieť na grafe s názvom Účel zaistenia vecí, tak najčastejším účelom zaistenia vecí bolo zaistenie nároku poškodeného podľa § 50 Trestného poriadku, a to v 177 prípadoch. Pre účel výkonu trestu prepadnutia vecí podľa § 428 Trestného poriadku boli veci zaistené v 77 prípadoch a pre zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku podľa § 425 Trestného poriadku boli veci zaistené v 69 prípadoch. Zaistenie majetku na výkon zhabania vecí bol uskutočnený v 13 prípadoch. Iným, než vymenovaným účelom bol majetok zaistený celkovo v 44 prípadoch.

Účel zaistenia vecí 2022

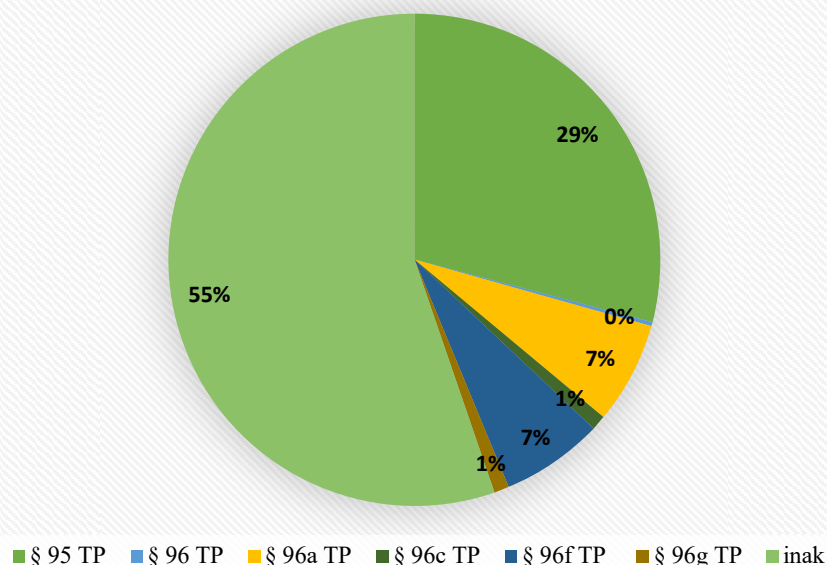
- § 50 TP - Zaistenie nároku poškodeného
- § 425 - Zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku
- § 428 - Výkon trestu prepadnutia veci
- § 461 - Výkon zhabania veci
- iný účel

Čo sa týka spôsobu zaistenia vecí, tak do tohto výpočtu sme už zarátavali iba skutočne zaistený majetok, bez započítavania majetku, ktorý bol páchatelom zaplatený pri uplatňovaní si účinnej lúti podľa § 86 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. V takom prípade sa rozprávame o 416 prípadoch, v ktorých bol zaistený majetok.

Prevažovalo zaistenie peňažných prostriedkov podľa § 95 Trestného poriadku v 121 prípadoch (29,09%) za ktorým nasledovala povinnosť na vydanie veci podľa § 89a Trestného poriadku v 95 prípadoch (22,84%). Zaistenie veci pri domovej prehliadke podľa § 100 Trestného poriadku bolo uskutočnené v 68 prípadoch (16,35%). Zaistenie nehnuteľnosti podľa § 96a Trestného poriadku a zaistenie hnutelnej veci podľa § 96f Trestného poriadku nastalo zhodne v 28 prípadoch (6,73%). Zaistenie pri prehliadke iných priestorov a pozemkov podľa § 101 Trestného poriadku a zaistenie pri obhliadke podľa § 154 Trestného poriadku nastalo taktiež zhodne v 22 prípadoch (5,29%). Za nimi nasledovalo zaistenie prevzatím veci podľa § 92 Trestného poriadku v 17 prípadoch (4,09 %), zaistenie majetkovej účasti v právnickej osobe podľa §96c Trestného poriadku a zaistenie náhradnej hodnoty podľa § 96g Trestného poriadku bolo vykonané zhodne po 4 prípadoch (0,96%). V jednom prípade došlo k zaisteniu zaknihovaných cenných papierov podľa § 96 trestného poriadku (0,24%). Štatistika ešte obsahuje aj údaj, že podľa § 21 zákona o Policajnom zbore bolo zaistených 5 vecí (1,20%).

Pre účely dizertačnej práce sme vytvorili graf, ktorý zobrazuje zaistené nástroje a výnosy z trestnej činnosti vo vzťahu ku všetkým ostatným spôsobom zaistovania majetku. V zmysle tohto porovnania je možné dospieť k záveru, že majetku, ktorý bol zaistený inak je približne 55 %, konkrétne 55,29% a zvyšok, teda 44,71% predstavujú zaistené nástroje a výnosy z trestnej činnosti.

Nástroje a výnosy z trestnej činnosti 2022

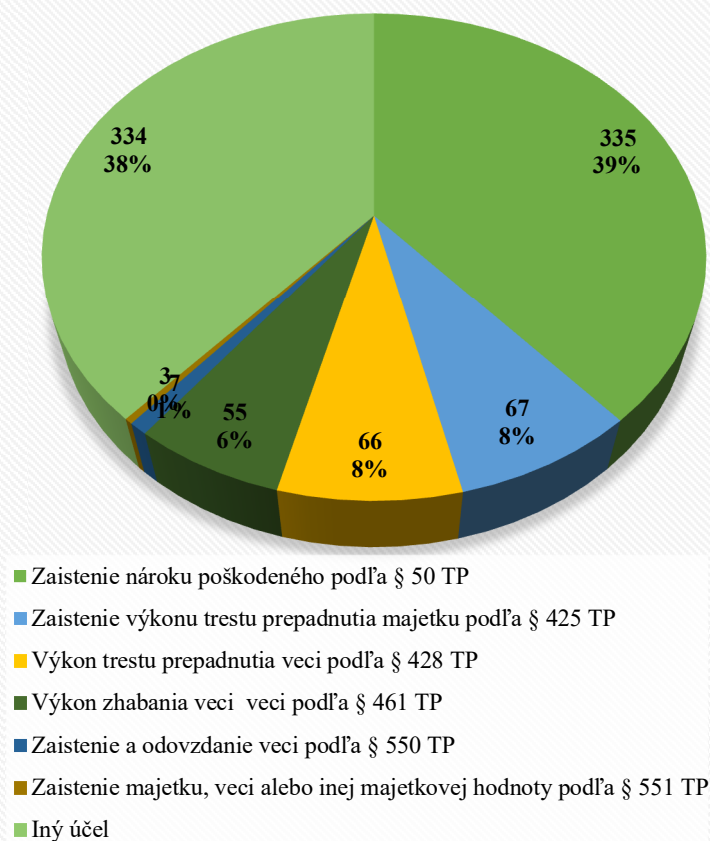
Za sledované obdobie roka 2023 boli v 867 prípadoch zaistené veci a majetok, čo v porovnaní s rokom 2022 značí nárast o 32. Išlo o veci v celkovej hodnote 19.403 764,65 €, ktoré boli zaistené v 684 spisoch, čo v porovnaní s rokom 2022 značí nárast o 426. Súhrnne bolo zaistených 935 vecí.

Najčastejším druhom vecí, ktoré sa zaistovali, boli opäť finančné prostriedky (664 krát, čo tvorí podiel 76,59 %), pričom hodnota zaistených finančných prostriedkov dosiahla výšku 11.604 921,66 €. Ďalej boli v sledovanom období najčastejšie zaistované motorové vozidlá (66), mobilné telefóny (40), nehnuteľnosti (14) v súhrnnej hodnote vo výške 6.087 745,50 €, bicykle (7) a zbrane a strelivo (7). Medzi zaistenými vecami sa taktiež vyskytovali veci ako počítače a drobná elektronika, pracovné stroje (bagre, motorové pily), drogy, rybárske náčinie.

Najčastejšími druhmi trestných činov, v rámci ktorých bolo najviac zaistených vecí, je daňová trestná činnosť (v 364 prípadoch, čo tvorí 41,98 % podiel). V 70 prípadoch boli veci zaistené v rámci vyšetrovania drogovej trestnej činnosti (10,19 %). V 65 prípadoch boli veci zaistené v rámci vyšetrovania legalizácie výnosov z trestnej činnosti (7,50 %). V 64 prípadoch boli veci zaistené v rámci neoprávneného výrobenia a používania platobného prostriedku (7,38 %). V 62 prípadoch boli veci zaistené v rámci vyšetrovania podvodov (7,15 %).

Na grafe Účel zaistenia vecí 2023 možno vidieť, že najčastejším účelom zaistenia vecí bolo zaistenie nároku poškodeného podľa § 50 Trestného poriadku v 335 prípadoch (38,64 %). Za ním nasledovalo zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku podľa § 425 Trestného poriadku (7,73 %), výkon trestu prepadnutia veci podľa § 428 Trestného poriadku (7,61 %) a výkon zhabania veci podľa § 461 Trestného poriadku (7,16 %). Len sporadicky bolo zaznamenané zaistenie a odovzdanie veci podľa § 550 Trestného poriadku (v 7 prípadoch) a zaistenie majetku, veci alebo inej majetkovej hodnoty podľa § 551 Trestného poriadku (v 2 prípadoch). V 334 prípadoch bol použitý iný účel zaistenia majetku (38 %).

Účel zaistenia vecí 2023

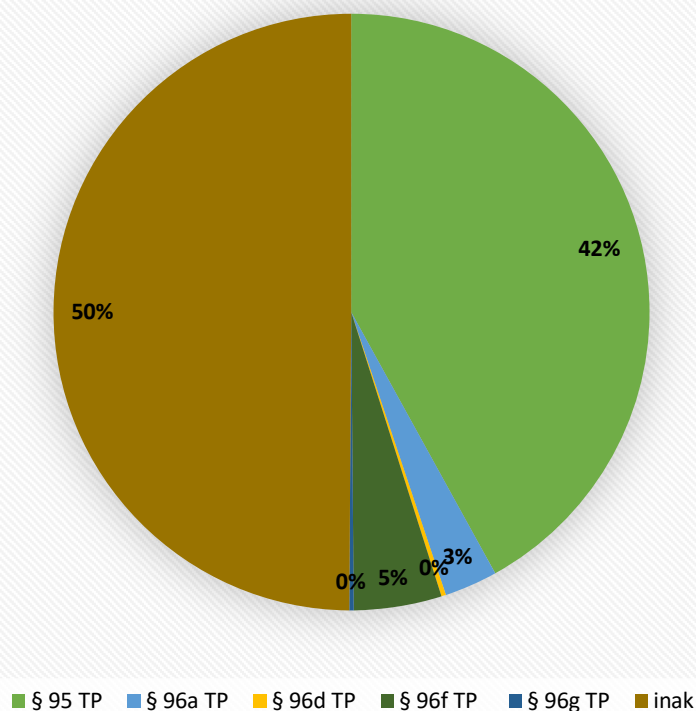

Čo sa týka spôsobu zaistenia vecí, tak do tohto výpočtu sme rovnako, ako v údajoch za rok 2022 už zaráтали iba skutočne zaistený majetok, t. j. bez započítavania majetku, ktorý bol páchatelom zaplatený pri uplatňovaní si účinnej lútošti podľa § 86 ods. 1 písm. d) Trestného zákona. V takom prípade sa rozprávame o 419 prípadoch, v ktorých bol zaistený majetok.

Opäť prevažovalo zaistenie peňažných prostriedkov podľa § 95 Trestného poriadku, ktoré bolo uskutočnené v 176 prípadoch (42%). Za ním nasledovala povinnosť na vydanie vecí podľa § 89a Trestného poriadku v 73 prípadoch (17,42%) a zaistenie vecí pri domovej prehliadke podľa § 100 Trestného poriadku v 64 prípadoch (15,27%). Zaistenie hnutelnej veci podľa § 96f Trestného poriadku a zaistenie obhliadkou podľa § 154 Trestného poriadku sa uskutočnilo zhodne v 20 prípadoch (4,77%). Zaistenie vecí pri prehliadke iných priestorov a pozemkov podľa § 101 Trestného poriadku sa uskutočnilo v 15 prípadoch (3,58 %) a zaistenie nehnuteľnosti podľa § 96a Trestného poriadku v 12 prípadoch (2,86 %). Odňatie vecí podľa § 90 Trestného poriadku sa uskutočnilo v 8 prípadoch (0,72%). V piatich prípadoch došlo k zaisteniu vecí prehliadkou tela podľa § 102 Trestného poriadku (1,19%) a v troch prípadoch došlo k prevzatíu zaistenej veci podľa § 82 Trestného poriadku (0,72%). Po jednom prípade došlo k zaisteniu virtuálnej meny podľa § 96d Trestného poriadku a zaisteniu náhradnej hodnoty podľa § 96g Trestného poriadku (0,24%). Štatistika ešte obsahuje údaj, že podľa § 21 zákona o Policajnom zbore bolo zaistených 21 vecí (5,01%).

Pre účely dizertačnej práce sme vytvorili graf, ktorý zobrazuje zaistené nástroje a výnosy z trestnej činnosti vo vzťahu ku všetkým spôsobom zaistovania majetku. V zmysle tohto porovnania je možné dospieť k záveru, že majetok, ktorý bol zaistený inak je približne 50 %, konkrétne 49,88% a 50,12% predstavujú zaistené nástroje a výnosy z trestnej činnosti.

Nástroje a výnosy z trestnej činnosti 2023

ZÁVER

Dôvodov, prečo sa majetok približne spolovice zaisťuje inými spôsobmi, než podľa ustanovení Trestného poriadku na zaisťovanie nástrojov a výnosov z trestnej činnosti môže byť niekoľko. Za najvýznamnejšie však možno považovať najmä zásadu prednosti, ktorá hovorí, že zaisťovanie vecí na účely dokazovania má prednosť pred zaisťovaním nástrojov a výnosov z trestnej činnosti.

Ďalším významným dôvodom môže byť napríklad skutočnosť, že OČTK pred vykonaním napr. domovej prehliadky alebo obhliadky skrátka nie vždy presne vedia, čo na mieste objaví. Tak sa stáva, že pri týchto úkonoch sa objaví nástroje alebo výnosy z trestnej činnosti, ktoré je potrebné nejakým právnym spôsobom uchopiť, pričom v praxi sa tak deje práve zapísaním týchto vecí do zápisnice o vykonaní konkrétneho úkonu. Tým sa im prizná najprv status dôkazu a až následne dôjde k tomu, že takáto vec sa rozhodnutím prokurátora, resp. predsedu senátu dostane do režimu nástroja alebo výnosu z trestnej činnosti.

Nemenej dôležitým dôvodom, prečo sa majetok zaisťuje inak, je veľmi nízka kvalita vypracovaných majetkových profilov v rámci finančného vyšetrovania. Pri pozorovaní a práci so štatistickými údajmi sa v drvivej väčšine prípadov jednalo o zaistené veci, ktoré nejakým spôsobom podliehajú evidencii (financie na bankových účtoch, nehnuteľnosti, vozidlá, zbrane, cenné papiere) a práve preto ich bolo možné najskôr identifikovať a následne zaistiť.

Dva roky rozhodne nie sú vhodná referenčná vzorka na vydávanie kvalifikovaných záverov. Tým sú naše možnosti v tomto smere značne limitované. Možno však prijať aspoň čiastočné závery.

Zatiaľ čo v roku 2022 bolo zaistených 186 nástrojov a výnosov z trestnej činnosti, tak v roku 2023 išlo o 210 nástrojov a výnosov z trestnej činnosti. Medziročne tak ide o stúpajúci trend počtu zaistených nástrojov a výnosov.

Aj z hľadiska podielu k celkovému množstvu zaisteného majetku, kde v roku 2022 išlo o 44,71% a v roku 2023 o 50,12% možno vnímať medziročný stúpajúci trend zaistených nástrojov a výnosov z trestnej činnosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2021

VÍTKOVÁ, P.: *Zajištění nástrojů a výnosů z trestné činnosti a náhradní hodnoty podle § 79a až 79g trestního řádu*. Rigorózná práca. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Praha, 2018.

JE MOŽNÉ VYUŽIŤ SPRAVODAJSKÚ INFORMÁCIU AKO DÔKAZ V TRESTNOM KONANÍ?

IS IT POSSIBLE TO USE INTELLIGENCE INFORMATION AS EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS?

Mgr. Nikola Želiarová

doktorandský študijný program trestné právo

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra trestného práva a kriminológie

n.zeliarova@gmail.com

Abstrakt: Trestné konanie je komplikovaný proces, ktorého výsledkom má byť spravodlivé rozhodnutie založené na objektivite. Jeho nevyhnutnou súčasťou je proces dokazovania, ktorý pripúšťa zaobstarávanie a vykonávanie zákonných dôkazov. Tento príspevok sa zaoberá dôkazmi, ktoré sú výsledkom spravodajskej činnosti - spravodajských informácií, najmä procesom ich získavania a významom v trestnom konaní v štádiu dokazovania. Napriek tomu, že právny poriadok Slovenskej republiky použitie spravodajskej informácie ako dôkazu v trestnom konaní explicitne nepripúšťa, sú prípustné určité modifikované formy, v rámci ktorých nájdú spravodajské informácie využitie aj v procese dokazovania.

Kľúčové slová: spravodajská informácia, spravodajská činnosť, spravodajské služby, trestné právo procesné, trestné konanie, dokazovanie

Abstract: Criminal proceedings are a complicated process, the result of which should be a fair decision based on objectivity. Its essential part is the process of evidence, which allows the acquisition and use of legal evidence. This article deals with evidence that is the result of intelligence activities - intelligence information, in particular the process of its acquisition and its significance in criminal proceedings at the stage of evidence. Despite the fact that the legal system of the Slovak Republic does not explicitly allow the use of intelligence information as evidence in criminal proceedings, certain modified forms are permissible, within which intelligence information can also be used in the process of evidence.

Keywords: intelligence information, intelligence activity, intelligence services, criminal procedural law, criminal proceedings, evidence

ÚVOD

Trestné konanie je komplikovaný proces tvorený niekoľkými štádiami, ktorého výsledkom má byť v každom prípade naplnenie jeho účelu, a to náležité zistenie a objasnenie trestného činu a spravodlivé potrestanie jeho páchatel'a. Na dosiahnutie tohto cieľa využívajú orgány činné v trestnom konaní a súdy všetky dostupné a legálne prostriedky. Nakoľko páchanie trestnej činnosti je čoraz sofistikovanejšie, jeho odhalenie sa stáva náročnejším a v niektorých prípadoch takmer nemožným. Dôležitá je preto vzájomná spolupráca s ďalšími orgánmi štátu, medzi inými aj so spravodajskými službami – Slovenskou informačnou službou a Vojenským spravodajstvom.

Moderné spravodajské služby, t. j. služby 21. storočia, predstavujú jeden z najefektívnejších prostriedkov ochrany štátu, jeho obyvateľov a presadzovania ich záujmov.

Ide najmä o ochranu ústavného zriadenia, zvrchovanosti, vnútorného poriadku a o presadzovanie zahranično-politických záujmov štátu. V rámci ochrany vnútorného poriadku štátu je jednou z oblastí, v ktorej je možné efektívne využiť spravodajské služby, aj boj s kriminalitou. Práve osobitné prostriedky spravodajskej činnosti - informačno-technické a informačno-operatívne prostriedky, môžu slúžiť a prispievať k odhaľovaniu najmä najzávažnejších druhov kriminality. Dôležité je zdôrazniť, že osobitné prostriedky spravodajskej činnosti, tak ako už bolo uvedené, je vhodné využívať len na prevenciu a odhaľovanie vysoko sofistikovanej kriminality. Na odhaľovanie bežnej kriminality má štát využívať prostriedky, ktoré zverí iným právo presadzujúcim zložkám.

Pre pochopenie problematiky rozoberanej v tomto príspevku je potrebné venovať pozornosť základným pojmom danej témy, a to spravodajskej činnosti a jej produktu – spravodajskej informácii ako aj tomu, čo je možné považovať za dôkaz v trestnom konaní. Hlavným cieľom tohto príspevku je vysvetliť, akým spôsobom sa spravodajské služby a ich činnosť podieľajú na trestnom konaní, aký je rozdiel medzi informáciou a spravodajskou informáciou, ako aj zodpovedať otázku, či a akým spôsobom môže byť takáto informácia využitá v procese dokazovania.

1 SPRAVODAJSKÁ INFORMÁCIA

Spravodajská informácia je v oblasti národnej bezpečnosti a ochrany štátu dôležitý pojem, ktorý bol v odbornej a laickej verejnosti používaný aj napriek dlhodobo chýbajúcej legálnej definícií. Do právneho poriadku Slovenskej republiky bola jeho definícia zapracovaná až zákonom č. 500/2022 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 500/2022 Z. z.“). Podľa ust. § 9 ods. 1 citovaného zákona a na jeho účely je definovaná ako *„údaj alebo súbor údajov vytvorený spracovaním informácie získanej spravodajskou činnosťou, a to najmä obsah písomnosti, nákresu, výkresu, mapy, fotografie, grafu alebo iného záznamu, obsah ústneho vyjadrenia a obsah elektrického, elektromagnetického, elektronického alebo iného fyzikálneho transportného média.“* Ako vyplýva z definície, na počiatku je informácia len určitý podnet z prostredia, ktorý môže mať rôznu podobu (fotografia, nahrávka, ústna informácia a pod.). Rozmanitosť uvedených foriem, v ktorých sú informácie získavané, súvisí najmä s charakterom činnosti spravodajských služieb, nakoľko realizácia v prostredí je ponechaná na operatívneho pracovníka, ktorý bol do prostredia „nasadený“. Samozrejme, vždy musí konať len v rámci limitov, ktoré sú určené zákonom.

Dôležitý je predovšetkým proces transformácie informácie pochádzajúcej zo spravodajskej činnosti na produkt spravodajskej činnosti - spravodajskú informáciu, ktorý prebieha prostredníctvom analytického spracovania informácie. Samotná analýza však tvorí až jeden z mnohých bodov spravodajského cyklu, ktorým musí informácia získaná spravodajskou činnosťou prejsť a stať sa tak spravodajskou informáciou. Celý proces je možné rozdeliť do niekoľkých fáz, pričom striktné dodržiavanie nižšie uvedených krokov nie je nevyhnutné, keďže spravodajská činnosť je živý organizmus, v niektorých prípadoch ani možné. Podľa JUDr. Michala Aláča, PhD. je možné spravodajský cyklus členiť nasledovne:

1. Zadanie úlohy, predloženie požiadavky
2. Plánovanie spravodajskej činnosti
3. Zber informácií
4. Počiatočné spracovanie informácií.
5. Analýza
6. Vypracovanie záveru
7. Postúpenie odpovede adresátovi ¹

¹ ALÁČ, M. Získavanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania, Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 23-34

1. Zadanie úlohy, predloženie požiadavky.

Zadanie úlohy, resp. požiadavky na získanie informácií o konkrétnom objekte spravodajského záujmu je počiatočnou fázou spravodajského cyklu. Od tejto fázy závisí celý nasledujúci proces. Okruh osôb, ktoré sú oprávnené zadávať úlohy a iniciovať činnosť, je v prípade oboch spravodajských služieb - Slovenskej informačnej služby a Vojenského spravodajstva, vymedzený zákonom. V prípade Slovenskej informačnej služby má oprávnenie zadávať úlohy jej riaditeľ a predseda Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky, Vojenskému spravodajstvu navyše minister obrany Slovenskej republiky. Pri zadávaní úloh nesmie dôjsť k prekročeniu zákonných limitov, ktoré ustanovujú pôsobnosť spravodajských služieb, a ktorých porušenie by znamenalo vyvodzovanie zodpovednosti. Až v momente, kedy je zrozumiteľné a legálne zadaný a vyprofilovaný objekt spravodajského záujmu, môže začať ďalšia fáza spravodajského cyklu.

2. Plánovanie spravodajskej činnosti.

Plánovanie spravodajskej činnosti je vždy individuálne, v závislosti od danej úlohy. V zásade musí byť zodpovedaných niekoľko základných otázok ako napríklad *inter alia* zhodnotenie zadania, množstvo vyčlenených finančných prostriedkov, predpokladaný postup, zmapovanie záujmového prostredia, spôsob zaobstarania súvisiacich informácií, vyhodnotenie prípadných hrozieb a pod. až po to najdôležitejšie, vytýčenie cieľa, ktorý má byť činnosťou spravodajských služieb dosiahnutý.

3. Zber informácií.

Zber informácií, t. j. získavanie čo najširšieho počtu informácií o objekte záujmu pre ďalšie spracovanie tvorí najdôležitejšiu fázu spravodajského cyklu. Pri zbere informácií je využívaných množstvo rôznych metód, ktoré sú označované aj ako disciplíny zberu a podľa akronymov sa slangovo nazývajú aj „INTs“. Ide najmä o nasledovné metódy:

OSINT – Open Source INTelligence - zdroje verejne dostupné,

HUMINT – HUMAN INTelligence - spravodajstvo od a prostredníctvom ľudských zdrojov,

SIGINT – SIGNAL INTelligence - rádiové spravodajstvo,

IMINT – IMAGE INTelligence - zobrazovacie spravodajstvo,

MASINT – Measurement And Signature INTelligence - spravodajstvo vyvedené z technických príznakov.²

Veľmi dôležitá je nielen výmena informácií medzi jednotlivými orgánmi štátu, ale aj výmena spravodajských informácií medzi jednotlivými štátmi, a to na základe medzinárodnej spolupráce, ktorú medzi sebou spravodajské služby udržiavajú. Ide o ďalší spôsob získavania informácií. Takto získané informácie majú pre spravodajské služby výraznú hodnotu, nakoľko vždy je potrebné spolu s informáciou získať aj informáciu o jej zdroji³, čo je v týchto prípadoch nesporné a je vysoko pravdepodobné, že spravodajské informácie tohto druhu budú mať vysokú mieru hodnovernosti a spoľahlivosti.

Výber metód je predmetom fázy plánovania spravodajskej činnosti, ale napriek tomu je možné a niekedy nevyhnutné tieto metódy meniť v závislosti od vývoja aktuálnej situácie. V kontexte uvedeného využívajú spravodajské služby na plnenie svojich úloh osobitné prostriedky spravodajskej činnosti, ktorých oprávnenie na používanie je uvedené v ust. § 10 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe

² ZEMAN, P. Zpravodajský cyklus klišé nebo nosný koncept? Obrana a strategie. 15.06.2010 [online]. <https://www.obranaastrategie.cz/filemanager/files/30274.pdf>, s. 52

³ Zdroj je osoba, ktorá pôsobí v prostredí a v prípade, že vyhodnotí zachytenie informácie vhodnej pre potreby spravodajskej služby, túto informáciu odovzdá, väčšinou prostredníctvom svojho riadiaceho dôstojníka. Tieto osoby pritom môžu spolupracovať aj nevedome. Označujeme ich ako osoby konajúce v prospech.

v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 46/1993 Z. z.“) a ust. § 16 zákona č. 500/2022 Z. z. Takýmito osobitnými prostriedkami sú v oboch prípadoch, okrem iného, informačno-operatívne prostriedky a informačno-technické prostriedky.

4. Počiatočné spracovanie informácií.

V tejto fáze dochádza k prijatiu a prvotnému spracovaniu a zaevidovaniu informácie do jednotnej podoby. Vzhľadom na metódy používané pri zbere informácií, ich podoba môže byť rôzna. V prípade použitia informačno-technických prostriedkov ide o nahrávky, z ktorých je potrebné urobiť prepisy, v prípade, že obsahom je napr. rozhovor v cudzom jazyku, potrebný je preklad do slovenského jazyka. Inou zo „surových“ informácií z prostredia môžu byť fotografie, ktoré nestačí len založiť. Všetky informácie musia byť systematicky zatriedené, obsahovať komentáre, musia byť uvedené do kontextu, pričom dôležité je zachovať presný význam informácie a zabrániť tak vzniku dezinformácií.

Už v tejto fáze spravodajského cyklu dochádza k priebežnému analytickému vyhodnoteniu získaných informácií, aby spravodajský dôstojník vedel ďalej plánovať svoju spravodajskú činnosť, t. j. zber informácií.

5. Analýza.

Analýza je komplikovaná fáza spravodajského cyklu, počas ktorej prostredníctvom spravodajsko-analytickej činnosti dochádza k vyhodnoteniu informácií, ktoré spravodajská služba získala prostredníctvom prostriedkov spravodajskej činnosti o objekte spravodajského záujmu. Vyhodnocujú sa jednotlivé poznatky z pohľadu hodnovernosti, a to tak, že v prvom kroku sa vyhodnotí zdroj a následne sa vyhodnotí vierohodnosť informácie. V druhom kroku sa vyhodnotia jednotlivé informácie vo vzájomnej súvislosti, aby spravodajská služba získala komplexný pohľad na objekt spravodajského záujmu a dokázala vyhodnotiť aktuálnosť hrozby, resp. potreby odstúpiť tieto informácie zákonným príjemcom, ktorí ich následne využijú pri svojej riadiacej, organizačnej, kontrolnej alebo ochrannej činnosti.

Autor Ing. Bc. Luděk Michálek, Ph.D. dokonca člení túto fázu na analýzu, v ktorej sa hodnotí vierohodnosť a pravdivosť informácie a integráciu a tvorbu spravodajskej činnosti, počas ktorej sa pristupuje ku komplexnému vyhodnoteniu informácií s tým, že sa prihliada aj na novšie skutočnosti a ich komparáciu. Až dokonanie opísanej subfázy považuje za schopnú k vytvoreniu spravodajskej informácie.⁴

Z hľadiska objektívnosti sa pri analyzovaní využíva overený „systém 4x4“. Ide o tabuľku, ktorú tvoria čísla a písmená. Písmená označujú hodnovernosť zdroja, čísla vyjadrujú spoľahlivosť informácie. V aplikačnej praxi každá informácia nachádzajúca sa v spravodajskom cykle dostane označenie číslom a písmenom, bod v ktorom sa označenia stretnú, napr. A1, B3, C2 a pod. vyjadruje následne hodnotu informácie.

	1	2	3	4
A	A1	A2	A3	A4
B	B1	B2	B3	B4
C	C1	C2	C3	C4
D	D1	D2	D3	D4

⁴ MICHÁLEK, L. Základy zpravodajské činnosti. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2011, s. 55.

Hodnovernosť zdroja informácie sa označuje písmenami abecedy:

- A – ak nie sú pochybnosti o hodnovernosti zdroja, alebo ak je informácia poskytnutá zo zdroja, ktorý sa v minulosti ukázal ako spoľahlivý vo všetkých prípadoch,
- B – zdroj, od ktorého sa získané informácie ukázali ako spoľahlivé vo väčšine prípadov,
- C – zdroj, od ktorého sa získané informácie ukázali ako nespoľahlivé vo väčšine prípadov,
- D – ak hodnovernosť zdroja nemôže byť hodnotená.

Spoľahlivosť informácie sa označuje číslicami:

- 1 – ak je správnosť informácie nespochybniteľná,
- 2 – ak informáciu zdroj osobne pozná, ale osobne ju nepozná spravodajský dôstojník,
- 3 – ak informáciu zdroj osobne nepozná, ale táto bola potvrdená inou informáciou,
- 4 – ak informáciu zdroj osobne nepozná a nemôže byť potvrdená.⁵

Za informáciu s najvyšším stupňom vierohodnosti môžeme teda považovať informáciu označenú ako 1 alebo 2 v kombinácii so zdrojom A alebo B. Pri vyhodnocovaní je však potrebné prihliadať aj na možnosť, že inak overený zdroj poskytne informáciu nízkej vierohodnosti, čo môže byť spôsobené postupným odovzdávaním (spravodajský signál). Pri zdrojoch s opakujúcimi sa nízkymi hodnotami je potrebné zvážiť či nejde napr. o ciele podšúvanie dezinformácií.

6. Vypracovanie záveru.

Vypracovaním záveru je vytvorenie finálnej podoby spravodajskej informácie ako produktu spravodajskej činnosti. Spravodajské služby musia vyhodnotiť (aj na základe označenia hodnovernosti a spoľahlivosti prostredníctvom systému 4x4), ktoré z nakumulovaných informácií môžu prijímateľovi poskytnúť a v akom rozsahu. Môže nastať situácia, kedy v rámci plnenia konkrétneho zadania dôjde k odhaleniu inej trestnej činnosti, prípadne vznikne podozrenie na páchanie trestnej činnosti. Takéto informácie môžu byť spravodajskou službou odstúpené v rámci vlastnej iniciatívy. Kvalita danej informácie musí spĺňať vysokú mieru objektivity a hodnovernosti, čím je zabezpečená efektivita spravodajskej činnosti.

7. Postúpenie odpovede adresátovi.

Úloha spravodajskej služby by v tomto bode distribuovania odpovede zadávateľovi úlohy mala oficiálne skončiť, nakoľko spravodajské služby nemajú právomoc kontrolovať, ako je s informáciou naložené a či bolo vypracovanie dostatočné. V prípade, že zodpovedanie zadania vyžaduje doplnenie, spravodajský cyklus sa opakuje. Spravodajské služby poskytujú informácie bez zadania, z vlastnej iniciatívy, a to zákonným príjemcom. Medzi zákonných príjemcov patria prezident Slovenskej republiky, predseda vlády Slovenskej republiky, predseda Národnej rady Slovenskej republiky, ministri, generálny prokurátor, prezident Policajného zboru a vedúci predstavitelia ostatných ústredných orgánov štátnej správy, ktorí potrebujú tento druh informácií pre výkon svojich povinností.

8. Spätná väzba.

⁵ ALÁČ, M. citácia STIERANKA, J. Základy spravodajskej činnosti, Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2008, s. 107.

Napriek tomu, že väčšina autorov považuje za poslednú fázu postúpenie odpovede adresátovi, z aplikačnej praxe vyplýva ešte jedna časť cyklu - spätná väzba. Ak o to spravodajská služba požiada, sú štátne orgány a inštitúcie, ktorým spravodajská služba poskytla informácie, okrem orgánov činných v trestnom konaní, povinné zaslať spravodajskej službe písomné vyjadrenie k spôsobu využitia poskytnutej informácie a o spôsobe vyhodnotenia poskytnutej informácie na základe ich vlastných poznatkov alebo výsledkov ich vlastnej činnosti, najmä či sa takáto informácia potvrdila a v akom rozsahu, a to bezodkladne po vyhodnotení poskytnutej informácie; vyjadrenie o spôsobe vyhodnotenia poskytnutej informácie Policajný zbor poskytuje v rozsahu, ktorý neohrozuje operatívno-pátraciu činnosť Policajného zboru. Inštitút spätnej väzby slúži spravodajskej službe jednak na doplnenie informácií zo strany adresáta informácií a zároveň predstavuje spôsob kontroly. Spravodajskej službe spätná väzba poskytne informáciu o tom, či a v akom rozsahu sa adresát spravodajskej služby zaoberal obsahom informácie a poskytol tým ochranu záujmov Slovenskej republiky. Zároveň umožňuje spravodajskej službe verifikovať hodnovernosť zdroja informácie, ako aj správnosť analytických záverov, ku ktorým dospela.

2 DOKAZOVANIE V TRESTNOM KONANÍ

Trestné konanie je upravené v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“), ktorý vymedzuje účel trestného konania. Podľa § 1 Trestného poriadku je ním úprava *„postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.“*

V trestnom konaní sa rozhoduje o udalosti, ktorá sa stala v minulosti. Úlohou orgánov činných v trestnom konaní je spätne zodpovedať základné otázky, a to či sa skutok stal, ak áno, či je možné považovať ho za trestný čin podľa § 8 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a zistiť, kto bol páchatelom. Nevyhnutné je objasniť skutkový stav natoľko, aby bolo možné spravodlivo rozhodnúť v danej veci, pričom dôležitou a neodmysliteľnou súčasťou spravodlivého rozhodovania je obstaranie si dôkazov pre obe strany trestného konania. Celý proces dokazovania je podrobne upravený ustanoveniami Trestného poriadku.

Legálnu definíciu toho, aká informácia môže byť použitá ako dôkaz pre účely trestného konania implicitne, ustanovuje § 119 ods. 3 Trestného poriadku, kde vymedzuje dôkaz a dôkazné prostriedky. *„Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.“* Z uvedeného vyplýva, že výpočet dôkazných prostriedkov nie je konečný, ale len demonštratívny a priestor je do budúcnosti ponechaný aj na ďalšie dôkazné prostriedky, ktoré prináša pokrok, najmä v oblasti techniky. Najdôležitejšou podmienkou je dodržiavanie zákonnosti pri ich získavaní, čo znamená, že dôkaz musí byť nielen v súlade s Trestným poriadkom, ale zároveň aj s inými zákonmi. Význam tejto požiadavky reflektuje ustanovenie § 2 ods. 10 Trestného poriadku, ktoré uvádza, že *„Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom, ako aj dôkazy prípustné podľa § 119 ods. 5⁶ podľa svojho*

⁶ „Dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takého donútenia alebo prostredníctvom poskytnutia nezákonného benefitu alebo sľubu nezákonného benefitu spolupracujúcej osobe alebo benefitu, ktorý prokurátor v rozpore s týmto zákonom neoznámil súdu, sa nesmie použiť v konaní okrem prípadu, keď sa použije ako dôkaz

vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán.“

V nadväznosti na uvedenú definíciu je potrebné venovať pozornosť aj pojmu prípustnosti, ktorý je často spájaný práve so zákonnosťou, pretože nie každý zákonne zaobstaraný dôkaz bude zároveň prípustný a naopak. Uvedené podporuje aj judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky v konaní sp. zn. III. ÚS 24/2012, v ktorom bolo v skratke konštatované, že aj keď subjekt získal dôkaz nezákonne, jeho získanie orgánmi činnými v trestnom konaní bolo zákonné, čo v konečnom dôsledku znamená, že predmetné dôkazy je možné v trestnom konaní použiť.

3 INFORMAČNO-TECHNICKÉ PROSTRIEDKY

V súvislosti s témou príspevku je dôležité zamerať pozornosť na informačno-technické prostriedky, ktoré sú jednak definované zákonom č. 46/1993 Z. z. a zákonom č. 500/2022 Z. z. ako osobitné prostriedky spravodajskej činnosti a jednak ide o inštitúty trestného konania slúžiace na získanie informácií relevantných pre trestné konanie. Ich použitie zohráva dôležitú úlohu aj pri odhaľovaní a zisťovaní javov v spoločnosti, ktoré môžu mať prvky trestnosti. Keďže použitím vyššie uvedených osobitných prostriedkov spravodajskej činnosti dochádza do Ústavou Slovenskej republiky garantovaných práv osôb, ktorých činnosť je objektom spravodajského záujmu, právna úprava ustanovujúca podmienky použitia týchto prostriedkov, ale aj ďalšie zaobchádzanie so získanými informáciami, je podrobne rozpracovaná viacerými zákonmi.⁷

Informačno-technickými prostriedkami sa podľa ust. § 2 ods. 1 zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 166/2003 Z. z.“) rozumieme *„najmä elektrotechnické, rádiatechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné prostriedky a zariadenia alebo ich súbory používané utajeným spôsobom na*

- a) vyhľadávanie, otváranie, skúmanie a vyhodnocovanie poštových zásielok a iných dopravovaných zásielok,*
- b) získavanie obsahu správ prenášaných prostredníctvom elektronických komunikačných sietí vrátane odpočúvania telefónnej komunikácie,*
- c) vyhotovovanie obrazových, zvukových, obrazovo-zvukových alebo iných záznamov.“*

Obdobnú definíciu pojmu informačno-technický prostriedok ustanovuje aj Trestný poriadok v ust. § 10 ods. 20, podľa ktorého *„Informačno-technickými prostriedkami sa na účely tohto zákona rozumejú elektrotechnické, rádiatechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach (ďalej len „odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky“), obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo pri vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.“*

Z citovaných ustanovení vyplýva, že technická realizovateľnosť a právna podstata informačno-technických prostriedkov je takmer identická. V tomto kontexte je potrebné poukázať zároveň na ust. § 7 ods. 2 zákona č. 166/2003 Z. z., ktoré upravuje použitie informácií

proti osobe, ktorá také donútenie alebo hrozbu donútenia použila alebo takýto benefit spolupracujúcej osobe poskytla alebo sľúbila.“

⁷ Napr. právna úprava zákonného odpočúvania podľa zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov.

získaných použitím informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní - „Ak sa majú informácie získané použitím informačno-technického prostriedku použiť ako dôkaz v trestnom konaní, vyhotoví orgán štátu písomný záznam s uvedením údajov o mieste, čase a zákonnosti použitia informačno-technického prostriedku; k písomnému záznamu orgán štátu priloží záznam a jeho doslovný prepis. Informácie získané použitím informačno-technického prostriedku, ktoré sa nevzťahujú na dôvody jeho použitia uvedeného v žiadosti, sa môžu použiť ako dôkaz v trestnom konaní, len ak sa týkajú trestnej činnosti, v súvislosti s ktorou možno použiť informačno-technický prostriedok.“

Zákonodarca teda expressis verbis zakotvil prípustnosť informácií získaných spravodajskými službami, Zborom väzenskej a justičnej stráže, colnými orgánmi a ostatnými zložkami Policajného zboru⁸ mimo trestného konania, t. j. mimo rámec aplikácie Trestného poriadku. Zároveň ustanovil podmienky, ktoré pri získavaní informácií použitím informačno-technických prostriedkov musia byť splnené, aby bola garantovaná zákonnosť a tým zachované kumulatívne podmienky, ktoré ustanovuje Trestný poriadok pre použitie informačno-technických prostriedkov pri vyšetrovaní trestných činov a následnom použití získaných informácií orgánmi činnými v trestnom konaní.

4 VÝSLUCH PRÍSLUŠNÍKA SPRAVODAJSKEJ SLUŽBY

Ako už bolo uvedené, spravodajská činnosť má utajený charakter a takto získané informácie sú chránené príslušným stupňom utajenia podľa zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 215/2004 Z. z.“). Všetci príslušníci spravodajských služieb sú preto viazaní povinnosťou mlčanlivosti podľa cit. zákona.

Aby mohol byť vo vzťahu k príslušníkovi spravodajskej služby aplikovaný inštitút výsluchu svedka, musia byť splnené osobitné podmienky ustanovené Trestným poriadkom a zákonom č. 215/2004 Z. z. Podľa ust. § 129 ods. 1 Trestného poriadku nesmie byť svedok vypočúvaný o okolnostiach, ktoré tvoria utajovanú skutočnosť, okrem prípadu, že bol od tejto povinnosti príslušným orgánom oslobodený. Oslobodenie možno odoprieť len vtedy, keby bola ohrozená obrana alebo bezpečnosť štátu alebo hrozila iná rovnako vážna škoda; dôvody na odopretie oslobodenia treba vždy uviesť. Podmienky oslobodenia od povinnosti mlčanlivosti upravuje zákon č. 215/2004 Z. z. v ust. § 40. Ak má osoba vypovedať v konaní pred štátnym orgánom, môže ju oslobodiť od povinnosti mlčanlivosti o utajovaných skutočnostiach vedúci ústredného orgánu štátnej správy, do ktorého pôsobnosti utajovaná skutočnosť patrí.

Ust. § 40 ods. 6 zákona č. 215/2004 Z. z. ustanovuje striktné podmienky oslobodenia od povinnosti mlčanlivosti. Aby išlo o zákonný výsluch príslušníka spravodajskej služby, musí o tom písomne rozhodnúť riaditeľ príslušnej spravodajskej služby a v rozhodnutí musí byť uvedený

- a) účel výsluchu,
- b) rozsah oslobodenia a
- c) lehota platnosti oslobodenia.

Ad a)

Z § 40 ods. 1 v spojení s ods. 6 zákona č. 215/2004 Z. z. jednoznačne vyplýva, že na to, aby bolo možné vypočuť príslušníka spravodajskej služby, musí orgán, ktorý žiada o oslobodenie, viesť konanie, teda v kontexte trestného konania už musí byť vydané uznesenie o začatí trestného stíhania. Orgán činný v trestnom konaní musí v písomnej žiadosti jednoznačne vymedziť účel, na aký chce vypočuť príslušníka, t. j. musí jednoznačne identifikovať trestné

⁸ § 2 ods. 2 zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) v znení neskorších predpisov

konanie, v ktorom je nevyhnutné vypočúť príslušníka spravodajskej služby a účel, ktorý sa má výsluchom tohto príslušníka dosiahnuť.

Ad b)

Rozsah výsluchu musí byť *expressis verbis* uvedený v žiadosti orgánov činných v trestnom konaní. Nestačí, aby orgány činné v trestnom konaní uviedli „v rozsahu potrebnom na objasnenie skutku“ alebo inú obdobnú formuláciu. Musia byť jednoznačne uvedené otázky, prípadne aspoň tematické okruhy, avšak v takom stupni konkretizácie, aby príslušnému riaditeľovi, ktorý rozhoduje o oslobodení od povinnosti mlčanlivosti, bolo umožnené v rámci rozhodovania aplikovať správno-bezpečnostnú úvahu. Je totiž dôležité poukázať na skutočnosť, že riaditeľ spravodajskej služby nie je rozsahom požadovaným orgánmi činnými v trestnom konaní viazaný. Riaditeľ spravodajskej služby je podľa ust. § 8 zákona č. 215/2004 Z. z. zodpovedný za zabezpečenie ochrany utajovaných skutočností v pôsobnosti služby. Preto môže rozhodnúť, že záujem na ochrane konkrétnej utajovanej skutočnosti je vyšší ako potreba použiť ju v trestnom konaní, a preto príslušníka neoslobodí od povinnosti mlčanlivosti v tejto časti. Teda môže rozhodnúť, že príslušníka oslobodí od povinnosti mlčanlivosti iba z časti, t. j. iba vo vzťahu k niektorým jednoznačne určeným otázkam alebo okruhom otázok orgánov činných v trestnom konaní.

Ad c)

Orgány činné v trestnom konaní musia v žiadosti uviesť konkrétnu lehotu, na ktorú žiadajú príslušníka spravodajskej služby oslobodiť od povinnosti mlčanlivosti. Nestačí však uviesť neurčitú lehotu ako napr. „do právoplatného skončenia veci“. Musia uviesť buď konkrétny dátum alebo lehotu v mesiacoch. Samozrejme, tak ako v prípade rozsahu, ani pri lehote nie je riaditeľ spravodajskej služby viazaný žiadosťou orgánov činných v trestnom konaní a môže rozhodnúť o oslobodení od povinnosti mlčanlivosti na kratšiu lehotu.

5 SPRAVODAJSKÉ INFORMÁCIE A ICH VYUŽITIE V TRESTNOM KONANÍ

Skutočnosť, či spravodajská informácia môže byť použitá ako dôkaz v trestnom konaní bola predmetom viacerých odborných diskusií a stala sa aj predmetom súdneho prieskumu. Odborná verejnosť, ako aj závery aplikačnej praxe jednoznačne konštatujú, že spravodajská informácia nemôže byť použitá ako dôkaz v trestnom konaní. Jedným z dôvodov je, že vzhľadom na samotnú podstatu spravodajskej informácie ako produktu analytickej činnosti, nie je možné vyhodnotiť obsah ani spôsob získania jednotlivých informácií získaných spravodajskou činnosťou, na základe ktorých bola vyhotovená. Zároveň je potrebné poukázať na skutočnosť, že orgány činné v trestnom konaní majú skúmať a vyhodnocovať jednotlivé informácie, a to samostatne ako aj vo vzájomných súvislostiach, a tak dospieť k procesne relevantnému rozhodnutiu.

Najvyšší súd Slovenskej republiky konštatoval, že „*informácie získané spravodajskými službami nie je možné považovať za dôkaz v trestnom konaní. Môžu slúžiť ako podklad na vykonanie ďalších úkonov orgánov činných v trestnom konaní (napr. domová prehliadka, vypočutie svedka), ktoré už môžu priniesť použiteľné dôkazy.*“⁹ Uvedený právny záver Najvyššieho súdu Slovenskej republiky však vôbec nerozlišuje medzi spravodajskou informáciou a informáciou získanou spravodajskou činnosťou. Nezohľadnil napríklad právnu úpravu ustanovenú zákonom č. 166/2003 Z. z., ktorý predpokladá použitie takto získaných informácií v trestnom konaní a poskytuje garancie ich zákonnosti.

Určitý posun vo vnímaní výsledkov činnosti spravodajských služieb priniesol nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 339/2016, v ktorom dospel súd k záveru, že „*spravodajské informácie nesmú byť používané ako dôkazy v konaní bez toho, aby boli získané*

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tost 6/2014

v súlade s procesnými pravidlami Trestného poriadku. Ich použitie ako "dôkazu" porušuje princípy spravodlivého procesu". Ústavný súd Slovenskej republiky tu konštatoval, že spravodajské informácie nie sú prípustné ako dôkaz. Nepoužil však extenzívnejší prístup a *a priori* nekonštatoval neprípustnosť informácií získaných spravodajskou činnosťou.

Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) vo veci Teixeira de Castro v. Portugalsko (sťažnosť č. 25829/94, 1998) konštatoval, že použitie dôkazov získaných tajnými službami alebo políciou bez primeranej procesnej kontroly a bez možnosti obhajoby vedie k porušeniu práva na spravodlivý proces podľa čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv.

Obdobný právny názor judikoval aj Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý v konaní sp. zn. III. ÚS 459/2010 konštatoval, že priame použitie spravodajských informácií ako dôkazu v trestnom konaní je neprípustné. Informácie musia byť konvertované do formy uznávanej Trestným poriadkom, inak ide o porušenie práva na spravodlivý proces.

ZÁVER

Z právnej teórie ako aj z ustálenej súdnej praxe vyplýva jednoznačný záver, že spravodajská informácia, ako výsledok spravodajsko-analytickej činnosti, nie je *per se* priamo použiteľná ako dôkaz v trestnom konaní. Je to odôvodnené tým, že zo spravodajskej informácie nie je možné zistiť, z akých informácií získaných spravodajskou činnosťou bola spravodajská informácia získaná a akým spôsobom bola získaná. Nie je sporné, či boli získané zákonným spôsobom, pretože aj pre spravodajské služby platí postulát ustanovený v čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, a preto spravodajské služby musia konať len *secundum et intra legem*. Spravodajské služby teda musia získavať informácie zákonným spôsobom. Pri spravodajskom zbere informácií však vo väčšine prípadov príslušné zákony neustanovujú tak podrobne proces získavania týchto informácií. Rozdiel je získavanie informácií použitím informačno-technických prostriedkov podľa zákona č. 166/2003 Z. z., ktorý podrobne ustanovuje podmienky, za splnenia ktorých je spravodajská služba oprávnená pristúpiť k použitiu informačno-technických prostriedkov. Cit. zákon zabezpečuje ochranu dotknutých osôb a zohľadňuje princíp legality, legitimacy a proporcionality zásahu do súkromia. Druhým prípadom, kedy môžu byť informácie získané spravodajskou činnosťou použité ako dôkaz je výsluch príslušníka spravodajskej služby v procesnom postavení svedka za rešpektovania podmienok ustanovených Trestným zákonom a zákonom č. 215/2004 Z. z. na zabezpečenie ochrany utajovaných skutočností.

Zároveň možno konštatovať, že prekážkou použitia spravodajskej informácie ako dôkazu v trestnom konaní je skutočnosť, že informácie získané spravodajskou činnosťou, na základe ktorých, resp. z ktorých bola vypracovaná, vyhodnocovala spravodajská služba a nie príslušné orgány činné v trestnom konaní.

POUŽITÁ LIETRATÚRA:

ALÁČ, M. Získavanie informácií na spravodajské účely a na účely trestného konania. Bratislava: C.H.Beck, 2015, s. 252

MICHÁLEK, L. Základy zpravodajskej činnosti. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2011, s. 128

STIERANKA, J. a kol. Spravodajská činnosť. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2013, s. 316

SYROVÝ, I. Použitie nezákonne získaného dôkazu v trestnom práve, Bulletin slovenskej advokácie č. 3/2007.

ŠIMOVČEK, I. a kol. Trestné právo procesné. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeňek, 2019, s. 417

VÁŠKO, A., KULIK, J., ČUHA, R. Zákon o Vojenskom spravodajstve. Komentár. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2024, s. 144

VÁŠKO, A., KULIK, J., ČUHA, R. Zákon o Slovenskej informačnej službe. Komentár. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2024, s. 84

ZEMAN, P. Zpravodajský cyklus klišé nebo nosný koncept? Obrana a strategie. 15.06.2010 [online]. <https://www.obranaastrategie.cz/filemanager/files/30274.pdf> [03.06.2025]

FORENZNOPSYCHOLOGICKÉ POSUDZOVANIE VÝPOVEDE SPOLUPRACUJÚCEJ OSOBY

FORENCIS – PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT OF THE TESTIMONY OF A COOPERATING PERSON

JUDr. Zuzana Bejdová, LL.M.

doktorandský študijný program trestné právo

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

zuzana.bejdova@student.umb.sk

Abstrakt: Jednou z možností praktického uplatnenia psychologických poznatkov v oblasti trestného práva a kriminalistiky je psychologické skúmanie a hodnotenie výpovede spolupracujúcej osoby. V tomto príspevku priblížime základné pojmy s ktorými narába forenzná psychológia, naznačíme praktické možnosti uplatnenia jej poznatkov o klamstve v oblasti posudzovania špecifickej vierohodnosti výpovede spolupracujúcej osoby. Poukážeme na fundamentálne otázky ktoré vystanú v súvislosti s hodnotením takejto výpovede za pomoci aplikovaných psychologických vedných disciplín a metód.

Kľúčové slová: spolupracujúca osoba, klamstvo, forenzná psychológia, výpoveď, vierohodnosť

Abstract: One of the practical applications of psychological knowledge in the field of criminal law and criminology is the psychological examination and assessment of the testimony of a cooperating person. In this paper, I will introduce the fundamental concepts utilized in forensic psychology and outline the practical applications of its knowledge on deception in the assessment of the specific testimony of a cooperating individual. I will highlight the fundamental questions that arise in connection with the testimony through the application of psychological scientific disciplines.

Keywords: Cooperate person, lie, Forencis-Psychology, Testimony, Reliability

ÚVOD

Spoločnosť predstavuje komplex zložitého „sociálneho organizmu“, ktorého imanentnou súčasťou je aj stabilný a funkčný právny systém. Postoj spoločnosti k právnym normám a ich porušovateľom na jednej strane a k psychologickému podmienenosti správania a jeho porúch na strane druhej sú odrazom kultúrno-historického vývoja spoločnosti. Nahromadenie poznatkov právnych vied, kriminológie, psychiatricko-psychologických vied vytvorili priestor na vytvorenie samostatnej aplikovanej vednej disciplíny a to forenznej psychológie.

Jedná sa o aplikovanú psychologickú disciplínu, ktorá sa zaoberá správaním a prežívaním ľudí regulovaných právom, predovšetkým právom trestným.¹

Jednou z možností praktického uplatnenia psychologických poznatkov v oblasti trestného práva a kriminalistiky je psychologické skúmanie a hodnotenie výpovede spolupracujúcej osoby. Zmyslom inštitútu spolupracujúcej osoby je získať ho k spolupráci na

¹ ČIRTKOVÁ, I., Forenzní psychologie.2. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 9

objasnení závažnej trestnej činnosti tým, že výmenou za príslušné informácie mu budú poskytnuté výhody. Inštitút spolupracujúcej osoby je považovaný za plne legítimný nástroj trestného konania, ktorý vyhovuje požiadavkám účelu trestného konania, avšak za prísne daných zákonných podmienok a predovšetkým bez akejkoľvek dôvodnej pochybnosti o dôveryhodnosti osoby spolupracujúceho obvineného a vierohodnosti jeho výpovede, prípadne jeho obvinenia voči ostatným.²

Cieľom tohto príspevku je priblížiť základné pojmy s ktorými narába forenzná psychológia, poukázať na praktické možnosti uplatnenia psychologických poznatkov v procese posudzovania všeobecnej a špecifickej vierohodnosti takéhoto dôkazu.

Poukážeme na fundamentálne otázky ktoré nastupujú v súvislosti s hodnotením výpovede spolupracujúcej osoby a klamstva práve za pomoci aplikovaných psychologických vedných disciplín.

Naznačíme základné stratégie za pomoci ktorých je možné prostredníctvom prejavu správania (identifikátorov) psychologickými nástrojmi posudzovať špecifickú vierohodnosť vypočúvanej osoby, t.j. či popisovaný dej naozaj prežila a jej popis predstavuje autentický zážitok, alebo reprodukciu deja podriaďuje vlastnej potrebe, príp. požiadavkám tretej osoby.

V závere príspevku naznačíme dôležitosť foreznopsychologických poznatkov v procese hodnotenia výpovede z hľadiska jej pravdivosti.

1 SPOLUPRACUJÚCA OSOBA

S účinnosťou od 15.03.2024 sa medzi základné pojmy trestného práva procesného zaradil v ustanovení § 10 odsek 23 Trestného poriadku (ďalej iba „TP“) aj pojem spolupracujúca osoba³. Vždy sa ale jedná o osobu participujúcu na trestnej činnosti, ktorá sa rozhodla dobrovoľne poskytnúť informácie dôležité pre objasnenie skutku a jeho páchatel'ov.

Odborne publikácie definujú spolupracujúceho obvineného ako páchatel'a, alebo účastníka trestného činu, ktorý sa podieľa na objasňovaní závažnej trestnej činnosti tým, že sa dobrovoľne prizná a poskytne výpoveď proti ďalšej osobe výmenou za výhody, ktoré jej v trestnom konaní môžu byť poskytnuté v podobe miernejšieho trestu alebo jeho zrušenia.⁴

Výpoveď je zákonným dôkazným prostriedkom, čo však neznamena že takáto výpoveď je zaručene pravdivá, neznamena to však ani opak. Aj tento dôkaz, ako každý iný, podlieha voľnému hodnoteniu, ktorý nepredpisuje akým spôsobom (akým dôkazom, resp. dôkazmi) musí byť určitá okolnosť dokázaná, nakoľko rozhodujúca je konkrétna dôkazná situácia. Výpoveď spolupracujúcej osoby pomerne často predstavuje jediný priamy usvedčujúci dôkaz, je preto mimoriadne dôležité, aby bol podriadený dôslednej verifikácii smerujúcej k zisteniu jeho hodnovernosti, nakoľko je poskytnutý osobou, ktorá priamo participovala na trestnej činnosti výmenou za zmiernenie trestu, alebo poskytnutím inej výhody⁵.

² K spolupracujúcej osobe a k procesnému postupu bližšie: ŽILINKA, M.: Spolupracujúca osoba a procesné postupy podľa Trestného poriadku. In: Justičná revue, 59, 2007, č. 5, s. 622-627.

³ Inštitút spolupracujúcej osoby zahŕňa spolupracujúceho obvineného alebo spolupracujúceho podozrivého, ktorým je obvinený alebo podozrivý zo spáchania trestného činu, ktorý sa významnou mierou podieľa alebo má ešte podieľať na objasnení niektorého, či niektorých z trestných činov uvedených v ust. § 205 ods. 1, ust. § 215 ods. 3, ust. § 218 ods. 1 alebo ust. § 228 ods. 3, prípadne uvedených v ust. § 39 ods. 2 písm. d) Trestného zákona alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatel'ov.

⁴ IVOR J, KLATIK J. Spolupracujúca osoba z pohľadu významu a vierohodnosti jej výpovede [online]. In: Právne rozpravy on-screen III- Sekcia verejného práva. Zborník z online vedeckej konferencie konanej 7. mája 2021 s.146. Dostupne na: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.145-167>

⁵ Podľa ust. § 10 ods. 24 TP výhodou spolupracujúcej osoby (ďalej len "benefit") je výhoda podľa ust. § 205, § 215 ods. 3, ust. § 218, ust. § 228 ods.3, mimoriadne zníženie trestu podľa ust. § 39 ods.2 písm. d) Trestného zákona alebo akákoľvek iná výhoda spočívajúca v procesnom postupe, inom konaní alebo opomenutí orgánov alebo osôb konať podľa tohto zákona, ktorú poskytol, sprostredkoval, inak zabezpečil, navrhol alebo formálne alebo

Pre vypočítavého spolupracujúceho obvineného je stav dôkaznej núdze priamoúmerný snahe nepovedať viac ako je nevyhnutné, ako mu môže poslúžiť v jeho prospech. Tendencia sebakriminalizácie vlastnej osoby následkom dobrovoľného priznania nie je z psychologického hľadiska prirodzenou a bežnou ľudskou reakciou na vzniknuté podozrenie, resp. vznesenie obvinenia.⁶ Kľúčovou otázkou pri výpovedi takejto osoby je jej vierohodnosť spočívajúca v tom, do akej miery a nakoľko sa dá jej slovám veriť, či hovorí pravdu alebo účelovo klame.

2 FOREZNÁ PSYCHOLÓGIA AKO INTERDISCIPLINÁRNA VEDA

Na potrebu posudzovať vierohodnosť a pravdivosť svedeckej výpovede v kontexte kriminalistiky a trestného práva upozornil už významný rakúsky profesor trestného práva a zakladateľ vedeckej kriminalistiky Hans Gross.⁷

Forezná psychológia je príkladom modernej interdisciplinárnej vedy, ktorej náplňou je získavanie psychologických informácií za účelom facilitovania právnych rozhodnutí.⁸

Kubík definuje foreznú psychológiu ako aplikovanú psychologickú disciplínu, ktorej predmetom je skúmanie psychologických vzťahov vznikajúcich v rôznych právom regulovaných situáciách. Subdisciplínami foreznej psychológie sú napr. kriminálna, vyšetrovacia, penitenciárna psychológia, psychológia práva a pod.⁹

Podľa Čírtikovej je forezná psychológia aplikovaná psychologická disciplína, ktorá sa zaberá správaním a prežívaním ľudí v situáciách regulovaných právom, predovšetkým právom trestným.¹⁰

Heretik súhrnne kvalifikuje foreznú psychológiu ako aplikovanú vednú disciplínu, ktorá sa zaberá teoretickými a praktickými problémami právnej praxe, ktorá sa opiera o poznatky a metódy radu ďalších špeciálnych psychologických disciplín a to klinickej, sociálnej, pedagogickej a pracovnej.¹¹

2.1 Základné pojmy foreznej psychológie

Pred samotným načretím do nosnej témy objasníme obsah a význam základných pojmov s ktorými narába forezná psychológia.

Vierohodnosť predstavuje mieru súladu výpovede (osoby) so skutočnosťou. Jedná sa o vlastnosť osoby, ktorá je podmienená psychologickými faktormi, ako sú mentálny vek, úroveň rozumových schopností, štruktúra a integrita osobnosti, pričom ide o posudzovanie miery autenticity výrokov z hľadiska ich pravdivosti¹².

Hodnovernosť zahŕňa podstatne širší koncept, t.j. či sa posudzovanému ako osobe s určitým spoločenským postavením, vzdelaním, skúsenosťami či kriminálnou minulosťou dá veriť.

neformálne sľúbil spolupracujúcej osobe súd alebo orgán činný v trestnom konaní výmenou za jej účasť na objasňovaní trestných činov, zisťovaní alebo usvedčovaní ich páchatel'ov.

⁶ KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie*. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 178

⁷ Tamtiež s. 262

⁸ PUTWAIN, D. – SAMMONS, A.: *Psychology and crime*. Routledge . Hove, New York, 2002, s. 6

⁹ KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie*. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 32

¹⁰ ČÍRTKOVÁ, I., *Forezní psychologie*. 2. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk, s. 13

¹¹ HERETIK, A., *Forezná psychológia*. Dotlač 4. vydania. Bratislava: Lindeni, 2022, s. 35.

¹² KUBÍK, O., *Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie*. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 239

Vierohodnosť sa vzťahuje na to, čo človek hovorí, hodnovernosť sa vzťahuje k osobe hovoriaceho, jeho sociálnemu kreditu.

Všeobecná vierohodnosť poukazuje na celkovú osobnosť človeka, jeho schopnosť vnímať objektívnu realitu bez závažných skreslení a interpretovať ju. Zaraďujeme tu aj schopnosť chápania príčin a následkov, správne vyvodzovanie záverov. Zisťuje sa pomocou komplexného psychologického vyšetrenia, ktoré zahŕňa diagnostiku intelektových schopností, ako aj diagnostiku osobnosti¹³.

Špecifická vierohodnosť súvisí s aktuálnou výpoveďou svedka, ktorá sa hodnotí v konkrétnom čase a priestore, zároveň sa hodnotí forenznopsychologicky z hľadiska autenticity, vierohodnosti a špecifickosti jej obsahu, ma ktorý mohli mať vplyv interné a externé faktory. Predstavuje posúdenie konkrétnej výpovede k vyšetrovanému prípadu, odráža skutočne prežité udalosti, alebo ide o svedeckú výpoveď, ktorá uvádza okolnosti, ktoré sa nestali¹⁴.

Kongruencia vyjadruje mieru súladu medzi tým, čo človek subjektívne prežíva a tým, ako toto svoje prežívanie následne manifestuje navonok.

Inkroguenciou sa chápe nesúlad a protirečivosť medzi tým, čo človek práve prežíva a ako sa navonok správa.

Vzťah medzi všeobecnou a špecifickou vierohodnosťou môže byť symetrický, alebo asymetrický.

Klamstvo najkomplexnejšie definuje Vrij, ktorý ho vymedzuje ako „úspešný alebo neúspešný pokus komunikátora (produktora klamstva) vytvoriť u komunikanta (recipienta klamstva) presvedčenie o pravdivosti niečoho o čom komunikátor vie, že je nepravdivé.“¹⁵

3 KLAMSTVO AKO SÚČASŤ FORENZNOPSYCHOLOGICKÉHO POSUDZOVANIA VÝPOVEDE

Prečo ľudia klamú? Dôvody môžu byť rôzne – snaha vyhnúť sa trestu, získať výhodu, ochrániť seba či iných, alebo manipulovať výsledkom situácie vo svoj prospech.

Existujú tri úrovne klamstva :

- falzifikácia, obsah výpovede úplne odporuje tomu, čo sa stalo,
- distorzia, výpoveď obsahuje tak prvky pravdy, ako aj klamstva,
- zatajenie, vypočúvaná osoba úmyselne zatajuje určité skutočnosti¹⁶.

3.1 Modely klamstva

Klamstvo je komplexný psychologický jav, prejavujúci sa v rovine kognitívnej, emocionálnej aj behaviorálnej, pričom existuje niekoľko modelov, ktoré sa ho pokúšajú vysvetliť.

- **Kognitívne modely klamstva** predpokladajú, že klamanie je mentálne náročnejšie než hovorenie pravdy. Klamár si musí vymýšľať informácie, pamätať si svoje lživé tvrdenia a

¹³ KUBÍK, O., Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 32

¹⁴ HERETIK, A.. Forezná psychológia. Dotlač 4. vydania. Bratislava: Lindeni, 2022, s. 440

¹⁵ VRIJ, A, Detecting lies and deceit : The psychology of lying and the implication for professional practice. Chicester, UK : Wiley, s.159

¹⁶ KUBÍK, O., Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 263

sledovať reakcie druhej strany, čo zvyšuje jeho kognitívnu záťaž. Dôsledkom môžu byť drobné zlyhania v prejave ako váhanie, pomalšie reakcie, nelogickosti či rozpory v príbehu. Navyše, klamári sa často nadmerne sústredia na riadenie dojmu teda kontrolu svojho správania tak, aby pôsobili dôveryhodne.

- **Emocionálne teórie** deklarujú, že klamstvo býva sprevádzané emóciami, predovšetkým strachom z odhalenia, pocitom viny, alebo dokonca vzrušením z podvádzania. Tieto emócie môžu viesť k psychofyziologicalkým reakciám – zvýšená tepová frekvencia, potenie, mimovoľné zmeny výrazu tváre. Emocionálne prejavy však nemusia byť jednoznačné, skúsený klamár môže emócie potláčať a naopak nevinný človek môže prejavovať strach z nespravodlivého obvinenia.
- **Behaviorálne neverbálne prístupy** predstavujú staršie teórie, ktoré uvádzajú že klamstvo ovplyvňuje správanie štyrmi hlavnými faktormi a to emocionálnou vzrušivosťou, kognitívnu námahu, snahou o sebakontrolu správania a prežívaním viny.

Kombinácia týchto faktorov môže viesť k pozorovateľným znakom, napr. nervózne pohyby, odvracanie pohľadu, zakrytie úst apod. Výskum ukazuje, že neverbálne ukazovatele klamstva sú veľmi slabé a rozdiely medzi správaním klamárov a pravdovravných osôb sú malé.

3.2 Základné forenznopsychologické stratégie odhaľovania klamstva

Klamstvo predstavuje náročný kognitívno-psychologický proces, avšak existujú základné stratégie jeho odhaľovania.

- Prvým je pozorné sledovanie neverbálneho správania osoby, ku ktorému patrí pohyb jednotlivých častí tela a paralingvistické prejavy ako výška hlasu, rýchlosť reči, a pod.
- Druhý spôsob je prostredníctvom obsahovej analýzy výpovede, klamári majú tendenciu uvádzať výpoveď v chronologickom až mechanickom poradí a v tomto smere sa snažia udržať dej. Uvádzajú podstatne menej skutkových detailov, jedná sa o statické popisy, bez presných časových detailov. Upúšťajú od komplikovaných zauzlení, ktoré by viedli k prezradeniu.
- Tretím je skúmanie psychofyziologicalkých korelátov. Prežívanie strachu z odhalenia spúšťa u vypočúvanej osoby rôzne fyziologické procesy ako potenie, zvýšenie krvného tlaku, červenanie, zrýchlené dýchanie.¹⁷

4 POSUDZOVANIE ŠPECIFICKEJ VIEROHODNOSTI VÝPOVEDE SPOLUPRACUJÚCEJ OSOBY ZA POMOCI FORENZNEJ PSYCHOLÓGIE

K fundamentálnej otázke, ktorá nastupuje v súvislosti s hodnotením výpovede spolupracujúcej osoby, je čo najobjektívnejšie zhodnotiť, či výpoveď zodpovedá skutočnosti, alebo ide o lož. Vierohodnosť výpovede z psychologického hľadiska závisí od toho, či obsah a forma rozprávania zodpovedajú tomu, čo by sme očakávali od autentickej, naozaj prežitej skúsenosti. Inými slovami, pravdivé výpovede majú určité charakteristiky, ktoré lživé príbehy nedokážu úplne napodobniť.

Spolupracujúca osoba predstavuje špecifický prípad vypočúvanej osoby, ktorom je motivácia k potenciálnemu klamstvu obzvlášť vysoká. Takáto osoba má sekundárny zisk, ak jeho výpoveď naplní očakávania orgánov, môže získať nižší trest či inú výhodu. To mu poskytuje enormnú motiváciu klamať alebo prispôbovať pravdu vo svoj prospech. Na druhej strane, od spolupracujúcej sa očakáva, že poskytne hodnotné informácie proti spolupáchateľom,

¹⁷ SWENSON, R.: Educating information-interrogation: Scient and art. National Defence Intelligence College Washington, S. C., 2006, s. 26

nakolko disponuje detailnými znalosťami, ktoré môžu jeho výpovedi dodávať punc dôveryhodnosti, bez ohľadu na to, či vypovedá pravdivo, alebo nie).

Pri posudzovaní vierohodnosti spolupracujúcej osoby musíme brať do úvahy:

- Motiváciu a úmysel: Jeho výpoveď môže byť účelová. Napríklad môže pravdivo odhaliť trestnú činnosť iných, ale zároveň minimalizovať svoj podiel alebo vinu. Alebo naopak môže zveličovať rolu iných osôb, aby sám vyznel menej vinný. Predmetom skúmania výpovede sú znaky sebaospravedlňovania, jednostranného obviňovania druhých, kritérium sebaodevalvácie, nakolko takáto osoba môže mať tendenciu vykresliť seba priaznivejšie, než by zodpovedalo pravde.
- Konzistentnosť naprieč časom: Spolupracujúci obvinený často vypovedá viackrát, je dôležité porovnať jeho výpovede, či sa s pribúdajúcim časom a možno aj inštrukciami nestávajú “lepšie vyladenými”. Ak napríklad v prvej výpovedi tvrdil, že si na isté detaily nepamätá, no neskôr uvádza bohaté detaily, treba zvážiť, či nejde o dodatočne vykonštruované prvky.
- Porovnanie s objektívnymi dôkazmi: Vierohodnosť spolupracujúcej osoby výrazne stúpa, ak jeho informácie vedú k nálezu nezávislých dôkazov, napr. stotožní miesto, kde sa nájdu nové dôkazy ktoré neboli v priebehu doterajšieho trestného konania známe. Naopak, ak jediným zdrojom tvrdení je on sám a nedajú sa inak overiť, je na mieste opatrnosť. Ustálená súdna prax zdôrazňuje nevyhnutnosť preverenia takejto výpovede obzvlášť dôsledne, nakolko prisľúbená odmena za svedectvo je silná motivácia klamať.
- Psychologický profil spolupracujúcej osoby: Často ide o osobu s kriminálnou minulosťou, u ktorej môžu byť prítomné poruchy osobnosti (napr. antisociálne rysy, narcizmus) spojené s manipulativitou a chladnokrvnosťou. Takí jedinci môžu klamať presvedčivo, bez výrazných emočných prejavov viny. Naopak, môžu byť aj úzkostní a pod tlakom autorít povedia, čo si myslia, že od nich chcú počuť.

4.1 Metódy forenznopsychologického posudzovania špecifickej vierohodnosti a prejavov klamstva a znalecká činnosť

Pri forenznom skúmaní výpovedí sa využíva viacero komplementárnych prístupov ako napr. analýza verbálneho prejavu (obsahu a štylistiky výpovede), analýza neverbálneho správania (reč tela, mimika, hlas) a špecializované strategické interview techniky, s ktorými sú spojené osobitné metódy.

K základným metódam forenznopsychologického posudzovania vierohodnosti z verbálnych a neverbálnych prejavov správania patrí :

- Metóda obsahovej analýzy svedeckej výpovede (Metóda RM), ktorá je zameraná na sledovanie toho, či sú jednotlivé výroky uvádzané spolupracujúcou osobou, založené na základe skutočne prežitých senzorických zážitkov, alebo ide o vyfabulované konštrukcie, ktoré sú výsledkom kognitívnych operácií takejto osoby.
- Metóda obsahovej analýzy (Metóda CBCA), ktorá je najpoužívanejšia. Prostredníctvom štruktúrovaného interview, za pomoci 19 kritérií, posudzuje obsah výpovede ako aj správanie vypočúvanej osoby v priebehu výsluchu z hľadiska špecifickej vierohodnosti.

V reálnych podmienkach trestného konania sa uvedené metódy často využívajú v kombinácii. Forezný psychológ môže byť prizvaný ako znalec na posúdenie vierohodnosti kľúčovej výpovede, najčastejšie v prípade ako je vina preukázaná práve týmto jediným priamym dôkazom. Znalec v takom prípade analyzuje vyšetrovací spis, všetky výpovede spolupracujúcej osoby a aplikuje postupy ako CBCA a RM, prípadne sleduje obrazovo-zvukový záznam výsluchu pre neverbálnu analýzu.

Výsledkom je znalecký posudok, ktorý na podklade použitých metód určuje stanovisko, do akej miery výpoveď vykazuje znaky pravdivosti, resp. ktoré časti sú otázne. V niektorých

jurisdikciách však psychológ nesmie priamo označiť svedka za klamára či pravdovravného. Je povinný poukázať na zistené skutočnosti, napr. “výpoveď je obsahovo veľmi chudobná na detail v kľúčových momentoch, čo obvykle nebýva pri autentických spomienkach”.

Rozhodnutie o vierohodnosti napokon prislúcha výlučne súdu. Iba súd, resp. prokurátor v prípravnom konaní, hodnotí znalecký posudok, resp. odborné vyjadrenie, ako dôkaz a to samostatne, ako aj vo vzájomných súvislostiach s ostatnými zákonne zadováženými dôkazmi.

4.2 Možnosti vylepšenia praxe

Pri práci so spolupracujúcimi osobami sa odporúča viesť výsluchy maximálne profesionálne. Nedat' najavo zaujatosť, nevkladať do úst odpovede. Ideálne je vyhotoviť obrazovo-zvukový záznam, aby neskôr bolo možné analyzovať neverbálne aj verbálne aspekty.

Psychológovia môžu pomôcť školením vyšetrovateľov v technikách kognitívneho interview a strategického kladenia otázok, aby už počas výsluchu získali indície o vierohodnosti. Napríklad ak kajúcnik poskytuje veľmi všeobecné a neurčité odpovede kľúčom otázkam, možno zvoliť inú taktiku – požiadať ho, aby detailne opísal nepodstatné fragmenty, čo môže odhaliť, či si vymýšľa, alebo konfrontovať s nečakanými faktami.

Napokon, žiadna metóda nie je neomylná. Forenznopsychologické posudzovanie vierohodnosti je o pravdepodobnostiach, nie istotách. Najlepšie výsledky prináša kombinácia viacerých prístupov doplnená pozorovaním správania. Ak sa viacero ukazovateľov zhoduje, ako napr. výpoveď je chudobná na znaky reality, zároveň svedok výrazne menil príbeh a bol pristihnutý v rozpore s dôkazom, zvyšuje sa presvedčivosť záveru o nevierohodnosti.

V opačnom prípade, ak väčšina indikátorov nasvedčuje pravdivosti, hojné detaily, konzistentnosť, nezávislé overenie častí príbehu, môžeme výpoveď považovať za vierohodnejšiu.

Rozhodne však treba pri spolupracujúcich osobách pristupovať s opatnosťou a kritickým hodnotením, uvedomiť si ich motivácie a nenechať sa uniesť len tým, že poskytnú “insiderovské” informácie.

ZÁVER

Posudzovanie vierohodnosti výpovede spolupracujúcej osoby je interdisciplinárna úloha na pomedzí psychológie a práva. Vyžaduje pochopenie psychologických mechanizmov klamstva, využitie vedecky podložených metód analýzy výpovede a citlivé zohľadnenie špecifik motivácie kajúcnika. Moderné forenznopsychologické prístupy ponúkajú sadu nástrojov, od analýzy verbálneho obsahu, cez sledovanie neverbálnych prejavov až po štruktúrované validizačné rozhovory. Každý z týchto nástrojov má svoje limity, no pri správnej aplikácii a kombinácii môžu výrazne pomôcť odhaliť nepravdu.

Kľúčové je, aby znalci aj vyšetrovatelia pristupovali k týmto metódam kriticky, uvedomovali si hranice ich spoľahlivosti a vždy výsledky konfrontovali s ďalšími dôkazmi.

Neexistuje žiadny izolovaný “Pinocchio nos” – teda spoľahlivý neverbálny signál, ktorý by univerzálne znamenal lož. Ľudia si často myslia, že klamári sa vyhýbajú očnému kontaktu či vrtia sa. No také správanie môže rovnako dobre prameniť z nervozity alebo osobnostných črt vypočúvaného.

V súvislosti s hodnotením výpovede spolupracujúcej osoby je nevyhnutné dôsledne skúmať špecifickú vierohodnosť a pravdivosť svedeckej výpovede v kontexte všetkých zákonne zadovážených dôkazov. Rovnako tak je nevyhnutné venovať pozornosť prejavom klamstva, ktoré spočívajú v rôznych emocionálnych reakciách a psychických stavoch vypočúvanej osoby, ktoré sú kvalitatívne odlišné od prejavov, keď vypočúvaná osoba hovorí pravdu. V súčasnosti neexistuje spoľahlivý prostriedok, ktorý by zaznamenal prejav klamstva.

Sociálni psychológovia identifikovali určité základné prejavy správania, ktoré diferencujú klamárov od tých ktorý hovoria pravdu. Popísali prejavy klamstva na vedomej aj nevedomej úrovni.

Kognitívne procesy prítomné v priebehu klamstva majú omnoho zložitejšiu povahu ako tie, ktoré sú prítomné, keď vypočúvaná osoba vypovedá pravdu. Ak sa spolupracujúca osoba rozhodne vypovedať o vlastnej trestnej činnosti, je potrebné zamerať pozornosť na zachovaní dejovej línie, nakoľko v prípade klamstva sa vyžaduje zvýšená pohotovosť improvizovať a flexibilne myslieť. Je totižto v záujme spolupracujúceho obvineného vypovedať tak, aby naplnil očakávania vyšetrovateľa, prípadne sudcu, aby potvrdil status spolupracujúcej osoby od ktorej sa očakáva, že výraznou mierou sa bude podieľať na odhalení alebo stotožnení páchatel'a najzávažnejšej trestnej činnosti.

Cieľom príspevku bolo priblížiť možnosti aplikácie znalostí forenznej psychológie o klamstve vo svetle posudzovania špecifickej vierohodnosti výpovede spolupracujúcej osoby. Obvinený, resp. podozrivý, ktorý sa rozhodne spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní, resp. súdom výmenou informácií za „zlepšenie“ svojho procesného postavenia, je vystavený množstvu vonkajších a vnútorných faktorov, ktoré vplývajú na obsah jeho výpovede, pričom miera motivácie klamať je podmienená mierou hroziacich následkov z odhalenia.

Klamstvo, ako náročný kognitívny proces je sprevádzaný rôznymi prejavmi, pričom práve za pomoci forenzno-psychologických stratégií odhaľovania klamstva je možné ho úspešne identifikovať. Vzhľadom k tomu, že súdy nedisponujú hlbšími foreznopsychologickými znalosťami, mám zato, že je potrebné v širšej miere, a za dodržania procesných pravidiel, využívať služby forezných psychológov v postavení znalcov, resp. odborných konzultantov.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

ČIRTKOVÁ, I. Forezní psychologie.2. vydanie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 446

HERETIK, A. Forezná psychológia. Dotlač 4. vydania. Bratislava: Lindeni, 2022, s. 608

IVOR J, KLATIK J. Spolupracujúca osoba z pohľadu významu a vierohodnosti jej výpovede [online]. In: Právne rozpravy on-screen III- Sekcia verejného práva. Zborník z online vedeckej konferencie konanej 7. mája 2021 s.146. Dostupné na: <https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.svp.145-167>

KUBÍK, O. Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 761

PUTWAIN, D. – SAMMONS, A. Psychology and crime. New York: Routledge, Hove, 2002, s. 446

SWENSON, R. Educiting information-interrogation : Scient and art. Washington, D.C.: National Defence Intelligence College 2006, s. 47

VRIJ, A. Detecting lies and deceit : The psychology of lying and the implication for professional practice. Chicester, UK: Wiley, 2006, s. 385

ČLÁNOK 13 DOHOVORU OSN O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM A SLOVENSKÁ REPUBLIKA

ARTICLE 13 OF THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES AND SLOVAK REPUBLIC

Mgr. Dominik Drdul

doktorandský študijný program trestné právo
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Katedra trestného práva a kriminológie
dominik.drdul@gmail.com

Abstrakt: Zmyslom a významom tohoto článku je na jednej strane snaha popísať všeobecné pozadie, obsah a záväzky vyplývajúce Slovenskej republike z článku 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a na druhej strane zhodnotiť, na základe dostupných prameňov a relevantných dokumentov a literatúry spôsob, akým slovenská republika pristupuje k napĺňaniu identifikovaných záväzkov, ktoré jej ako zmluvnému štátu vyplývajú z článku 13 *Právo na prístup k spravodlivosti* Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, so špecifickým zameraním na záväzky v kontexte trestného práva a systému trestnej justície

Kľúčové slová: prístup k spravodlivosti, záväzok, trestné právo, zdravotné postihnutie, spravodlivosť, prístupnosť

Abstract: The main aim and the central point of the current paper is , on the one hand the effort to describe the background, content and the legal obligations of Slovak republic by which it is bound as they are imposed by The Article 13 of the United nations convention on the rights of persons with disabilities and on the other hand the effort to asses, based on available sources and the relevant documents, the way Slovak republic approaches the fulfilment of the identified legal duties, by which it is bound by Article 13 *Access to Justice* of the United nations convention on the rights of persons with disabilities, with specific foccus on this duties in the context of criminal law and criminal justice system..

Key words: Access to justice, obligation, criminal law, disability, justice, accessibility

ÚVOD

Právo na prístup k spravodlivosti, teda právom garantovaná možnosť sa jej domáhať, je v určitom zmysle slova, s ohľadom na to, ako je toto právo definované v medzinárodnom práve, pre osobitne zraniteľné skupiny ešte dôležitejšia garancia, než právo na spravodlivý proces ako taký a teda je mimoriadne dôležité, aby štát, ktorý záväzok toto právo chrániť a svojim občanom garantovať na seba vzal, aj reálne realizoval kroky smerujúce k naplneniu povinností, ktoré sú jeho obsahom. Dovoľm si túto svoju myšlienku - že ide o dva súvisiace ale odlišné pojmy, ďalej rozvinúť.

Predstavme si situáciu, kde ste osobou s fyzickým aj zmyslovým znevýhodnením a stali ste sa obeťou trestnej činnosti, prípadne ste sa dopustili protiprávneho správania. Bude pre Vás dôležitejšia otázka, či sa môžete bezproblémovo a dôstojne dostať do všetkých priestorov v akých sa s Vami bude konať, eventuálne, že budete rozumieť, aké máte práva a povinnosti pretože Vám materiály predložia napísané spôsobom, ktorému rozumiete a máte dostupnú

právnú pomoc alebo pre Vás bude dôležitejšie, že z právneho hľadiska (z pohľadu zákona) máte rovnoprávne postavenie oproti iným osobám v podobnej alebo rovnakej situácii, ale v bariérovom prostredí, kde ste skoro výlučne závislý od pomoci tretej osoby alebo príslušníkov polície, či zboru väzenskej a justičnej stráže a právo (a jeho aplikácia) v postate nijak, keďže ste príčetný, nereflektuje vašu odlišnosť a obmedzenia, aj keď máte právo na všetko na čo osoba fyzicky v podstate zdravá, akurát si tieto práva neviete alebo nemôžete riadne uplatniť?

Ja osobne som presvedčený, že formálna rovnosť pred zákonom, (akokoľvek právne záväzným spôsobom zakotvená) a rovnoprávnosť je síce nevyhnutným minimom, ale aj s ohľadom na v súčasnosti platný a účinný právny stav je sama osebe nedostačujúca, Uvedené si dovoľm konštatovať najmä s ohľadom na špecifické skupiny obyvateľov, akými sú napríklad aj osoby so zdravotným postihnutím, keďže napríklad samotná skutočnosť, že by nebolo pri jej styku so systémom trestnej justície reflektované na skutočnosť zdravotného postihnutia môže spôsobiť, že sa osoba spravodlivosti nedomôže a amplifikujú sa jej hendikepy, čím sa môže ocitnúť v situácii tak nevýhodnej, že neexistuje ani teoretická možnosť, že by sama dokázala tieto hendikepy vykompenzovať a uhájiť svoj prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými.

Pojem osoba so zdravotným postihnutím totiž neoznačuje len človeka, ktorý trpí duševnou poruchou v dôsledku ktorej nevie ovládať svoje konanie a nevie rozpoznať jeho protiprávnosť. Tento pojem v zmysle Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím zahŕňa osobu s vrodenu vývojovou vadou miechy, ktorá ju pripútala na invalidný vozík, ako aj osobu s poruchou autistického spektra a rovnako aj osobu so psychiatrickou diagnózou, prípadne osoba, ktorá nevidí alebo nepočuje. Každý z týchto hendikepov má svoj vplyv na spôsob, akým ním znevýhodnená osoba vníma dianie okolo seba a na jednotlivé jej schopnosti osobnosti a tým pádom budú pre každú takúto osobu potrebné iné modifikácie trestného stíhania a prístupu k nej, s tým, že niektoré osoby ich nebudú potrebovať, alebo len minimálne a iné budú potrebovať rozsiahle.

Navyše, téma nedostatočnej zrozumiteľnosti, či neprístupnosti, nášho trestného konania, ktorá môže byť jednou z príčin vyššie modelovanej situácie nie je témou vôbec novou alebo mnou vymyslenou, ani z uhľa pohľadu Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, ktorému ešte budeme v článku venovať pozornosť. Tento výbor vo svojich *Záverečných odporúčaniach k východiskovej správe Slovenskej republiky*, čo je dokument, ktorý slúži na sumarizáciu pozície tohoto výboru vo vzťahu ku miere a spôsobu, či prostriedkom zhrnutým v pravidelných správach zmluvného štátu o opatreniach, ktoré podľa názoru vlády slúžia na naplnenie jeho záväzkov z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, vyjadruje už v roku 2016 znepokojenie nad *nedostatkom procesných úprav a primeraných úprav v sektore justície a trestného konania, najmä vo vzťahu k osobám s intelektuálnym postihnutím*.¹

V texte modelovej situácie hrubo opísanej vyššie som sa pokúsil názorne popísať hlavné príčiny pre moju prácu v tomto článku a úvahy ktorými sa budem snažiť svoj článok lemoviť, tak, aby sa mi podarilo zdôvodniť svoje presvedčenie o opodstatnenosti procesných a primeraných úprav tak ako ich pozná Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a ich aplikovateľnosť na odvetvie trestného práva, konkrétne na prípad, že je osoba so zdravotným postihnutím trestne stíhaná, pričom ich význam ešte narastá, ak je takejto osobe z dôvodu jej trestného stíhania obmedzovaná osobná sloboda. Budem sa však snažiť postupovať korektne a poctivo v tom ohľade, že budem zohľadňovať aj skutočnosti, ktoré nehovoria jednoznačne v prospech môjho tvrdenia a budem sa snažiť s nimi vysporiadať.

¹ Záverečné odporúčania k východiskovej správe Slovenskej republiky, CRPD/C/SVK/CO/1, 2016, Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím
Dostupné tu: <https://www.mzv.sk/diplomacia/temy/ludske-prava/implementacne-spravz-k-ludskopravnym-dohovorom>

Budem sa tiež venovať všeobecnému výkladu týkajúcemu sa vyššie spomínanej medzinárodnej zmluvy, jej pozícii a úlohe jednak v medzinárodno-právnom systéme ochrany ľudských práv ale tiež aj v právnom poriadku Slovenskej republiky a dôležitým častiam jej obsahu. V krátkosti spomeniem, aký je ňou nadstavený systém kontroly dodržiavania záväzkov z nej vyplývajúcich zmluvnými štátmi. Osobitnú pozornosť budem venovať, ako to už z názvu článku vyplýva jej článku 13, ktorý upravuje právo každej osoby so zdravotným postihnutím na prístup k spravodlivosti bez diskriminácie, na rovnakom základe s ostatnými. V rámci analýzy tohoto článku sa pokúsím opísať nielen jeho obsah ale aj jeho previazanosť s inými článkami Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, čím zdôvodním svoje tvrdenie, že je prakticky nemožné, nelogické a neúčelné vykladať tento článok tejto medzinárodnej zmluvy a záväzky, ktoré z neho vyplývajú izolovane od iných jej článkov.

Zhodnotím, na základe dostupných prameňov a relevantných dokumentov a literatúry spôsob, akým Slovenská republika pristupuje k napĺňaniu identifikovaných záväzkov, ktoré jej ako zmluvnému štátu vyplývajú z článku 13 (Právo na prístup k spravodlivosti) Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, so špecifickým zameraním na záväzky v kontexte trestného práva a systému trestnej justície a vyjadriť teda svoj postoj ku otázke, kde sa na pomysľnej osi medzi dvomi situáciami popísanými v predminulom odseku nachádza Slovenská republika z hľadiska miery akou garantuje prístup k spravodlivosti svojim občanom, ak majú zdravotné postihnutie a pokúsím sa priniesť aj návrhy na zlepšenie súčasného stavu v najpálčivejších oblastiach.

Opierať sa pritom budem aj o svoj vlastný výskum, ktorý som realizoval prostredníctvom inštitútu žiadostí o sprístupnenie informácií, ktorými som sa od dopytovaných orgánov snažil zistiť odpoveď na otázku, akým spôsobom v rámci svojej pôsobnosti a kompetencii oni prispievajú k lepšiemu napĺňaniu záväzkov, ktoré obsahuje článok 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, pričom pri svojich hodnotiacich úsudkoch sa budem opierať o spisbu relevantných odborníkov, odpovede dotknutých orgánov na položené otázky, správy Slovenskej republiky a tiež stanoviská monitorovacieho orgánu založeného priamo Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, Výborom OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, k týmto správam Slovenskej republiky. Na záver chcem aspoň určitý priestor venovať celkovému zhodnoteniu silných a slabých miest v prístupe Slovenskej republiky v skúmanej problematike a priniesť návrhy na zlepšenie súčasného stavu, ktorý popíšem.

1 DOHOVOR OSN O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

Pri analýze článkov prakticky akejkolvek medzinárodnej zmluvy je užitočné uviesť niekoľko základných faktov o nej. Uvažujúc o Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, je relevantná skutočnosť, že ide o súčasť globálneho systému ochrany ľudských práv, konkrétne o špeciálnu medzinárodnú zmluvu, chrániacu základné ľudské práva a slobody špecifickej skupiny osôb, konkrétne osôb so zdravotným postihnutím. Vo vzťahu ku Slovenskej republike môžeme konštatovať, že v rámci nášho právneho poriadku sa jedná o prednostnú medzinárodnú zmluvu o ľudských právach podľa článku 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, čo v preklade znamená, že má aplikačnú aj hierarchickú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky, nie však pred jej ústavou. Z pohľadu právnej teórie a ústavného práva by sa teda mala použiť prednostne a zákony sa musia vykladať v súlade s ňou.

Pre zaujímavosť možno uviesť, že v prípade tohoto Dohovoru sa jedná o jednu z najviac ratifikovaných zmlúv o ľudských právach v rámci medzinárodného spoločenstva (do dnešného dňa od jej prijatia sa uskutočnilo 192 ratifikácií Dohovoru a 107 ratifikácií opčného protokolu k nemu). Prvoradý význam Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím spočíva podľa môjho názoru v tom, že táto medzinárodná zmluva prináša nový pohľad na osoby so

zdravotným postihnutím, keďže na rozdiel od spôsobu, ako na osoby so zdravotným postihnutím nazerali jednotlivé krajiny medzinárodného spoločenstva do jeho prijatia v svojich právnych poriadkoch, dohovor akcentuje vlastnú subjektivitu osôb so zdravotným postihnutím a ich vlastnú spôsobilosť na právne úkony a má ambíciu prinášať pohľad na tieto osoby ako na subjekt práva, nie len ako na objekt charity alebo sociálnej starostlivosti.

Význam tohoto Dohovoru pritom veľmi dobre vystihujú slová na oficiálnej webovej stránke Organizácie spojených národov, pričom potvrdzujú nami uvádzané : „(tento dohovor) Prináša ujasnenie a stanovuje spôsob, akým sa všetky kategórie ľudských práv vzťahujú na osoby so zdravotným postihnutím a identifikuje oblasti, kde sú na plnohodnotné a efektívne uplatnenie si svojich práv osobami so zdravotným postihnutím potrebné úpravy v prospech týchto osôb a tiež oblasti, kde sú ich práva porušované a nedodržiavané a kde musí byť ich ochrana posilnená. Výrazne posilňuje zmenu vnímania osôb so zdravotným postihnutím z ich vnímania ako objektu charity, zdravotnej starostlivosti a spoločenskej ochrany ku ich vnímaniu ako subjektov s právami, ktoré sú schopné domáhania sa týchto práv a rozhodovania o svojom živote, ktoré je založené na ich slobodnom a informovanom súhlase, rovnako ako sú schopné byť aktívnymi členmi spoločnosti.²

Valné zhromaždenie OSN v New Yorku prijalo Dohovor s opčným protokolom 13. decembra 2006 pričom bol sprístupnený na podpis 30. marca 2007 Ak sa máme rozprávať aspoň v krátkosti o obsahu tohoto dohovoru, Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím obsahuje 52 článkov, z ktorých 31 osobám so zdravotným postihnutím priznáva na rovnakom základe s ostatnými rôzne ľudské práva a slobody, pričom v nasledujúcich článkoch konštituuje aj mechanizmy monitoringu dodržiavania záväzkov, ktoré z neho vyplývajú. Monitoring vykonávania záväzkov z Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

Tieto mechanizmy môžeme rozdeliť do dvoch skupín. Prvá skupina sú mechanizmy pôsobiace vertikálne, teda zo strany Organizácie spojených národov smerom k jednotlivým zmluvným štátom, a mechanizmy horizontálne, prostredníctvom ktorých môžu zmluvné strany tejto medzinárodnej zmluvy vykonávať krížový monitoring dodržiavania záväzkov z nej vyplývajúcich medzi sebou. Na rozdiel od niektorých iných zmlúv, napríklad od Európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd však právam v tomto dohovore priamo neposkytuje ochranu žiadna špecifická súdna inštitúcia, ktorá by bola vo vzťahu k tejto úlohe vytvorená, ako je to napríklad v prípade Európskeho súdu pre ľudské práva. Asi najdôležitejším vertikálnym mechanizmom je Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, konštituovaný článkom 31 Dohovoru. Medzi najdôležitejšie právomoci a prostriedky monitoringu, ktoré má výbor k dispozícii patrí právomoc prijímať a vyhodnocovať pravidelné správy zmluvných štátov o spôsobe akým naplňajú záväzky, ktoré pre ne vyplývajú z jednotlivých článkov tejto zmluvy.³ Výbor je tiež jediný oprávnený orgán na vydávanie takzvaných všeobecných komentárov ku jednotlivým článkom tejto zmluvy a na poskytovanie odporúčaní zmluvným štátom, čo do spôsobu, ako lepšie a účinnejšie naplňať obsah tohoto dohovoru.

Článok 31 nie je jediné miesto, v ktorom táto medzinárodná zmluva popisuje právomoci tohoto výboru a nástroje na overovanie a monitoring spôsobu akým zmluvné štáty naplňajú jeho obsah. V zmysle Opčného protokolu k tomuto dohovoru možno tomuto orgánu fyzickou osobou adresovať sťažnosť, ktorou sa potom výbor zaoberá, pričom pravidlá tohoto Tento dokument, ktorý sa ponúka na samostatnú ratifikáciu zmluvným štátom tejto medzinárodnej zmluvy popisuje právomoc predmetného orgánu osloviť vo veci podania vysvetlenia ku

² *Convention on the rights of persons with disabilities*, článok

Dostupné tu: <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>

³ Porovnaj s Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím

okolnostiam uvádzaným fyzickou osobou so zdravotným postihnutím vo veci jej namietaného porušenia jej práv, vládu zmluvného štátu, ktorého sa podnet týka, pričom výbor má právomoc žiadať si od nej dodatočné informácie a vysvetlenia vo vzťahu ku okolnostiam preverovaného podnetu. Vláda po takomto dopyte posielala tomuto orgánu svoju odpoveď vo forme dodatočných informácií a tie buď tento výbor považuje za dostatočné na zaujatie stanoviska k otázke, či prišlo v danom prípade k porušeniu práv osoby podávajúcej podnet, ktoré jej garantuje táto medzinárodná zmluva. Ak zaujme stanovisko, že stanovisko vlády je uspokojivé, nekoná sa ďalej.

Ak Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím príde po preskúmaní podnetu a po preskúmaní potenciálnych dodatočných informácií k nemu od vlády zmluvného štátu k záveru, že „vysvetlenia“ vlády zmluvného štátu nepovažuje s ohľadom na ich obsah a na samotný podnet za postačujúce, aby vyriekol, že k porušeniu záväzkov vyplývajúcich zmluvnému štátu z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím neprišlo, alebo z podnetu vyplýva podozrenie, že k porušeniu uložených záväzkov prišlo, aj po takomto dodatočnom dopyte, má Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím ešte možnosť preveriť daný podnet priamo na území zmluvného štátu tejto zmluvy, v mieste, ktorého sa predmetný preverovaný podnet týka. Opčný protokol samozrejme stanovuje presné parametre, vrátane lehôt, po márnom uplynutí ktorých je Výbor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím oprávnený na osobnú návštevu zmluvného štátu, ktorého sa podnet týka. Podnetmi sa výbor zaoberá na neverejných zasadnutiach.

V zmysle článku 39 Dohovoru OSN aj samotná činnosť výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím podlieha kontrole Valného zhromaždenia OSN. Jej fungovanie je opísané v článku 39 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Podľa nami popisovaného článku Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím každé dva roky predkladá Valnému zhromaždeniu a Hospodárskej a sociálnej rade správu o svojich činnostiach a môže predkladať návrhy a všeobecné odporúčania na základe preskúmania správ a informácií, ktoré dostal od štátov, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru. Tieto návrhy a všeobecné odporúčania budú zahrnuté do správy výboru spolu s prípadnými pripomienkami od štátov, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru.⁴

Predstaviteľom horizontálne pôsobiacich nástrojov monitoringu dodržiavania zmluvných záväzkov, je nástroj konštituovaný v článku 40 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím - Konferencia zmluvných štátov. Podľa tohoto článku sa zmluvné strany pravidelne stretávajú na konferencii zmluvných strán, aby prerokovali všetky otázky týkajúce sa vykonávania tohto dohovoru. Najneskôr do šiestich mesiacov po nadobudnutí platnosti tohto dohovoru generálny tajomník Organizácie Spojených národov mal povinnosť zvolať konferenciu štátov, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru. Následné schôdzky zvoláva generálny tajomník Organizácie Spojených národov každé dva roky alebo sa zvolávajú na základe rozhodnutia konferencie štátov, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru.⁵ V tomto prípade však nejde o úplne klasický nástroj kontroly a monitoringu ale skôr o akúsi platformu, na ktorej si zmluvné štáty tohto dohovoru môžu vymieňať skúsenosti z implementácie záväzkov, ktoré im z tohoto medzinárodného dohovoru vyplývajú a aj týmto spôsobom prispieť k ich ešte efektívnejšej ochrane práv osôb so zdravotným postihnutím na globálnej úrovni, avšak záväzné výstupy z neho nie sú.

Podľa článku 33 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím majú zmluvné štáty povinnosť vytvárať orgány a dávať kompetencie existujúcim orgánom na to, aby potom preverovali úroveň dodržiavania záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru OSN o právach

⁴ Pozri čl. 39 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, dostupné tu: <https://www.mpsvr.sk/files/slovensky/uvod/legislativa/socialna-pomoc-podpora/dohovor-osn-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim-opcny-protokol-sk-aj.pdf>

⁵ Tamtiež

osôb so zdravotným postihnutím. V podmienkach Slovenskej republiky je takýmto orgánom Úrad komisára pre osoby so zdravotným postihnutím. Tento národný orgán bol vytvorený s účinnosťou od roku 2016 na základe zákona 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a o komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím. V kompetencii tohoto orgánu je hlavne preverovanie podnetov od fyzických aj právnických osôb, v ktorých tieto popisujú konanie orgánov Slovenskej republiky alebo samosprávy, či im podriadených organizácii, ktorým malo prísť ku porušeniu alebo nenaplneniu práv osoby so zdravotným postihnutím. Okrem prijímania podnetov môže tento orgán realizovať neohlásené návštevy na miestach, kde sa nachádzajú osoby so zdravotným postihnutím⁶, vrátane miest, kde je obmedzovaná osobná sloboda týchto osôb, či vstupovať do konaní pred súdom.

Pri týchto návštevách môže komisár alebo zamestnanci jeho úradu nahliadať, aj bez súhlasu dotknutých osôb, do ich zdravotnej dokumentácie, či hovoriť s takýmito osobami bez prítomnosti tretích osôb, pričom aj pri tejto návšteve je takáto osoba oprávnená podať komisárovi podnet, ktorým sa bude neskôr zaoberať a oznámi jej výsledok svojho preverovania ňou podaného podnetu. Komisár pre osoby so zdravotným postihnutím referuje o svojej činnosti Národnej rade Slovenskej republiky prostredníctvom výročnej správy o činnosti minimálne raz za rok ale v princípe vždy, keď ho o to Národná rada Slovenskej republiky požiada. Komisára pre osoby so zdravotným postihnutím volí a odvoláva Národná rada Slovenskej republiky. Časom dochádza k rozširovaniu pôsobnosti a kompetencií komisára pre osoby so zdravotným postihnutím, pričom posledným veľkým rozšírením jeho kompetencií ale aj zodpovedností sa stal súčasťou Národného preventívneho mechanizmu na ochranu proti mučeniu, ponižujúcemu krutému alebo neľudskému zaobchádzaniu alebo trestaniu.

2 DOHOVOR OSN O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM A SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Slovenská republika je zmluvným štátom tejto zmluvy vyše 14 rokov. Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Opčný protokol k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím podpísal prezident Slovenskej republiky dňa 26. septembra 2007. Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 117 z 10. februára 2010 súhlasila s návrhom na ratifikáciu Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Opčného protokolu k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím s uplatnením výhrady k čl. 27 ods. 1 písm. a) v súlade s jeho čl. 46 a odporučila prezidentovi Slovenskej republiky podpísať ratifikačné listiny k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Opčného protokolu k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím po vyslovení súhlasu Národnej rady Slovenskej republiky s uplatnením vyššie uvedenej výhrady.

Dňa 9. marca 2010 vyslovila Národná rada Slovenskej republiky súhlas s návrhom vlády Slovenskej republiky na ratifikáciu Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Opčného protokolu k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Dňa 28. apríla 2010 podpísal prezident Slovenskej republiky ratifikačné listiny oboch zmluvných dokumentov. Dňa 25. mája 2010 uložila stála misia Slovenskej republiky v New Yorku pri OSN u generálneho tajomníka OSN originály ratifikačných listín Slovenskej republiky k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a Opčného protokolu k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Pre Slovenskú republiku nadobudol Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím platnosť 25. júna 2010 v súlade s čl. 45 ods. 2.⁷

⁶ Pozri zákon č. 176/2015 Z. z. o komisárovi pre deti a o komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím

⁷ <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/tazke-zdravotne-postihnutie/kontaktne-miesto-prava-osob-so-zdravotnym-postihnutim/>

3 ČLÁNOK 13 DOHOVORU OSN O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

Z obsahového hľadiska tento článok môžeme rozdeliť do dvoch častí. Prvý odsek je zameraný na záväzky štátu smerujúce priamo k osobám so zdravotným postihnutím, ktoré majú byť realizované s cieľom zabezpečiť im na rovnakom základe s ostatnými účinný prístup k spravodlivosti, pričom vymenúva oblasti, v ktorých má štát takto konať a aj druhovo vymedzuje nástroje, ktorými má štát tento sledovaný cieľ dosiahnuť. Dohovor v tomto odseku konkrétne spomína, nie prvý krát v svojom texte, pojem primeraných úprav ako nástroja, ktorý má štát cielene používať na dorovnanie faktických rozdielov spôsobených zdravotným hendikepom na jednej strane a prekážkami v externom prostredí, na druhej medzi osobami so zdravotným postihnutím a zbytkom populácie. Okrem primeraných úprav spomína podobný ale nie identický pojem, pojem procesných úprav. Hlavný rozdiel medzi týmito dvomi druhmi úprav spočíva v tom, že pojem primeraných úprav a ich okruh v konkrétnej situácii je obmedzený kritériom rozumne požadovateľnej úpravy. Primerané a procesné úpravy sa pritom majú realizovať vo všetkých procesných postaveniach, vo všetkých konaniach, teda aj v prípade obvinených a obžalovaných v trestnom konaní so zdravotným postihnutím.

Druhým silným aspektom a témou tohoto článku tejto medzinárodnej zmluvy aj nášho článku je aspekt prístupnosti. Na tomto mieste si dovoľím vyjadriť presvedčenie, že Organizácia spojených národov formuláciou tohoto článku vyjadruje, že jej zámerom je materiálne pojatie tohoto pojmu zmluvnými štátmi a záväzkov, ktoré sú v súvislosti s týmto pojmom zmluvným štátom uložené a že pri napĺňaní tejto požiadavky nejde len o snahu vytvoriť zdanie rovnosti a spravodlivosti (napríklad formou tolerovania nefunkčnej elektrickej plošiny na prístupe do súdu) ale o také opatrenia, ktoré povedú k skutočnému napĺňaniu uložených záväzkov.⁸ Zároveň sme názoru, že pojem procedurálnych a primeraných úprav, ktorý je v článku obsiahnutý, vytvára široký priestor pre širšie chápanie pojmu prístupnosť ako len fyzická prístupnosť a že teda pod neho, interpretáciou tohoto článku v kontexte celého dohovoru, vieme subsumovať aj jeho iné aspekty ako je napríklad zrozumiteľnosť právnych textov. Primerané úpravy a procesné úpravy by sa pritom mali realizovať adresne s ohľadom na potreby osoby, ktorej sa realizujú, s ohľadom na charakter jej znevýhodnenia. Prístupnosť v zmysle tohoto článku by teda mala byť dimenzovaná tak, aby vznikala na jej základe reálna možnosť pre osobu so zdravotným postihnutím aktívne sa zúčastniť všetkých druhov konaní, konať sám za seba, s pomocou len tam, kde je naozaj, na základe objektívnych dôvodov, nevyhnutná.

Druhý odsek je zameraný na záväzky orientované smerom dovnútra justičného systému a byrokratického aparátu, ktorý naplňa úlohy vyplývajúce z jeho postavenia v systéme orgánov štátnej moci zmluvného štátu a uvádza ich do praxe, pričom ťažisko týchto záväzkov spočíva v povinnosti štátu zabezpečiť, aby boli v záujme poskytnutia pomoci potrebnej osobám so zdravotným postihnutím v nami skúmanej oblasti vykonávané vzdelávania osôb pôsobiacich v oblasti justičnej správy vrátane pracovníkov polície a väzenskej správy primeranej úrovne, pričom primeranosť sa má posudzovať vo vzťahu k činnosti, ktorú vykonávajú a k cieľu v podobe zabezpečenia osobám so zdravotným postihnutím, na rovnakom základe s ostatnými, účinný prístup k spravodlivosti. Zároveň sme presvedčení že ak má dôjsť ku naplneniu tejto povinnosti tak, ako ju tento dohovor stanovuje, musí ísť o pravidelné, cyklicky v racionálnych cykloch opakujúce sa vzdelávanie (intervaly v tejto zmluve nie sú stanovené), v čom má Slovenská republika ako ukážeme neskôr vážne rezervy. Uvedené si dovoľujeme tvrdiť aj s ohľadom na odporúčania Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím.

Jedným z najsilnejších aspektov tohoto článku je dôraz na nediskrimináciu, keďže zmyslom celej medzinárodnej zmluvy, je vytvorenie predpokladov na čo možno najširšie

⁸ Pozri Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, čl. 13 ods. 1

zrovnoprávnenie osôb so zdravotným postihnutím s osobami bez evidentného postihnutia. V oblasti trestného práva naberá tento aspekt na ešte väčšej dôležitosti, keďže negatívna diskriminácia na základe zdravotného postihnutia môže mať v trestnom stíhaní veľmi dramatické následky v podobe protiprávneho a nespravodlivého prístupu k takejto osobe, ktoré jej v podstate môžu zničiť život, aj zahatať cestu k začleneniu do spoločnosti.

S cieľom usmerniť zmluvné štáty v otázke záväzkov vyplývajúcich z tohoto článku tejto zmluvy vydal v roku 2020 v Geneve Úrad Vysokého komisára OSN pre ľudské práva súbor princípov opisujúcich v publikácii s názvom *International principles and guidelines on access to justice for persons with disabilities (Mezinárodné princípy a pravidlá v otázke prístupu k spravodlivosti pre osoby so zdravotným postihnutím)* svoj pohľad na obsah záväzkov vyplývajúcich z nami analyzovaného článku 13. Cieľom publikácie je poskytnúť „smernicu“ alebo výkladové mantinely pre zmluvné štáty s cieľom zjednotiť chápanie obsahu tohto článku a východisko pre lepšie napĺňanie povinností, ktoré z neho zmluvnému štátu vyplývajú avšak pojem smernica sme dali do úvodzoviek z dôvodu, že daný výklad nie je žiadnym spôsobom právne záväzný.

Vysoký komisár OSN pre ľudské práva, resp. jeho úrad formuluje záväzky vyplývajúce z článku 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím do 10 princípov. Za všetky spomeňme premisu o spôsobilosti každej osoby so zdravotným postihnutím na právne úkony, právo na bezplatnú alebo dostupnú právnu pomoc, efektívne a masívne nástroje monitoringu a kontroly dodržiavania nadstavených pravidiel a záväzkov, právo na primerané a procesné úpravy, či právo na informácie podané včas a v zrozumiteľnom formáte, prípadne právo na participáciu vo všetkých konaniach. Osobitný dôraz predmetná publikácia kladie na skupinu mladistvých a detí so zdravotným postihnutím, ako nositeľov tých istých práv, pričom každý jeden z týchto desiatich princípov je v publikácii bližšie rozpísaný. Napríklad v prípade spomínanej povinnosti vzdelávať relevantných odborníkov v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím a v súvisiacich témach, sa formuluje toto vzdelávanie ako opakujúce sa, s jeho pravidelným monitoringom a záväznými pravidlami pre koho a ako sa má vykonávať a čoho sa má týkať.⁹

Táto publikácia sa od svojho vydania stala zdrojom inšpirácie pre ďalšie obdobné publikácie naprieč zmluvnými štátmi tejto zmluvy, okrem iného v auguste roku 2024 aj v Slovenskej republike. V Slovenskej republike prišlo k vydaniu tzv. *Slovenskej príručky*, čo je publikácia Fóra pre ľudské práva, zhrňajúca v prehľadnej a zrozumiteľnej forme na jednej strane záväzky aj v nami skúmanej oblasti a hodnotiaca čiastočne súčasný stav v skúmanej oblasti ale na strane druhej aj poskytujúca po vzore iných krajín návrhy na zlepšenie nášho právneho poriadku a aplikačnej praxe v oblasti trestného práva a systému trestnej justície. V rámci tejto publikácie sú otvorené témy ako právny rámec ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím, postavenie osôb s mentálnym a psychosociálnym postihnutím v súdnom systéme a uplatňovanie procesných práv obžalovaných s mentálnym a psychosociálnym postihnutím.

V časti s prílohami obsahuje napríklad kontrolný zoznam pre pracovníkov trestného súdnictva pracujúcich s obvinenými s mentálnym a psychosociálnym znevýhodnením v trestnom konaní, alebo príklady rôznych druhov znevýhodnení a príklady možných úprav, ktoré im zodpovedajú. Na rozdiel od pôvodnej publikácie vydanej OSN však nejde ani len o oficiálny inštitucionálny dokument ale o iniciatívu neziskového sektora a odbornej verejnosti, ktorá nemá nijakú záväznosť. Jedným z hlavných nedostatkov, ktoré sú vo vzťahu ku osobám s týmito hendikepmi v tejto publikácii načrtnuté je aj nami vyčítaná nezrozumiteľnosť nášho trestného konania a tiež častá nízka miera erudície zúčastnených osôb na trestnom konaní

⁹ International principles and guidelines on access to justice for persons with disabilities, Úrad Vysokého komisára OSN pre ľudské práva Geneva, 2020

v oblasti špecifík komunikácie s takouto osobou¹⁰. Pričom v tomto smere situáciu neuľahčuje ani náš Trestný poriadok, ktorý neobsahuje veľa osobitných ustanovení prikazujúcich orgánu činnému v trestnom konaní zohľadnenie zdravotného postihnutia stíhanej osoby v tomto procese a aj tam, kde je možné takýto záver vyvodiť používa neurčité pojmy, ako napríklad náležite poučiť, ktoré sa dajú interpretovať rôzne.

4 ČLÁNOK 13 V KONTEXTE INÝCH ČLÁNKOV DOHOVORU OSN O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

Ako sme už viackrát uviedli, článok 13 je veľmi silne previazaný s inými článkami tejto zmluvy a nie je vhodné ho vytrhávať z kontextu tak, ako to práve v danej situácii interpretujúcemu subjektu vyhovuje. Naším cieľom je zamerať sa na články bezprostredne súvisiace s ním, pričom určite nesmieme obísť článok 5, ktorý zakazuje diskrimináciu osôb so zdravotným postihnutím na základe zdravotného postihnutia, pričom je jeho cieľom zabezpečiť týmto osobám rovnaký prístup ku všetkým ľudským právam, na rovnakom základe s ostatnými a rovnaký úžitok zo zákona ako majú iné osoby. Tento článok tiež zakotvuje povinnosť zabezpečenia primeraných úprav osobe so zdravotným postihnutím všade, kde sú potrebné. Dôležitým v našom kontexte je aj článok 8, ktorý obsahuje široko formulovanú povinnosť štátu šíriť povedomie o právach osôb so zdravotným postihnutím všetkými dostupnými prostriedkami vo všetkých jemu podriadených organizáciách ale aj článok 9 o prístupnosti zaväzujúci zmluvné štáty ku budovaniu prostredia prístupného všetkým, na báze univerzálneho dizajnu, z ktorého benefituje celá spoločnosť. Čiastočne sa témy prístupu k spravodlivosti týka aj článok 14 Sloboda a osobná bezpečnosť, ktorý zakazuje nezákonné a svojvoľné pozbavenie osobnej slobody osoby so zdravotným postihnutím. Osobitne je ním zmluvný štát zaviazaný, aby realizoval opatrenia na zabránenie toho, že osoba so zdravotným postihnutím bude obmedzená na osobnej slobode z dôvodu zdravotného postihnutia. O obsah týchto článkov opierame aj svoje tvrdenie o širokom koncepte prístupnosti a súvisi s prístupom k spravodlivosti.

5 DISKUSIA

Hlavná diskusia sa v nami skúmanej problematike vedie v dvoch rovinách. Prvá rovina sa odvíja od záväzkov konkrétne vyplývajúcich z tohoto článku a spôsobu ich vynútiteľnosti a nepriamo teda aj o ich opodstatnenosti, pre čo je hneď niekoľko príčin. Za najdôležitejšiu príčinu tejto diskusie možno označiť známu všeobecnosť medzinárodných zmlúv, ktorá sa prejavuje vágnou textáciou ich ustanovení a z nej vyplývajúci problém interpretácie otázky, ktorá iniciatíva štátu v danom smere sa spoľahlivo považuje za naplnenie litery medzinárodnej zmluvy a záväzkov z nej vyplývajúcich.

Druhou možno niekomu problematickou a zvláštnou príčinou je skutočnosť, že medzinárodné zmluvy majú prednosť pred vnútroštátnymi zákonmi a teoreticky by sa zákony podľa nich mali interpretovať alebo by sa medzinárodné zmluvy mali používať v rozhodovaní orgánov verejnej moci prednostne, avšak tu nastáva koreň problému – napríklad pri veľmi všeobecnom texte zmluvy a nedostatočnej úprave v zákone je možné „neobjaviť“ v danom prípade dané právo a pri slabom povedomí sudcu alebo policajta či prokurátora o takej zmluve, môže prísť buď ku rôznemu chápaniu ich obsahu alebo ich nezohľadneniu, ak na ne nepoukáže v svojom podaní obvinený na ktorého sa môžu vzťahovať. Zákonné ustanovenia môže byť tiež aj v rozpore s medzinárodnou zmluvou, aj keď by byť nemali (napríklad ustanovenia Občianskeho zákonníka o zbavení spôsobilosti na právne úkony nezodpovedajú požiadavkám

¹⁰ MÁČAJ, A. a kol.,: Slovenská príručka. Budapest. Validity Foundation – Mental disability Advocacy Center, Impact Hub, Milestone institute, 2024, s 29.

z článku 12 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím). Druhou je miera schopnosti slovenskej republiky plniť tie záväzky, ktoré jej orgány samé a tiež OSN vnímajú ako vyplývajúce z tejto zmluvy pre ňu ako zmluvný štát.

Poslednou, aj keď nie priamo súvisiacou otázkou je otázka vynútiteľnosti takých záväzkov, aj keď ich rovno identifikujeme. Podľa nášho názoru ide v oblasti trestného práva vyslovene o otázku kompetencie sudcu, policajta, prokurátora, prípadne nadriadeného prokurátora, alebo kompetentnosti podania urobeného samotnou konajúcou osobou alebo jej zástupcom, nakoľko žiaden z nástrojov medzinárodného práva nevie priamo donútiť v tomto prípade zmluvný štát aby nejako konal alebo nekonal (eventuálnu možnosť poskytuje Európsky súd pre ľudské práva, ak sa popri Európskom dohovore podporne namieta aj porušenie Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím). Keďže však sudcovia ani prokurátori nie sú v dostatočnej miere vzdelávaní o problematike Dohovoru, naskytuje sa otázka, ako pri svojom rozhodovaní aplikujú Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

6 VÝSKUM FORMOU ŽIADOSTI O SPRÍSTUPNENIE INFORMÁCIE

V poslednej časti článku by sme sa chceli venovať nášmu vlastnému výskumu a hodnoteniu jeho výsledkov, prípadne návrhom riešení problémov, ktoré identifikujeme. Náš výskum bol realizovaný analýzou existujúcich relevantných zdrojov (najmä odporúčaní a správ jednotlivých inštitúcií) a literatúry vo svojej viac teoretickej časti a prostredníctvom žiadostí o sprístupnenie informácii podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám, poslaných zatiaľ Generálnej prokuratúre SR, Prezídiu Policajného zboru SR a Generálnemu riaditeľstvu Zboru väzenskej a justičnej stráže vo veci ich prístupu k napĺňaniu záväzkov vyplývajúcich z nami skúmaného článku, pričom odpovede na tieto infožiadosti v krátkosti rozoberieme na nasledujúcich stranách. Otázky, ktoré sme kládli sa týkali týchto troch oblastí:

- a) Oblasti prístupnosti v širšom zmysle slova
- b) Opatrení na vykonávanie Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím
- c) Oblasti vzdelávania osôb zúčastnených na fungovaní systému trestnej justície, vrátane väzenstva v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím.

Prvou dotazovanou inštitúciou bolo Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže. Ktorému boli položené nasledujúce otázky z hore uvedených oblastí:

„1. Sú zariadenia ZVJS SR, ústavy na výkon väzby, ústavy na výkon trestu odňatia slobody aspoň sčasti bezbariérové, pre prípad potreby výkonu väzby alebo trestu odňatia slobody osobou imobilnou alebo osobou s obmedzenou schopnosťou mobility?

2. Ak nie, ako ZVJS pristupuje k prípadnému výkonu väzby alebo trestu odňatia slobody osobou so zdravotným postihnutím?

3. Akým spôsobom Vaša organizácia dbá na to, aby sa osobe so zdravotným postihnutím vo výkone trestu odňatia slobody alebo výkone väzby garantovali a napĺňali tie isté práva ako osobe bez zdravotného znevýhodnenia?

4. Majú Vaši zamestnanci vzdelanie a informácie potrebné na to, aby nedošlo ku porušeniam práv takýchto osôb a aby boli voči nim napĺňané všetky záväzky Slovenskej republiky, ktoré jej vyplývajú z medzinárodných zmlúv a dohovorov, ktorými je viazaná? “.

Ak by sme mali zhodnotiť obsah a kvalitu odpovedí, ktoré sme dostali od Generálneho riaditeľstva zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky na naše otázky, vo všeobecnosti treba povedať, že stále vykazujú pomerne vysokú mieru formálnosti a sú vo veľmi vysokej miere tvorené odkazmi a priamymi rozsiahlymi citáciami zo všeobecne záväzných právnych predpisov. Tieto si však vieme bez problémov nájsť a nehovoria nič o každodennom zaobchádzaní s osobami so zdravotným postihnutím obmedzenými na osobnej slobode. Navyše otázky o ich dôslednom dodržiavaní vyplývajú aj zo Správy o činnosti komisára pre osoby so

zdravotným postihnutím za rok 2023, v ktorej sú napríklad aj informácie o podnetoch o osobách obmedzených na osobnej slobode výkonom väzby, ktorým sa včas nedostalo adekvátnej lekárskej pomoci.¹¹ Na druhej strane je pozitívnym aj keď nevyhnutným krokom vytváranie osobitných oddielov pre väzňov so zdravotným postihnutím, prípadne ich umiestňovanie do Nemocnice pre obvinených a odsúdených v Trenčíne, kde sa väzni a obvinení so zdravotným postihnutím podľa potreby umiestňujú aby sa tak vytvorila možnosť poskytnúť im adekvátnu zdravotnú starostlivosť.

Na strane druhej považujeme za prínosné, že priznali pomerne otvorene existenciu a rozsah problémov najmä v oblasti fyzickej prístupnosti, ktorými sú ich viaceré objekty výrazne zaťažené a ktoré sa nedarí úspešne adresovať a riešiť, najmä kvôli nedostatku finančných prostriedkov na rekonštrukcie. Kladne sa tiež dá hodnotiť, že sú si vedomí, že právny poriadok Slovenskej republiky nepozná žiadnu formu osobitnej regulácie právnych vzťahov a rámcov osobitného zaobchádzania s osobou so zdravotným postihnutím vo väzbe. Daný stav považujeme za nie dobrý a odporúčame v tomto smere zákon o väzbe doplniť. V tejto súvislosti však, už aj vo svetle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, z ktorej vychádza potreba primeraných úprav väzby a trestu pre osobu so zdravotným postihnutím, považujeme stav, kedy je obvinený v otázke fyzickej mobility odkázaný na príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže za nevyhovujúci Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

Hodnotíme tiež pozitívne snahu problém týkajúci sa neprístupnosti časti objektov v rámci dostupných možností riešiť a nemožno v tejto súvislosti opomenúť ani snahu o určitý systematický prístup k jeho riešeniu, keď Generálne riaditeľstvo vo svojej odpovedi na našu žiadosť uvádza, že vykonalo jednak kompletnú pasportizáciu potrebných úprav pre zabezpečenie bezbariérových vstupov a cieľ a tiež uviedla, že zahrnula potrebu úprav týchto objektov do Koncepcie väzenstva na roky 2022-2030, ktorú nám zároveň priložilo k prečítaniu ako súčasť odpovede na nami zaslanú žiadosť.

Za veľmi slabú a z pohľadu článku 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím výrazne problematickú oblasť z tých okruhov, o ktoré sme sa i zaujímali jednoznačne považujeme oblasť vzdelávania príslušníkov zboru väzenskej a justičnej stráže v oblasti zabezpečovania práv väznených osôb so zdravotným znevýhodnením, ktoré by vyplývali z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, nakoľko nám Generálne riaditeľstvo len odpísalo, že takéto vzdelávania osobitne neorganizuje z dôvodu, že príslušníci pristupujú „*ku každej väznenej osobe individuálne a vždy v súlade s platnými právnymi predpismi. Rovnako príslušníci zboru, ktorí sa dostávajú do kontaktu s väznenou osobou so zdravotným znevýhodnením, sú povinní postupovať podľa ustanovení právnych predpisov, ktoré upravujú výkon väzby a výkon trestu, a súčasne vystupovať vo vzťahu k väzneným osobám tak, aby predchádzali diskriminácii, okrem iného aj z dôvodu telesného stavu väznenej osoby*“. Poukázali tiež na existenciu Etického kódexu príslušníka. Na druhej strane odborná literatúra k tejto medzinárodnej zmluve výslovne uvádza existenciu povinnosti podporovať primerané vzdelávanie osôb pôsobiacich v oblasti justičnej správy vrátane pracovníkov polície a väzenskej správy, ktorá nemôže byť naplnená jednorazovými alebo občasnými podujatiami.

Ako problematickú jednoznačne hodnotíme bariérovosť mnohých objektov využívaných na výkon trestu odňatia slobody a väzby, ktorá sa javí ako chronický dlhoročný problém, ktorý je kvôli podfinancovaniu tejto oblasti nedostatočne riešený, aj keď nemožno vedeniu Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky uprieť snahu o riešenie tejto situácie cez ad hoc riešenia. Navyše, takýto stav (na slobode obmedzená osoba so zdravotným

¹¹ Správa o činnosti komisára pre osoby so zdravotným postihnutím za rok 2023, napr. s. 216
dostupné tu: https://www.komisarprezdravotnepostihnutych.sk/Komisarka/media/Spravy-o-cinnosti/2023/SPRAVA_2023_public_view.pdf

postihnutím sa pre bariérovosť objektu nemohla po ňom pohybovať sama v tom istom rozsahu ako zdraví väzni) bol už aj dôvodom pre verdikt Európskeho súdu pre ľudské práva o porušení Európskeho dohovoru zmluvným štátom. Riešenie, ktoré sa v tomto prípade ponúka je očividné, a síce, malo by spočívať v dofinancovaní predmetnej inštitúcie do tej miery, aby sa aspoň v čase dali rozložiť náklady na odstraňovanie problémov a výziev vyplývajúcich zo zmapovaného stavu bariérovosti objektov ZVJS. Bez tohto opatrenia sa Slovenská republika bude i naďalej potáčať na hranici nedodržiavania svojich záväzkov.

Dopytovanou kľúčovou inštitúciou v rámci trestnej politiky Slovenskej republiky bola aj Prokuratúra Slovenskej republiky, ktorej sme adresovali nasledujúce otázky:

1. *Realizuje Prokuratúra Slovenskej republiky školenia alebo vzdelávania svojich zamestnancov a prokurátorov zamerané na šírenie informácií o právach osôb so zdravotným postihnutím a ľudsko-právne záväzky slovenskej republiky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika v oblasti trestného práva viazaná, prípadne o špecifikách vyplývajúcich zo samotnej prítomnosti kognitívneho alebo zmyslového znevýhodnenia osoby v postavení páchatel'a trestnej činnosti na trestné stíhanie?*
2. *Má Prokuratúra Slovenskej republiky vypracované pravidlá a postupy pre prípad, že by v rámci úkonov v trestnom konaní realizovaných alebo nariad'ovaných prokurátormi bolo nutné vypočúť alebo realizovať iný procesný úkon, vyžadujúci zapojenie takej osoby, s osobou so zmyslovým alebo kognitívnym znevýhodnením a sú s nimi dotknutí prokurátori oboznámení? Je tento okruh právnych vzťahov upravený pokynom generálneho prokurátora?*
3. *Má každá prokuratúra od okresných prokuratúr cez krajské prokuratúry aspoň po jednom človeku, ktorý by bol oboznámený s problematikou práv osôb so zdravotným postihnutím a potenciálnymi vplyvmi zdravotného postihnutia obvineného na trestné stíhanie tohoto obvineného?*
4. *Aké opatrenia smerujúce k naplňaniu záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (konkrétne napríklad jeho článku 13 Prístup k spravodlivosti) realizuje Prokuratúra Slovenskej republiky tak, ako to z tohoto dokumentu vyplýva?*
5. *Vedie prokuratúra štatistiky o tom, koľko trestných stíhaní ročne je zastavených z dôvodu nepričetnosti obvineného?*
6. *Zbiera prokuratúra údaje o počte trestných činov spáchaných osobami so zdravotným postihnutím?*

Inštitúcia odpovedala v zákonnej lehote, vo forme o akú sme požiadali, avšak môžeme uviesť, že odpoveď znela v podstate veľmi formálne, keďže vybavujúca prokurátorka v podstate upriamila moju pozornosť na zákon 548/2003 Z. z. o justičnej akadémii, z ktorého nám prekopírovala ustanovenie o jej právnom postavení vrátane pôsobnosti tejto inštitúcie a úlohách, ktoré tento zákon tejto inštitúcii zveruje a okrem toho uviedla že Akadémia v rámci svojej pôsobnosti zabezpečuje a koordinuje úlohy medzinárodnej spolupráce vrátane prípravy a organizácie spoločných medzinárodných vzdelávacích podujatí s inými národnými alebo medzinárodnými organizáciami pre vzdelávanie sudcov, prokurátorov, súdnych úradníkov a asistentov prokurátora.

Generálna prokuratúra priložila tiež informáciu o tom že na 22. zasadnutí Rada Justičnej akadémie Slovenskej republiky dňa 23.11.2023 schválila študijný plán akadémie na rok 2024 a poslala mi jeho obsah, pričom sa jednalo o štyri podujatia s nasledujúcimi názvami:

1. *Postavenie a úloha komisára pre osoby so zdravotným postihnutím v konaniach podľa všeobecných predpisov o konaní pred súdmi – hlavné zistenia z výkonu oprávnenia zúčastňovať sa konania pred súdom*

2. *Rozhodovacia prax súdov v správnom súdnictve so zameraním na peňažné príspevky na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia (dostupnosť pomoci v kontexte rozhodnutí súdov, vplyv rozhodovacej činnosti súdov na rozhodovaciu činnosť orgánov štátnej správy)*
3. *Normatív zákazu diskriminácie v kontexte medzinárodných štandardov v oblasti ľudských práv*
4. *Procesné záruky v trestnom konaní a práva obetí trestných činov*

Po preštudovaní si sprievodnej anotácie ku každému z uvedených podujatí, ktoré bolo súčasťou študijného plánu akadémie môžeme jednoznačne povedať, že nami riešenej témy sa týkalo a aj to iba čiastočne len podujatie Procesné záruky v trestnom konaní a práva obetí trestných činov, ktoré sa čiastočne dotýkalo aj :

- *práv podozrivých a obžalovaných osôb v trestnom konaní (právo na spravodlivosť konania podľa článku 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, práva obhajoby podľa článku 6 ods. 3 Dohovoru atď.),*
- *Špecifické právne postavenie človeka so zdravotným postihnutím v trestnom konaní*
- *Základných princípov osobitného postavenia účastníkov trestného konania so zdravotným postihnutím podľa Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, vrátane princípu „procesných úprav“.*
- *Príkladov procesných úprav z medzinárodného práva ľudských práv a zahraničia. Aktuálna judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva v prípadoch obvinených a obetí so zdravotným postihnutím.*

Na druhú otázku odpovedali tak, že „Generálny prokurátor Slovenskej republiky neupravil osobitným pokynom postup prokurátorov pri realizovaní procesných úkonov v trestnom konaní s osobami so zdravotným postihnutím. Postup orgánov činných v trestnom konaní je primárne upravený zákonom č. 301/2005 Z. z. (ďalej len „Trestný poriadok“), pričom všetky všeobecné a interné predpisy, ktorými sú upravené postupy prokurátorov, sú verejne prístupné na oficiálnej stránke Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky v časti nazvanej „Legislatíva“: <https://www.qenpro.gov.sk/hiavna-suvisiaca-legislativa/>“

V odpovedi na tretiu otázku prokuratúra uviedla, že „Pre problematiku práv osôb so zdravotným postihnutím nie sú v rámci prokuratúry určení špecialisti. Všetci prokurátori postupujú podľa príslušných ustanovení Trestného poriadku, pričom osoby so zdravotným postihnutím majú osobitné postavenie podľa zákona č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) ako chránené osoby podľa § 139 ods. 1 písm. f) Trestného zákona s poukazom na § 127 ods. 6 Trestného zákona.“

Odpoveď na štvrtú otázku sa niesla v nasledovnom duchu: „Všetci prokurátori sú povinní postupovať podľa príslušných ustanovení Trestného poriadku. Každý prípad sa posudzuje osobitne, so zreteľom na zákonné práva a povinnosti jednotlivých subjektov trestného konania. Generálny prokurátor Slovenskej republiky uzatvoril dňa 20.11.2023 „Dohodu o spolupráci medzi Generálnou prokuratúrou Slovenskej republiky a Úradom komisára pre osoby so zdravotným postihnutím“, ktorej obsah je verejne prístupný na oficiálnej stránke Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky v časti nazvanej „Memorandá a dohody o spolupráci“.

Odpoveď na piatu otázku znela tak, že prokuratúra vedie štatistiky o tom, koľko trestných stíhaní ročne je zastavených z dôvodu nepríčetnosti obvineného, avšak iba na interné účely, čo znamená, že tieto údaje nie sú súčasťou štatistiky, zverejnenej na webovej stránke prokuratúry.

Na šiestu otázku z Generálnej prokuratúry odpovedali, že prokuratúra nezbiera údaje o počte trestných činov spáchaných osobami so zdravotným postihnutím.

Záverom celej žiadosti ešte bola pridaná informácia o tom, že na všetkých vzdelávacích podujatiach organizovaných Justičnou akadémiou sa môžu (a aj zúčastňujú) tak prokurátori, ako aj právni čakatelia prokuratúry a asistenti prokurátora.

Vo všeobecnosti musíme konštatovať, že prokuratúra podľa nášho mienenia síce možno bez zlého úmyslu ale bohužiaľ a na neprospech samotných osôb so zdravotným postihnutím k danej problematike pristupuje v podstate formalisticky, keď za primerané vzdelávanie prokurátora alebo čakatľa prokuratúry považuje ojedinelé a nesystematické prednášky, ktoré navyše sú vo väčšine prípadov zamerané na osobu so zdravotným postihnutím v postavení obete trestného činu. Tvrdenie o nesystémovosti tohoto prístupu si dovoľujeme formulovať na základe tej skutočnosti, že z odpovede nevyplýva nijaká skutočnosť, ktorá by nasvedčovala, že existuje v rámci systému vzdelávania prokurátorov nejaký systematický (opakujúci sa) prístup k ich vzdelávaniu v tejto otázke, ak sa ne bavíme o obetiach trestných činov, napríklad formou systematických školení. Ak taký aj existuje, minimálne sme sa o ňom nedozvedeli, dozvedeli sme sa len o existencii špecializovanej vzdelávacej inštitúcie (ktorá sa nešpecializuje len na tieto témy) a aj to len na jeden rok. Ako malé pozitívum môžeme zhodnotiť, že Prokuratúra má podpísanú Dohodu o spolupráci s Úradom komisára pre osoby so zdravotným postihnutím, ktoré však z povahy veci nie je zvlášť právne záväzná. Môže však pri obojstrannej ochote prispieť k zlepšeniu výmeny informácií medzi inštitúciami a ich vzájomnej komunikácie. Vo všeobecnosti je však nešťastné, že odpoveď obsahuje veľa notorií o dodržiavaní zákonov a iných všeobecne záväzných predpisov a o prístupe bez diskriminácie.

Problematika správneho prístupu k obetiam trestnej činnosti so zdravotným postihnutím je kvôli ich vyššej zraniteľnosti spôsobenej ich zdravotným hendikepom jednoznačne dôležitá a určite sme zástancami potreby vzdelávania prokurátorov alebo sudcov v tejto oblasti ale táto iniciatíva sa nemôže realizovať na úkor vzdelávania o tak dôležitej téme, akou je téma práv osôb so zdravotným postihnutím v pozícii trestne zodpovedných páchatel'ov trestnej činnosti. Navyše podľa všetkého, čo sme mali možnosť si o danej téme naštudovať, považujeme za mierne povedané diskutabilné, ak prokuratúra nemá nijaké formalizované pravidlá pre prístup k obvineným, či podozrivým so zdravotným postihnutím. Navyše v tomto prípade je prenášaná zodpovednosť za správnu aplikáciu zákona pri dozore výlučne na prokurátora a aj právna istota osoby s mentálnym postihnutím, ktorá bola páchatel'om drobnej kriminality a zákonnosť jej konania, či poskytnutie potenciálne potrebných primeraných úprav, záleží vyslovene na správnom pochopení a aplikovaní zákona. Nešťastné je tiež vnímanie Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím v duchu, že samotná jeho existencia zabezpečuje vyšší štandard ochrany práv osoby so zdravotným postihnutím a zaručuje, že ho prokurátori dostatočne poznajú.

Poslednou inštitúciou, ktorej sme prostredníctvom žiadostí o sprístupnenie informácie pokladali otázky týkajúce sa nášho predmetu záujmu, je Prezídium policajného zboru Slovenskej republiky. Položené otázky sa niesli rovnako v duchu vymedzených okruhov:

- „1. Realizuje Policajný zbor Slovenskej republiky školenia alebo vzdelávania svojich zamestnancov zamerané na šírenie povedomia o právach osôb so zdravotným postihnutím?
2. Má Policajný zbor Slovenskej republiky vypracované pravidlá a postupy pre prípad, že by v rámci činnosti policajného zboru bolo nutné vypočúť alebo realizovať iný procesný úkon, vyžadujúci zapojenie takej osoby, s osobou so zmyslovým alebo kognitívnym znevýhodnením a sú s nimi dotknutí príslušníci oboznámení?
3. Aké opatrenia smerujúce k napĺňaniu záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (konkrétne napríklad jeho článku 13) realizuje Policajný zbor Slovenskej alebo Ministerstvo vnútra Slovenskej“

V snahe nevytvárať vyslovene negatívny dojem si dovoľím začať parafrázou kladných aspektov odpovede, ktorú som od Policajného prezídia dostal. Za pozitívum možno jednoznačne označiť, že „V školských vzdelávacích programoch je najmä v predmete právo

rozvídaný aj pojem „chránená osoba“ - osoba požívajúca ochranu podľa medzinárodného práva a aj ďalšie témy, ako „Dodržiavanie základných ľudských práv pri výkone policajnej praxe, predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných prejavov intolerancie“. Oboznamujú sa tiež „So zásadou rovnakého zaobchádzania sú policajti v rámci medzipredmetových vzťahov oboznamovaní a dôrazne upozorňovaní na jej uplatňovanie aj v predmete služba poriadkovej polície resp. služba hraničnej a cudzineckej polície pri vykonávaní služobnej činnosti a pri vykonávaní služobných zákrokov.“ Pozitívne sa dá vnímať aj to, že sa aspoň z nášho pohľadu najexponovanejšie zložky oboznámia aj s inými relevantnými témami, ako „Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím“.

Z odpovede vyplýva, že v minulosti bolo realizované aj podujatie venujúce sa témam o ktoré sa zaujímate s názvom „Obzvlášť zraniteľné obete trestných činov, vyšetrovanie a prístup k obeti“, ktoré bolo realizované v gescii úradu kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru v spolupráci s Akadémiou Policajného zboru v Bratislave a centrom vzdelávania a psychológie sekcie personálnych a sociálnych činnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, pričom prebiehalo v období od apríla 2018 do februára 2020 formou jednodňových kurzov.

Toto vzdelávanie obsahovalo aj prednášku o špecifikách komunikácie s vybranými kategóriami obzvlášť zraniteľných obetí trestných činov, vrátane osôb so zdravotným postihnutím. V rámci tejto témy boli obsiahnuté viaceré kategórie zdravotných postihnutí, ako zrakové postihnutie, sluchové postihnutie, telesné postihnutie, mentálne postihnutie, osoby s Downovým syndrómom, osoby s autizmom a podobne, ako k takýmto osobám pristupovať tolerantne, rešpektovať ich práva a ľudskú dôstojnosť prípadne aj ich zvláštnosti vyplývajúce zo zdravotného postihnutia. Niektoré aspekty tohto školenia (napríklad identifikácia zraniteľnosti, zásady komunikácie) sa dajú využiť aj pri práci policajtov s obzvlášť zraniteľnými osobami, ktoré sú podozrivé či obvinené.“ Odpoveď však vo všeobecnosti potvrdzuje našu premisu o prevažnej orientácii nášho právneho poriadku aj aplikačnej praxe na osobu so zdravotným postihnutím v postavení obete.

Uvedené síce pre danú skupinu osôb pôsobí pozitívne ale absencia reflexie textu zákona na skutočnosť, že aj osoba so zdravotným postihnutím môže byť páchatelom trestnej činnosti, ktorý rovnako potrebuje aj z pohľadu záväzkov Slovenskej republiky jej vyplývajúcich z Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, o ktorý máme v našej práci prioritne záujem, primerané úpravy alebo procesné úpravy, pôsobí voči tejto skupine páchatelov negatívne, keďže v zásade necháva mieru modifikácie celého procesu s takým páchatelom na uvedomelosť alebo empatiu súdu alebo orgánu činného v trestnom konaní, prípadne na humánnosť a iné pozitívne ľudské vlastnosti, profesionalitu a etický prístup príslušníkov zboru väzenskej a justičnej správy Slovenskej republiky, čo je problematický prístup štátnej moci, minimálne z pohľadu právnej istoty takej osoby obsahujúci aj významnú mieru alibizmu „spoliehajúc sa na ochranu poskytovanú prostredníctvom medzinárodných zmlúv“ prinajmenšom z dôvodu ich mimoriadnej všeobecnosti.

Ďalšou, nie akurát pozitívnou záležitosťou, ktorú sme si u všetkých troch inštitúcií, ktorým sme v danej veci adresovali žiadosť o poskytnutie informácie a týkala sa aj žiadosti adresovanej Prezídiu policajného zboru Slovenskej republiky, je nízka úroveň vzdelávania svojich príslušníkov v relevantných oblastiach, ktoré sú predmetom nášho výskumu. Oceňujeme, že Akadémia policajného zboru slovenskej republiky má v svojom študijnom pláne aj predmety a témy, ktoré sú spojené s témami akou je Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, zásada rovnakého zaobchádzania, prípadne komunikácia so zraniteľnými obeťami, alebo vyhľadávanie zraniteľností. Ak však správne chápeme obsah a zmysel toho, čo je obsahom odpovede na našu žiadosť v tejto oblasti, všetky tieto aktivity sú v zásade vecou ranejších fáz policajného výcviku a prípravnej štátnej služby, prípadne realizované formou jednorazových maximálne niekoľkodňových vzdelávacích a potom je

ďalšie vzdelávanie sa príslušníka policajného zboru v týchto oblastiach ponechané na jeho vlastnú iniciatívu.

Uvedený stav považujeme podľa nášho názoru za nevyhovujúci požiadavkám Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím prinajmenšom z toho dôvodu, že takýto prístup vyznieva čisto formálne, nakoľko sa na základe overenia jednorazového nadobudnutia určitých vedomostí sa predpokladá taká úroveň osvojenia si týchto vedomostí, že ďalšie vzdelávanie nie je potrebné, čo je prinajmenšom iluzórna predstava. Uvedenému tvrdeniu svedčí aj bod 77 *Kombinovanej druhej a tretej pravidelnej správy o Slovensku*, ktorú Slovenská republika pravidelne zasiela Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, ako kontrolnému orgánu OSN vo vzťahu ku úrovni a spôsobom, akým zmluvný štát naplňa svoje záväzky.¹²

Negatívne sa na doručenej odpovedi dá vnímať aj to, že celkový prístup Prezídia Policajného zboru aj s ohľadom na odpoveď, že „V pôsobnosti Policajného zboru neboli prijaté osobitné opatrenia zamerané na napĺňanie záväzkov Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, konkrétne jeho článku 13 (Prístup k spravodlivosti).“ pôsobí striktne formálne, pričom tento dojem ďalej iba umocňuje konštatovanie ktoré je súčasťou odpovede, že v súčasnosti platný a účinný trestný zákon a poriadok neobsahuje žiadne diskriminačné ustanovenia umožňujúce súdu alebo orgánu činnému v trestnom konaní diskriminovať na podklade zdravotného postihnutia páchatel'a, resp. osobu podozrivú alebo obvinenú zo spáchania trestného činu. Takúto obavu ani otázku sme však v našej žiadosti nikde nepoložili, ani z takou premisou nepracujeme.

Aby sme však neboli ku Prezidiu Policajného zboru Slovenskej republiky výlučne a kritickí, je krok správnym smerom, že sú policajti oboznamovaní s taktickým spôsobom komunikácie pri výsluchoch s osobami so zdravotným postihnutím v niektorých oblastiach ich vzdelávania, napríklad v predmete kriminalistika v tematickom celku „Kriminalistická taktika“ v téme „Zvláštnosti výsluchov“. Rovnako treba upozorniť na skutočnosť, že v predmete etika a psychológia policajnej práce sa policajti v tematickom celku „Zátťažové situácie v policajnej praxi“ v téme „Špecifiká komunikácie pri vyťažovaní rôznych typov osôb, psychológia výsluchu“ zaoberajú zvláštnosťami vypočúvania špecifických typov osôb. O preverovaní takejto zručnosti však znovu v odpovedi nie je zmienka.

Zastávame však presvedčenie, že tieto opatrenia by nemali byť len vecou predslužobnej prípravy a prípravnej štátnej služby, prípadne viac menej jednorazových podujatí, ale celoživotného koncepčného profesijného vzdelávania¹³ práve s cieľom, aby sa minimalizovala šanca, že príslušník policajného zboru alebo ich skupina, neadekvátnym prístupom ku osobe so zdravotným postihnutím spôsobí tejto osobe na jej právach ujmu, pričom samozrejme nehovoríme o tom, že vzdelávaním samotným vymiznú porušenia pravidiel, ale hovoríme o tom, že povinnosťou zmluvného štátu je vytvárať také politiky a stratégie, ktoré v konečnom dôsledku povedú k čo možno najlepšiemu výsledku v oblasti napĺňania si svojich záväzkov, ktoré na seba dobrovoľne prevzal.

Riešením, ktoré vidíme ako perspektívne, by bolo pravidelne opakované (napríklad v intervaloch dvoch rokov) vzdelávanie príslušníkov Policajného zboru slúžiacich v príslušných službách Policajného zboru Slovenskej, v otázke práv osôb so zdravotným postihnutím. Toto pravidelné opakované vzdelávanie by malo podľa nášho názoru byť zamerané tak na postavenie osôb so zdravotným postihnutím ako obetí trestných činov ako aj na zvláštnosti a špecifiká osôb so zdravotným postihnutím v postavení páchatel'a trestnej činnosti. Bližšia špecifikácia predmetu takýchto vzdelávaní a ich formátu bude pritom ešte

¹² Kombinovaná druhá a tretia pravidelná správa o Slovensku, Dostupné tu: <https://www.mzv.sk/diplomacia/temy/ludske-prava/implementacne-spravz-k-ludskopravnym-dohovorom>

¹³ FLYNN, E et. Col. CDLP Final report for UN Special Rapporteur on access to justice for Persons with Disabilities, University of Galway s 14.

predmetom nášho ďalšieho výskumu, pričom by sme sa chceli zaujímať o to, akým spôsobom je táto otázka riešená konkrétne v Českej republike ako nám v mnohých aspektoch blízkeho štátu. Českú republiku však vnímame zároveň ako štát, ktorý sa v otázkach právneho štátu dá považovať za vyspelejší a pristupuje k svojim záväzkom v tejto oblasti poctivejšie.

Už skôr sme uviedli, že jedným z aspektov práva na prístup k spravodlivosti v kontexte práv osôb so zdravotným postihnutím, je už spomínaný aspekt prístupnosti¹⁴. Prístupnosť je veľmi široký pojem a dá sa mu rozumieť v rôznych súvislostiach.¹⁵ Podstata pojmu spočíva na jednej strane v odbúravaní bariér a prekážok, pričom nie je dôležité akého sú druhu, a na druhej strane v navrhovaní prístupných riešení vo všetkých oblastiach. Jedným z aspektov pojmu prístupnosť vo vzťahu k poskytovaným informáciám, špecificky pokiaľ sa bavíme o skupine osôb so zdravotným postihnutím, zvlášť mentálnym, je zrozumiteľnosť podávaných informácií. Trestné stíhanie, zvlášť, ak počas neho dochádza ku obmedzeniu osobnej slobody, je mimoriadne závažným procesom, ktorý má veľmi vážne dôsledky na jednotlivca a jeho právne úkony vyvolávajú závažné následky. Preto je dôležité a som názoru, že doteraz naštudovaná literatúra a tiež judikatúra tento môj argument podporujú, že štát má vytvárať v prípade týchto osôb (ak to ich zdravotný stav vyžaduje), aby mali čo najlepšiu možnosť porozumieť obsahu úkonov trestného konania. Otvorená otázka znovu súvisí aj s otázkou vzdelávania a vytvárania potrebnej na neho nadväzujúcej regulácie, aby existovali v tomto smere záruky voči tomu, že úroveň, akou bude takáto osoba poučená (a ako jej bude obsah úkonu vysvetlený, ak to bude potrebné) bude závisieť od etických vlastností príslušníka Policajného zboru.

Rozumieme, že nie je možné regulovať všetky oblasti a aspekty života, vrátane všetkých aspektov trestného stíhania. Sme však zároveň presvedčení, že by okrem štandardných poučení, ktoré sa v podstate skladajú z textu prekopírovaného zo zákona, mali byť pre osoby, ktorým je takáto primeraná úprava potrebná, aj poučenia prepísané do civilnejšieho a jednoduchšieho jazyka, prostredníctvom menej abstraktných a viac zrozumiteľných pojmov. Anglický jazyk na označenie tohoto spôsobu vyjadrovania používa označenie *plain language* a prepisovanie dôležitých dokumentov, vrátane celých textov niektorých právnych predpisov (napríklad niektorých medzinárodných zmlúv o ľudských právach dostupných na webových sídlach) do takéhoto jednoduchšieho jazyka je dnes pomerne bežnou praxou v západných krajinách.

Korene tohoto konceptu možno nájsť v právnych a vládnych textoch v USA, kde bolo často ťažké pre bežných ľudí porozumieť komplikovaným formuláciám a odbornému žargónu. Rozvoj *plain language* sa datuje do 70. rokov 20. storočia, keď sa začali objavovať iniciatívy na zlepšenie vládnej komunikácie s verejnosťou.¹⁶

ZÁVER

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím je v našom ponímaní sveta medzinárodnou zmluvou, ktorá má ambíciu a pri svojej riadnej aplikácii aj reálny potenciál prispieť k zvýšeniu miery ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím, čoby jednej z najväčších menšín na svete. Jeho najväčší prínos vnímame v tom, že mení filozoficko-právny pohľad na osoby so zdravotným postihnutím, ktoré z pozície objektu dobročinnosti trpiaceho zdravotnými limitáciami stavia do pozície plnohodnotného subjektu všetkých ľudských práv, ktoré prináležia iným osobám. Považujeme preto za jednoznačný krok správnym smerom, že

¹⁴ FLYNN, E. Disabled Justice: Access to Justice and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities Ashgate (2015). s 117

¹⁵ MÁČAJ, A. a kol.,: Slovenská príručka. Budapest. Validity Foundation – Mental disability Advocacy Center, Impact Hub, Milestone institute, 2024, s 29.

¹⁶ Správa o činnosti komisára pre osoby so zdravotným postihnutím za rok 2023, dostupné tu: https://www.komisarprezdravotnepostihnuty.sk/Komisarka/media/Spravy-o-cinnosti/2023/SPRAVA_2023_public_view.pdf

Slovenská republika k tejto zmluve pristúpila a zobrala na seba týmto krokom okrem iných povinností aj záväzok naplňať osobám so zdravotným postihnutím právo na prístup k spravodlivosti tak, ako komukoľvek inému.

Samotnou ratifikáciou však celý proces vyššej ochrany právam určitej skupiny nekončí, práve naopak, začína. Obzvlášť pálčivo vnímame túto otázku v nadväznosti na tak agresívne zásahy do osobnej sféry jednotlivca, ako je obmedzenie osobnej slobody osobe so zdravotným postihnutím počas trestného stíhania. Ak by sme teda mali zhodnotiť spôsob a mieru, akou Slovenská republika dodržiava tento svoj záväzok, musíme konštatovať, že Slovenská republika toto právo svojím občanom so zdravotným postihnutím garantuje bohužiaľ len čiastočne a aj to veľakrát a v mnohých situáciách formálne, bez väčšej snahy o garantovanie čo najvyššej miery štandardu garancie práva na prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými, pričom príslušníci jej silových a represívnych zložiek, ktorí sú predĺženými rukami štátu, sú veľa krát ponechaní pri výklade a aplikácii ustanovení zákonov a medzinárodných zmlúv sami na seba, bez jasného postupu

Uvedené si dovoľujeme formulovať týmto spôsobom už len na základe odpovedí, ktoré nám zaslalo Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, Generálna prokuratúra Slovenskej republiky a Prezídium Policajného zboru Slovenskej republiky, z ktorých vyplýva, že vzdelávanie príslušníkov týchto zborov a prokurátorov v otázkach týkajúcich sa práv osôb so zdravotným postihnutím a Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím má skôr sporadický ako systematický charakter. Vo vzťahu k tejto problematike z daných odpovedí tiež vyplynulo, že minimálne v prípade príslušníkov Policajného zboru Slovenskej republiky je toto ich vzdelávanie z nášho pohľadu nedostatočné aj s ohľadom na jeho frekvenciu (je skôr vecou štúdia na Akadémii policajného zboru Slovenskej republiky) a tiež na skutočnosť, že prevažná časť toho vzdelávania je zameraná na osoby so zdravotným postihnutím v pozícii obetí trestných činov, pričom páchatelom je venovaná marginálna pozornosť.

Ďalší dôvod pre takto pesimisticky a kriticky formulovaný zámer tkvie v skutočnosti, že tak, ako na túto skutočnosť poukázalo aj Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, určitými nedostatkami je z nášho hľadiska postihnutá aj legislatíva v oblasti vážnejšieho zásahu so osobnej slobody jednotlivca ako je trest odňatia slobody, regulácia výkonu väzby. Žiadny z právnych predpisov regulujúcich tento invazívny ale dôležitý inštitút nereguluje výkon väzby osobou so zdravotným postihnutím a to ani v takej miere, akou je tomu pri treste odňatia slobody, čo považujeme za problematické nie len z dôvodu oslabenia právnej istoty takto zraniteľného väzňa (predsa len sa naňho vzťahuje všeobecná regulácia zaobchádzania s obvinenými) ale hlavne z dôvodu, že ide o osobu v tomto čase v podstate nevinnú, u ktorej akurát existuje dôvodné podozrenie, že spáchala trestný čin. Jedným z návrhov na zlepšenie tejto situácie je teda prijatie splnomocňovacieho ustanovenia do zákona o výkone väzby, ktoré prikáže Ministerstvu spravodlivosti Slovenskej republiky vo vyhláske túto oblasť upraviť.

Ďalší dôvod na takéto konštatovanie tkvie podľa nášho v skutočnosti, že naše trestné stíhanie a jeho zákonný rámec je aj podľa názoru Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím najmä pre osobu s intelektuálnym znevýhodnením stále príliš málo zrozumiteľné. Pravdou však zostáva skutočnosť, že táto inštitúcia sa predmetnou reguláciou zaoberala naposledy v roku 2016 a odvtedy prešiel trestný poriadok mnohými aj výraznými zmenami. Na druhej strane, ani dnes sa nám pri analýze ustanovení trestného poriadku zohľadňujúcich skutočnosť zdravotného postihnutia u osoby nepodarilo identifikovať mnoho ustanovení, ktoré by poskytovali nejaké zvláštne záruky napríklad pred samo usvedčením osobou s mentálnym postihnutím. Riešenie tejto nepríjemnej situácie by mohlo tkvieť vo väčšej miere používania techniky *plain language* v prípade Trestného zákona, Trestného poriadku a poučení, ktoré sa obvineným a obžalovaným počas trestného stíhania predkladajú. O povinnosti tvorby

materiálov, ktoré sú zrozumiteľné a tým prístupné osobám s rôznymi druhmi postihnutí, hovorí aj Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, v rozšírenej verzii nami zmieneného guideline-u.¹⁷

Skutočnosťou, ktorá žiadnym spôsobom nepomáha bezproblémovjšiemu prístupu osôb so zdravotným postihnutím k spravodlivosti je aj stav viacerých objektov spojených s realizáciou a výkonom spravodlivosti. Presný stav tejto problematiky síce ešte len bude predmetom ďalších fáz nášho výskumu, ale už ani naše doterajšie skúsenosti s budovami niektorých súdov alebo prokuratúr, či policajných oddelení neposkytuje žiadne nádeje na neadekvátny optimizmus. Navyše, monitoringu zmien v čase pri tejto oblasti sa nevenuje úplne plošne a systematicky žiadna inštitúcia, ak nepočítame ojedinelé snahy niektorých inštitúcií poverených ochranou ľudských práv (Verejný ochranca práv sa naposledy venoval bezbariérovosti policajných oddelení v roku 2016¹⁸). Z našej vlastnej skúsenosti vieme uviesť, že bez pomoci tretích osôb v súčasnosti ani v krajskom meste, akým je Trnava nemôže osoba s fyzickým alebo zmyslovým hendikepom ísť sama bez dodatočných prekážok nahlásiť trestný čin alebo priestupok, čo spochybňuje samo o sebe schopnosť Slovenskej republiky naplňať jej záväzky, ktoré na seba zobrala.

Opatrením, ktoré by mohlo pomôcť adresovať nedostatky štátu v oblasti vzdelávania svojich zamestnancov a príslušníkov v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím je väčšia miera zapojenia neziskového sektora do tejto činnosti, pričom na takéto zaradenie do zoznamu subjektov spôsobilých na takéto vzdelávanie by mal byť stanovený postup a podmienky vo všeobecne záväznom predpise, ideálne v zákone.

V prípade prokuratúry (ale v zásade aj Policajného zboru) by bolo užitočné, aby boli potenciálne zvláštnosti realizácie procesných úkonov s osobami s rôznymi druhmi zdravotného postihnutia konsolidované, formalizované a zhrnuté do riadiacich interných aktov oboch inštitúcií, aby tak prišlo ku posilneniu právnej istoty všetkých zúčastnených aktérov. Tieto pravidlá by bolo dobré vytvárať v úzkej spolupráci s univerzitami a vysokými školami a ich odborníkmi v odboroch ako medicína, psychológia, psychiatria, či pedagogika, pod záštitou rezortov spravodlivosti a vnútra tak, aby bol ich výstupom jednotný rámec pre realizáciu procesných úkonov s osobami s rôznymi druhmi znevýhodnení.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Správa o činnosti komisára pre osoby so zdravotným postihnutím za rok 2023. Dostupné tu: https://www.komisarprezdravotnepostihnutych.sk/Komisarka/media/Spravy-o-cinnosti/2023/SPRAVA_2023_public_view.pdf

Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím.: International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities. Geneva, 2020. Dostupné tu: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Principles_A2_Justice.pdf

¹⁷ Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím.: International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities. Geneva, 2020

Dostupné tu: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Principles_A2_Justice.pdf

¹⁸ Správa o výsledkoch prieskumu zabezpečenia bezbariérového prístupu v budovách, ktoré sú sídlami útvarov Policajného zboru a klientskych centier, 2016, Bratislava
Dostupné tu: https://vop.gov.sk/wp-content/uploads/2021/09/Bezbarierovost_policia.pdf

Správa o výsledkoch prieskumu zabezpečenia bezbariérového prístupu v budovách, ktoré sú sídlami útvarov Policajného zboru a klientskych centier, 2016, Bratislava. Dostupné tu: https://vop.gov.sk/wp-content/uploads/2021/09/Bezbarierovost_policia.pdf

Kombinovaná druhá a tretia pravidelná správa o Slovensku. Dostupné tu: <https://www.mzv.sk/diplomacia/temy/ludske-prava/implementacne-spravz-k-ludskopravnym-dohovorom>

FLYNN, E et. Col. CDLP Final report for UN Special Rapporteur on access to justice for Persons with Disabilities, University of Galway s 14.

MÁČAJ, A. a kol.,: Slovenská príručka. Budapest. Validity Foundation – Mental disability Advocacy Center, Impact Hub, Milestone institute, 2024, s 29.

International principles and guidelines on access to justice for persons with disabilities, Úrad Vysokého komisára OSN pre ľudské práva Geneva, 2020

Záverečné odporúčania k východiskovej správe Slovenskej republiky, CRPD/C/SVK/CO/1, 2016, Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím. Dostupné tu: <https://www.mzv.sk/diplomacia/temy/ludske-prava/implementacne-spravz-k-ludskopravnym-dohovorom>

PRÁVNÁ INTERPRETÁCIA, JAZYKOVÝ VÝKLAD A REKODIFIKÁCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA

LEGAL INTERPRETATION, LINGUISTIC INTERPRETATION AND RECODIFICATION OF PRIVATE LAW

Mgr. Marek Čiernik

doktorandský študijný program občianske právo

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Katedra občianskeho práva

marek.ciernik@flaw.uniba.sk

Abstrakt: Rekodifikácia súkromného práva v Slovenskej republike predstavuje významný moment modernizácie právneho systému. Pracovný návrh paragrafového znenia novej všeobecnej časti Občianskeho zákonníka vyvoláva potrebu odbornej diskusie o jeho obsahu a výkladových pravidlách. Predkladaný príspevok sa zameriava na analýzu ustanovení týkajúcich sa výkladu súkromného práva a prejavu vôle vo svetle najnovšej judikatúry Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky. V príspevku sa venujeme vplyvu logiky na právnu interpretáciu, s osobitným dôrazom na pojmovú precíznosť a zamedzenie skresľovania významu právnych pojmov. V druhej časti príspevku analyzujeme vybrané rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu SR, ktoré demonštrujú dôležitosť jazykového výkladu v súdskej praxi. Skúmanie týchto rozhodnutí odhaľuje riziká spojené s využívaním výkladových metód a zdôrazňuje, prečo je nevyhnutné dôkladne narábať s jazykovými výrazmi v právnych textoch. Cieľom príspevku je poukázať na význam presnej práce s pojmami v právnej interpretácii a zdôrazniť potrebu vzdelávania adresátov v tejto práci.

Kľúčové slová: logika, interpretácia, jazykový výklad, rekodifikácia

Abstract: The recodification of private law in the Slovak Republic represents a significant moment of modernisation of the legal system. The working draft of the paragraph wording of the new general part of the Civil Code raises the need for a professional discussion on its content and rules of interpretation. The present paper focuses on the analysis of the provisions concerning the interpretation of private law and the expression of will in the light of the recent case law of the Supreme Administrative Court of the Slovak Republic. The paper discusses the influence of logic on legal interpretation, with particular emphasis on conceptual precision and avoiding distortion of the meaning of legal terms. In the second part of the paper, we analyze selected decisions of the Supreme Administrative Court of the Slovak Republic that demonstrate the importance of linguistic interpretation in judicial practice. An examination of these decisions reveals the risks associated with the use of interpretive methods and highlights why it is essential to deal carefully with linguistic expressions in legal texts. The aim of the paper is to highlight the importance of precise handling of terms in legal interpretation and to emphasise the need to educate addressees in this work.

Keywords: logic, interpretation, linguistic interpretation, recodification

ÚVOD

Rekodifikácia súkromného práva predstavuje jeden z najzásadnejších projektov modernizácie právneho systému Slovenskej republiky. Závazok zo začiatku 90. rokov minulého storočia vytvoriť nový občiansky zákonník naberá kontúry a v súčasnosti už poznáme pracovný návrh paragrafových znení všeobecnej časti Občianskeho zákonníka. Obsah všeobecnej časti aj s jeho odôvodnením je dostupný na webovom sídle ministerstva spravodlivosti.¹ Zverejnenie pracovného návrhu vyzýva na verejnú, odbornú, ale aj vedeckú diskusiu. Cieľom tohto príspevku bude zamerať sa na vybrané časti pracovného návrhu, ktoré sa týkajú výkladu súkromného práva a pravidiel výkladu prejavu vôle. Predmetné časti budeme analyzovať vo svetle nových rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „NSS SR“), kde súd do popredia stavia jazykový výklad oproti iným výkladovým metódam, čo akcentuje dôležitosť správneho a určitého používania prirodzeného jazyka v právnom styku. Právnu analýzu obohatíme o poznatky logiky, alebo lepšie povedané o to, čo nám logika vie povedať o pojmoch.

1 LOGIKA A PRÁVNA INTERPRETÁCIA

Interpretácia v práve je považovaná za jednu zo základných metód vedúcich k správnej aplikácii určitej právnej normy. Pojem interpretácia má v oblasti logiky a logickej sémantiky čiastočne odlišný význam ako význam, s ktorým narábame v oblasti práva. Najlepšie právnu interpretáciu charakterizuje význam „určitého normatívneho priradenia jazykového alebo mimojazykového významu výrazu, textu, objektu, javu, artefaktu alebo systému. Interpretácia má v tomto prípade charakter vyjadriteľný schémou: „Nech X má v kontexte K význam Y !“, resp. schémou „Nech X v kontexte K znamená Y !“.² Možno ešte vhodnejší význam pre právo je význam interpretácie ako zdôvodnený preklad z jazyka A do jazyka B , pričom tieto jazyky používajú odlišné jazykové výrazy pre nám neznáme resp. neurčité pojmy pričom si v tomto procese zachovávajú rovnaký význam. Túto hypotézu je však ešte potrebné overiť ďalším výskumom. V chronológii práce s jazykom práva však interpretácií musí predchádzať prvotné porozumenie textu, pretože nie je možné interpretovať text, ktorého význam je čitateľovi neznámy. Pokiaľ je toto porozumenie bezproblémové, nie je potrebné siahať po interpretačnej metóde. So stúpajúcou presnosťou ustanovení právnych noriem, alebo zmluvných dojednaní, klesá potreba interpretovať ich význam. Interpretácia by z tohto dôvodu mala byť používaná zriedkavo.³

V čom logika pomáha právnej interpretácii? Hoci Savigny špecifikoval „logický výklad“ ako samostatnú výkladovú metódu,⁴ nie je vhodné tvrdiť, že logika pri ostatných metódach výkladu nezohráva žiadnu rolu. Metódou logickej dedukcie tvoríme pri interpretácii správne úsudky, aby pravdivosť záverov vyslovených na základe pravdivých premís zostala zachovaná. Správnu dedukciou získavame z dostupných informácií nové poznanie. Keby sme tento logický prvok pri interpretácii právneho textu opomenuli, vyvodili by sme z predpokladov aj také závery, ktoré nie sú pravdivé, čiže pre spravodlivosť škodlivé. Môžeme teda tvrdiť, že každá výkladová metóda v niektorom kroku využíva poznatky logiky.

V paragrafovom znení pracovného návrhu Občianskeho zákonníka (ďalej len „NOZ“) sa autori zrejme zaoberali otázkou výkladu súkromného práva. O tom svedčí aj samotný názov a znenie § 3 NOZ: „Pri zisťovaní zmyslu ustanovení súkromného práva sa zohľadní nielen

¹ Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/rekodifikacia-obcianskeho-zakonnika/priebeh-prac-na-rekodifikacii-sukromneho-prava-v-slovenskej-republike/>, cit [2025-3-23]

² BIELIK, Lukáš; HALAS, Juraj; HANZEL, Igor; KOSTEREC, Miloš; MARKO, Vladimír et al. *Slovník metodologických pojmů*. V Bratislave: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016., s. 59

³ GAHER, František. Interpretácia v práve I. *Filozofia*. 2015, roč. 70, č. 8, s. 647-658.

⁴ SAVIGNY, C. F. von (2004): *Vorlesungen über juristische Methodologie 1802 – 1842*. Mazzacane, A. (Hrsg.). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

jazykový význam a miesto v právnom poriadku, ale aj ich účel a hodnotové zameranie súkromného práva. “Keď rozoberieme znenie predmetného ustanovenia vo svetle výkladových metód, tak vnímame zrejmé podobnosti s konkrétnymi metódami. Autori textu kladú na subjekty, ktoré vykladajú právo, isté nároky. Pre zistenie zmyslu ustanovení musíme vo vzájomnej súhre využívať jazykový výklad – *jazykový význam*, systémový výklad – *miesto v právnom poriadku* a teleologický výklad – *účel*. „Hodnotové zameranie súkromného práva“ môžeme vnímať ako výklad pomocou základných zásad a princípov. Hoci právna doktrína nepozná výklad na základe zásad a princípov, môžeme tvrdiť, že základné zásady a princípy pomáhajú ako nástroj pre úspešnú identifikáciu účelu právnych noriem, a teda teleologickému výkladu. Môžeme uvažovať, či uvedením predločky „nielen“ v tomto ustanovení mali v úmysle autori NOZ vytvoriť akúsi hierarchiu výkladových metód, kde sú *jazykový význam a miesto v právnom poriadku* pomyselne nadradené *účelu a hodnotovému nastaveniu*, alebo týmto spôsobom deklarovali, že hoci subjekty zisťujúce zmysel ustanovení súkromného práva prednostne sledujú *jazykový význam a miesto v právnom poriadku*, tak predsa rovnako tak musia sledovať ich *účel a hodnotové zameranie*.

Aby sme právny text dokázali správne interpretovať, musíme opatrne narábať s pojmami. Logika chápe pojmy ako abstraktné entity, s ktorými objektívne, bez emócií a tvrdo ich odlišuje od subjektívnych predstáv, v dôsledku ktorých dochádza často k nedorozumeniam. Práca s pojmami musí byť v interpretácii objektívna a nový výklad (alebo preklad) pôvodného textu musí byť významovo totožný (alebo aspoň dostatočne udržateľný). V tomto smere môže byť problematická časť NOZ, ktorá nesie názov „výklad prejavu vôle“ (§88 a nasl.). Filozofické nastavenie tejto časti rešpektuje princípy súkromného práva. Azda najciteľnejšou je zásada autonómie vôle, čiže možnosť subjektu práva slobodne rozhodovať o tom, do akých právnych vzťahov vstúpi, aký obsah im určí a akým spôsobom zabezpečí dosiahnutie ich cieľa. Z tohto dôvodu je potrebné pri normotvorbe balansovať medzi ideálnou predstavou a praktickou rovinou. Funkčnosť alebo nefunkčnosť systému sa nám v empirickom svete odhalí v momente vzniku problému, teda pre právo v momente vzniku sporu. Úlohou sudcu v spore je aplikovať právo na konkrétnu situáciu. Aby sudca dospel k spravodlivému záveru, ktorý dokáže náležite odôvodniť, musí porozumieť právnomu úkonu strán, ktoré tento právny úkon vykonali. Pod právnym úkonom v našej analýze chápeme dvojstranný písomný právny úkon, v ktorom sudca bude svojim čítaním s porozumením abstrahovať význam použitých jazykových výrazov. Tu narážame na základný problém, a síce, že jazyk vzniká v spoločnosti, nie na úrovni jednotlivca a môže dôjsť k situáciám, kedy sporové strany narábajú s pojmami iným spôsobom ako väčšina bežných používateľov prirodzeného jazyka. Ustanovenie § 88 NOZ ukladá povinnosť pri výklade prejavu vôle hľadať úmysel konajúcej osoby a § 89 NOZ ďalej hľadiť na súvisiace okolnosti. Úmysel konajúcej osoby je však mentálny stav jednotlivca, ktorý v súčasnosti nie je jednoznačne zistiteľný, teda objektívne poznateľný. Úmysel opäť musíme zisťovať na základe objektívnych dôkazov, akými sú písaný text a aj samotné okolnosti vzniku právneho vzťahu. Ani takýto postup nevedie nutne k objaveniu pravdivého úmyslu, ale len k čo najudržateľnejšej podobe pôvodného úmyslu.

Argumentujeme preto, že zavedenie akýchsi minimálnych nárokov na adresátov NOZ pre prácu s pojmami by mali napomôcť v rozhodovacej činnosti súdom a zabezpečiť tak rozhodnutia, ktoré sa javia byť viac spravodlivé ako nespravodlivé. Naskytajú sa nám teda dva možné prístupy ako v práve narábať s pojmami. Tieto dva prístupy pre lepšie porozumenie vysvetlíme na konkrétnom príklade. Pokiaľ sa pohybuje v konceptuálnej sústave práva a mienime v texte označiť predmet ako „drevinu“, tak by sme mali operovať s významom, ktorý jej prisudzuje zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, a nie s významom, ktorý „drevine“ prisudzujú napríklad botanici. V tomto prípade dochádza k zavedeniu syntetickej

definície⁵ v záujme precizovať neostrý pojem. K tejto zmene dochádza takpovediac autoritatívne z vôle zákonodarcu. Alternatívne, možno práve naopak, by sa právo malo väčšmi sústrediť na definície konceptuálnych sústav, ktoré tým ktorým pojmom lepšie rozumejú a nie zavádzalo vlastné definície, ktoré môžu byť odlišné od chápania v prirodzenom jazyku. V nasledujúcej časti rozoberieme rozhodnutia NSS SR, ktoré demonštrujú dôležitosť jazykového výkladu, čo prepojíme s našimi poznatkami o logickej interpretácii a pokúsime sa navrhnúť možné zlepšenia pre všeobecnú časť pripravovanej všeobecnej časti Občianskeho zákonníka.

2 JAZYKOVÝ VÝKLAD A JUDIKATÚRA

Celkovo zhrnieme tri rozhodnutia v dvoch disciplinárnych veciach. V oboch prípadoch ide o disciplinárne konanie, ktoré je vedené voči dvom rôznym súdnym exekútorom. Hoci disciplinárne obvinení exekútori boli obvinení z viacerých skutkov, my sa budeme venovať tým, ktoré sú pre nás a jazykový výklad relevantné.

Ako prvé spracujeme rozhodnutie so sp. zn. 31D/20/2022 z 31.1.2023. Súdny exekútor sa mal dopustiť disciplinárneho previnenia tým, že vydal exekučný príkaz na vykonanie exekúcie prikázaním inej peňažnej pohľadávky povinného voči jeho dlžníkovi, aj napriek tomu, že súd ešte v tomto čase právoplatne nerozhodol o návrhu povinného na zastavenie exekúcie. Druhý, v podstate identický je skutok, ktorého sa mal dopustiť tým, že vydal exekučný príkaz na vykonanie exekúcie prikázaním pohľadávky z účtu povinného v banke. Porušené mali byť ustanovenia § 96 ods. 1 (účet v banke) a § 107 ods. 1 (prikázanie inej pohľadávky) zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov (ďalej len „EP“).

Problém, pre ktorý spor v týchto bodoch vznikol, spočíva v zmene zákona, ku ktorej došlo novelou EP č. 2/2017 Z. z. „Kým v konaní v exekučnom konaní v znení do 31.03.2017 bolo podmienkou doručenia rozhodnutia o návrhu na zastavenie exekúcie právoplatnosť rozhodnutia, v exekučnom konaní začatom po 01.04.2017 sa doručuje rozhodnutie o návrhu na zastavenie exekúcie súdnemu exekútorovi bez ohľadu na právoplatnosť.“⁶ Hoci došlo k tejto zásadnej zmene v doručovaní súdnemu exekútorovi, znenia § 96 ods. 1 a § 107 ods. 1 EP zostali nezmenené. V tomto bode môžeme uvažovať nad účelom týchto ustanovení. Pred spomínanou novelou bol právny stav taký, že predmetné ustanovenia chránili povinného tým spôsobom, že exekútor smel postihovať majetok povinného až od momentu, kedy márne uplynula lehota na podanie návrhu na zastavenie exekúcie, alebo po tom, keď bolo súdnemu exekútorovi doručené právoplatné rozhodnutie súdu, ktorým sa takýto návrh zamietol. Majetok povinného bol teda postihnutý až vtedy, keď došlo k vyčerpaniu riadnych opravných prostriedkov povinného – nebolo možné napríklad podať sťažnosť voči zamietavému rozhodnutiu.

Súd sa však priklonil k jazykovému výkladu namiesto teleologického. Dal za pravdu disciplinárne obvinenému exekútorovi a potvrdil, že súdny exekútor smel postihovať majetok povinného od momentu doručenia zatiaľ neprávoplatného rozhodnutia. Samozrejme môžeme argumentovať, že išlo o disciplinárnu vec, v ktorej nemožno trestať súdneho exekútora za skutok, ku ktorému došlo v dôsledku udržateľnej jazykovej interpretácie ustanovenia právnej normy. Uvedené súdne rozhodnutie pripomína veľmi dôležitú vec. Pokiaľ súdy v rámci svojej voľnej úvahy môžu uprednostniť jednu z výkladových metód, pretože ju považujú za udržateľnejšiu ako ostatné, tak so zreteľom na prvú časť príspevku tvrdíme, že subjekty práva musia byť o to obozretné pri narábaní s prirodzeným jazykom a jeho výrazmi. V doktríne

⁵ BIELIK, Lukáš; HALAS, Juraj; HANZEL, Igor; KOSTEREC, Miloš; MARKO, Vladimír et al. *Slovník metodologických pojmov*. V Bratislave: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016.

⁶ Rozsudok NSS SR, sp. zn. 31D/20/2022, s. 11

nenachádzame zhodu o hierarchii výkladových metód, a preto sa nemožno spoliehať na to, že súd niektorý z nich uprednostní pre iným.

V druhom prípade máme dve rozhodnutia. Z obsahovej stránky je relevantné rozhodnutie v prvom stupni, ktorého správnosť bola potvrdená v odvolacom konaní. Prvostupňové rozhodnutie nesie sp. zn. 32D/21/2022 a bolo vydané dňa 21.4.2023. Druhostupňové rozhodnutie možno dohľadať pod sp. zn. 42Do/4/2023 z 17.10.2024. Rozhodnutie v odvolacom konaní nebudeme ďalej rozoberať, pretože iba potvrdzuje rozhodnutie v prvom stupni, ale pre úplnosť sme považovali za nevyhnutné ho spomenúť, aby sme nezakladali argumentáciu na zrušenom súdnom rozhodnutí.

Hlavným predmetom tohto sporu bol problémový výklad ustanovení zákona č. 233/2019 Z. z. o ukončení niektorých exekučných konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZOUNEK“). Disciplinárne obvinený súdny exekútor sa mal dopustiť niekoľkých skutkov, ku ktorým došlo nevydaním upovedomenia o zastavení starej exekúcie. Disciplinárne obvinený namietal, že hoci skutočne išlo o starú exekúciu v zmysle ZOUNEK, tak exekúciu nezastavil z dôvodu výnimky uvedenej v § 2 ods. 2 písm. f) ZOUNEK. Disciplinárne obvinený skutočne prijal dostatočné peňažné plnenie, ktoré spojil s predmetnou exekúciou na základe správne uvedeného variabilného symbolu. Dôvod, pre ktorý žalobca namietal nesprávny postup, spočíval v tom, že peňažné plnenie prišlo na účet súdneho exekútora od tretej strany, a to len vo výške približne 20 EUR, čo považoval žalobca za čisto účelové, aby nedošlo k zastaveniu starej exekúcie.

Pre vyriešenie predmetného sporu musel súd určiť, akým spôsobom je potrebné vykladať pojem „dosiahnutý výťažok“. V prvej argumentačnej línii žalobca hľadá účel ZOUNEK, čím uprednostňuje teleologický výklad. Účelom zákona okrem iného malo byť ukončenie starých exekúcií, v ktorých figurujú nemajetní povinní. Preto žalobca nepovažoval plnenie tretej strany za „dosiahnutý výťažok“. Plnenie tretej strany, hoci so správnym variabilným symbolom, nepreukazuje nijakým spôsobom, že povinný v exekúcií disponuje majetkom, ktorým možno uspokojiť nároky oprávneného. Disciplinárne obvinený argumentuje opačne - jazykovým výkladom. Tvrdí, že mu zákon neukladá povinnosť skúmať prijaté plnenia na účet, pokiaľ je správne priradený variabilný symbol. Pojem „dosiahnutý výťažok“ vníma širšie, a síce ako akékoľvek plnenie, ktoré možno podradiť ku konkrétnej exekúcií. Súd sa zaoberal udržateľnosťou tejto alternatívnej interpretácie. V závere vyslovil, že „podradenie platby od tretej strany pod pojem „dosiahnutý výťažok“ nie je interpretáciou ani nepochopiteľnou ani neobhájiteľnou z pohľadu práva, ktorá interpretácia by porušovala jednoznačné znenie Exekučného poriadku alebo ZOUNEK alebo by nerešpektovala ustálenú rozhodovaciu prax alebo kasačnú viazanosť.“⁷

Opätovne teda sledujeme uprednostnenie jazykového výkladu pred teleologickým, pretože alternatívna interpretácia disciplinárne obvineného súdneho exekútora bola dostatočne „udržateľná“. V záverečnej časti sa pokúsime uvažovať nad spôsobom, ako vnieť minimálne nároky na narábanie s prirodzeným jazykom v právnych úkonoch pri zachovaní filozofie širokej autonómie vôle subjektov.

ZÁVER

Z pohľadu systematickej právnej metodológie sa natíska otázka, či súčasné smerovanie judikatury Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky nemôže v konečnom dôsledku ovplyvniť samotnú podobu rekodifikácie súkromného práva. Je preto namieste uvažovať, či návrh všeobecnej časti Občianskeho zákonníka nepotrebuje explicitnejšie metodologické usmernenie — napríklad vo forme výkladovej klauzuly, ktorá by súdom a ostatným adresátom

⁷ Rozsudok NSS SR, sp. zn. 32D/21/2022, s. 19

právných noriem pomohla rozlišovať medzi významovou istotou a významovou neurčitosťou jazykového prejavu, ako aj medzi jednotlivými stupňami nejasnosti právneho textu.

Logicko-sémantická teória upozorňuje na riziká, ktoré prináša subjektívne porozumenie jazykovým výrazom. V právnej praxi sa táto skutočnosť prejavuje najmä pri výklade právnych úkonov, kde sa subjekt snaží „priradiť“ vlastný význam výrazu, ktorý však môže byť v právnom kontexte chápaný inak. V dôsledku toho je právna istota ohrozená nielen kvôli formulácii právnej normy samotnej, ale aj kvôli rozdielnej úrovni jazykovej a pojmovej kompetencie adresátov. Zavedenie systematických výkladových pravidiel alebo odporúčaní (napr. formou oficiálnych metodických pokynov k zmluvnej praxi) by preto mohlo byť v rámci rekodifikačného procesu vhodným doplnkom.

V širšom zmysle sa diskusia dotýka aj základného napätia medzi dvoma prístupmi k právu: medzi formalizmom, ktorý zdôrazňuje istotu a predvídateľnosť normatívnych textov, a právnym realizmom, ktorý upozorňuje na to, že žiadny právny text nie je „sebainterpretujúci“ a že jazykové prejavy v práve sú nevyhnutne zasadené do sociálneho a pragmatického kontextu. Návrh všeobecnej časti Občianskeho zákonníka by mohol byť príležitosťou tento vzťah novým spôsobom vyvážiť – tak, aby bol rešpektovaný význam slova, ale zároveň aby bola zachovaná otvorenosť voči spravodlivosti v konkrétnom prípade.

Takto vedená diskusia má nielen normatívny význam pre ďalšiu úpravu zmluvného práva, ale aj vzdelávací potenciál pre právnikov, ktorí sa čoraz častejšie stretávajú s potrebou detailného porozumenia právnemu textu, a to nielen z hľadiska gramatického, ale aj sémantického, logického a pragmatického.

POUŽITÁ LITERATÚRA

GAHÉR, F. Logika pre každého. 4. dopl. vyd., Bratislava: Iris, 2013. ISBN 978-80-89256-88-4.

SAVIGNY, C. F. Vorlesungen über juristische Methodologie 1802 – 1842. Mazzacane, A. (ed.). 2. vyd., Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2004. ISBN 978-3465033349, 316 s.

GAHÉR, F. Interpretácia v práve I. Filozofia. 2015, roč. 70, č. 8, s. 647-658. ISSN 2585-7061.

GAHÉR, F. Interpretácia v práve II. Filozofia. 2015, roč. 70, č. 10, s. 789-799. ISSN 2585-7061.

GAHÉR, F., MRVA, M., ŠTEVČEK, M., TURČAN, M. Otvorená textúra pojmov a pravidiel - voda na mlyn pre subjektivizmus v aplikovanej sémantike? Filozofia. 2020, roč. 75, č. 4, s. 309-323.

BIELIK, L., HALAS, J., HANZEL, I., KOSTEREC, M., MARKO, V. et al. Slovník metodologických pojmov. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2016. ISBN 978-80-223-4276-6.

Vyhlasujem, že nástroje umelej inteligencie som použil v súlade s príslušnými právnymi predpismi, akademickými právami a slobodami, etickými a morálnymi zásadami za súčasného dodržania akademickej integrity a že ich k používaniu došlo v súvislosti s formálnou úpravou textu.

**VYBRANÉ TEORETICKO-PRÁVNE ASPEKTY VYDRŽANIA VLASTNÍCKEHO
PRÁVA K NEHNUTEĽNOSTIAM
V KONTEXTE SÚDNEJ JUDIKATÚRY**

**SELECTED THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF ACQUISITIVE
PRESCRIPTION OF OWNERSHIP RIGHTS TO REAL ESTATE IN THE CONTEXT
OF JUDICIAL CASE LAW**

JUDr. Kristína Rošková

doktorandský študijný program Občianske právo

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Katedra občianskeho práva

kristina.roskova@student.upjs.sk

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá inštitútom vydržania ako jedným zo zákonných spôsobov originárneho nadobudnutia vlastníctva k veci. Úvodná časť príspevku je zameraná na priblíženie teoreticko-právnych východísk a podstaty inštitútu vydržania vo svetle hmotnoprávnej úpravy zakotvenej v *ustanovení § 134 Občianskeho zákonníka*, a z neho vyplývajúcich zákonných podmienok vydržania. Následne je pozornosť venovaná relatívne nedávnym zásadným procesnoprávnym legislatívnym zmenám a formujúcej sa súdnej praxi v konaniach o potvrdení vydržania. Osobitná pozornosť je venovaná problematike vydržania vlastníctva k časti nehnuteľnosti – pozemku, a to najmä z pohľadu bohatej judikatúry slovenských a českých súdnych autorít, ktorá významne ovplyvňuje aplikačnú prax. Príspevok ďalej poukazuje na rozpory v interpretačných prístupoch najvyšších súdnych inšancií pri výklade pojmu dobromyseľnosť a oprávnenosť držby v prípadoch absencie písomného právneho titulu. V závere sa pozornosť sústreďuje na zjednocujúce stanovisko Veľkého senátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ako vyvrcholenie tohto diskurzu, ktoré má potenciál významne ovplyvniť ďalší vývoj rozhodovacej praxe v danej oblasti.

Kľúčové slová: vydržanie, vlastnícke právo, nehnuteľnosti, právny titul, dobromyseľnosť, judikatúra, aplikačná prax

Abstract: The article examines the institute of acquisitive prescription as one of the statutory methods of original acquisition of ownership rights to property. The introductory section focuses on the theoretical and legal foundations of acquisitive prescription in the light of substantive legal regulation enshrined in Section 134 of the Civil Code, including the statutory arising requirements. Subsequently, attention is given to relatively recent fundamental procedural legislative changes and the evolving judicial practice in proceedings for the confirmation of acquisitive prescription. Special focus is placed on the issue of acquiring ownership of a part of real estate —specifically land—from the perspective of the extensive case law of Slovak and Czech judicial authorities, which significantly influences application practice. The article further highlights discrepancies in the interpretative approaches of the supreme judicial authorities regarding the concepts of good faith and rightful possession in cases of the absence of a written legal title. In conclusion, the article concentrates on the unifying opinion of the Grand Chamber of the Supreme Court of the Slovak Republic as the culmination of this judicial discourse, which has the potential to significantly influence the future development of practice in this area.

Keywords: acquisitive prescription, ownership, real property, legal title, good faith, case law, legal practice

ÚVOD

Inštitút vydržania zastáva v právnom prostredí Slovenskej republiky významné miesto. Vo svetle *ustanovenia § 132 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v z.n.p.* (ďalej aj len „*Občiansky zákonník*“) je vydržanie možné označiť ako zákonný spôsob nadobudnutia vlastníctva na základe tzv. *inej skutočnosti ustanovenej zákonom*.¹

Z pohľadu právnej teórie, ktorá má pre aplikačnú prax zásadný význam, je možné jednotlivé spôsoby nadobudnutia vlastníctva zakotvené v predmetnom zákonnom ustanovení rozlišovať ako *originárne*² a *derivatívne*³. Význam tejto diferenciácie spočíva v celom rade právnych dôsledkov ovplyvňujúcich právnu istotu, stabilitu vlastníckych vzťahov v nich vystupujúcich subjektov. Pri originárnom nadobudnutí vlastníctva k veci získava nový vlastník vec nezávisle od právnych vzťahov predchádzajúcich vlastníkov bez potreby preukazovania nepretržitého reťazca tomu predchádzajúcich vlastníckych vzťahov. Nadobúdanie vlastníckeho práva derivatívnym spôsobom, t.j. prevodom alebo prechodom, sa riadi uznávanou zásadou rímskeho práva „*nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet*“⁴. Nadobúdateľ získava, resp. odvodzuje svoje vlastníctvo titulom právneho vzťahu s predchádzajúcim vlastníkom, pričom vlastníctvo môže nadobudnúť len vtedy, ak jeho právny predchodca skutočne vlastníckym právom disponoval. V právnej teórii a súdnej praxi je pomerne jednoznačne ustálené, že základnou funkciou právneho inštitútu vydržania je „*umožniť nadobudnutie vlastníctva držiteľovi, ktorý vec dlhodobo ovláda v dobrej viere, že je jej vlastníkom, pričom táto dobrá viera (dobromyseľnosť) je podľa platnej úpravy daná „so zreteľom na všetky okolnosti“. Opakom ovládania veci držiteľom je nečinnosť vlastníka. Vydržanie tak hojí najmä vady alebo nedostatok nadobúdacieho titulu.*“⁵ Vychádzajúc z poskytnutej definície, pri vydržaní možno hovoriť ako o originárnom spôsobe nadobúdania vlastníctva v dôsledku kvalifikovanej držby veci počas zákonom stanovenej doby. Vydržanie slúži na právne potvrdenie reálneho stavu držby veci kvalifikovaným – zákonom stanoveným spôsobom.

Vo svetle *ustanovenia § 134 Občianskeho zákonníka* možno kategorizovať podmienky vydržania nasledovne: (i) *spôsobilý subjekt vydržania*, (ii) *spôsobilý predmet držby (res habilis)*, (iii) *dobromyseľnosť vydržateľa (fides)*, (iv) *nerušená / pokojná držba po zákonom stanovenej dobe*, (v) *uplynutie vydržacej doby* – v prípade nehnuteľností 10 rokov a hnutel'ných vecí 3 roky - s možnosťou započítania doby, v ktorej mal vec v oprávnenej držbe aj právny predchodca do *vydržacej doby* v zmysle § 134 ods. 3 *Občianskeho zákonníka*.

To čo je možné považovať za kvalifikované je hlboko ovplyvňované názormi súdnych autorít, ktoré dlhoročne formujú inštitút vydržania vo vzťahu ku všetkým jeho parciálnym aspektom. Tento príspevok sa venuje analýze čiastkovej problematiky inštitútu vydržania, konkrétne otázke oprávnenosti držby časti nehnuteľnosti – parcely, vrátane prípustnosti vydržania vlastníctva k nehnuteľnosti bez existencie platného právneho titulu (písomnej scudzovacej zmluvy). Cieľom je zhodnotiť výzvy a praktické aspekty vydržania predovšetkým

¹ Zákonodarca v *ustanovení § 132 ods. 1 Občianskeho zákonníka* poskytol demonštratívny výpočet právnych skutočností, na základe ktorých môžu subjekty nadobúdať vlastníctvo k veci.

² Príkladmi originárneho nadobudnutia vlastníctva sú: vydržanie, vytvorenie novej veci, spracovanie cudzej veci, nadobudnutie zo zákona, nález, privlastnenie, ulovenie voľne žijúcej zveri alebo rýb, oddelenie prírastku veci, pozemkové úpravy.

³ Derivatne možno nadobudnúť vlastníctvo jeho prevodom alebo prechodom.

⁴ „Nikto nemôže previesť na iného viac práv, ako sám má.“

⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 01.03.2011, sp. zn. 5Cdo 30/2010.

vo svetle relatívne nedávnych zásadných procesnoprávných zmien a neustále vyvíjajúcej sa súdnej judikatúry.

1 PROCESNO-PRÁVNA STRÁNKA NADOBUDNUTIA VLASTNÍCTVA VYDRŽANÍM

Ako bolo uvedené v úvodnej časti tohto príspevku, inštitút vydržania zastáva dôležité miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky dlhodobo. Napriek tomu nebol vyňatý z vplyvu početných legislatívnych zmien, vrátane obdobia úplného vypustenia v rokoch 1951 až 1964. Z časového hľadiska právna teória rozlišuje celkovo 5 období vývoja inštitútu vydržania, čo oprávnené právnú vedu vedie k označeniu tohto inštitútu za tzv. „*historický právny inštitút*“.⁶ Naposledy podliehal inštitút vydržania významným legislatívnym zmenám v roku 2021, keď zákonodarcu zaviedol súdne rozhodovanie o potvrdení vydržania. Do daného času bol aplikačný proces nadobudnutia vlastníctva titulom vydržania zverený do rúk notárov, ktorí osvedčovali tzv. vyhlásenie vydržania vlastníckeho práva k nehnuteľnosti alebo práva zodpovedajúceho vecnému bremenu v notárskej zápisnici. Podmienky vydania notárskej zápisnice o osvedčení tejto právne významnej skutočnosti podľa *ustanovenia § 56 ods. 1 zákona č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v z.n.p.* boli zakotvené v nadväzujúcom *ustanovení § 63* tohto právneho predpisu. Z pohľadu právnej teórie, a koniec koncov aj z pohľadu samotného zákonodarcu, sa jednalo o pomerne jednoduchý formálny proces spočívajúci v (i) uskutočnení vyhlásenia samotného navrhovateľa o splnení podmienok vydržania, ktorého prílohu tvorili (ii) vyjadrenia posledných známych subjektov oprávnených na správu alebo nakladanie s nehnuteľnosťami podľa osobitných predpisov, a obce.

S účinnosťou od 01. mája 2021 došlo k zásadnému zásahu do procesnoprávnej stránky tohto právneho inštitútu. Zákonom č. 68/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, bolo do tohto procesnoprávneho kódexu zavedené celkom nové mimosporové konanie o potvrdení vydržania vlastníckeho práva. Týmto krokom došlo k presunu oprávnenia potvrdiť vydržanie z notárov na súdne orgány všeobecnej sústavy súdnictva. V zmysle dôvodovej správy k novele daného zákona, jedným z dôvodov prijatia tejto zmeny bola reakcia zákonodarcu na v praxi často vyskytujúce sa prípady špekulatívneho využitia tohto právneho inštitútu prevodom vlastníctva k nehnuteľnostiam bez vedomosti skutočných majiteľov. Tomuto fenoménu mala zabrániť ingerencia súdnej moci do procesu vydržania, vrátane obligatórnej povinnosti zverejnenia konania o potvrdení vydržania vo forme tzv. vyzývacieho uznesenia. Objektívna formalizácia tohto procesu bude mať podľa autora za následok zníženie celkového počtu prípadov nadobudnutia vlastníctva titulom vydržania z dôvodu nutnosti podrobiť sa súdnemu konaniu trvajúcemu minimálne po dobu šiestich mesiacov.

Konanie o potvrdení vydržania je zložené z viacerých špecifických etáp, ktoré odlišujú toto konanie od klasického sporového konania, to nad rámec aplikácie osobitých princípov mimosporového konania. Ako také je možné ho označiť za výlučne návrhové konanie. Miestne príslušným súdom je súd, v obvode ktorého je nehnuteľnosť, ktorej sa konanie týka. Špecifikom tohto konania je aj samotné účastníctvo, ktoré zákonodarcu vymedzil v *ustanovení 359c zákona č. 161/2015 Civilný mimosporový poriadok v z.n.p. (ďalej aj len „CMP“)*⁷. Návrh o potvrdenie

⁶ Právna veda rozlišuje obdobia vývoja inštitútu vydržania do 31. decembra 1950, od 1. januára 1951 do 31. marca 1964, od 1. apríla 1964 do 31. marca 1983, od 1. apríla 1983 do 31. decembra 1991, od 1. januára 1992 doteraz.

⁷ Účastníkmi konania o potvrdení vydržania sú: i. navrhovateľ, teda ten, kto o sebe tvrdí, že vydržaním nadobudol vlastnícke právo k nehnuteľnosti alebo právo zodpovedajúce vecnému bremenu. ii. ten, kto má v čase začatia konania o potvrdení vydržania zapísané na liste vlastníctva vlastnícke právo k nehnuteľnosti alebo vecné právo k

vydržania musí obligatórne smerovať voči všetkým subjektom označeným ako vlastníci na príslušnom liste vlastníctva bez ohľadu na ich prípadnú početnosť, ako to je v prípade vlastníctva pozemkov často bežné. Obligatórny účastníkom konania je ďalej správca lesného pozemku a Slovenský pozemkový fond. Tieto subjekty môžu v konaní zaujať pasívny prístup v prípade, ak podaným návrhom nie je majetok v ich správe dotknutý a ich postavenie v konaní relevantné. Predpoklad pasivity týchto účastníkov konania však navrhovateľa neoslobodzuje od ich riadneho označenia v návrhu.

Úlohou súdu pojednávajúceho o podanom návrhu je posúdiť splnenie všetkých parciálnych zákonných podmienok vydržania. V prípade potreby je oprávnený vykonať vo veci vlastné šetrenie. Povinnosť náležitého objasnenia skutkového stavu veci však v prvom rade zaťažuje navrhovateľa, ktorý v návrhu musí okrem všeobecných náležitostí podania jednoznačne vymedziť, na základe ktorých skutočností má za to, že podmienky vydržania splnil. Výsledkom prvej fázy konania o potvrdenie vydržania je vydanie tzv. vyzývacieho uznesenia obsahujúceho výzvu súdu na uplatnenie námietok voči podanému návrhu v zákonom stanovenej lehote, doručenom príslušným subjektom podľa *ustanovenia § 359g CMP* a zverejnenom v Obchodnom vestníku a na úradnej tabuli príslušnej obce.

V súlade so zámerom zákonodarcu o rozšírenie publicity tohto konania má súd povinnosť doručiť vyzývacie uznesenie všetkým účastníkom konania ako potenciálne dotknutým subjektom. Tu sa im naskytá priestor na zaujatie stanoviska k podanému návrhu, a teda k otázke, či navrhovateľ podľa ich názoru spĺňa podmienky vydržania. Účastníkom konania sa v zmysle schváleného pozmeňujúceho návrhu stane aj osoba, ktorá po vydaní vyzývacieho uznesenia podá námietky. Cieľom tejto právnej úpravy je umožniť dotknutým subjektom účinne chrániť svoje práva k nehnuteľnosti a skrz podané námietky ovplyvniť rozhodovací proces súdu o merite veci. Ak súd bude považovať podané námietky za odôvodnené, návrh na potvrdenie vydržania zamietne. V opačnom prípade vydá uznesenie, ktorým potvrdí, že navrhovateľ právo k nehnuteľnosti vydržal. Právoplatné súdne rozhodnutie o potvrdení vydržania je záväzné pre každého (*erga omnes*), a ako také je podkladom na zápis navrhovateľa do katastra nehnuteľností na pozíciu vlastníka. Právoplatné potvrdenie vydržania súdom nebráni iným osobám, aby sa domáhali ochrany svojho práva k nehnuteľnosti žalobou v sporovom konaní. Ak sa daná osoba cíti byť výsledkom konania dotknutá, môže sa domáhať svojho vecného práva k nehnuteľnosti na súde v prípade, ak preukáže existenciu skutočností, ktoré bez vlastnej viny nemohla uplatniť námietkami v pôvodnom konaní.⁸

Od účinnosti tejto novely uplynul už nejaký čas, a teda v tomto štádiu už je možné pozorovať pomalú, ale istú tvorbu súdnej praxe súdov všeobecnej sústavy súdnictva. Za zaujímavý autor považuje právny názor a postoj Krajského súdu v Košiciach, ktorý svojim nedávnym uznesením so sp. zn. 2Co/13/2025 zo dňa 30.01.2025 potvrdil rozhodnutie súdu prvej inštancie o zamietnutí návrhu postupom podľa *ustanovenia § 359e CMP*, t. j. ešte pred vydaním vyzývacieho uznesenia. Odvolací súd na nesúhlasnú argumentáciu navrhovateľa prezentovanú v podanom odvolaní reagoval konštatáciou, že navrhovateľ v konaní pred súdom prvej inštancie neuniesol svoje dôkazné bremeno, keď v podanom návrhu jednoznačne a hodnoverne neosvedčil nadobudnutie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam vydržaním. Odvolací súd v tomto smere poukázal na to, že požiadavka osvedčiť dôvodnosť uplatneného nároku je vzhľadom na novú zákonnú dikciu svojou povahou blízka právnej úprave neodkladných a zabezpečovacích opatrení obsiahnutej v *ustanoveniach § 324 a nasl. CSP*. Podľa názoru súdu, pojem „osvedčenie“ je odbornou literatúrou i súdnou praxou vymedzený ako procesný postup súdu, ktorý na základe dostupných dôkazných prostriedkov zisťuje len

nehnuteľnosti, ktorej sa konanie o potvrdení vydržania týka, iii. správca lesného pozemku, iv. Slovenský pozemkový fond.

⁸ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Nové pravidlá pre vydržanie pozemku sú účinné zo dňa 01.05.2021, Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/aktuality/?eid=3347>

najvýznamnejšie skutočnosti, prostredníctvom ktorých sa mu daný nárok vzhľadom na všetky okolnosti prejednávanej veci javí ako nanajvýš pravdepodobný. Miera dokazovania je v týchto prípadoch zúžená len na level osvedčovania, bez uplatnenia štandardných princípov formalizovaného procesného dokazovania.⁹ Odvolací súd v nadväznosti na to zdôraznil, že aplikácia postupu podľa *ustanovenia § 359e CMP* spočívajúca v aktivite súdu pri overovaní správnosti tvrdení navrhovateľa je oprávnením súdu, nie jeho povinnosťou. Táto nemá bez všetkého nahrádzať procesnú aktivitu a procesnú zodpovednosť navrhovateľa. Subjektom vedúcim dokazovanie je súd. Voľba procesného postupu má spočívať výlučne na jeho úvahe v závislosti od osobitostí konkrétneho prípadu. Za poskytnutia tu stručne uvedenej argumentácie odvolací súd považoval namietané pochybenie súdu prvej inštancie, keď tento nepristúpil k výzve navrhovateľov na doplnenie podania za účelom rozhodnutia vo veci, za zákonné a spravodlivé.

Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojej judikatúre zdôrazňuje, že aj v konaniach o vydanie neodkladného alebo zabezpečovacieho opatrenia je nevyhnutné rešpektovať základné právo na súdnu ochranu a spravodlivé súdne konanie. Rozhodnutie súdu musí byť založené na zákonomnom podklade, vydané príslušným orgánom a primerane odôvodnené, aby sa predišlo svojvôli¹⁰. Vzhľadom na zreteľné začlenenie konania o potvrdení vydržania medzi mimosporové konania, nie je podľa nášho názoru možné opomenúť, že na jednu stranu misky váh sa touto myšlienkovou líniou odvolacieho súdu dostala nutnosť aplikácie tzv. vyšetrovacieho princípu a potreba zistenia skutočného stavu veci, a na druhú možnosť vlastnej iniciatívy alebo pasivity súdu. Vo svetle uvádzaného názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky má autor za to, že súd musí v týchto typoch konaní starostlivo zvážiť využitie tohto zákonom priznaného oprávnenia tak, aby tým nedošlo k zásahu do práva subjektov na spravodlivé súdne konanie, a aby sa postup súdu nejavil ako arbitrárny a svojvoľný.

2 VYDRŽANIE ČASTI POZEMKU – DOBROMYSEĽNOSŤ DRŽITEĽA Z POHĽADU SÚDNEJ JUDIKATÚRY

Predmetom vydržania sú všetky veci s výnimkou tých, ktoré nemôžu byť predmetom vlastníctva, alebo vecí, ktoré môžu byť len vo vlastníctve štátu alebo zákonom určených právnických osôb (§ 125)¹¹. S ohľadom na bohatú judikatúru slovenských aj českých súdnych autorít, spôsobilým predmetom vydržania môže byť aj len časť nehnuteľnosti – pozemku ako časť parcely.¹² V praxi môže takáto situácia nastať v prípade, keď sa nadobúdateľ uchopí držby časti parcely, ktorá netvorila predmet prevodu vlastníckeho práva k nehnuteľnosti. Otázka znie, za akých okolností môže byť držiteľ považovaný za dobromyseľného v tom, že mu táto časť pozemku patrí a je jej vlastníkom, a čo všetko možno zahrnúť pod pojem „s ohľadom na všetky okolnosti.“

Dobrá viera a dobromyseľnosť vydržateľa (*fides*) predstavuje jeden zo zákonných podmienok vydržania vlastníctva k veci. Tieto parciálne časti podliehajú náležitému posúdeniu zo strany súdu pojednávajúceho o potvrdení vydržania, ktorý pri hodnotení opodstatnenosti podaného návrhu musí prihliadať na všetky okolnosti, za ktorých bola držba uchopená. Úlohou

⁹ Súd v tomto smere poukázal na komentárovú spisu autorov: Števček, M., Ficová, S., Baricová, J. Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*, Praha : C.H.Beck, 2016 str. 1106.

¹⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 07.03.2014 sp. zn. IV. ÚS 136/2014.

¹¹ Pozri ustanovenie § 134 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

¹² Príkladom: Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 17.11.1999, sp. zn. 22Cdo/837/98, R 40/2000 podľa ktorého: „Pri posudzovaní otázky, či boli v danom prípade splnené podmienky oprávnenej držby vedúce k vydržaniu, nemožno vychádzať len zo skutočností, že stav vzniknutý v dôsledku uchopenia držby nebol v súlade s údajmi uvedenými v pozemkovej knihe, príp. v inej verejnej knihe, ktorých sa držiteľ nepresvedčil. Je potrebné vziať do úvahy všetky okolnosti, za ktorých bola uchopená držba.“

súdu je posúdiť, či omyl, ku ktorému v čase uchopenia držby došlo, možno považovať za omyl ospravedlniteľný, alebo túto vadu nemožno ako omyl akceptovať.¹³

Otázka dobromyseľnosti držiteľa pri vydržaní časti parcely tvorí predmet posudzovania zo strany súdnych orgánov dlhodobo. Vďaka tejto súdnej činnosti je dnes možné rozlišovať viacero parciálnych uhlov, na základe ktorých možno zhodnotiť oprávnenosť danej držby. Súd by prihliadať najmä na (i) *plochu/výmeru kúpeného a skutočne držaného pozemku*, (ii) *tvár a umiestnenie pozemku v teréne*, to (iii) *či bol tento pozemok ohraničený plotom*, (iv) *kto mal k pozemku prístup*, (v) *správanie sa vlastníkov susediaceho pozemku*. Dobrá viera sa vo všeobecnosti musí vzťahovať na všetky súvisiace právne skutočnosti. Súdne názory sa však po nezanedbateľne dlhé obdobie rozchádzali v názoroch, či medzi tieto právne skutočnosti patrí aj (vi) *existencia platnej zmluvy o prevode nehnuteľností*. Vzhľadom na dôležitosť tejto problematiky na aplikačnú prax je analýze tohto „parciálneho uhlu“ venovaná nasledovná podkapitola tohto príspevku.

Prvou z relevantných okolností pre posúdenie dobromyseľnosti držiteľa je **pomer plochy kúpeného a skutočne držaného pozemku**. Pri posudzovaní pomeru nadobudnutej a skutočne držanej plochy pozemkov je potrebné vychádzať nie z parcelnej výmery nadobudnutého pozemku, ale z celkovej výmery pozemku, ktorý tvorí prirodzený funkčný celok.¹⁴ Súdne orgány vo viacerých prípadoch považovali dobromyseľnosť držiteľa za danú pri rozdieloch medzi nadobudnutou výmerou nehnuteľnosti a skutočne držanou výmerou až do 50%, pričom za určitých osobitých okolností považovali za prípustný aj rozdiel nad 50%.¹⁵ To aký bude konkrétny rozdiel medzi skutočne užívanou plochou pozemku a výmerou parcely špecifikovanej v nadobúdacom právnom titule bude vyplývať z geometrického plánu ako relevantnej prílohy návrhu na potvrdenie vydržania.

Ďalším relevantným kritériom je **tvár sporného pozemku a jeho umiestnenie v teréne**, a teda posúdenie otázky, či sa rozloženie sporného pozemku v teréne nevyznačuje takým tvarom, ktorý by mohol byť zo strany držiteľa spôsobilý vyvolať pochybnosti. Bežným príkladom je prípad vydržania vlastníctva tzv. „*priploteného pozemku*“ tvoriaceho jednotný celok s predmetom kúpy. Vylúčený tiež nie je prípad vymedzenia spornej časti pozemku prírodnými hranicami, napríklad riekou.¹⁶ Cieľom je tiež posúdenie skutočnosti, či u nadobúdateľa nemohli byť ani pri zachovaní odbornej starostlivosti vzbudené pochybnosti, na základe ktorých by bolo od neho nutné očakávať vyvinutie vlastnej investigatívnej činnosti spočívajúcej v kontrole zamerania hraníc pozemku.¹⁷

Nadväzujúc na uvedené, ako ďalšie relevantné kritérium pre posúdenie dobromyseľnosti držiteľa časti parcely je možné považovať **otázku ohraničenia nehnuteľnosti ako funkčného celku**. To či držiteľ užíval pozemok, ktorý bol oplotený právnym predchodcom, alebo spornú časť parcely oplotil sám je možné považovať za relevantnú okolnosť. Najvyšší súd Českej republiky v tomto smere explicitne uviedol, že dobromyseľnosť držiteľa je daná predovšetkým v situácii, keď oplotenie nebolo vybudované aktuálnym držiteľom, ale právnym predchodcom nadobúdateľa, ktorý pozemok v takto

¹³ Príkladmo: Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 21.09.2005, sp. zn. 22Cdo/1703/2005.

¹⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 03.01.2008, sp. zn. 22Cdo/220/2007

¹⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 07.02.2005, sp. zn. 22Cdo/442/2004

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 30.04.2008, sp. zn. 22Cdo/806/2006: „*Předpokladem vzniku držby k části cizího pozemku sousedící s pozemkem nabytým do vlastnictví je určité reálné vymezení této části podle přírodou či člověkem vytvořených trvalých útvarů, např. jejím „připlocením“ k nabytému pozemku. „Obdobně může být takovým trvalým útvarem i kamenný taras část pozemku „připlocujícího“ k pozemku sousednímu.“*

¹⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 22.05.2002, sp. zn. 22Cdo/2211/2000: „*Samotná skutečnost, že držitel nenechal vytýčit hranice ním držaných pozemků a nezistil tak, že drží i část pozemku, kterého vlastníkem nie je, nevyklučuje jeho poctivú držbu.“*

oplotenom rozsahu nerušene užíval.¹⁸ Ak právny predchodca aktuálneho držiteľa podľa jeho vedomostí nehnuteľnosť až do momentu prevodu nerušene užíval, uvedené mohlo na jeho strane vyvolať dôvodné presvedčenie, že kúpnu zmluvou nadobúda vlastnícke právo k celému oplotenému pozemku.

Za relevantnú je možné považovať aj **otázku prístupu k takto ohraničenému pozemku**, a teda, či by bolo možné pozemok užívať bez rušenia vlastníctva držiteľa – príkladmo – vstupu na jeho pozemok nepochybne nadobudnutý titulom scudzovacej zmluvy. Pre plynutie vydržacej doby platí zásada, že táto doba musí byť nepretržitá a pokojná, za relevantnú okolnosť je preto nutné považovať **správanie sa vlastníkov spornej časti pozemku počas vydržacej doby**. V zmysle *ustanovenia § 112 OZ*, vydržacia doba prestáva oprávnenému držiteľovi plynúť vtedy, ak oprávnená osoba uplatní svoje právo kvalifikovaným spôsobom. Za taký súdna prax považuje návrh na začatie civilného sporového konania. Samotné ústne alebo písomné oznámenie spochybňujúce oprávnenú držbu bez preukázania opodstatnenosti daných tvrdení nepostačuje. V zmysle staršieho rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky však platí, že držiteľ sa nebude považovať za oprávneného v prípade, ak vlastník veci mu vážnym prejavom vôle oznámi, že vec mu nepatrí a uvedie na to pádne a reálne dôvody. V danom prípade sa však jedná o prípad dlhodobej korešpondencie výsledkom, ktorej bolo mimosúdne usporiadanie vzájomných vzťahov.¹⁹ Právnym dôsledkom straty dobrej viery je pretrhnutie plynutia vydržacej doby a v prípade odpadnutia dôvodu – začatie plynutia novej vydržacej doby. Naopak, samotné začatie súdneho konania vo veci vlastníckeho práva nemá za následok pretrhnutie vydržacej doby, ale len jej prerušenie počas trvania sporu.

Podstata inštitútu držby a vydržania je automaticky spätá s existenciou omylu na strane držiteľa o tom, že mu daná vec patrí. Oprávnená držba tento omyl držiteľa konzumuje. Z vyššie uvedeného textu možno vyvodiť záver, že subjektívny pocit držiteľa, že mu niečo patrí, pretože vec dlhodobo užíva a nikto o ňu nejaví priamy záujem, nie je pre nadobudnutie vlastníctva vydržaním postačujúci. Dobromyseľnosť držiteľa predstavuje komplexnú otázku, ktorej kladné zodpovedanie nie je závislé na vnútornom presvedčení držiteľa, ale na objektívnych okolnostiach špecifických pre každý jednotlivý prípad. Tieto okolnosti musia jednotne nasvedčovať záveru, že držiteľ počas plynutia vydržacej doby nemal dôvod pri zachovaní bežnej opatrnosti pochybovať o právnej súladnosti svojho konania. Skutkové okolnosti prípadu musia toto omylné konanie držiteľa ospravedlňovať, nakoľko vo svojej podstate zasahuje do práva iného subjektu.

Môže byť však držiteľ považovaný za dobromyseľného aj v prípade, ak sa chopí držby nehnuteľnosti pri absencii písomnej scudzovacej zmluvy? Dobrá viera držiteľa sa vo všeobecnosti musí vzťahovať na všetky súvisiace právne skutočnosti, vrátane (vi) **právneho titulu, na základe ktorého mal držiteľ vlastníctvo k nehnuteľnosti nadobudnúť**. Týmto sa dostávame k druhej časti tohto príspevku, a to je problematika nadobudnutia vlastníckeho práva k nehnuteľnosti pri absencii kvalifikovaného právneho titulu.

3 PRÍPUSTNOSŤ VYDRŽANIA VLASTNÍCTVA K NEHNUTEĽNOSTI NA ZÁKLADE ÚSTNEJ ZMLUVY: FORMA VS. POCTIVOSŤ

3.1 Diskrepancia v argumentačnej línii najvyšších súdnych autorít

Ako bolo naznačené v úvodných kapitolách tohto príspevku, inštitút vydržania počas dlhých rokov svojej existencie podliehal viacerým významným legislatívnym zmenám. Na pôde judikatúry najvyšších súdnych autorít je však v posledných rokoch možné badať podstatný vývoj aj v interpretácii tohto právneho inštitútu. Až donedávna sa judikatúra vrcholových

¹⁸ Obdobne: Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 31.05.2005, sp. zn. 22Cdo/1240/2004.

¹⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 07.05.2002, sp. zn. 22Cdo/1843/2000.

súdnych orgánov, Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a Ústavného súdu Slovenskej republiky, rozchádzala v názoroch, či držiteľ môže byť považovaný za dobromyseľného v prípade neexistencie platnej (písomnej) scudzovacej zmluvy ako všeobecne známej zákonnej podmienky pre prevod vlastníctva k nehnuteľnosti.

Pôvodne Najvyšší súd Slovenskej republiky zastával k tejto otázke kladné stanovisko s tým, že držbu na základe ústnej kúpnej zmluvy možno za určitých okolností považovať za oprávnenú. Najvyšší súd Slovenskej republiky sa však vo svojej relatívne nedávnej rozhodovacej praxi začal prikláňať k názoru, že dobrá viera oprávneného držiteľa musí byť daná vo vzťahu k všetkým okolnostiam prípadu, vrátane právneho titulu, na základe ktorého malo držiteľovi vzniknúť vlastnícke právo.

Pre aplikačnú prax možno považovať za smerodajné dva judikáty, a to judikát R 73/2015²⁰ a judikát R 74/2015.²¹ V týchto Najvyšší súd Slovenskej republiky zaujal stanovisko, v zmysle ktorého absenciu platného právneho dôvodu možno *a priori* považovať za okolnosť vylučujúcu vydržanie. V prvom judikáte Najvyšší súd Slovenskej republiky ustálil názor o vylúčení oprávnenosti držby v prípade, „*ak zmluva o prevode nehnuteľností nebola ako právny titul registrovaná štátnym notárstvom.*“ V neskôr uvedenom judikáte Najvyšší súd Slovenskej republiky v obdobnej myšlienkovvej línii prezentoval názor, že za „*oprávneného držiteľa nemôže byť považovaný ten, kto svoju držbu zakladá titulom zmluvy o prevode nehnuteľností, ktorá nebola uzatvorená v písomnej forme.*“ Týmito výrokmi súd pristúpil k reštriktívnemu výkladu *ustanovení § 129 ods. 1 a 130 ods. 1 Občianskeho zákonníka*. Právne podmienky prevodu vlastníctva k nehnuteľnosti považoval za okolnosti, ktoré majú patriť do všeobecného povedomia každého dospelého človeka. Žiaden dospelý človek si z objektívneho hľadiska nemôže myslieť, že nehnuteľnosť možno previesť na iného len titulom ústneho dojednania a bez akejkoľvek účasti na to explicitne zriadených úradov.

Nakoľko inštitút vydržania je podľa Najvyššieho súdu Slovenskej republiky bezvýnimočne spätý s prvopočiatočnou vadnosťou držby veci, súd zdôraznil nutnosť rozlišovania omylu, ktorý možno považovať za ospravedlniteľný, a omyl, ktorý akceptovať nemožno. Za neospravedlniteľný omyl považoval právny omyl spočívajúci v neznalosti alebo v neúplnej znalosti všeobecne záväzných právnych predpisov a z toho vyplývajúceho nesprávneho posúdenia právnych dôsledkov právnych skutočností. Poukázal pritom na všeobecne známu a uznávanú zásadu *ignorantia iuris non excusat* (neznalosť zákona neospravedľuje), vyplývajúcu zo samej podstaty práva.²² Právo má patriť subjektom, ktorí sú bdeli v ochrane a vo včasnom a riadnom uplatňovaní svojich práv a právom chránených záujmov, teda len pozorným, ostražitým, opatrným, starostlivým. Subjektívne presvedčenie držiteľa o oprávnenosti jeho držby pri absencii platného právneho titulu nepostačuje na nadobudnutie vlastníckeho práva vydržaním, a to ani pri existencii objektívnych okolností, ktoré by ho oprávnenosti jeho konania utvrdzovali. Podmienkou vydržania tak má byť bezvýnimočné uzatvorenie zmluvy s osobou, ktorá síce nebola oprávnená na prevod, avšak na základe tejto zmluvy sa môže držiteľ domnievať, že mu držba veci patrí. Najvyšší súd Slovenskej republiky v tomto smere uprednostnil formálnu interpretáciu právnych noriem, zdôrazňujúc, že dotknuté subjekty nemôžu byť úplne oslobodené od všeobecne známej a kultúrne akceptovanej zákonnej požiadavky písomnej formy právneho úkonu pri prevode vlastníctva k nehnuteľnostiam, a na to nadväzujúceho katastrálneho konania. Práve tieto sprísnené zákonné podmienky majú motivovať účastníkov právnych vzťahov, aby dbali na správnosť zápisu vecných práv k nehnuteľnostiam, a v prípade vzniku rozporného stavu, svoje práva bránili v súlade s príslušným legislatívnym procesom.

²⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 27.10.2010, sp. zn. 4Cdo/283/2009, R 73/2015.

²¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 27.01.2015 sp. zn. 4Cdo/361/2012, R 74/2015.

²² R 73/2015.

K analyzovanej problematike zaujal relevantné stanovisko Ústavný súd Slovenskej republiky²³ v náleze zo dňa 14.11.2018 so sp. zn. II. ÚS 484/2015. Ústavný súd Slovenskej republiky označil vyššie prezentovaný výklad *ustanovenia § 134 Občianskeho zákonníka* za ústavne nekonformný najmä z dôvodu, že tento sa prieči samotnému účelu a podstate inštitútu vydržania. Ako bolo uvedené v úvode príspevku, zákonnou intenciou právnej úpravy vydržania je zosúladiť dlhodobý faktický stav nepretržitej držby oprávneným držiteľom, ktorý je počas stanovenej doby objektívne presvedčený o svojom domnelom vlastníckom práve, s právnym stavom vlastníctva. V popredí tak stojí potreba skúmania všetkých relevantných skutkových okolností, z ktorých možno vyvodit' záver o tom, že držiteľ mohol byť objektívne presvedčený o tom, že držanú vec nadobudol poctivým spôsobom. Na rozdiel od Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, Ústavný súd Slovenskej republiky uviedol, že otázku splnenia zákonných podmienok nadobudnutia vlastníctva nemožno bez všetkého považovať za rozhodujúcu. Dôraz je potrebné klásť na súladnosť konania držiteľa predovšetkým skrz prizmu dobrých mravov. V kontexte analyzovanej situácie je pre konštatovanie poctivosti nadobudnutia vlastníctva k veci nutné považovať celkové správanie sa držiteľa. Najmä to, že „držiteľ za držanú vec zaplatil dohodnutú sumu, prípadne poskytol iné dohodnuté plnenie alebo preukázateľne išlo o dar ako bezodplatné plnenie a nie sú prítomné signály zneužitia inštitútu vydržania, napr. nedôveryhodné dokumenty či svedectvá.“²⁴

Ústavný súd Slovenskej republiky pri formulovaní svojho názoru prihliadol na skoršie rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, napríklad R 44/96, či rozhodnutie so sp. zn. 4Cdo/287/2006, vrátane rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky so sp. zn. 22 Cdo 984/2006. V súlade s tam uvedenými právnymi názormi konštatoval, že oprávnenosť držby nie je podmienená existenciou platného právneho dôvodu, ale táto sa môže zakladať aj na domnelom právnom dôvode (*titulus putativus*). Pri posudzovaní oprávnenosti držby je nevyhnutné zohľadniť všetky okolnosti svedčiacie o dobromyseľnosti držiteľa, t. j. o jeho presvedčení, že mu takýto právny titul patrí. Ako relevantný argument v prospech tohto výkladu Ústavný súd Slovenskej republiky poukázal na základný rozdiel medzi ochranou vlastníctva a ochranou držby. Pri vydržaní nehnuteľnosti, na rozdiel od preukazovania vlastníctva, nie je potrebné, aby nadobúdateľ preukazoval platný právny dôvod nadobudnutia, ale postačuje preukázanie okolností svedčiacich o poctivosti tohto nadobudnutia. Ústavný súd Slovenskej republiky sa tak nestotožnil s názorom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, že medzi podmienky oprávnenej držby, konkrétne dobromyseľnosti držiteľa, je nutné zaradiť aj povinnosť dodržať právny titul potrebný pre nadobudnutie vlastníckeho práva.

3.2 Inštitút titulárnej držby v právnom poriadku Českej republiky

Je možné sa len domnievať, akú úlohu zohrávalo vo vývoji rozhodovacej praxi Najvyššieho súdu Slovenskej republiky prijatie nového základného hmotnoprávneho kódexu v Českej republike. Prijatím Občianskeho zákonníka č. 89/2012 Sb. (ďalej aj len „*Český občiansky zákonník*“) došlo k neopomenuteľnej úprave hmotnoprávnych podmienok vydržania oproti pôvodnej právnej úprave zakotvenej v zákone č. 40/1964 Sb. Táto okrem iného spočívala v explicitnom zavedení tzv. titulárnej držby (*titulus putativus*). Podľa *ustanovenia § 1090 ods. 1 Českého občianskeho zákonníka* sa má držba zakladať na právnom dôvode, ktorý je potrebný pre vznik vlastníckeho práva.²⁵ Predmetné ustanovenie nadväzuje na všeobecnú právnu úpravu

²³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14.11.2018, sp. zn. II. ÚS 484/2015, publikovaný v Zbierke nálezov a uznesení ÚSSR pod č. 48/2018.

²⁴ *Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 12.08.2021, sp. zn. 5Cdo/210/2019.*

²⁵ Podľa ustanovenia § 1090 ods. 1 Českého občianskeho zákonníka: „*K vydržení se vyžaduje pravost držby a aby se držba zakládala na právním důvodu, který by postačil ke vzniku vlastnického práva, pokud by náleželo převodci nebo kdyby bylo zřízeno oprávněnou osobou.*“

držby zakotvenú v ustanovení § 991 Českého občianskeho zákonníka, podľa ktorého držbu možno považovať za riadnu ak sa zakladá na platnom právnom dôvode, pričom držiteľ sa ujíma držby z vôle svojho právneho predchodcu.²⁶ Rozdiel oproti predchádzajúcej právnej úprave je tak jednoznačný, keďže pôvodné ustanovenie rozlišovalo len diferenciaciu držby na *oprávnenú* a *neoprávnenú*. Pozornosť bola obdobne ako v právnom prostredí Slovenskej republiky kladená na posudzovanie oprávnenosti držby vo svetle poctivosti konania držiteľa ako celku, pripúšťajúcu vydržanie aj v prípade existencie len domnelého (putatívneho) právneho titulu. V právnom prostredí Českej republiky takúto držbu už nemožno považovať za riadnu, a teda spôsobilú na nadobudnutie vlastníctva vydržaním. V ústredí je tak existencia platnej scudzovacej zmluvy obsahujúcej všetky zákonné náležitosti s jedinou prípustnou vadou, ktorá môže brániť priamemu prevodu vlastníckeho práva, a to neoprávnenosť prevodcu na prevod.²⁷ Osobitosťou je inštitút mimoriadneho vydržania upravený v ustanovení § 1095 Českého občianskeho zákonníka umožňujúci vydržanie vlastníctva bez preukázania právneho dôvodu zakladajúceho jeho držbu po uplynutí dvojnásobne dlhšej vydržacej doby, t. j. pri hnutelných veciach 6 rokov, pri nehnuteľnostiach 20 rokov.²⁸

3.3 Zjednotenie judikatúry Veľkým senátom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

Veľký senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sa vo svojom zjednocujúcom stanovisku zo dňa 13. mája 2024, sp. zn. 1VCdo/1/2024 zaoberal otázkou, či možno považovať osobu za dobromyseľnú v presvedčení o svojom vlastníckom práve k nehnuteľnosti aj v prípade, že nemá písomný nadobúdaci titul (písomnú zmluvu). V rámci tohto rozhodnutia Veľký senát analyzoval predchádzajúce rozdielne právne názory reprezentované už spomínanými judikátmi R 73/2015 a R 74/2015. Rozhodnutie Veľkého senátu podľa autora predstavuje žiadaný prínos pre aplikačnú prax, nakoľko poskytuje jednoznačné usmernenie nie len pre súdne orgány, ale aj pre jednotlivcov ako adresátov právnych noriem.

Pri interpretácii príslušných hmotnoprávných ustanovení Veľký senát Najvyššieho súdu zdôraznil historické aspekty držby a podstatu inštitútu vydržania. Upozornil, že držba je tradične chápaná ako stav, pri ktorom osoba vykonáva faktickú moc nad vecou s úmyslom mať ju pre seba. Cieľom inštitútu vydržania je zosúladiť tento dlhodobý faktický stav oprávnenej a nepretržitej držby so stavom vlastníckym. Oprávnenosť držby nemožno podľa názoru Veľkého senátu vnímať striktne vo svetle právnej úpravy nadobudnutia vlastníctva k nehnuteľnosti, ale prioritne s ohľadom na základný význam pojmu „dobromyseľný“ v bežnej „ľudskej“ reči. Nakoľko tento pojem nie je legislatívne vymedzený, je podľa názoru Veľkého senátu nevyhnutné oprieť sa o interpretáciu ponúkanú v Slovníku slovenského jazyka, a teda zohľadniť význam tohto pojmu def. ako „dobrosrdečný, dobrácky“ alebo syn. „statočný, poctivý, čestný“. V ústredí súdnej činnosti by malo byť skúmanie poctivosti konania držiteľa s ohľadom na všetky okolnosti, za ktorých bola držba veci uchopená. Predmetom posudzovania by nemala byť prioritne otázka, či konanie držiteľa možno považovať za súladné s objektívnym právom, ale to, či držiteľ mohol byť objektívne presvedčený o oprávnenosti svojho konania. Dôvodom je fakt, že inštitúty držby a vydržania sú už vo svojej podstate späté s existenciou omylu na strane držiteľa o poctivosti jeho konania smerujúceho k nadobudnutiu držby. Za prípad oprávnenej držby možno považovať situáciu, keď držiteľ je poctivý a čestný o tom (i)

²⁶ Podľa ustanovenia § 991 Českého občianskeho zákonníka: „Držba rádná, pokud se zakládá na platném právním důvodu. Kdo se ujme držby bezprostředně, aniž ruší cizí držbu, nebo kdo se ujme držby z vůle předchozího držitele nebo na základě výroku orgánu veřejné moci, je řádným držitelem.“

²⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 24.02.2000, sp. zn. 22 Cdo 417/98.

²⁸ Podľa ustanovenia § 1095 Českého občianskeho zákonníka: „Uplyne-li doba dvojnásobně dlouhá, než jaké by bylo jinak zapotřebí, vydrží držitel vlastnické právo, i když neprokáže právní důvod, na kterém se jeho držba zakládá. To neplatí, pokud se mu prokáže nepoctivý úmysl.“

že mu vec patrí, že (ii) je jej vlastníkom, a že ňou (iii) nezasahuje do práva iného v rozpore s dobrými mravmi, a teda nejde o *zlomyseľné* správanie sa držiteľ'a so *želaním robiť inému zle* ako opozitá pojmu *dobromyseľný*.

Za dôležité je nutné považovať naplnenie vyslovných zákonných podmienok držby. (Ne)existencia právneho titulu medzi zákonný predpoklad vydržania *de lege lata* nepatrí, to na rozdiel od aktuálne platnej a účinnej právnej úpravy v Českej republike, rozlišujúcej držbu *titulárnu* a držbu *putatívnu* (založenú na domnelom právnom titule). V slovenskom právnom prostredí však v tomto smere nie je možné badať žiadnu legislatívnu zmenu, a naďalej platí diferenciácia držby len ako držby oprávnenej a neoprávnenej. Právny dôvod uchopenia držby veci môže byť len jednou z okolností osvedčujúcich oprávnenosť držby. Neexistencia alebo neplatnosť právneho titulu preto sama o sebe nevyklučuje poctivosť konania konajúceho a jeho *dobromyseľnosť* v tom, že mu vec alebo právo patrí, a teda že vzhľadom na jeho presvedčenie objektívne vzaté koná v dobrej viere.

Veľký senát posúdil právne názory Najvyššieho súdu vyjadrené v judikátoch R 73/2015 a R 74/2015 ako také, ktoré nemajú základ v zmene právnej úpravy, v spoločenskej zmene, či v názoroch právnej vedy, pričom tieto reflektujú skôr českú judikaturu, ktorá sa však zakladá na odlišných intenciách a historických súvislostiach. Odklon od svojej staršej judikatury Veľký senát navyše považoval za nedostatočne odôvodnený, keď tento sa opieral v zásade o jediný argument, a to, že „*[n]eznalosť jasného, zrozumiteľného a nesporného ustanovenia zákona neospravedlňuje - pri zachovaní obvyklej opatrnosti sa totiž predpokladá, že každý sa oboznámi so zákonnou úpravou právneho úkonu, ktorý má v úmysle urobiť*“²⁹. Judikatórnu líniu reprezentovanú rozhodnutiami R 73/2015 a R 74/2015 Veľký senát označil ako neprimerane rigidnú, neodzrkadľujúcu zreteľnú dikciu zákona *de lege lata*, a nerešpektujúcu dlhodobo uznávaný zámer právnej úpravy inštitútu vydržania a ňou sledovaný účel.

Poskytnutá odpoveď Veľkého senátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je však sprevádzaná určitým stupňom nejednoznačnosti. Inštitúcie oslovené Veľkým senátom poskytli rôzne právne analýzy tejto problematiky, pričom dvaja sudcovia Veľkého senátu predložili k predmetnému rozhodnutiu odlišné stanovisko, ktoré sa stotožňuje s neskoršou myšlienkovou líniou judikatury Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Táto rôznorodosť interpretačných prístupov naznačuje, že právna úprava vydržania stále vyvoláva aplikačné a interpretačné nejasnosti, ktoré si podľa autora vyžadujú nielen judikátorne zjednocovanie, ale aj prípadnú legislatívnu intervenciu.

V tejto súvislosti je vhodné poukázať na prístup českého zákonodarcu pri rekodifikácii občianskeho práva. Dôvodová správa k tomuto zákonu zdôrazňuje potrebu presnejšieho vymedzenia inštitútu držby a vydržania, keďže predchádzajúca právna úprava ponechávala viaceré otázky na voľnú interpretáciu, čo mohlo viesť k nejednotnej súdnej a aplikačnej praxi. Nový český občiansky zákonník preto zaviedol podrobnejšiu úpravu, ktorej cieľom bolo posilniť právnu istotu subjektov a ochranu *dobromyseľných* držiteľ'ov, ktorí nadobudli vec na základe domnelého právneho titulu. Podľa dôvodovej správy k občianskemu zákonníku č. 89/2012 Sb. sa diferenciáciou medzi riadnou, poctivou a pravou držbou zabezpečuje, aby osoby, ktoré získali držbu násilím, podvodom alebo iným nečestným spôsobom, nemohli využiť inštitút vydržania na legitimizáciu svojho konania. Týmto spôsobom sa má predchádzať akceptácii konania osôb, ktoré držia vec na základe svojho protiprávneho konania, a zároveň sa chráni právna istota a spravodlivosť v oblasti nadobúdania vlastníckeho práva.²⁹ Podobný prístup by mohol byť inšpiratívny aj pre slovenského zákonodarcu pri zvažovaní zmien v oblasti vydržania, resp. minimálne zohľadnenie tejto argumentácie a jej prípustnosti v slovenskom právnom prostredí. Detailnejšia právna úprava by mohla prispieť k ďalšiemu zjednoteniu súdnej judikatury a zvýšeniu právnej istoty účastníkov právnych vzťahov.

²⁹ Dôvodová správa k zákonu č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník.

Nesúrodosť názorov na pôde judikatúry súdnych autorít so sebou vo všeobecnosti prináša vážne riziká pre právnu istotu, ktorá je jedným zo základných princípov právneho štátu. Ak sú právne názory súdnych autorít nestále a nekonzistentné, adresáti právnych noriem – či už jednotlivci alebo právnické osoby – sú vystavení vážnej právnej neistote pri formovaní vzájomných právnych vzťahov. Tento stav môže mať negatívny dopad na dôveru verejnosti v súdny systém ako taký, to najmä za situácie, ak sa nejednotnosť názorov týka nadobudnutia vlastníctva k tak významnému majetkovému statku, akým sú nehnuteľnosti.

ZÁVER

Cieľom tohto príspevku bolo priblížiť základné teoreticko-právne východiská inštitútu vydržania vo svetle príslušnej hmotnoprávnej a procesnoprávnej úpravy, ako aj relevantných názorov najvyšších súdnych autorít. Na základe vykonanej analýzy možno konštatovať, že inštitút vydržania dlhodobo predstavuje významný a v praxi často využívaný mechanizmus originárneho nadobúdania vlastníckeho práva na základe tzv. inej skutočnosti ustanovenej zákonom. Jeho účelom je harmonizovať faktický stav spočívajúci v dlhodobom a oprávnenom užívaní veci počas zákonom stanovenej doby so stavom právnym. Základné podmienky vydržania, obsiahnuté v ustanovení § 134 Občianskeho zákonníka, možno diferencovať nasledovne: (i) *spôsobilý predmet vydržania*, (ii) *subjekt vydržania*, (iii) *oprávnená držba*, a (iv) *uplynutie vydržacej doby*. Interpretácia týchto podmienok zo strany súdnych orgánov má na aplikačnú prax má zásadný význam, pričom cez túto je možné vnímať aj komplexnosť a hĺbku tejto problematiky.

Za osobitne významné možno považovať procesnoprávne legislatívne zmeny z roku 2021, ktorými bolo do Civilného mimosporového poriadku zvedené nové konanie o potvrdení vydržania. Týmto postupom došlo k vyňatiu oprávnenia potvrdzovať vydržanie z pôsobnosti notárov, a k jeho zvereniu do právomoci súdnych orgánov. Táto legislatívna zmena bola reakciou zákonodarcu na potrebu posilniť ochranu práv subjektov pred možným zneužívaním inštitútu vydržania. Zárukou má byť nielen samotná ingerencia súdu, ale aj zvýšenie transparentnosti a publicity konania prostredníctvom tzv. vyzývacieho uznesenia. V tomto smere je možné sledovať pomalý, ale istý vývoj súdnej praxe, na základe ktorej možno usúdiť, že napriek zaradeniu tohto konania medzi mimosporové, ktoré sú typické vyššou aktivitou súdu, navrhovateľ musí dbať na kvalitu svojho návrhu – a to ako po formálnej, tak aj po obsahovej stránke.

V súdnej praxi možno tiež badať vývin judikatúry týkajúcej sa vydržania časti nehnuteľnosti – konkrétne pozemkov ako časti parcely. Táto judikatúra vytvorila stabilný rámec okolností relevantných pre posúdenie oprávnenosti držby dobromyseľnosti držiteľa. Súdny majú pri hodnotení oprávnenosti držby prihliadať najmä na: (i) rozdiel medzi kúpenou a fakticky držanou výmerou pozemku, (ii) jeho tvar a polohu, (iii) ohraničenie (napr. umelým plotom či prírodným útvarom), (iv) prístup k pozemku, (v) správanie sa susedných vlastníkov a (vi) (ne)existencia platnej zmluvy o prevode nehnuteľnosti. Oprávnenosť držby sa tak posudzuje komplexne, s dôrazom na individuálne okolnosti každého prípadu.

V posledných rokoch však aktuálna právna úprava vyvolala v praxi vážne interpretačné nejasnosti, predovšetkým v súvislosti so zákonnou podmienkou oprávnenosti držby a dobromyseľnosti držiteľa v prípade nadobudnutia vlastníckeho práva k nehnuteľnosti bez platného právneho titulu. V tejto súvislosti nadobudlo zásadný význam zjednocujúce stanovisko Veľkého senátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 13. mája 2024, sp. zn. 1VCdo/1/2024, ktorým bola odmietnutá predchádzajúca formálna výkladová línia ustanovenia § 134 ods. 1 Občianskeho zákonníka, reprezentovaná rozhodnutiami R 73/2015 a R 74/2015. V právnej vete sa uvádza: „Právny titul je len jedným z dôkazov preukazujúcich dobromyseľnosť držiteľa a oprávnenosť držby, preto jeho nedostatok pre účely vydržania sám

o sebe nemôže zapríčiniť neoprávnenosť držby. Rozhodujúcim vždy bude, či držiteľ konal poctivo, teda napr. či za držanú vec zaplatil dohodnutú sumu, prípadne poskytol iné dohodnuté plnenie alebo preukázateľne išlo o dar ako bezodplatné plnenie.“ Tento judikatórny obrat predstavuje návrat k materiálnemu chápaniu oprávnenosti držby a k dôrazu na skutočnú poctivosť konania držiteľa. Reflektuje tak aktuálny stav *de lege lata*, ako aj skoršiu súdnu prax, od ktorej sa Najvyšší súd Slovenskej republiky v uvádzaných judikátoch neopodstatnene a bez dostatočného odôvodnenia odklonil.

Napriek pozitívnemu vývoju judikatúry v tomto smere, právna úprava vydržania zostáva hodnotným predmetom ďalšej odbornej diskusie. To najmä v komparácii s českou právnou úpravou, v ktorej došlo k zavedeniu precizovaného znenia úpravy vydržania doplneného o tzv. titulárnu držbu a inštitút mimoriadneho vydržania. Pripravovaná rekodifikácia Občianskeho zákonníka tak poskytuje vhodnú príležitosť na zhodnotenie aktuálneho právneho stavu (*de lege lata*) a na prípadné doplnenie alebo spresnenie hmotnoprávnych podmienok vydržania. Takýto prístup by prispel k posilneniu právnej istoty subjektov, zvýšeniu predvídateľnosti rozhodovacej praxe a posilneniu dôvery verejnosti v spravodlivosť súdneho systému. Výzvou do budúcnosti ostáva zachovanie rovnováhy medzi ochranou vlastníckeho práva, spravodlivým usporiadaním majetkových vzťahov, a požiadavkou poctivosti a čestnosti subjektov súkromného práva v právnych vzťahoch.

POUŽITÁ LITERATÚRA

FEKETE, I. Občiansky zákonník 1. zväzok (Všeobecná časť). Veľký komentár, 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex. 2019. 900 s.

ČOLLÁK, J. a kol. Procesné právo. Civilné mimosporové konanie a správne súdne konanie. Plzeň: Aleš Čeněk. 2024. 566 s.

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2022. 1752 s.

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilný mimosporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2024. 1240 s.

VOJČÍK, P. a kol. Občianske právo hmotné. 3. vydanie. Plzeň : Aleš Čeněk. 2021. 382 s.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Nové pravidlá pre vydržanie pozemku sú účinné zo dňa 01.05.2021, Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/aktuality/?eid=3347>

HLUŠÁK, M. Vydržanie nehnuteľnosti nadobudnutej na základe ústnej kúpnej zmluvy. In *Súkromné právo*, Ročník 2024. Vydanie 2/2024. Dostupné na: <https://www.legalis.sk/sk/casopis/sukromne-pravo/vydrzanie-nehnutelnosti-nadobudnutej-na-zaklade-ustnej-kupnej-zmluvy.m-4183.html>

VLACH, P. Vydržení dle NOZ. In: *Právní prostor*. Publikované 03.09.2018. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/vydrzeni-dle-noz>

OSOBITNÉ ASPEKTY STRATY VÝHODY SPLÁTOK PRI PEŇAŽNÝCH ZÁVÄZKOCH SPOTREBITEĽOV

SPECIAL ASPECTS OF THE LOSS OF THE BENEFIT OF INSTALMENTS IN CONSUMER MONETARY OBLIGATIONS

JUDr. Dominik Marko

doktorandský študijný program občianske právo
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho a obchodného práva
dominik.marko@outlook.com

Abstrakt: Príspevok sa venuje vybraným teoretickým a praktickým aspektom uplatňovania straty výhody splátok v spotrebiteľských právnych vzťahoch. Východiskom bolo nedostatočné spracovanie vybranej témy v odbornej spisbe a zrejme z toho prameniaca nejednoznačnosť rozhodovacej praxe súdov. Pre náležité pochopenie skúmanej problematiky sa prvá kapitola príspevku venuje skôr základným normatívnym a teoretickým východiskám uplatňovania tohto inštitútu v iných ako spotrebiteľských právnych vzťahoch (vo všeobecnom režime). Následne prostredníctvom komparácie s týmto všeobecným režimom približujeme jednotlivé osobitosti realizácie tohto práva veriteľa vo vzťahu k spotrebiteľom. Osobitne sa obsah článku zameriava na temporálne aspekty výkonu tohto práva a na to nadväzujúcu otázku premlčania nároku veriteľa. Okrem odbornej literatúry pracujeme aj s dostupnou rozhodovacou praxou súdov, ktorej znalosť a porozumenie je kľúčové pre správnu realizáciu daného oprávnenia.

Kľúčové slová: spotrebiteľ, ochrana spotrebiteľa, veriteľ, strata výhody splátok, premlčanie, záväzok, peňažný dlh

Abstract: The main focus points of this article are selected theoretical and practical aspects of applying the loss of payment benefits in consumer legal relations. It was prompted by the insufficient coverage of the selected topic in professional literature and the apparent ambiguity of court decision-making practice resulting from this. To ensure a proper understanding of the issue under examination, the first chapter of the article is devoted to the basic normative and theoretical foundations for the application of this institution in legal relationships other than consumer legal relationships (i.e., under the general regime). Subsequently, through comparison with that general regime, the paper highlights the specific features of a creditor's exercise of this right in relation to consumers. In particular, the article focuses on the temporal aspects of the exercise of this right and the related issue of the limitation period for the creditor's claim. In addition to academic literature, the author also draws on available case law, the knowledge and understanding of which are essential to the proper exercise of this right.

Key words: consumer, consumer protection, creditor, loss of the benefit of instalments, statute of limitations (prescription), obligation, monetary debt

ÚVOD

Právny inštitút straty výhody splátok tvorí kľúčový element záväzkového práva. Platí to aj pre oblasť peňažných dlhov spotrebiteľov, pri ktorých býva štandardne ich splnenie rozdelené do splátok. Nadväzuje na to osobitná normatívna regulácia, ktorá modifikuje

všeobecný režim upravený v § 565 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení účinnom do 31.10.2024 (ďalej len „OZ“).¹ Doposiaľ táto oblasť nebola predmetom rozsiahleho doktrínálneho výskumu. Aj preto sa v rozhodovacej praxi súdov pri vybraných aspektoch vyskytuje absencia náležitej argumentácie prijatých záverov (teda odpoveď na otázku „prečo?“).

Naznačené teoreticko-právne vákuum je motiváciou pre vypracovanie tohto príspevku. Naším cieľom bolo nielen zhrnúť aktuálne poznatky dostupnej odbornej literatúry a judikatúry, ale súčasne ich konfrontovať s vlastnými právnymi názormi. Takto spracovaný príspevok by mal čitateľovi priniesť ucelený prehľad a návod, ako *lege artis* vykonávať právo veriteľa žiadať jednorazové splnenie dlhu pôvodne rozdeleného na splátky v spotrebiteľských vzťahoch.

V prvej kapitole sa zameriavame na stručný náčrt všeobecných východísk skúmaného inštitútu. Vnímame to ako vhodný spôsob na vťahnutie čitateľa do problematiky a tiež nástroj na jej ucelené pochopenie. Vychádzame pritom nielen zo všeobecne akceptovaných záverov, ale poukazujeme aj na nejednoznačné aspekty, ktoré sa nám podarilo identifikovať v doktríne. Tým má daná kapitola presah aj nad jej naznačený propedeutický charakter a vytvára priestor pre ďalšie odborné diskusie.

Druhá kapitola sa už zameriava na konkrétne modifikácie výkonu práva veriteľa podľa § 565 OZ v spotrebiteľských právnych vzťahoch. Konkrétne sa venujeme časovým aspektom realizácie tohto práva (podkapitoly 2.1 a 2.2 – odpovedáme na otázky „odkedy?“ a „dokedy?“) a premlčaniu nárokov veriteľa pri predčasne zosplatených dlhoch (podkapitola 2.3). Ide o tie oblasti, ktoré na základe právnej praxe považujeme za problematické.

¹ Inštitút straty výhody splátok v spotrebiteľských právnych vzťahoch bol s účinnosťou od 1.11.2024 výrazne novelizovaný zákonom č. 254/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov:

Právna úprava platná do 31.10.2024:

Podľa § 53 ods. 9 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“): „*Ak ide o plnenie zo spotrebiteľskej zmluvy, ktoré sa má vykonať v splátkach, môže obchodník uplatniť právo podľa § 565 najskôr po uplynutí troch mesiacov od omeškania so zaplatením splátky a keď súčasne upozornil spotrebiteľa v lehote nie kratšej ako 15 dní na uplatnenie tohto práva.*“.

V súlade s § 565 OZ: „*Ak ide o plnenie v splátkach, môže veriteľ žiadať o zaplatenie celej pohľadávky pre nesplnenie niektorej splátky, len ak to bolo dohodnuté alebo v rozhodnutí určené. Toto právo však môže veriteľ použiť najneskôr do splatnosti najbližšie nasledujúcej splátky.*“.

Právna úprava platná od 1.11.2024:

V zmysle § 53 ods. 9 OZ: „*Ak má spotrebiteľ plniť podľa spotrebiteľskej zmluvy v splátkach, môže obchodník požadovať vrátenie celého plnenia, ak je spotrebiteľ celkom alebo čiastočne v omeškaní aspoň s tromi splátkami a suma splátok, s ktorými je spotrebiteľ v omeškaní, je najmenej vo výške*

a) desiatich percent poskytnutej sumy úveru alebo iného plnenia, na ktorého vrátenie je spotrebiteľ podľa spotrebiteľskej zmluvy povinný, ak je doba trvania spotrebiteľskej zmluvy dohodnutá najviac na tri roky,

b) piatich percent poskytnutej sumy úveru alebo iného plnenia, na ktorého vrátenie je spotrebiteľ podľa spotrebiteľskej zmluvy povinný, ak je doba trvania spotrebiteľskej zmluvy dohodnutá na viac ako tri roky a najviac na desať rokov, alebo

c) dva a pol percenta poskytnutej sumy úveru alebo iného plnenia, na ktorého vrátenie je spotrebiteľ podľa spotrebiteľskej zmluvy povinný, ak je doba trvania spotrebiteľskej zmluvy dohodnutá na viac ako desať rokov.“.

Podľa § 53 ods. 10 OZ: „*Ak sú splnené podmienky podľa odseku 9, obchodník je povinný vo výzve na vrátenie splátok, s ktorými je spotrebiteľ v omeškaní, poskytnúť spotrebiteľovi dodatočnú lehotu na plnenie, ktorá nesmie byť kratšia ako 15 dní od doručenia výzvy. Ak spotrebiteľ neuhradí splátky, s ktorými je v omeškaní, v dodatočnej lehote poskytnutej mu obchodníkom, jej uplynutím sa stáva celé plnenie zo spotrebiteľskej zmluvy splatným; ustanovenie § 565 sa nepoužije. Obchodník je povinný vo výzve na vrátenie splátok, s ktorými je spotrebiteľ v omeškaní, upozorniť spotrebiteľa na následok podľa predchádzajúcej vety a uviesť sumu splátok, s ktorými je spotrebiteľ v omeškaní.*“.

Na účely tohto príspevku budeme vychádzať z právneho stavu platného do 31.10.2024. Tento stav platí pre všetky úkony, ktoré veritelia realizovali do daného momentu.

1 STRUČNÉ PRIBLÍŽENIE VŠEOBECNEJ ÚPRAVY INŠTITÚTU STRATY VÝHODY SPLÁTOK

Splatnosť záväzku je primárne ponechaná na vôli kontrahentov (ak nie je určená priamo právnym predpisom, alebo rozhodnutím orgánu verejnej moci). Lehota na plnenie môže byť určená v prospech veriteľa, dlžníka alebo oboch.

Plnenie dlhu, ktorého rozsah je vopred určený (primárne peňažného), možno rozdeliť na splátky. Splátky môžu mať rôzny čas splatnosti ako aj výšku. Jednotlivé splátky predstavujú *de facto* samostatné záväzky dlžníka, pri ktorých sa individuálne posudzuje omeškanie aj premlčanie. Právna úprava (§ 565 OZ) pripúšťa, aby bola pre taký prípad dojednaná možnosť veriteľa „žiadať o zaplatenie celej pohľadávky pre nesplnenie niektorej splátky“. Následkom výkonu tohto práva je, že splatným sa stáva dlh ako celok. Dlžník tým stráca pôvodnú výhodu vo forme rozdelenia bremena (dlhu) na splátky a je povinný splniť svoj záväzok jednorazovo.

Strata výhody splátok nenastáva priamo zo zákona. Vyžaduje sa aktivita veriteľa, ktorý musí dlžníkovi adresovať oznámenie alebo výzvu na jednorazové plnenie. Z tohto hľadiska je tak nutné dôležité rozlišovať dojednania, ktoré sú formulované nasledovne: „*omeškaním jednej splátky sa stane splatným celý dlh*“.

Oznámenie veriteľa podľa § 565 OZ je adresným úkonom. Jeho právne účinky nastávajú momentom, keď dôjde dlžníkovi (dostane sa do jeho dispozičnej sféry). Adresátovi sa teda musí vytvoriť reálna možnosť oboznámiť sa s obsahom zásielky. Je však bez právneho významu, či túto možnosť využije alebo nie.² Keďže ide o hmotnoprávny úkon nestačí, aby veriteľ výzvu v posledný deň lehoty iba odoslal. Pre účinnosť oznámenia je potrebné, aby sa v posledný deň lehoty ocitla v dispozičnej sfére adresáta. Doktrína pripúšťa, že veriteľ môže svoje právo podľa § 565 OZ vykonať aj podaním žaloby.³ Účinky prejavu vôle nenastávajú doručením žaloby na súd, ale až jej doručením dlžníkovi.⁴

Požadovať úhradu celého dlhu je právom veriteľa a nie jeho povinnosťou, čo platí aj pre oblasť spotrebiteľských právnych vzťahov. Pre zamedzenie vzniku právnej neistoty na strane dlžníka je výkon tohto veriteľského oprávnenia v zákone explicitne časovo limitovaný v druhej vete § 565 OZ: „*Toto právo však môže veriteľ použiť najneskôr do splatnosti najbližšie nasledujúcej splátky*“. Ide o dispozitívnu právnu normu, ktorú môže zmluvné strany nahradiť

² Pri doručovaní prejavu vôle osobne neprítomnému dlžníkovi je nutné aplikovať pravidlo uvedené v § 45 ods. 1 OZ: „*Prejav vôle pôsobí voči neprítomnej osobe od okamihu, keď jej dôjde*“. V zmysle ustálenej rozhodovacej praxe to znamená, že právne účinky prejavu vôle nastávajú momentom dôjdenia prejavu vôle do dispozičnej sféry adresáta (uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.1.2011 sp. zn. 5 Cdo 129/2010 a rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 15.12.2020 sp. zn. 5 Cdo 36/2020)

³ ELIÁŠ, K. a kol.: *Občiansky zákoník. Veľký akademický komentár*. 2. svazek (§ 488 – 880). Praha : Linde Praha, 2008, s. 2476, KRAJČO, J.: *Občiansky zákoník pre prax (komentár)*. *Judikatura NS SR, NS ČR, ESD, ESLP*. II. zväzok (§ 136 - § 587). Bratislava : EUROUNION, 2015, s. 2476, FEKETE, I.: *Občiansky zákoník*. 3. zväzok (*Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť*). *Veľký komentár*. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2015, s. 750, ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákoník II. § 451 – 880. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 2132.

⁴ Zhodne to konštatuje aj odborná literatúra citovaná v predošlej poznámke. Výnimkou je iba právny názor (hoci nie celkom zreteľný), ktorý prezentuje Škárová, M.: „*Splatnosť celej pohľadávky (tzv. ztráta lhůt nebo ztráta výhody splátek) nenastává přímo ze zákona, ale záleží na věřiteli, zda toto právo uplatní, tj. Zda vyzve dlužníka k zaplacení celého zbytku, popř. Podá žalobu na plnění u soudu, nebo /pokud má již vykonatelné rozhodnutí povolující splátky pod ztrátou lhůt) podá návrh na nařízení výkonu rozhodnutí*“. (ŠKÁROVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občiansky zákoník II. § 460 - 880. Komentár*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1500) a Fekete, I.: „*Splatnosť celej pohľadávky (tzv. strata výhody splátok) nenastáva priamo zo zákona, ale záleží na veriteľovi, či toto právo reálne uplatní, teda vyzve dlžníka na zaplatenie celého zvyšku, resp. či podá na súd žalobu na plnenie. (...). Stratu výhody splátok musí veriteľ dlžníkovi oznámiť, príp. i uplatniť na súde podaním žaloby*“. (FEKETE, I.: *Občiansky zákoník*. 3. zväzok (*Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť*). *Veľký komentár*. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2015, s. 748-749).

odlišným dojednaním. V spotrebiteľských záväzkových vzťahoch je takáto alternácia prípustná iba v prospech spotrebiteľa (§ 54 ods. 1 OZ). Ak veriteľ svoje právo nevyužije včas, tak vo vzťahu ku konkrétnej splátke ho stráca. Prirodzene, ak sa dlžník omešká znova, môže veriteľ vyhlásiť predčasnú splatnosť dlhu pre túto ďalšiu splátku.

V odbornej literatúre nie je ustálené, či toto právo zaniká aj vtedy, keď dlžník splní omeškanú splátku dlhu predtým než nastane splatnosť nasledujúcej splátky (kedy právo zaniká *ex lege*) a predtým ako mu je doručený prejav vôle veriteľa podľa § 565 OZ.

Autori, ktorí presadzujú, že právo veriteľa v takom prípade zaniká, argumentujú tým, že: „Ztráta výhody splátek chrání věřitele v případě, že mu dlužník přestane platit a dostane se do prodlení s placením svých závazku. Prodlení je základním předpokladem pro práva žádat splatnost celé pohledávky, pokud dlužník přestává být v prodlení, odpadá tím důvod, pro který je možnost věřitele žádat splatnost celého dluhu stanovena.“⁵ Naopak druhá názorová línia, ktorá sa domnieva, že právo veriteľa trvá až do splatnosti ďalšej splátky bez ohľadu na plnenie dlžníka, zdôrazňuje, že: „Samotné znenie zákona pritom nasvedčuje tomu, že veriteľ môže žiadať zosplatnenie „pre nesplnenie“, teda ako sankciu za omeškanie, a nie iba počas neplnenia alebo počas omeškania. Rovnaký princíp sa uplatní aj v prípade predčasnej úhrady najbližšie nasledujúcej splátky. Dlžník nemôže týmto spôsobom svojvoľne negovať oprávnenie veriteľa a zmať možnosť straty výhody splátok rovnako, ako keby realizoval včasnú úhradu riadnej splátky.“⁶

Z hľadiska načrtnutých doktrínálnych stanovísk sa spornou javí otázka, či právo veriteľa požadovať predčasné splnenie celého dlhu viaže právna úprava skôr na trvanie omeškania s úhradou splátky (a teda po jej dodatočnej úhrade toto právo zaniká), alebo na samotný vznik omeškania (a teda dodatočná úhrada nie je z hľadiska trvania tohto práva relevantná). Obidva prístupy sú legitímne. Podmieňovanie výkonu práva podľa § 565 OZ trvávajúcim omeškaním primárne chráni dlžníka. Naopak, stanovenie jedinej podmienky vo forme vzniku omeškania favorizuje skôr právnu pozíciu veriteľa.

Vo všeobecnosti sa prikláňame skôr k druhej alternatíve, v zmysle ktorej môže veriteľ požadovať zaplatenie celého dlhu akonáhle sa dlžník dostane do omeškania s jednou splátkou, a to bez ohľadu na skutočnosť, či dlžník následne dodatočne splní zameškanú úhradu. Dotknuté právo veriteľa je obmedzené iba tým, že je potrebné ho realizovať do splatnosti ďalšej splátky. Iné dôvody pre zánik tohto práva zákon explicitne nestanovuje. Navyše realizácia práva podľa § 565 OZ je dôsledkom porušenia primárnej povinnosti dlžníka, a to plniť dlh riadne a včas. Ak by v danom prípade mal zákon poskytovať zvýšenú mieru ochrany jednému zo zúčastnených subjektov, mal by to byť zrejme veriteľ.⁷

⁵ FIALA, J., KINDL, M. et. al.: *Občanský zákoník. Komentář. II. díl.* 1. vydání. Praha . Wolters Kluwer ČR. 2009, s. 1057. Obdobne aj: KRAJČO, J.: *Občiansky zákonník pre prax (komentár). Judikatúra NS SR, NS ČR, ESD, ESLP.* II. zväzok (§ 136 - § 587). Bratislava : EUROUNION. 2015, s. 2476.

⁶ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II. § 451 - 880. Komentár.* 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 2133. Obdobne sa k problematike stavia Najvyšší súd ČR, ktorý v uznesení zo dňa 29.7.2014 sp. zn. 21 Cdo 2600/2014 (ktoré bolo publikované v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek NS č. 26/2014 pod C 14005 a rovnako aj Sbírkce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 41/2015): „Účelem institutu ztráty výhody splátek zakotveného v ustanovení § 565 obč. zák. tedy není ochrana věřitele pouze pro případ, že dlužník dohodnutou splátku neuhradí vůbec, ale i pro případ, že dohodnutou splátku neuhradí řádně a včas, tj. v době její splatnosti. Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že je-li dlužník v prodlení s úhradou dohodnuté splátky v den její splatnosti, může věřitel v souladu s ustanovením § 565 věty druhé obč. zák. žádat o zaplacení celé pohledávky (až) do splatnosti nejbližší splátky, aniž by bylo rozhodné, zda dlužník splátku, se kterou byl v prodlení, po její splatnosti uhradil.“

⁷ Okrajovo dodávame, že ak by sme sa aj priklonili k záveru, že dlžník môže zabrániť dodatočným plnením predčasnému zosplatneniu dlhu, tak ak by určil pri tejto úhrade, že predčasne plní ďalšiu splátku dlhu, bol by tým veriteľ viazaný (§ 566 ods. 2 OZ). Znamenalo by to, že ďalej trvá omeškanie s predchádzajúcou splátkou a veriteľ je oprávnený realizovať právo podľa § 565 OZ (a to v rámci oboch naznačených výkladových prístupov).

Pripúšťame však, že tento záver nie je jednoznačný a spochybniť ho možno najmä v intenciách spotrebiteľských právnych vzťahov. V opačnom prípade by zrejme strácalo zmysel osobitné upozornenie veriteľa podľa § 53 ods. 9 OZ, ktoré je obligatórnou podmienkou pre uplatnenie práva podľa § 565 OZ. Ak by oneskorené plnenie spotrebiteľského dlžníka nemalo mať relevanciu, tak by upozornenie bolo iba notifikačným úkonom, ktorý nemôže plniť žiadnu funkciu. Pre spotrebiteľa by nevytváralo príležitosť zamedziť vyhláseniu predčasnej splatnosti dlhu a pre veriteľa by išlo o nadbytočnú administratívu.

Nasvedčujú tomu aj závery odbornej literatúry, ktorá v danej súvislosti uvádza, že: „zákon vymedzuje podmienku omeškania splátky spotrebiteľa, myslí tým omeškanie v poradí prvej splátky za predpokladu, že táto nebude spotrebiteľom uhradená. Vzhľadom na povahu dikcie treba podľa našej mienky odsek 8 vykladať spôsobom, že dodatočné uhradenie omeškanej splátky spotrebiteľom oneskorene konzumuje právo dodávateľa na jednorazové zosplatenie pohľadávky.“⁸.

Citovaný právny názor možno doplniť o úvahu, či stačí, ak spotrebiteľ dodatočne (teda po lehote splatnosti) splní iba prvú z omeškaných splátok, alebo je potrebné, aby uhradil celý omeškaný dlh. Je otázne, či bolo cieľom zákonodarcu vytvoriť stav, v ktorom spotrebiteľ, nachádzajúci sa v omeškaní s úhradou niekoľkých splátok, je schopný úhradou jednej splátky zabrániť veriteľovi vo vyhlásení predčasnej splatnosti záväzku. Znamenalo by to, že napriek trvávajúcemu omeškaniu s úhradou viacerých splátok musí veriteľ opakovane upozorňovať spotrebiteľa na právo zosplatenia dlhu, avšak realizáciu tohto práva je spotrebiteľ spôsobilý zakaždým zmariť úhradou jedinej splátky, hoci sa medzičasom dostáva do omeškania s úhradou ďalších splátok. Výsledkom je vytvorenie cyklu, v ktorom sa síce počet dlžných splátok spotrebiteľa nezníži, no veriteľ nikdy nenadobudne právo požadovať ich úhradu jednorazovo. Za racionálne riešenie tejto paradoxnej situácie považujeme požiadavku, aby bol spotrebiteľ povinný pre zamedzenie výkonu práva veriteľa podľa § 565 OZ uhradiť všetky omeškané splátky záväzku a nie iba prvú z nich (resp. tú jednu z nich, pre ktorú by veriteľ mal vyhlasovať predčasnú splatnosť záväzku).

2 REŽIM STRATY VÝHODY SPLÁTOK PRI PLNENÍ ZO SPOTREBITEĽSKEJ ZMLUVY

S účinnosťou od 1.11.2008 zákonodarca s cieľom zlepšenia právneho postavenia spotrebiteľa doplnil všeobecnú úpravu podľa § 565 OZ novým pravidlom, pôvodne zakomponovaným do § 53 ods. 8 OZ (od 1.7.2011 do 30.10.2024 v § 53 ods. 9 OZ): „Ak ide o plnenie zo spotrebiteľskej zmluvy, ktoré sa má vykonať v splátkach, môže dodávateľ uplatniť právo podľa § 565 najskôr po uplynutí troch mesiacov od omeškania so zaplatením splátky a keď súčasne upozornil spotrebiteľa v lehote nie kratšej ako 15 dní na uplatnenie tohto práva.“. Znenie tejto normatívnej úpravy so od jej prijatia až do 30.10.2024 nezmenilo.

Novelizovaný bod bol schválený ako pozmeňujúci návrh skupiny poslancov Národnej rady SR. V rámci legislatívneho procesu bola predmetom diskusie Výboru Národnej rady SR pre verejnú správu a regionálny rozvoj aj odlišná alternatíva, ktorá podmieňovala právo veriteľa žiadať o splatenie celého dlhu uplynutím šiestich mesiacov od omeškania so zaplatením splátky, alebo omeškaním spotrebiteľa aspoň so šiestimi splátkami.⁹ Napokon bola schválená norma, ktorá skrátila dobu od omeškania na tri mesiace, ale súčasne podmienila výkon tohto práva upozornením na možnosť požadovať okamžité splatenie dlhu, ktoré je veriteľ povinný adresovať spotrebiteľovi.

⁸ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II. § 451 - 880. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 635-636.

⁹ Uznesenie Výboru Národnej rady SR pre verejnú správu a regionálny rozvoj zo dňa 4.9.2008. [online]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=2474> [cit. dňa 29.7.2025]

Z odôvodnenia novelizácie (pozmeňujúceho návrhu poslancov) vyplýva, že jej účelom má byť zabránenie zneužívaniu § 565 OZ v spotrebiteľských právnych vzťahoch a poskytnutie dlhšej lehoty spotrebiteľovi na vysporiadanie jeho záväzku.¹⁰

Otázky, ktoré aktuálne prináša táto osobitná právna úprava vo svetle rozhodovacej praxe súdov, možno zhrnúť nasledovne:

- má veriteľ upozorňovať spotrebiteľa v zmysle § 53 ods. 9 OZ pred uplynutím troch mesiacov od omeškania s úhradou splátky, alebo až po tomto momente,
- do akého momentu môže veriteľ vyhlásiť predčasnú splatnosť spotrebiteľského dlhu, resp. inými slovami platí pravidlo podľa druhej vety § 565 OZ a
- kedy začína plynúť premlčacia lehota k nároku veriteľa pri postupe podľa § 53 ods. 9 OZ v spojení s § 565 OZ.

2.1 Časová relevancia trvania trojmesačného omeškania pri splnení povinnosti veriteľa podľa § 53 ods. 9 OZ

Z textu normatívnej právnej úpravy bez ďalšieho nevyplýva, kedy najskôr môže veriteľ upozorniť veriteľa na možnosť predčasne zosplatiť dlh. Časové ohraničenie zákon stanovuje iba vo vzťahu k opozitnému momentu, t.j. kedy tak môže urobiť najneskôr: „*v lehote nie kratšej ako 15 dní na uplatnenie tohto práva*“.

Podľa prevažnej časti názorov odbornej literatúry, s ktorými sa stotožňujeme, by veriteľ mal upozorniť spotrebiteľa až po uplynutí troch mesiacov od omeškania s úhradou splátky, pre ktorú mieni pristúpiť k vyhláseniu predčasnej splatnosti dlhu.¹¹

Cieľom upozornenia veriteľa podľa § 53 ods. 9 OZ má byť informovanie spotrebiteľa, že sú splnené ostatné podmienky pre realizáciu práva podľa § 565 OZ (omeškanie s úhradou splátky a uplynutie troch mesiacov). Zároveň sa tým má spotrebiteľovi poslednýkrát umožniť tento nepriaznivý následok zvrátiť.

Nejaví sa nám preto ako zmysluplné, aby veriteľ upozorňoval spotrebiteľa na možnosť žiadať úhradu celého dlhu, ak by v tom čase neboli splnené zvyšné podmienky pre výkon tohto práva. Z pohľadu spotrebiteľa by takéto upozornenie mohlo naopak pôsobiť skôr mätúco. Ak by veriteľ zaslal takéto upozornenie už prvý deň omeškania dlžníka s úhradou splátky, tak by na výkon práva musel čakať tri mesiace. V danom čase by tak veriteľ upozorňoval spotrebiteľa na jeho zámer vykonať právo, ktorým ešte nedisponuje a nie je možné vopred určiť, že takýmto právom vôbec disponovať bude (ak by spotrebiteľ splnil zameškaný dlh).

V rámci dlhodobou ustálených záverov právnej doktríny vyznel prekvapivo záver, ktorý prijal Najvyšší súd SR v uznesení zo dňa 29.11.2022 sp. zn. 7Cdo 268/2020: „*Najvyšší súd zastáva názor, že 15-dňová lehota na upozornenie spotrebiteľa by mala byť realizovaná ešte pred uplynutím troch mesiacov od omeškania so zaplatením splátky, vychádzajúc z charakteru upozornenia na možnosť zosplatenia ako vytvorenia príležitosti pre dlžníka ho ešte odvrátiť, navyše pokiaľ uplatneniu tohto práva nebráni, ak spotrebiteľ zaplatí niektorú so skorších*

¹⁰ Skupina poslancov odkazovala na ostatné krajiny v Európskej únii a demonštratívne uviedla, že v Poľsku nastáva splatnosť dlhu po uplynutí dvoch mesiacov, v Nemecku sa vyžaduje uplynutie dvoch mesiacov a v Taliansku šiestich. Inšpiráciou mal byť aj § 506 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov: „*Ak je dlžník v omeškaní s vrátením viac než dvoch splátok alebo jednej splátky po dobu dlhšiu ako tri mesiace, je veriteľ oprávnený od zmluvy odstúpiť a požadovať, aby dlžník vrátil dlžnú sumu s úrokmi.*“ [online]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=2474> [cit. dňa 29.7.2025]

¹¹ KRAJČO, J.: *Občiansky zákonník pre prax (komentár)*. Judikatúra NS SR, NS ČR, ESD, ESLP. II. zväzok (§ 136 - § 587). Bratislava : EUROUNION. 2015, s. 758; FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 1. zväzok (Všeobecná časť)*. Veľký komentár. 3. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2017, s.832; ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck. 2019, s. 636.

splátok. “.¹² Svoj právny názor dovolací súd ani konfrontoval s konštantnými závermi doktríny. Citovaný právny názor dovolacieho súdu nie je celkom ojedinelý. Rovnako zodpovedal otázku súbehu týchto časových úsekov (trojmesačného omeškania a 15-dňovej lehoty) vo svojom príspevku aj Hlušák, M., ktorý konštatoval, že: „*Kým zmyslom trojmesačnej doby je zabezpečiť, že stratou výhody splátok nebudú neprimerane postihované aj krátkodobé omeškania, zmyslom upozornenia a 15-dňovej lehoty je zas predísť tomu, aby bol spotrebiteľ prekvapený žiadosťou dlžníka o splnenie celého dlhu, a to, navyše, bez toho, aby mohol tento stav zvrátiť zaplatením omeškanej splátky. Oba úseky teda sledujú iný cieľ.*“.¹³ Isteže, dalo by sa oponovať, že veriteľ nemá čo dlžníka upozorňovať na uplatnenie práva podľa § 565, keď toto právo ešte nemá, no stačí krátky pohľad na § 466 OBZ a uvidíme, že zákonodarca v tom problém nevidí. “.¹³

Ako presvedčivejší sa nám však naďalej javí skôr prevažujúci výklad, ktorý rezonuje v odbornej literatúre, v zmysle ktorého na seba časové úseky trojmesačného omeškania a lehota 15 dní nadväzujú a neplynú súbežne.

Predmetné rozhodnutie Najvyššieho súdu SR bolo nasledované v rozhodovacej praxi Najvyššieho súdu SR.¹⁴ Aktuálne možno tento právny záver označiť za ustálenú rozhodovaciu prax Najvyššieho súdu SR, čo má význam najmä pre oblasť súdnych sporov a reálneho výkonu tohto práva.

2.2 Dokedy môže veriteľ vyhlásiť predčasnú splatnosť spotrebiteľského dlhu

Na periférii záujmu odbornej literatúry je aj ďalšia otázka spojená so stratou výhody splátok v spotrebiteľských právnych vzťahoch, a to do akého momentu má veriteľ možnosť toto právo zrealizovať. Inými slovami, či aj v spotrebiteľských právnych vzťahoch platí druhá veta § 565 OZ: „*Toto právo však môže veriteľ použiť najneskôr do splatnosti najbližšie nasledujúcej splátky.*“.

V prvom rade považujeme za účelné ozrejmiť, že za relevantnú splátku na účely aplikácie daného pravidla sa má na mysli splátka, ktorá najbližšie nasleduje po tej splátke, pre ktorú je vyhlasovaná predčasná splatnosť.¹⁵

¹² Citované rozhodnutie bolo publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR pod č. R 29/2023 s nasledujúcou právnou vetou: „*Podľa § 103 Občianskeho zákonníka plyní pri strate výhody splátok premlčacia doba celého zvyšného dlhu už od splatnosti splátky, pre nesplnenie ktorej sa stal splatný celý dlh. Inak je tomu ale pri strate výhody splátok v spotrebiteľských vzťahoch, v ktorých podľa § 53 ods. 9 Občianskeho zákonníka (všeobecne) začne premlčacia doba plynúť prvý deň nasledujúci po uplynutí troch mesiacov od omeškania so splnením splátky, pre nesplnenie ktorej sa stal splatným celý dlh.*“ [online]. Dostupné na: <https://www.nsud.sk/zbierka-stanovisk-a-rozhodnuti/> [cit. dňa 29.7.2025].

¹³ HLUŠÁK, M.: *Premĺčanie a niektoré ďalšie aspekty pri strate výhody splátok*. In: *Súkromné právo*, č. 3/2019, s. 113.

¹⁴ Ako príklad možno uviesť: uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 27.6.2024 sp. zn. 5Cdo/106/2023, uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 26.8.2024 sp. zn. 7Cdo/82/2023, uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.8.2024 sp. zn. 9Cdo/87/2023, uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.11.2024 sp. zn. 5Cdo/48/2023 a mnohé iné.

¹⁵ ČEŠKA, Z., KABÁT, J., ONDŘEJ, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl I.* Praha : Panorama, 1987, s. 269, ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460 - 880. Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1500, ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník. Velký akademický komentář.* 2. svazek (§ 488 – 880). Praha : Linde Praha, 2008, s. 2476, FIALA, J., KINDL, M. et. al.: *Občanský zákoník. Komentář. II. díl.* 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1057, FEKETE, I.: *Občanský zákoník. 3. svazok (Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť). Velký komentář.* 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2015, s. 749, HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník V. Záväzkové právo. Obecná časť (§ 1721 – 2054). Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 939, ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V.* 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 418, KRAJČO, J.: *Občanský zákoník pre prax (komentár).* Judikatura NS SR, NS ČR, ESD, ESĽP. II. svazok (§ 136 - § 587). Bratislava : EUROUNION, 2015, s. 2476, ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 451 – 880. Komentář.* 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 2132.

Doktrínálne je tiež takmer jednotne akceptované, že prejav vôle veriteľa požadujúceho jednorazové splatenie dlhu musí dôjsť dlžníkovi najneskôr v deň, ktorý predchádza dňu splatnosti ďalšej splátky. Zaznamenali sme aj právny názor, že tým môže byť aj deň splatnosti nasledujúcej splátky.¹⁶ Tento záver podľa nás nezodpovedá zreteľnému zneniu právnej úpravy. Moment splatnosti ďalšej splátky nastáva o polnoci daného dňa (t.j. na jeho začiatku) a nie až jeho uplynutím. V deň splatnosti nasledujúcej splátky už je dlžník povinný plniť túto ďalšiu splátku. Preto ak má veriteľ realizovať svoje právo do splatnosti najbližšej splátky, môže tak urobiť najneskôr deň, ktorý tomuto okamihu predchádza. Odlišnú modifikáciu prinášajú autori, ktorí vyžadujú, aby veriteľ uplatnil svoje právo s dostatočným predstihom, ktorý umožní dlžníkovi adekvátne zareagovať a prispôbiť svoju platbu novým okolnostiam.¹⁷ V danej súvislosti uvádzajú, že pokiaľ veriteľ požiada dlžníka o jednorazové splnenie dlhu príliš neskoro, nebude možné technicky vykonať zvýšenú platbu. Uvedený argument zdanlivo opomína skutočnosť, že doručením prejavu vôle veriteľa dlžníkovi sa stáva splatným celý zostatok dlhu. Vykonanie nedostatočného plnenia v termíne splatnosti najbližšej splátky je tak z tohto hľadiska irelevantné (dlžník buď splní celý zostatok dlhu, alebo sa ocitne v omeškaní s jeho plnením).

Ak sa vrátíme k východiskovej otázke, môžeme vzhľadom na ustálený prístup doktríny a zreteľné znenie zákona dospieť k záveru, že ak je periodicita splátok dlhu nastavená na kratšie časové úseky ako tri mesiace podľa § 53 ods. 9 OZ, je dodržanie druhej vety § 565 OZ nemožné (pri mesačných splátkach nastane splatnosť najbližšej splátky ešte počas trvania trojmesačného obdobia).

Ako prvé riešenie prichádza do úvahy *en bloc* vylúčenie aplikácie druhej vety § 565 OZ pri strate výhody splátok v spotrebiteľských právnych vzťahoch. K tomu dospel aj Najvyšší súd SR v uznesení zo dňa 30.1.2023 sp. zn. 2 Cdo 18/2022. Aplikoval pravidlo *lex specialis* (§ 53 ods. 9 OZ) *derogat legi generali* (druhá veta § 565 OZ).¹⁸ Takéto riešenie nie je podľa nás správne. Úplné vylúčenie časovej limitácie výkonu práva podľa § 565 OZ v spotrebiteľských vzťahoch by paradoxne zhoršilo postavenie spotrebiteľských dlžníkov v porovnaní s „bežným“ dlžníkom. Takýto výsledok nie je vzhľadom na opakovanú potrebu ochrany spotrebiteľa zrejme žiadaný.

Účelom druhej vety § 565 OZ je stanoviť jednoznačný časový limit pre výkon práva podľa § 565 OZ. Tým sa má odstrániť stav právnej neistoty, v ktorom sa dlžník ocitne po svojom omeškaní, keď môže čakať, či veriteľ využije jeho právo alebo nie (ak akceptujeme záver, že pre výkon tohto oprávnenia je rozhodujúci iba vznik omeškania a nie jeho trvanie).

Pri zachovaní účelu, ktorý daná norma sleduje, sa ako racionálny javí výklad, podľa ktorého sa druhá veta § 565 OZ v spotrebiteľských právnych vzťahoch aplikuje tak, že za „najbližšie nasledujúcu splátku“ možno považovať splátku, ktorá najbližšie nasleduje po uplynutí trojmesačnej doby od omeškania s úhradou.¹⁹

Z hľadiska postavenia veriteľa treba dodať, že ak sa dlžník omešká s úhradou splátky za január 2025 a následne neuhradí ani splátky za ďalšie mesiace, tak aj keby veriteľ nevyhlásil predčasnú splatnosť do splatnosti májovej splátky, ktorá najbližšie nasleduje po uplynutí troch

¹⁶ BÁNYAIOVÁ, A. In: ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V.* 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2014, s. 418.

¹⁷ ŠILHÁN, J. In: HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721 – 2054).* Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 939.

¹⁸ Najvyšší súd SR síce odkazuje na svoje predošlé rozhodnutia (sp. zn. 7 Cdo 268/2020 a 5 Cdo 224/2021), ktoré aj rozsiahlo cituje, ale ani v jednom z nich nebol prijatý taký právny záver, ktorý by viedol k vylúčeniu uplatnenia druhej vety § 565 OZ v spotrebiteľských záväzkových vzťahoch. Rovnako nebolo možné dohľadať ani ďalšie rozhodnutia všeobecných súdov, ktoré by nasledovali právny záver vyslovený v uznesení sp. zn. 2 Cdo 18/2022 vo vzťahu k uplatniteľnosti druhej vety § 565 OZ.

¹⁹ K uvedenému sa prikláňa v citovanom článku aj HLUŠÁK, M.: *Premĺčanie a niektoré ďalšie aspekty pri strate výhody splátok.* In: *Súkromné právo*, č. 3/2019, s. 114.

mesiacov od omeškania (až po aprílovej splátke bude dlžník v omeškaní s úhradou splátky za január viac ako tri mesiace), môže vyhlásiť predčasnú splatnosť dlhu v júni 2025. Urobí tak pre omeškanie so splátkou za február 2025. Nemusí čakať na ďalšie omeškanie dlžníka nasledujúce po uplynutí pôvodných troch mesiacov (v danom prípade na omeškanie pri májovej splátke, po ktorej by mali uplynúť ďalšie tri mesiace). Inými slovami veriteľ v spotrebiteľských vzťahoch „nestráca“ tri mesiace, ktoré bol povinný čakať v zmysle § 53 ods. 9 OZ.

Komplikáciou úspešnej realizácie tohto práva v spotrebiteľských vzťahoch sa javí byť časová tieseň, čo možno ilustrovať na nasledujúcom príklade (nebudeme zohľadňovať prípadné dni pracovného pokoja a sviatky):

Splatnosť mesačných splátok je dojednaná na 15. deň v mesiaci. Dlžník neuhradí splátku splatnú 15.1.2025 (prvý deň omeškania je 16.1.2025). Veriteľ je povinný dlžníka upozorniť v lehote nie kratšej ako 15 dní. Ak by malo toto upozornenie nasledovať po uplynutí troch mesiacov, tak by mal dlžníkovi odoslať upozornenie najskôr dňa 17.4.2025 (tri mesiace a jeden deň od omeškania s úhradou splátky za mesiac január 2025). Od momentu dôjdenia prejavu vôle (teda uloženia zásielky na pošte) musí uplynúť 15 dní. Štandardne sa listové zásielky doručujú dva pracovné dni odo dňa odoslania. Najskôr by sa zásielka doručila adresátovi dňa 19.4.2025 (pričom stačí, ak by bola uložená na pošte). Lehota 15 dní by za týchto okolností uplynula dňa 4.5.2025. Veriteľ by mohol vyhlásiť predčasnú splatnosť najneskôr do 14.5.2024 (splatnosť najbližšie nasledujúcej splátky po uplynutí troch mesiacov). Znova by však musel počítať s tým, že zásielka sa bude doručovať dva pracovné dni a mal by ju odoslať najneskôr 11.5.2024. Za daných okolností má na výkon svojho práva 7 dní namiesto mesiaca, ktorý poskytuje § 565 OZ v iných ako spotrebiteľských právnych vzťahoch.²⁰

2.3 Premlčacia lehota pri strate výhody splátok v spotrebiteľských právnych vzťahoch

Pravidlo počítania premlčacej lehoty pri strate výhody splátok je upravené v druhej vete § 103 OZ: „*Ak sa pre nesplnenie niektorej zo splátok stane zročným celý dlh (§ 565), začne plynúť premlčacia doba odo dňa zročnosti nesplnenej splátky.*“. Odborná literatúra interpretuje túto právnu normu ustálené v tom zmysle, že premlčacia lehota začína plynúť dňom splatnosti tej splátky, pre ktorú sa stal splatným celý dlh.²¹ Stanovenie dodatočných časových úsekov, ktoré majú chrániť spotrebiteľa pri zosplatnení dlhu, relativizuje prípustnosť uplatnenia tohto generálneho pravidla na premlčanie spotrebiteľských záväzkov, v ktorých veriteľ postupuje podľa § 53 ods. 9 OZ.

Na rozdiel od štandardného režimu, ktorý platí pri „bežnej“ strate výhody splátok, totiž veriteľ pri striktnom dodržaní § 103 OZ v spotrebiteľských právnych vzťahoch nedisponuje celým obdobím troch rokov na uplatnenie jeho pohľadávky. Napriek tomu, že nemôže svoje právo ešte uplatniť na súde (nenastalo ešte *actio nata*), tak mu plynie premlčacia lehota. Tým sa popiera aj všeobecné pravidlo upravené v § 101 OZ, podľa ktorého sa právo premlčiava až od momentu, keď sa mohlo vykonať prvý raz.

²⁰ Pripúšťame, že širší priestor by mal veriteľ v prípade, ak by obe lehoty podľa § 53 ods. 9 OZ plynuli súčasne, čo je záver, ktorý presadila súdna prax.

²¹ ČEŠKA, Z., KABÁT, J., ONDŘEJ, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Díl I. Praha : Panorama, 1987, s. 329, ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. svazek (§ 1 – 487). Praha : Linde Praha, 2008, s.428, FIALA, J., KINDL, M. et. al.: *Občanský zákoník. Komentář. I. díl*. 1. vydání. Praha . Wolters Kluwer ČR. 2009, s. 327, FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 1. zväzok (Všeobecná časť). Velký komentár*. 3. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex, 2017, s.889, KRAJČO, J.: *Občiansky zákonník pre prax (komentár). Judikatura NS SR, NS ČR, ESD, ESLP. I. zväzok (§ 1 - § 135c)*. s. 824, ŠTEVČEK, M. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 756. Opozitný právny názor (hoci nie celkom jednoznačne) je prezentovaný v ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMAK, M. a kol. *Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 545.

Naznačenú konklúziu je preto nutné označiť za právny nezmysel, ktorý popiera princíp koherentnosti právneho poriadku a princíp racionálneho zákonodarcu. Takýto výsledok výkladu je potrebné odmietnuť v procese odstraňovania nejasností interpretovanej právnej normy.²² Správny prístup si vyžaduje uplatnenie teleologickej redukcie, ktorá je nástrojom na dotvorenie práva, pri využití ktorého sa na určitú situáciu neaplikuje právna norma napriek tomu, že daná situácia spadá do okruhu jazykového vyjadrenia právnej normy.²³ Ide o výkladovú metódu *contra verba legis*, keď jazykovo nesporný význam ustanovenia právneho predpisu obsahuje viac, ako zodpovedá je účelu a zmyslu.²⁴

Prax všeobecných súdov však spočiatku presadzovala striktné pridržanie sa § 103 OZ.²⁵ Evidentné skrátenie premlčacej lehoty v neprospech veriteľa pri nárokoch zo spotrebiteľských zmlúv súdy ani nepopierali. Považovali ho však za legitímny nástroj zákonodarcu, ktorý môže pre rôzne právne vzťahy voliť odlišné premlčacie lehoty.²⁶

Túto prax prekonal až judikát, ktorý bol publikovaný v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR pod R 29/2023 (uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 29.11.2022 sp. zn. 7 Cdo 268/2020): „Podľa § 103 Občianskeho zákonníka plyní pri strate výhody splátok premlčacia doba celého zvyšného dlhu už od splatnosti splátky, pre nesplnenie ktorej sa stal splatný celý dlh. Inak je tomu ale pri strate výhody splátok v spotrebiteľských vzťahoch, v ktorých podľa § 53 ods. 9 Občianskeho zákonníka (všeobecne) začne premlčacia doba plynúť prvý deň nasledujúci po uplynutí troch mesiacov od omeškania so splnením splátky, pre nesplnenie ktorej sa stal splatným celý dlh.“.

Tento právny záver odôvodnil Najvyšší súd SR najmä neprípustným porušením princípu rovnosti veriteľov podľa rôznych kategórií ich dlžníkov. Vyzdvihol teda vyššie načrtnutý fakt, že veritelia v spotrebiteľských právnych vzťahoch mali skrátenú premlčaciu lehotu. Podotkol tiež, že dôvod na skrátenie premlčacej lehoty v spotrebiteľských vzťahoch nemožno vyvodiť ani z § 53 ods. 9 OZ ani z § 103 OZ.

Okamih začatia plynutia premlčacej lehoty Najvyšší súd SR ustálil k momentu vzniku možnosti veriteľa prvýkrát uplatniť nárok žalobou na súde. Keďže v rozhodnutí konštatoval, že trojmesačná doba a lehota 15 dní plynú súbežne, má byť rozhodujúcim uplynutie trojmesačnej doby, za predpokladu, že v rámci nej veriteľ upozornil spotrebiteľa podľa § 53 ods. 9 OZ.

Krátko po prijatí rozhodnutia sp. zn. 7 Cdo 268/2020 (avšak ešte pred jeho publikáciou) sa na Najvyššom súde SR vyskytol aj názor, podľa ktorého: „aplikácia § 53 ods. 9 Občianskeho zákonníka v spotrebiteľských vzťahoch vylučuje uplatnenie pravidla podľa druhej vety § 103

²² MELZER, F.: *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011 s. 183 – 184.

²³ Na aplikáciu teleologickej redukcie apeluje aj HLUŠÁK, M.: *Premĺčanie a niektoré ďalšie aspekty pri strate výhody splátok*. In: *Súkromné právo*, č. 3/2019, s. 111-112.

²⁴ MELZER, F.: *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 252.

²⁵ Ako príklad možno uviesť rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 17.9.2020 sp. zn. 16Co/183/2019, rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 14.10.2021 sp. zn. 16CoCsp/17/2021, rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 20.11.2019 sp. zn. 19Co/29/2019, rozsudok Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 26.4.2022 sp. zn. 27CoCsp/17/2022, rozsudok Krajského súdu v Nitre zo dňa 8.2.2022 sp. zn. 12CoCsp/25/2021, rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 10.11.2022 sp. zn. 6CoCsp/15/2022 a mnohé iné.

²⁶ Argumentačne sa s tým vysporiadal najmä Krajský súd v Trenčíne v rozsudku zo dňa 20.11.2019 sp. zn. 19Co/29/2019: „Je pravdou, že tým zákonodarcu *de facto* skrátil premlčaciu dobu pre takýto prípad o tri mesiace (keďže prvé tri mesiace omeškania dlžníka so splátkou dodávateľ nemôže ešte zosplatiť dlh, lebo by porušil ustanovenie § 53 ods. 9 Občianskeho zákonníka), avšak premlčacia doba nie je fixný inštitút a je právom zákonodarcu stanoviť pre jednotlivé prípady premlčaciu dobu odlišne (napr. pri právach z prepravy je zákonom stanovená len jednoročná premlčacia doba) za predpokladu, že takto ustanovená premlčacia doba je dostatočná na uplatnenie práv, teda že takýmto stanovením premlčacej doby nedôjde k znemožneniu resp. podstatnému sťaženiu možnosti veriteľa uplatňovať svoje práva. V tomto prípade by podľa názoru odvolacieho súdu bola premlčacia doba v trvaní (*de facto*) dva a trištvrté roka dostatočná na to, aby veriteľ uplatnil svoj nárok na plnenie celého predčasne zosplateného dlhu na súde.“.

Občianskeho zákonníka. Ak ide o plnenie zo spotrebiteľskej zmluvy, ktoré sa má vykonať v splátkach, pri premlčaní práva dodávateľa na zaplatenie celej pohľadávky pri strate výhody splátok (§ 565 Občianskeho zákonníka) sa začiatok plynutia premlčacej doby spravuje všeobecným ustanovením § 101 Občianskeho zákonníka.“²⁷ Akceptáciou tohto názoru by sa narušil zámer zákonodarcu, aby pri strate výhody splátok nezávisela premlčacia lehota od vôle veriteľa (od momentu, keď vykoná jeho právo podľa § 565 OZ), tak ako sme naznačili vyššie.

ZÁVER

Právnu oblasť spotrebiteľských vzťahov považujeme za jednu z najviac dynamických, a to najmä v neustále sa rozvíjajúcom trhovom prostredí. Zároveň jej nemožno uprieť výrazný praktický presah. Práve prax vytvára široký priestor pre akademickú realizáciu. Uvedené platí aj pre relatívne bežný a všedný inštitút predčasného zosplatňovania záväzkov, ktorý nemusí na prvý pohľad pôsobiť problematicky. Ako sme uviedli vyššie, nemusí to byť nevyhnutne pravda. Naopak sa skôr javí, že praktický výkon tohto práva so sebou prináša viaceré otvorené otázky.

Našou snahou bolo predstaviť parciálne závery v jednotlivých častiach tohto príspevku. Takúto prezentáciu konklúzií považujeme za prehľadnejšiu. Zároveň to umožňuje predstavovať závery v kontexte určitej argumentačnej bázy. Bez tohto pozadia môže sumár záverov vyznieť ako nedostatočne zdôvodnený. Napriek vyššie uvedenému ponúkame sumarizáciu obsahu tohto príspevku aj v závere, aby sme splnili aj akademické štandardy a poskytli prehľad aj čitateľovi, ktorý nebude venovať pozornosť celému príspevku.

Okrem popisu elementárnych prvkov výkonu práva podľa § 565 OZ sme identifikovali dva nejednoznačné body, ktoré sa javia ako rozporuplné aj v odbornej literatúra. V prvom rade išlo o predpoklady realizácie tohto práva. Konkrétne či je trvanie tohto práva viazané výlučne na vznik omeškania, alebo je potrebné, aby omeškanie dlžníka pretrvávalo. Cez prizmu ochrany veriteľa sme sa priklonili k záveru, že veriteľ môže požadovať jednorazové splnenie dlhu rozdeleného na splátky aj v prípade, ak po omeškaní dlžník splní danú splátku. Pripustili sme však, že pri spotrebiteľoch sa uplatní odlišné pravidlo. V takýchto vzťahoch bude mať zrejme relevanciu trvanie omeškania. Na druhej strane v rozpore so závermi doktríny nepovažujeme za dostatočnú úhradu prvej omeškanej splátky. Ako spravodlivé riešenie sa nám javí požiadavka na splnenie celého omeškaného dlhu (teda spravidla viacerých splátok). Ďalej sme poukázali na ojedinelé názory právnych teoretikov, ktorí sa odklňajú od všeobecných záverov odbornej obce (s ktorými sa stotožňujeme) o relevantnom okamihu, ktorý musí veriteľ zachovať pre náležité dodržanie časového rámca v zmysle druhej vety § 565 OZ. Konkrétne či sa prejav vôle veriteľa musí dostať do dispozičnej sféry dlžníka najneskôr v deň, ktorý predchádza splatnosti ďalšej splátky (čo zastáva majorita odbornej obce), alebo to má byť iný deň (napr. aj samotný deň splatnosti najbližšej splátky, alebo naopak skorší okamih).

Následne už v priamej súvislosti so spotrebiteľskými právnymi vzťahmi sme poukázali na východiská legislatívy platnej do 31.10.2024 (od 1.11.2008). Považujeme ich za dôležité pre náležitú interpretáciu normatívne regulácie (§ 53 ods. 9 OZ).

Našu pozornosť sme zamerali na aktuálne riešenie problémov plynutia lehôt upravených v § 53 ods. 9 OZ (trojmesačnej doby od omeškania a ochrannej 15-dňovej lehoty). V rozpore s ustálenou rozhodovacou praxou sa domnievame, že veriteľ by mal upozorňovať dlžníka až po uplynutí troch mesiacov. Na druhej strane sme sa stotožnili so súdnou praxou v otázke momentu dokedy môže veriteľ vyhlásiť predčasnú splatnosť a aj pri vyhodnocovaní plynutia premlčacej lehoty.

²⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 15.12.2022 sp. zn. 4 Cdo 132/2021. V skutkových okolnostiach prejednávanej veci aplikoval najvyšší súd tento všeobecný právny záver tak, že začiatok premlčacej lehoty stanovil nie na moment, keď uplynula doba troch mesiacov od omeškania spotrebiteľa (ako vyplýva z R 29/2023), ale na deň po vyhlásení predčasnej splatnosti zo strany veriteľa.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ČEŠKA, Z., KABÁT, J., ONDŘEJ, J., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl I.* Praha : Panorama, 1987

ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. svazek (§ 488 – 880).* Praha : Linde Praha, 2008. ISBN 978-80-7201-687-7

FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 3. zväzok (Dedenie, Závazkové právo – všeobecná časť). Velký komentár. 2. aktualizované a rozšírené vydanie.* Bratislava : Eurokódex, 2015. ISBN 978-80-8155-073-7

FIALA, J., KINDL, M. et. al.: *Občanský zákoník. Komentář. II. díl. 1. vydání.* Praha . Wolters Kluwer ČR. 2009. ISBN 978-80-7357-395-9

HLUŠÁK, M.: *Premľčanie a niektoré ďalšie aspekty pri strate výhody splátok.* In: *Súkromné právo*, č. 3/2019. ISSN 1339-8652

HULMÁK, M. a kol.: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721 – 2054). Komentář. 1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-535-0

KRAJČO, J.: *Občiansky zákonník pre prax (komentár). Judikatura NS SR, NS ČR, ESD, ESLP. II. zväzok (§ 136 - § 587).* Bratislava : EUROUNION, 2015. ISBN 978-80-89374-32-8

MELZER, F.: *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. 2. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-382-0

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár. 2. vydanie.* Praha : C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-770-5

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V. 1. vydání.* Praha : Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-638-9

ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník II. § 460 - 880. Komentář. 1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-004-1

Uznesenie Výboru Národnej rady SR pre verejnú správu a regionálny rozvoj zo dňa 4.9.2008

**ÚČINKY KONCENTRÁCIE KONANIA A POHĽAD NA UZNESENIE
NAJvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 7CDO/61/2022, z 31.
OKTÓBRA 2023**

**THE EFFECTS OF CONCENTRATION OF PROCEEDINGS AND A LOOK AT THE
DECISION OF THE SUPREME COURT OF THE SLOVAK REPUBLIC, CASE NO.
7CDO/61/2022 OF 31 OCTOBER 2023¹**

JUDr. Michaela Sklenárová, PhD.

doktorandský študijný program: občianske právo
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Katedra obchodného a občianskeho právo
michaelasklenar.111@gmail.com

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá princípom koncentrácie konania so zameraním na jeho uplatnenie vo forme sudcovskej koncentrácie, ktorá prispieva k efektívnosti a rýchlosti civilného konania prostredníctvom včasného predkladania dôkazov a procesných návrhov. Na podklade rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 7Cdo/61/2022, z 31. októbra 2023 autorka analyzuje prístup súdu k aplikácii koncentrácie konania a jej dopadu na práva a povinnosti strán sporu. Príspevok poukazuje na možné úskalía súvisiace so záverom o tzv. „prelamaní“ účinkov koncentrácie konania a otvára otázku existencie jasnej deliacej čiary medzi procesnými úkonmi, ktoré koncentráciou konania podliehajú alebo nepodliehajú.

Kľúčové slová: spor, koncentrácia konania, sudcovská koncentrácia konania, prostriedky procesnej obrany a procesného útoku

Abstract: The paper examines the principle of concentration of proceedings, with a focus on its application in the form of judicial concentration, which contributes to the efficiency and speed of civil proceedings by ensuring the timely submission of evidence and procedural motions. Based on the decision of the Supreme Court of the Slovak Republic, Case No. 7Cdo/61/2022, dated 31 October 2023, the author analyzes the court's approach to the application of concentration of proceeding and its impact on the rights and obligations of the parties to the dispute. The paper highlights potential difficulties associated with the conclusion regarding the so-called “breaking” of the effects of concentration and raises the question of whether a clear dividing line exists between procedural acts that are or are not subject to concentration of proceedings.

Keywords: litigation, concentration of proceedings, judicial concentration of proceedings, means of procedural defence and procedural attack

ÚVOD

Koncentrácia konania je jednou z najčastejšie zdôrazňovaných zásad (alebo princípov) v súčasnom modernom sporovom konaní. Je pravidelne predmetom záujmu odbornej

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu APVV-20-0171.

právnickej literatúry² a súdnej judikatúry.³ Bezpochyby ide o zásadu, na ktorú sa odvolávajú počas priebehu sporového konania nielen sudcovia, ale aj strany sporu a ich právni zástupcovia.

Predmetom tohto príspevku je rozbor rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len ako „najvyšší súd“),⁴ ktorý riešil prípad týkajúci sa uvádzania nových, dovtedy neuvedených tvrdení v konaní, ktoré bolo opätovne vrátené odvolacím súdom súdu prvej inštancie. Inými slovami, v uvedenom prípade nastala situácia, keď strana sporu po odvolacom konaní začala rozporovať tvrdenia, ktoré dovtedy nerozporovala.

Dovolatelia tak okrem iného položili dovolaciemu súdu otázku, či v konaní, ktoré bolo vrátené prvoinstančnému súdu a v ktorého ďalšieho priebehu boli vznesené podstatné argumenty týkajúce sa procesnej obrany, ktoré neboli vznesené v pôvodnom konaní, je následne prvoinstančný a odvolací súd povinný zobrať do úvahy pri rozhodovaní vo veci samej.

Podľa názoru dovolateľov v prípade aplikácie domnienky upravenej v § 151 ods. 1 CSP sa nevylučuje, aby tieto tvrdenia boli dodatočne v konaní popreté, pokiaľ tomu nebráni napríklad sudcovská koncentrácia konania. Dovolatelia namietali, že v pomeroch prejednávanej veci odvolací súd pri svojom rozhodovaní nevzal do úvahy zmenu stanoviska žalovaných k dodatočnému popretiu tvrdení, ktoré výslovne v predchádzajúcom konaní (pred zrušením prvého rozsudku súdu prvej inštancie) nepopreli.⁵

Z časového hľadiska vydania rozoberaného uznesenia najvyššieho súdu ide o rozhodnutie, ktoré možno považovať za jedno z novších. Z obsahového hľadiska ide takisto o pomerne stručné odôvodnenie. Zaujímavosťou, ktorá zároveň inšpirovala výber tejto témy, je najvyšším súdom predstretý koncept rozdelenia úkonov, na ktoré sa má koncentrácia konania vzťahovať a na ktoré naopak nie, ako aj záver o možnom „prelamovaní“ účinkov koncentrácie konania.⁶

Z uvedeného dôvodu, ako aj z pohľadu praktického dopadu tohto rozhodnutia v praxi, sa domnievame, že osobitné venovanie príspevku tomuto rozhodnutiu je určite namieste. Toto rozhodnutie súčasne otvára v oblasti koncentrácie konania viacero diskutabilných otázok na zamyslenie.

² Pozri napríklad TOMAŠOVIČ, M. In ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 625; KOEVEKOVÁ, V. *Sudcovská koncentrácia konania vo svetle budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v civilnom sporovom konaní*. In STUDIA IURIDICA Cassoviensia, ročník 9, 2021, číslo 1, s. 34-43; ŠTEVČEK, M. *Poučovací povinnosť súdu a koncentrácia civilného súdneho konania po ostatnej novele OSP v prospektívnej anticipácii vývoja civilného procesného práva*. In: Dny práva - 2008 - Days of Law [elektronický zdroj]. - Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 1008-1011 [online]. [Dny práva - 2008 - Days of Law : medzinárodná konferencia. 2., Brno, 4.-5.11.2008] <http://www.law.muni.cz/edicni/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>; JIRSA, J. *Zamyšlení nad zákonnou koncentrací – aneb, není-li koncentrace v mysli, je v zákonu k ničemu*. In Právní prostor. Dostupné online: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/procesni-pravo/zamysleni-nad-zakonnou-koncentraci-aneb-neni-li-koncentrace-v-mysli-je-v-zakonu-k-nicemu> [online, cit. 15.5.2025]; PONIŠT, V. *K uplatnění námietky premlčania v odvolacom konaní*. In Bulletin slovenskej advokácie, č. 12/2019. s. 13-19; SEDLAČKO, F. *Ako ďalej po kasačnom uznesení odvolacieho súdu?* In Bulletin slovenskej advokácie, č. 4/2024. s. 6-7. Ďalej aj WINTÉR, J. *Říše principů : obecné a odpovědné principy současného českého práva*, Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006; HAMULÁKOVÁ, K. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha : Leges, 2010; HORA, V. *Československé civilní právo procesní* (I. - III. díl). Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. s. 124-125 alebo WINTEROVÁ, A. In WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Díl první: řízení nalézací. 9. aktualizované vydání. Praha : Leges, 2018, s. 75 a nasl.; WINTEROVÁ, A. *Koncentrace civilního soudního řízení*. In Bulletin advokacie, č. 4 / 2001, s. 8-23.

³ Pozri napríklad rozsudok Okresného súdu Žilina, sp. zn. 2C/77/2023, zo dňa 7. júna 2024 alebo rozsudok Krajského súdu v Prešove, sp. zn. 4Co/111/2019, zo dňa 28. mája 2020.

⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 7Cdo/61/2022, zo dňa 31. októbra 2023 (ďalej len ako „uznesenie“).

⁵ Odsek 22 odôvodnenia uznesenia.

⁶ Na okraj možno doplniť, že súd sa vo svojom rozhodnutí nevenoval zásadne len otázke aplikácie koncentrácie konania. Časť odôvodnenia rozhodnutia je venovaná aj otázke dôkazného bremena, resp. jeho rozdeleniu medzi strany sporu, čo však nie je predmetom tohto príspevku.

1 ÚČINKY KONCENTRÁCIE KONANIA

Prvým aspektom, ktorý bude predmetom tohto príspevku, je otázka, ako súd pristupuje k výkladu aplikácie koncentrácie konania a jej účinkov.

Súd explicitne vo svojom rozhodnutí uvádza, že *„aj pre účinky koncentrácie konania (a o to viac ak ku koncentrácii súd nepristúpil) platí, že sa vzťahujú na procesnú aktivitu sporových strán súvisiacu so zisťovaním skutkového stavu veci, teda na uplatnenie skutkových tvrdení a na označovanie (navrhovanie) dôkazov.“*⁷

Pozornému čitateľovi súčasne neunikne, že súd sa pri týchto záveroch konkrétne nezmieňuje o tom, či ide o koncentráciu zákonnú alebo sudcovskú. Ani tento fakt neprispieva k prehľadnosti a jasnosti rozhodnutia ako takého. Pre účely tohto príspevku sa budeme viac sústreďovať práve na koncentráciu konania vo forme tzv. sudcovskej koncentrácie, a to z jednoduchého dôvodu, že na tento typ koncentrácie pri svojej dovolacej otázke mierili aj samotní dovolatelia.⁸

Zastávame názor, že práve sudcovská koncentrácia konania predstavuje formu koncentrácie, ktorá je problematickejšia a zároveň otvára širší priestor pre vznik viacerých sporných otázok. Je typom koncentrácie, ktorej aplikácia je výlučne závislá na posúdení a úvahe súdu.⁹ Možno tak hovoriť o koncentrácii, ktorá je svojim spôsobom flexibilná, kdežto zákonná koncentrácia je koncentraciou fixnou a rigidnou. Z ustanovenia §154 CSP je zrejmé, aký je časový okamih, kedy sa zákonná koncentrácia konania uplatní (vydanie uznesenia, ktorým sa dokazovanie končí), pričom tento okamih je zo strany súdu nemenný. Súd je uplatnením tejto koncentrácie viazaný. To znamená, že keby aj prihliadol na prostriedky procesného útoku a procesnej obrany po vydaní spomínaného uznesenia, konal by v rozpore so zákonom.¹⁰

Najvyšším súdom použité spojenie v znení *„aj pre účinky koncentrácie konania (a o to viac ak ku koncentrácii súd nepristúpil)“* z gramatického výkladu vety vyznieva tak, akoby účinky koncentrácie pôsobili na dané úkony strán sporu tak či onak - teda aj bez ohľadu na to, či súd ku koncentrácii napokon pristúpi alebo nie. Uvedené možno odvodiť práve z časti vety v zátvorke *„o to viac, ak ku koncentrácii súd nepristúpi“*, čo následne môže viesť k mylnému záveru, že (ne)pristúpenie ku koncentrácii zo strany súdu tieto účinky koncentrácie dokonca zosilňuje.

V kontexte významu koncentrácie konania takýto výklad nie je úplne korektný. Domnievame sa, že ide o nie príliš vhodnú vetnú konštrukciu.

Pri sudcovskej koncentrácii existuje len jeden účinok, a to neprihliadnutie na stranou uskutočnený úkon. Len vtedy možno hovoriť o účinkoch sudcovskej koncentrácie konania *stricto sensu*.

Spomínaný účinok (alebo inak povedané následok) nastane práve tak, že súd aplikuje na stranou uskutočnený úkon sudcovskú koncentráciu, čím pristúpi k zákonom predvídanému následku a zákonom dovolenej sankcii - neprihliadnutiu na konkrétny úkon strany alebo inak povedané – k procesnej preklúzií. Je teda vyslovene na vôli a rozhodnutí súdu, či tento následok spôsobí aktiváciou ustanovenia §153 ods. 2 CSP alebo nie.

Ak súd sudcovskú koncentráciu neaplikuje a nevyvolá predpokladaný následok, nie je možné, aby pôsobili na dané úkony akékoľvek iné účinky sudcovskej koncentrácie. Tieto účinky, práve na základe rozhodnutia súdu sudcovskú koncentráciu neaplikovať, nenastanú.

⁷ Odsek 24 odôvodnenia uznesenia.

⁸ Odsek 3.2 odôvodnenia uznesenia.

⁹ §153 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len ako „CSP“).

¹⁰ Samozrejme, to istým spôsobom neplatí napríklad v prípade, ak bolo konanie vrátené po odvolacom konaní znova na súd prvej inštancie. Vtedy nemusí byť vylúčené, aby strany sporu uvádzali v tomto „vrátenom“ konaní tvrdenia alebo ich popierali.

Inými slovami, práve neprihliadnutie na prostriedok procesného útoku alebo obrany je jediným účinkom, ktorý nastáva na základe aplikácie sudcovskej koncentrácie konania. Tento záver napokon vyplýva aj zo samotnej zákonnej úpravy sudcovskej koncentrácie konania.¹¹ *Obiter dictum* možno poukázať aj na 22. odsek odôvodnenia uznesenia, kde aj dovolatelia hovoria o účinkoch koncentrácie, ktoré nenastúpili.

Ak pre porovnanie prejdeme do roviny zákonnej koncentrácie konania, ani tam nemôže tvrdenie o účinkoch koncentrácie v zmysle 22. odseku odôvodnenia uznesenia úplne obstať. Zákonná koncentrácia konania je na rozdiel od tej sudcovskej koncipovaná tak, že zákon výslovne predpokladá, že táto koncentrácia v určitom časovom okamihu nastane (po vyhlásení uznesenia o skončení dokazovania). Z toho dôvodu hovoríme aj o koncentrácií obligatórnej (zákonnej), ktorá nastáva v určitom časovom okamihu *ex lege*.¹² Konajúci súd prvej inštancie nemá právomoc zákonnú koncentráciu konania vylúčiť alebo iným spôsobom upraviť.

Pri koncentracii konania (zákonnej ani sudcovskej) tak neexistujú jej dvojaké účinky. Čo do výsledku je účinok pri sudcovskej a zákonnej koncentracii rovnaký, a to ten, že na uskutočnené prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany sa nebude prihliadať.

S poukazom aj na vyššie uvedené závery je účelné doplniť, že napriek tomu, že najvyšší súd opakovane hovorí o účinkoch, ktoré majú platiť, bez ohľadu na to, či súd ku koncentracii pristúpi alebo nie,¹³ súd nijakým spôsobom nevysvetľuje v čom tieto účinky spočívajú a ako sa v priebehu konania prejavujú. Z tohto uhla pohľadu je opätovne oslabená presvedčivosť súdom zvoleného výkladu o účinkoch koncentrácie konania ako takých. Rovnako nie je možné určiť, či najvyšší súd v citovanom odôvodnení hovorí o účinkoch zákonnej alebo sudcovskej koncentrácie konania.

2 PROCESNÉ ÚKONY, NA KTORÉ SA KONCENTRÁCIA KONANIA (NE)VZŤAHUJE

Medzi ďalšie diskusie hodné otázky, ktoré boli načrtnuté v rozoberanom uznesení najvyššieho súdu, patrí aj vytvorenie hranice medzi úkonmi strán sporu, na ktoré sa koncentrácia vzťahuje a na ktoré nie.

Súd medzi úkony, na ktoré sa koncentrácia nevzťahuje, radí najmä prejav strany sporu, ktorým vyjadruje svoju žalobný návrh alebo stanovisko k nemu, ktorým uplatňuje procesné námietky, ktorým predkladá návrhy prednesené počas konania, ktorým sa vyjadruje k dokazovaniu a k skutkovej a právnej stránke veci alebo ktorým prezentuje svoj názor ako má súd rozhodnúť.¹⁴ Toto rozlišovanie najvyšší súd stavia na tvrdení, že nejde o prejavy smerujúce k plneniu povinnosti tvrdenia, ani o plnenie dôkaznej povinnosti, a teda súd na ne vždy prihliada aj vtedy, keď ich strana predniesla až potom, čo nastali účinky tzv. koncentrácie konania.¹⁵

¹¹ §153 ods. 2 CSP.

¹² V odbornej literatúre možno nájsť aj prívlastok „nutná“ koncentrácia. Pozri MITTERPACHOVÁ, J. In ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporového konania*. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 253. V podmienkach Českej republiky pozri napríklad aj WINTEROVÁ, A. *Koncentrace civilního soudního řízení*. In Bulletin advokacie, 4 / 2001, s. 12 a nasl. Pre zaujímavosť možno doplniť, že Česká republika vo svojom právnom poriadku pristúpila k zrušeniu sudcovskej koncentrácie konania. Pozri aj HAMULÁKOVÁ, K. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha : Leges, 2010, s. 115 alebo CHALUPA, R. *Nezdařenou koncentrací řízení do slepé uličky civilního procesu*. In Právní prostor. Dostupné online: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/procesni-pravo/nezdarenou-koncentraci-řízení-do-slepe-ulicky-civilního-procesu#link-note-13> (online, cit. 20.6.2025).

¹³ Odsek 22 odôvodnenia uznesenia.

¹⁴ Odsek 24 odôvodnenia uznesenia.

¹⁵ Odsek 24 odôvodnenia uznesenia.

Domnievame sa, že vyššie načrtnutú hranicu rozdelenia úkonov (ne)podliehajúcich koncentrácií konania nemožno považovať za správnu. Vymenovanie úkonov tak, ako ho prezentuje najvyšší súd, je v rozpore s ustanovením §149 CSP v spojení s §153 ods. 1 CSP. Zákon vyslovene ustanovuje, že koncentrácií konania podliehajú prostriedky procesného útoku a procesnej obrany (§153 ods. 1 CSP), medzi ktoré radíme okrem iného aj popretie skutkových tvrdení protistrany, či námietky k návrhom protistrany (§149 CSP).

Možno tak tvrdiť, že úkony ako procesné námietky, návrhy prednesené počas konania, vyjadrenia k dokazovaniu a k skutkovej a právnej stránke veci alebo vyjadrenia, ktorými sa prezentuje názor, ako má súd rozhodnúť, koncentrácií konania nepodliehajú? S uvedeným záverom sa z nášho pohľadu nie je možné stotožniť.

Aj z praktického hľadiska nepovažujeme za žiadúce, aby strana konania uvádzala svoje procesné námietky alebo vyjadrenia k dokazovaniu kedykoľvek počas konania, bez uplatnenia zásad hospodárnosti a včasnosti v rámci pravidiel koncentrácie konania.

Je pravdou, že v praxi nie je vždy jednoduché posudzovať kritériá hospodárnosti a včasnosti vo vzťahu k všetkým úkonom strán sporu v zmysle §149 a v spojení s §153 CSP. Hovoríme predovšetkým o úkonoch, pri ktorých môže byť diskutabilné, či ich možno radiť „až“ na úroveň prostriedku procesného útoku a procesnej obrany tak, ako predpokladá §149 CSP. Túto skutočnosť je však potrebné vždy citlivo vyhodnocovať pri konkrétne vykonaných úkonoch tej-ktorej strany konania.

Uznávame, že určitú mieru neistoty do tejto oblasti vnáša aj osobitné postavenie právnej argumentácie. Obsah právnej argumentácie môže byť rôznorodý a rozsiahly. Môže zahŕňať rôzne tvrdenia – právne aj čiastočne skutkové, ako aj logické argumenty, výnimky či protiargumenty.

V odbornej literatúre prevláda záver, že na právnu argumentáciu sa sudcovská koncentrácia konania nevzťahuje a túto možno meniť, prezentovať a dopĺňať kedykoľvek počas konania.¹⁶ Zastávame názor, že toto tvrdenie nemožno aplikovať ako všeobecné pravidlo. Pojem „právna argumentácia“ v podstate nemá presnú definíciu a je možné pod ním zaradiť skutočne širokú škálu tvrdení a argumentov, ktoré môže strana sporu v priebehu konania pred súdom uviesť.

Samotná právna argumentácia je spojená s bremenom tvrdenia a dôkazným bremenom. Z tohto dôvodu je nevyhnutne prepojená s uplatňovaním procesného útoku a procesnej obrany. Ak teda strana sporu v priebehu konania tvrdí, že si neuplatňuje nárok na zaplatenie istiny na základe bezdôvodného obohatenia, ale na základe zmluvnej zodpovednosti za škodu, je povinná v rámci tejto zmeny právnej argumentácie predložiť príslušné dôkazy, ak tak v konaní neurobila už skôr.

Zmena právnej argumentácie a k tomu prislúchajúcich skutkových tvrdení môže mať svoje dôsledky v rovine zmeny žaloby podľa §139 a nasl. CSP. Aj takáto zmena je však ohraničená hospodárnosťou konania v tom slova zmysle, že súd nepripustí zmenu žaloby, ak by výsledky doterajšieho konania nemohli byť podkladom na konanie o zmenenej žalobe (§143 ods. 1 CSP).

Zámer, ktorý sledoval najvyšší súd tým, že sa snažil načrtnúť určitú líniu, resp. deliacu hranicu medzi tým, aké úkony koncentrácií podliehajú a ktoré naopak nie, nemožno hodnotiť ako neopodstatnený. Možno uznať, že tým sledoval určitý legitímny cieľ.

Problém ale identifikujeme na mieste, kde najvyšší súd do „skupiny“ úkonov spočívajúcich v tvrdeniach skutočností významných pre rozhodnutie vo veci samej nezaraďuje tvrdenia, ktorými sa strana napríklad vyjadruje k dokazovaniu po skutkovej či právnej stránke alebo uplatňuje procesné námietky. Podľa názoru najvyššieho súdu ani nejde o prejavy

¹⁶ Napríklad MITTERPACHOVÁ, J. In ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporového konania*. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 255.

smerujúce k plneniu povinnosti tvrdenia, ani o plnenie dôkaznej povinnosti, s čím sa nie je možné stotožniť.

V prípade sudcovskej koncentrácie konania musí súd prvej inštancie jednotlivo v každom prípade vyhodnotiť, či vykonaný úkon strany konania je:

- a) prostriedkom procesnej obrany a procesného útoku v zmysle §149 CSP, na ktoré sa vzťahuje koncentrácia konania,
- b) hospodárny a vykonaný včas §153 ods. 1 CSP.

Pri kladnej odpovedi na obe podmienky nie sú splnené predpoklady na aplikáciu sudcovskej koncentrácie konania. V prípade negatívneho stanoviska vo vzťahu k písm. a) nie sú totožne splnené podmienky pre aplikáciu §153 ods. 2 CSP. Ak však súd dospeje ku kladnej odpovedi pri písm. a) a súčasne k negatívnemu záveru ohľadom písm. b), musí následne zvážiť a rozhodnúť, či prihliadne alebo neprihliadne na vykonaný prostriedok procesného útoku alebo obrany. Súd by mal súčasne preskúmať existenciu prípadných ospravedlniteľných dôvodov¹⁷ nevhodného vykonania úkonu, no napriek tomu má stále k dispozícii možnosť rozhodnúť sa, že na vykonaný úkon aj tak prihliadne.

Pri porovnaní zákonnej koncentrácie konania sa písm. b) nahradí kritériom vyhlásenia uznesenia, ktorým sa dokazovanie končí (§154 CSP).

Na záver možno predostrieť krátku úvahu o samotnom úkone, ktorý bol predmetom prejednávaneho prípadu. Šlo o skutočnosť, kedy žalovaní zmenili svoje stanovisko k dovtedy nesporným skutočnostiam. Toto popretie obsahovalo podstatné argumenty týkajúce sa procesnej obrany, ktoré neboli vznesené v pôvodnom konaní, ale nastalo až v konaní, kedy došlo k „vráteniu“ veci na prvoinštančný súd.

Otázne teda bolo, či bol následne súd povinný vziať do úvahy tieto argumenty pri rozhodovaní vo veci samej. Podľa názoru dovolateľov v prípade aplikácie domnienky upravenej v § 151 ods. 1 CSP sa nevylučuje, aby tieto tvrdenia boli dodatočne v konaní popreté, pokiaľ tomu nebráni napríklad sudcovská koncentrácia.¹⁸

Rozhodnutie najvyššieho súdu k tejto novej argumentácii žalovaných¹⁹ uvádza, že pokiaľ by aj žalovaní zmenili svoje stanovisko k dovtedy nesporným skutočnostiam týkajúcim sa spornej nehnuteľnosti, potom súdy na to mohli prihliadnuť a v prípade koncentrácie konania bez toho, aby sami účinky koncentrácie konania (nepripustne) prelomili.²⁰ Najvyšší súd tak zmenu týchto tvrdení radil do tej skupiny úkonov, na ktorú sa koncentrácia konania nevzťahuje,²¹ čo s poukazom už na skôr uvedené názory v tejto problematike možno považovať za diskutabilný záver.

Najvyšší súd v podstate pripustil diametrálnu zmenu tvrdení strany sporu, a to napriek zrejмым pravidlám o popretí skutkových tvrdení protistrany v zmysle §151 CSP. Išlo pritom o tvrdenia, ktoré mohla strana sporu predniesť alebo poprieť preukázateľne skôr, no neurobila tak. Právny záver uvedený v 25. odseku odôvodnenia fakticky legitimizuje takýto nehospodárny postup, čo nemožno považovať za správne a v súlade s hospodárnosťou civilného procesu.

Uvedené je tak výsledkom prezentovaného delenia na úkony, ktoré podliehajú a nepodliehajú koncentracii konania, pričom do tejto druhej skupiny je radené aj „nové“ popieranie tvrdení po vrátení veci odvolacím súdom. Najvyšší súd však opomína ustanovenie §149 CSP a §153 ods. 2 CSP a nereflektuje nijakým spôsobom na ustanovenie §151 ods. 1 CSP,

¹⁷ Na základe objektívnych kritérií (napr. právna zložitnosť sporu) alebo subjektívnych kritérií (napr. schopnosť účastníka rozpoznať potrebu tvrdiť určité skutočnosti). TOMAŠOVIČ, M. In ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár. 2. vydanie*. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 625.

¹⁸ Odsek 3.2 odôvodnenia uznesenia.

¹⁹ Popretie sa týkalo nadobudnutia vlastníckeho práva protistrany.

²⁰ Odsek 25 odôvodnenia uznesenia.

²¹ Odsek 24 odôvodnenia uznesenia.

ktoré uvádza, že skutkové tvrdenia strany, ktoré protistrana výslovne nepoprela, sa považujú za nesporné.

Summa summarum možno skonštatovať, že ak sa aj v rozoberanom prípade odvolací súd rozhodol neaplikovať sudcovskú koncentráciu konania, mal sa s uvedenými tvrdeniami strany sporu, príp. ich zmenou vysporiadať v intenciách ich dôležitosti a podstatného významu pre rozhodnutie vo veci samej.²² Najvyšší súd v konečnom dôsledku vysvetlil mechanizmus uplatňovania koncentrácie konania značne diskutabilne, vyvolávajúc početné množstvo otázok a pochybností o správnosti prezentovaných záverov.

3 PRELAMO VANIE ÚČINKOV KONCENTRÁCIE KONANIA?

Po del'be úkonov, na ktoré sa koncentrácia konania má uplatňovať a na ktoré nie, najvyšší súd pokračuje ďalej a v rozoberanom uznesení používa spojenie o tzv. „*prelomení účinkov koncentrácie konania*“.²³ Prezentuje tak záver o účinkoch koncentrácie konania, ktoré súd, s prihliadnutím na ten-ktorý druh vykonaného úkon, môže v prípade potreby prelomiť.

Aj v tomto závere možno nájsť viaceré úskalía. V prvom rade, pri koncentracii konania nemožno prehliadať skutočnosť, že účinky koncentrácie možno nájsť len tam, kde súd na úkony v zmysle §153 ods. 1 a 2 CSP v rámci sudcovskej koncentrácie konania neprihliadne alebo nastane časové obdobie po vyhlásení uznesenia o skončení dokazovania, čím na druhej strane nastanú účinky zákonnej koncentrácie konania *ex lege*. Strana sporu tak musí strpieť tento účinok (zákonnej a sudcovskej) koncentrácie ako následok nevčasného uskutočnenia prostriedku procesného útoku a procesnej obrany.

Ani znenie zákona pri sudcovskej koncentracii konania nehovorí o tom, že by účinky sudcovskej koncentrácie boli paušálne a že by ich súd mal oprávnenie v určitých prípadoch „prelomiť“. Zákon hovorí len o tom, kedy môže súd na úkony neprihliadnuť.

Inými slovami, zákon nie je koncipovaný tak, že by sa sudcovská koncentrácia aplikovala plošne a zároveň by mal súd oprávnenie jej účinky prelomiť tým, že napriek ne hospodárnosti a nevčasnosti na daný úkon prihliadne. Naopak, platí, že ak súd výslovne neuviedol a nerozhodol, že na takýto úkon ne hospodárny neprihliada, má sa za to, že sa s daným procesným prostriedkom obrany alebo útoku musí vysporiadať podľa kritéria jeho podstatného významu pre rozhodnutie vo veci samej. To znamená, že všeobecný súd nemusí dať odpoveď na všetky argumenty nastolené stranou sporu, ale len na tie, ktoré majú pre vec podstatný význam, prípadne dostatočne objasňujú skutkový a právny základ rozhodnutia bez toho, aby zachádzali do všetkých detailov sporu uvádzaných stranami sporu.²⁴

V záujme zachovania právnej istoty a predvídateľnosti súdneho rozhodovania súčasne platí, že ak súd prvej inštalcie neprihliadne na procesný úkon strany sporu (napríklad dôkazný návrh) z dôvodu aplikácie sudcovskej koncentrácie konania a túto skutočnosť strane aj oznámi (napríklad počas pojednávania), následne nemôže pri rozhodovaní vo veci samej a pri tvorbe rozsudku na tento úkon prihliadnuť, prípadne zakladať na ňom svoju argumentáciu tak, ako keby sudcovskú koncentráciu konania nikdy neuplatnil.

V opačnom prípade by došlo k popretiu princípu sudcovskej koncentrácie konania a k narušeniu dôvery strán sporu v konzistentnosť a predvídateľnosť procesného postupu súdu. To

²² Predmetom úvahy môže byť otázka, či v danom prípade odvolací súd skutočne nemal aplikovať §153 ods. 2 CSP a či strana konala hospodárne a včasne, keď po odvolacom konaní, začala rozporovať také tvrdenia, ktoré dovtedy nerozporevala, prípadne mala na toto konanie ospravedlniteľný dôvod.

²³ Odsek 25 odôvodnenia uznesenia.

²⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 241/07, zo dňa 18. septembra 2008. Pozri aj rozsudok ESLP vo veci García Ruiz proti Španielsku z 21. januára 1999, Georiadis proti. Grécku z 29. mája 1997, Higgins proti Francúzsku z 19. februára 1998 alebo Kraska proti Švajčiarsku z 29. apríla 1993. Pozri aj nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 77/2015, zo dňa 10. júna 2015.

znamená, že takéto „prelamovanie“ účinkov raz uplatnenej sudcovskej koncentrácie konania nie je možné.

Určitá výnimka môže nastať v dvoch prípadoch. Za prvý možno považovať situáciu, kedy sa dodatočne počas konania objavia a preukážu ospravedlniteľné dôvody pre inak nevčasné a nehospodárne konanie strany sporu. Druhá možnosť prichádza do úvahy napríklad v prípade, kedy odvolací súd zruší rozhodnutie súdu prvej inštancie a vec vráti späť aj z dôvodu nesprávne aplikovanej sudcovskej koncentrácie konania.²⁵

Pri zákonnej koncentrácii konania nastáva iná situácia. Je potrebné zohľadniť, že po vyhlásení uznesenia, ktorým sa dokazovanie končí, nastáva spravidla hneď vyhlásenie rozsudku vo veci samej (§219 ods. 2 CSP). V praktickom ponímaní tak majú strany sporu minimálny priestor na to, aby vykonávali akékoľvek ďalšie úkony. Určitý posun môže nastať v situácii podľa §219 ods. 2, druhá veta, kedy súd odročí pojednávanie za účelom vyhlásenia rozsudku.

Ak bolo súdom vyhlásené uznesenie, ktorým sa dokazovanie končí, a teda nastali účinky zákonnej koncentrácie konania, ani súd prvej inštancie nemá možnosť na základe vlastnej úvahy takéto účinky zákonnej koncentrácie prelomiť alebo zvrátiť. Zákon mu takéto oprávnenie ani nepriznáva. V opačnom prípade by súd konal v rozpore so zákonom a v podstate aj so samotným zmyslom²⁶ zákonnej koncentrácie konania podľa §154 CSP.

Najvyšší súd v rozoberanom uznesení však pristupuje k zásade koncentrácie konania skôr ako k všeobecnému pravidlu s paušálnymi účinkami, ktoré môžu byť následne súdom v určitých prípadoch prelomené.²⁷

ZÁVER

Pri úvahe o tom, k čomu smeruje samotná koncentrácia, či už zákonná alebo sudcovská a aký je účel takéhoto obmedzenia pri vykonávaní procesných úkonov, dospejeme k záveru, že ide o mantinely, ktoré strany sporu priamo vedú k tomu, aby si boli vedomé svojej procesnej diligencie, teda zodpovednosti za riadne a hospodárne vedenie sporu.

Strany sporu sú týmto spôsobom motivované k tomu, aby procesné úkony vykonávali včas a aby svojim správaním nenarúšali hospodárnosť konania, ktorá je pre civilný proces dôležitá predovšetkým z hľadiska samotnej efektivity sporového konania. Nikto nemá záujem na tom, aby spor trval neprimerane dlho, a to aj v prípadoch, keď ide o skutkovo zložité prípady, často aj s mnohými účastníkmi konania. Strany sporu tak musia byť v kontexte koncentrácie konania aktívne a zodpovedné.

Zároveň požadované umožní súdu, aby mal dostatočný skutkový podklad a dôkaznú situáciu pre konečné rozhodnutie vo veci samej. Vydané rozhodnutie síce môže byť perfektné, no ak je vydané neskoro, nesplnilo svoj primárny účel – včasnú a efektívnu ochranu práv

²⁵ Judikatúra sa k účinkom sudcovskej a zákonnej koncentrácie konania vrátila aj v novšom uznesení Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4Cdo/81/2022, zo dňa 26. apríla 2023, kedy najvyšší súd vyslovil záver, že pokiaľ nastane procesná situácia, že odvolací súd zruší rozhodnutie súdu prvej inštancie a vec mu vráti na ďalšie konanie, strany sporu môžu uvádzať nové skutočnosti a navrhovať nové (ďalšie) dôkazy, bez toho, aby boli obmedzované tým, že v predchádzajúcom konaní pred súdom prvej inštancie túto možnosť nevyužili; účinky zákonnej (sudcovskej) koncentrácie konania tým nie sú dotknuté. Pozri aj SEDLAČKO, F. *Ako ďalej po kasačnom uznesení odvolacieho súdu?* In Bulletin slovenskej advokácie, č. 4/2024. s. 6-7.

²⁶ Pozri aj JIRSA, J. *Zamyšlení nad zákonnou koncentrací – aneb, není-li koncentrace v mysli, je v zákonu k ničemu.* In Právní prostor. Dostupné online: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/procesni-pravo/zamysleni-nad-zakonnou-koncentraci-aneb-neni-li-koncentrace-v-mysli-je-v-zakonu-k-nicemu> (cit. 21.6.2025).

²⁷ Odsek 25 odôvodnenia uznesenia.

dotknutého subjektu. Za správne a uspokojivé možno považovať také rozhodnutie, ktoré sa v čo najvyššej možnej miere približuje skutočnosti.²⁸

Cieľom príspevku bolo poukázať na riziká vyplývajúce z aplikácie koncentrácie konania, osobitne jej sudcovskej formy. Zároveň sa príspevok zameriava na tri kľúčové okruhy otázok, ktoré s touto problematikou súvisia aj v kontexte analyzovaného rozhodnutia najvyššieho súdu.

Prvý sa zaoberal hľadaním odpovede na to, čo si konkrétne predstaviť pod pojmom účinkov koncentrácie konania. Zastávame záver, že pri sudcovskej koncentrácii konania nastáva jej účinok práve neprihliadnutím na konkrétny prostriedok procesného útoku alebo obrany, a to v dôsledku naplnenia predpokladov podľa §153 ds. 2 CSP. Len vtedy možno hovoriť o účinku sudcovskej koncentrácie konania v pravom slova zmysle – *stricto sensu*. Domnievame sa, že tento záver vyplýva aj zo samotnej zákonnej úpravy sudcovskej koncentrácie konania. Ak súd na úkon strany sporu napriek predpokladom v §153 ods. 2 CSP prihliadne, nemožno tvrdiť, že aj na tento pôsobia akékoľvek ďalšie účinky sudcovskej koncentrácie konania.

Pri zákonnej koncentrácii konania jej účinok nastáva po vyhlásení uznesenia, ktorým sa dokazovanie končí. Súd nemôže na následne uvedené prostriedky procesnej obrany a procesného útoku prihliadnuť, a to ani keby mal na tom záujem a považoval to za spravodlivé. V tomto kontexte je potrebné považovať uvedený typ koncentrácie za rigidný a fixný.

Druhá tematická oblasť sa týkala zámeru, ktorý sledoval najvyšší súd tým, že sa snažil načrtnúť určitú líniu, resp. deliacu hranicu medzi tým, aké úkony koncentracií konania podliehajú a ktoré naopak nie. Možno uznať, že tým sledoval istý legitímny cieľ a pravdepodobne zámer vnieť určité zreteľnejšie pravidlá do oblasti, ktorá vie byť značne komplikovaná. Na druhej strane je však potrebné uznať, že akákoľvek hranica v tejto oblasti bude vždy značne „citlivá“.

Na účely koncentrácie konania sa ale nie je možné stotožniť s delením procesných úkonov tak, ako ho predostrel najvyšší súd. Zastávame záver, že do skupiny úkonov, ktoré podľa jeho názoru nemajú podliehať koncentrácii konania, zaradil aj také úkony, ktoré sú prostriedkami procesnej obrany a procesného útoku v zmysle §149 CSP.

Napokon tretia tematická oblasť priblížila pojem tzv. „prelamovania“ účinkov koncentrácie konania. Dospievame k záveru, že ak súd prvej inštancie v rámci sudcovskej koncentrácie na procesný úkon strany neprihliadne, čím aplikuje zákonom predpokladanú sankciu v podobe procesnej preklúzie, nemôže na tento úkon následne prihliadať pri rozhodovaní vo veci samej, akoby sa naň sudcovská koncentrácia vôbec nevzťahovala. Samozrejme, s výnimkou situácií, ako napríklad vrátenie veci odvolacím súdom z dôvodu nesprávne aplikovanej sudcovskej koncentrácie.

To platí aj pri zákonnej koncentrácii konania. Ak sú vyhlásil uznesenie, ktorým sa dokazovanie končí a tým nastali účinky zákonnej koncentrácie, súd prvej inštancie už nemá právomoc tieto účinky svojvoľne meniť, zrušiť ani obísť.

Z obsahu príspevku vyplýva, že oblasť koncentrácie konania prináša viacero diskutabilných a nejednoznačných otázok, ktoré môžu viesť k rozdielnej aplikačnej praxi a rozdielnym výkladom. Z hľadiska budúcej aplikačnej praxe by bolo žiadúce presnejšie vymedziť niektoré aspekty a pravidlá koncentrácie konania, a to tak, aby bol zachovaný jej pôvodný zmysel a účel – teda zabezpečenie efektívneho, predvídateľného a spravodlivého konania.

Zmyslom a účelom koncentrácie, a to zákonnej i sudcovskej, je zabezpečiť ochranu tomu účastníkovi, ktorý koná procesne disciplinovane. To znamená, že si včas a riadne plní svoje povinnosti, uplatňuje svoje práva, spolupracuje a reaguje na poučenia súdu, pričom

²⁸ Pozri CHALUPA, R. In LAVICKÝ, P. a kol. *Moderní civilní proces*. 1 vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014. s. 104.

svojím aktívnym prístupom prispieva k efektívnemu a hospodárnemu konaniu tak, aby bolo skončené v primeranom čase,²⁹ bez zbytočných prieťahov v konaní.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie:

HAMULÁKOVÁ, K. *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha : Leges, 2010. 192 s. ISBN 9788087212516.

HORA, V. *Československé civilní právo procesní (I. - III. díl)*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. 956 s. ISBN 9788073575403.

LAVICKÝ, P. a kol. *Moderní civilní proces*. 1 vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014. 272 s. ISBN 9788021076013.

ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporového konania*, Praha : C. H. Beck, 2022. 632 s. ISBN 9788074008764.

ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2022. 1752 s. ISBN 9788074009099.

WINTR, J. *Říše principů : obecné a odvětvové principy současného českého práva*, Praha : Univrzita Karlova v Prahe, Nakladatelství Karolinum, 2006. 278 s. ISBN 8024612461.

WINTEROVÁ, A. - MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Díl první: řízení nalézací. 9. aktualizované vydání. Praha : Leges, 2018, 648 s. ISBN: 978-80-7502-298-1.

Príspevky v zborníkoch:

ŠTEVČEK, M. *Poučovací povinnosť súdu a koncentrácia civilného súdneho konania po ostatnej novele OSP v prospektívnej anticipácii vývoja civilného procesného práva* In: Dny práva - 2008 - Days of Law [elektronický zdroj]. - Brno : Masarykova univerzita, 2008. [Dny práva - 2008 - Days of Law : medzinárodná konferencia. 2., Brno, 4.-5.11.2008] URL: <http://www.law.muni.cz/edicni/dp08/files/pdf/SBORNIK.pdf>. s. 1008-1011 [online].

Články v časopisoch:

CHALUPA, R. *Nezdařenou koncentrací řízení do slepé uličky civilního procesu*. In *Právní prostor*. Dostupné online: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/nezdarenou-koncentraci-rizeni-do-slepe-ulicky-civilniho-procesu#link-note-13> [online].

JIRSA, J. *Zamyšlení nad zákonnou koncentrací – aneb, není-li koncentrace v mysli, je v zákonu k ničemu*. In *Právní prostor*. Dostupné online: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/zamysleni-nad-zakonnou-koncentraci-aneb-neni-li-koncentrace-v-mysli-je-v-zakonu-k-nicemu> [online].

²⁹ JIRSA, J. *Zamyšlení nad zákonnou koncentrací – aneb, není-li koncentrace v mysli, je v zákonu k ničemu*. In *Právní prostor*. Dostupné online: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/zamysleni-nad-zakonnou-koncentraci-aneb-neni-li>.

KOLVEKOVÁ, V. *Sudcovská koncentrácia konania vo svetle budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v civilnom sporovom konaní.* In STUDIA IURIDICA Cassoviensia, ročník 9, 2021, číslo 1. s. 34-43. ISSN 1339-3995.

PONIŠT, V. *K uplatneniu námietky premlčania v odvolacom konaní.* In Bulletin slovenskej advokácie, č. 12/2019. s. 13-19. ISSN 1335-1079.

SEDLAČKO, F. *Ako ďalej po kasačnom uznesení odvolacieho súdu?* In Bulletin slovenskej advokácie, č. 4/2024. s. 6-7. ISSN 1335-1079.

WINTEROVÁ, A. *Koncentrace civilního soudního řízení.* In Bulletin advokacie, č. 4 /2001, s. 8-23. ISSN 1805-8280.

OPRAVNÉ PROSTRIEDKY V CIVILNOM PROCESE: KLASIFIKÁCIA A VPLYV PROCESNÝCH PRINCÍPOV

LEGAL REMEDIES IN CIVIL PROCEEDINGS: CLASSIFICATION AND THE INFLUENCE OF PROCEDURAL PRINCIPLES

Mgr. Tobiáš Pacák

doktorandský študijný program občianske právo

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Katedra občianskeho práva

tobias.pacak@student.upjs.sk

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá analýzou opravných prostriedkov v civilnom procese Slovenskej republiky. Úvodná časť sa venuje všeobecným aspektom civilného konania, jeho účelu a významu v rámci ochrany subjektívnych práv a právom chránených záujmov. Prvá a druhá časť príspevku sa zameriava na klasifikáciu opravných prostriedkov a charakteristiku opravných systémov v civilnom konaní, pričom osobitná pozornosť je venovaná ich funkcii a významu z pohľadu účastníkov konania. Tretia časť analyzuje základné procesné princípy ovplyvňujúce dostupnosť, rozsah a aplikáciu jednotlivých opravných prostriedkov v stave *de lege lata*, a zároveň ponúka návrhy *de lege ferenda*. Príspevok poskytuje stručný pohľad na danú problematiku v kontexte súčasnej právnej úpravy a usiluje sa o syntézu kľúčových poznatkov relevantných pre odbornú i širšiu verejnosť.

Kľúčové slová: opravné prostriedky, procesné princípy, opravné systémy, civilné sporové konanie

Abstract: This paper analyses the system of legal remedies in civil proceedings in the Slovak Republic, focusing on their role within the broader framework of judicial protection of subjective rights and legally protected interests. The introductory section outlines the fundamental characteristics and functions of civil litigation as a mechanism of dispute resolution and rights enforcement. The subsequent sections examine the classification of legal remedies and the structure of remedial systems in civil procedure, with particular attention to their procedural function, normative justification, and practical significance from the perspective of the parties to the proceedings. The paper further explores the key procedural principles that shape the availability, scope, and application of individual remedies under the current legal framework (*de lege lata*), including principles of fairness, legal certainty, and effective judicial protection. In this context, selected deficiencies of the existing regulation are identified and critically assessed, forming the basis for proposals *de lege ferenda*. The analysis is grounded in the applicable statutory framework and relevant case law and aims to contribute to a clearer understanding of remedial mechanisms in civil procedure, offering insights of relevance to legal scholarship, judicial practice, and legislative development.

Keywords: legal remedies, civil procedure, procedural principles, remedial systems, judicial protection

ÚVOD

Primárnym cieľom všeobecnej sústavy súdnictva pri prejednávaní a rozhodovaní súkromnoprávných sporov a iných súkromnoprávných vecí je zabezpečiť vecne správne rozhodnutie, ktoré obstoí tak po skutkovej, ako aj po právnej stránke a je výsledkom spravodlivého procesu. Súdna interpretácia a aplikácia právnych noriem na zistený skutkový stav však v sebe zahŕňa nielen právne úvahy, ale aj prvky filozofie, histórie, psychológie či sociológie.¹ Súd konajúci v konkrétnej právnej veci sa pri jej rozhodovaní nevyhnutne stretáva s rôznymi faktormi, ktoré môžu ovplyvniť jeho myšlienkový postup pri kreovaní jeho finálneho rozhodnutia, pričom v ktoromkoľvek štádiu jeho procesu môže dôjsť k pochybeniu, či už v dôsledku nesprávnej interpretácie práva, procesnej chyby v dokazovaní, nesprávnej aplikácie právnych pravidiel, prípadne v dôsledku chyby alebo nedostatku, ktorého pôvod nemožno jednoznačne pripísať žiadnemu konkrétnemu faktoru a zdroju. Bez ohľadu na vyššie uvedené konštatovanie, štát aj samotní účastníci konania majú prirodzený záujem na eliminácii súdnych omylov, procesných pochybení a vadných rozhodnutí. Na dosiahnutie alebo aspoň priblíženie sa k ideálnemu stavu rozhodovania sporov a zároveň na predchádzanie či odstránenie potenciálnych väd v rozhodovacej činnosti, civilnoprocesné kódexy zakotvujú opravné prostriedky, prostredníctvom ktorých možno iniciovať opravné konania.

Opravné prostriedky v civilnom procese predstavujú fundamentálny nástroj právnej ochrany pri zabezpečovaní právnej istoty a ochrany subjektívnych práv účastníkov konania, ktorý je vnímaný ako jeden z pilierov právneho štátu. Ich existencia a procesný charakter sú neoddeliteľne späté s princípmi a zásadami, na ktorých sú postavené jednotlivé opravné systémy, ktorými sa spravujú opravné prostriedky v slovenskom civilnom procese. Tieto pravidlá nielenže určujú rozsah a dostupnosť opravných prostriedkov, ale zároveň ovplyvňujú aj priebeh, formu a obsah opravných konaní. Zohrávajú kľúčovú úlohu pri ich interpretácii, aplikácii, ako aj pri inštančnosti a konštrukcii opravných mechanizmov.

Cieľom tohto článku je poskytnúť ucelený, no zároveň stručný prehľad opravných prostriedkov v slovenskom civilnom procesnom práve a zároveň analyzovať ich vzťah k základným princípom sporového konania a procesným pravidlám a systémom, ktoré vymedzujú procesný charakter a spôsob uplatňovania a fungovania opravných prostriedkov. Osobitná pozornosť bude venovaná charakteristike jednotlivých opravných systémov, vybraných procesných princípov súdneho konania - ako aj postaveniu opravných prostriedkov v ich rámci.

1 OPRAVNÉ PROSTRIEDKY

Števček vo svojej koncepcii realizácie práva na súdnu a inú právnu ochranu v civilnom procese identifikuje triádu požiadaviek ideálneho rozhodovania sporov: (i.) *zákonnosť*, (ii.) *vecnú správnosť* a (iii.) *spravodlivosť*. Zároveň dodáva, že dosiahnutie všetkých troch aspektov súčasne je však v praxi často problematické, a v niektorých prípadoch dokonca nedosiahnuteľné.² Súdne rozhodovanie je výsledkom ľudskej činnosti – zahŕňa myšlienkové procesy a duševnú aktivitu konkrétnych osôb, a preto môže byť sprevádzané omylmi, chybami či nedokonalosťami. Ako konštatuje právna teória, rozhodovanie súdov je v konečnom dôsledku ľudským rozhodovaním, a preto nemožno ignorovať fakt, že súdne orgány nie sú obsadené výlučne osobami s rovnakou mierou svedomitosti, profesionality a pochopenia svojej zodpovednosti. Už antický Rím uznával princíp *errare humanum est*, teda že myliť sa je ľudské, čo je v právnej praxi a rozhodovacej činnosti súdov stále aktuálne a aplikovateľné.³

¹ GEŠKOVÁ, K. *Dovolenie v civilnom procese*. Beckova edícia právne inštitúty. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 1.

² ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 472

³ HORA, V., SPÁČIL, J. *Československé civilní právo procesní: I.–III. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 8.

Bez ohľadu na to, či ide o pochybenie súdu objektívnej alebo subjektívnej povahy, či má pôvod v procesnej alebo mimoprocesnej rovine, každé nesprávne rozhodnutie je nežiaducim javom, ktorý oslabuje dôveru v súdnictvo, znižuje autoritu súdnych rozhodnutí a môže v účastníkoch vyvolávať odmietavý postoj k ich dobrovoľnému rešpektovaniu súdom uložených povinností. Z tohto dôvodu je žiadúce, aby mal každý účastník možnosť obrátiť sa na súd vyššej inštancie, ktorý bude oprávnený preskúmať zákonnosť a správnosť pôvodného rozhodnutia. Práve táto možnosť predstavuje základný nástroj korekcie súdnych omylov a zároveň jeden z mechanizmov zvyšovania kvality súdneho rozhodovania v smere naplňania princípu právnej istoty.⁴

Opravné prostriedky predstavujú procesné inštitúty, oprávňujúce účastníka konania dožadovať sa opätovného preskúmania veci, za podmienok ustanovených zákonom – ktoré podmieniajú začatie opravného konania.

Opravné prostriedky plnia v civilnom procese dvojakú funkciu. Na individuálnej úrovni poskytujú účastníkovi konania záruku, že súdne rozhodnutie bude podrobené preskúmaniu súdom vyššieho stupňa, čím sa overuje správnosť postupu a samotného rozhodnutia. Zo širšieho spoločenského hľadiska má preskúmanie súdnych rozhodnutí významnú úlohu pri zjednocovaní interpretácie a aplikácie objektívneho práva, a to prostredníctvom vytvárania ustálenej a konzistentnej judikatúry.⁵ Súdna sústava je tak vybavená predovšetkým vnútornými kontrolnými mechanizmami, prostredníctvom ktorých podliehajú rozhodnutia súdnemu preskúmaniu v rámci inštančného systému.⁶ Opravné prostriedky z tohto pohľadu neslúžia len účastníkovi civilného konania, ale aj širšiemu verejnému záujmu, vrátane záujmov štátu a samotných súdov.

Civilný sporový poriadok vo svojej štvrtej časti komplexne upravuje procesno – normatívne nastavenie jednotlivých opravných prostriedkov. Súčasne však je potrebné zmieniť, že CSP neobsahuje výslovné rozdelenie opravných prostriedkov na riadne a mimoriadne, hoci takéto delenie je ustálené v právnej teórii a doktríne. Základným kritériom tohto rozlišovania je právoplatnosť rozhodnutia, proti ktorému opravný prostriedok smeruje. Riadne opravné prostriedky smerujú proti rozhodnutiam, ktoré ešte nenadobudli právoplatnosť, zatiaľ čo mimoriadne opravné prostriedky slúžia na napadnutie rozhodnutí, ktoré už právoplatnosť nadobudli.

Z pohľadu procesnej teórie je odvolanie považované za riadny opravný prostriedok. Naopak, medzi mimoriadne opravné prostriedky patria dovolanie, žaloba na obnovu konania a dovolanie generálneho prokurátora.

2 OPRAVNÉ SYSTÉMY

Každé opravné konanie je ovládané súborom špecifických zásad, princípov a procesných pravidiel, na ktorých je toto konanie vybudované a ktoré určujú jeho priebeh, rozsah práv a povinností účastníkov opravného konania, rozsah prieskumnej činnosti a možný zásah opravného súdu do rozhodnutia súdu nižšej inštancie. Charakter a priebeh opravného konania sú priamo determinované tým-ktorým opravným systémom, pričom každý z týchto systémov nesie určité špecifické znaky vychádzajúce z normatívneho nastavenia, ktoré sa odrážajú v jeho procesno-aplikačnom fungovaní.⁷ Procesná teória tradične rozlišuje tri základné opravné

⁴ GEŠKOVÁ, K. *Dovolanie v civilnom procese*. Beckova edícia právne inštitúty. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 2

⁵ BAVORSKÝ J. *Odvolanie v občianskom súdnom konaní*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. s. 12

⁶ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Díl druhý, Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 3. aktualizované vydání. Student. Praha: Leges, 2022. s. 430.

⁷ ČOLLÁK, J. a kol. *Proce právo. Význam súdneho procesu a civilne sporové konanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. s. 294

systémy, ktoré predstavujú všeobecný rámec zásad uplatňovaných v konkrétnych konaniach o konkrétne podanom opravnom prostriedku. Ide o apelačný systém, kasačný systém a revízný systém.

Ich klasifikácia je založená na týchto kritériách. (i.) Možnosti, akými môže opravný súd v danej veci rozhodnúť.⁸ V zásade prichádzajú do úvahy tieto základné spôsoby rozhodnutí, ktorými môže byť opravné konanie ukončené – zamietnutie opravného prostriedku, potvrdenie, zrušenie alebo zmena napadnutého rozhodnutia. Práve možnosť zmeniť rozhodnutie nižšieho súdu predstavuje jeden z určujúcich rozlišovacích znakov medzi jednotlivými opravnými systémami. (ii.) Rozsah preskúmacej právomoci súdu určuje, do akej miery je súd oprávnený skúmať predchádzajúce rozhodnutie. Kľúčovou otázkou je, či môže preskúmať právnu aj skutkovú stránku veci, alebo je jeho právomoc obmedzená len na právne posúdenie veci. (iii.) Tretím významným aspektom a kritériom, ktorý je potrebné v rámci opravných systémov zmieniť, je rozsah procesných práv účastníkov konania uvádzať nové skutočnosti a dôkazy, a tým ovplyvňovať skutkový (a možno aj právny) základ, z ktorého vychádzal súd prvej inštancie.

2.1 Apelačný (odvolací) systém

Apelačný systém predstavuje najkomplexnejší zo všetkých opravných systémov, a to z pohľadu všetkých vyššie uvedených rozlišovacích kritérií – či už ide o rozsah preskúmania napadnutého rozhodnutia, rozsah oprávnení účastníkov, ako aj o možnosti apelačného súdu pri jeho rozhodovaní.

V rámci preskúmania napadnutého rozhodnutia je apelačný súd oprávnený hodnotiť nielen právnu stránku veci – teda správnosť aplikácie hmotného a procesného práva, ale aj stránku skutkovú, čo zahŕňa opätovné hodnotenie vykonaných dôkazov na súde prvej inštancie, zisťovanie skutkového stavu a prípadne doplnenie dokazovania. V apelačnom systéme nie je súd viazaný skutkovými zisteniami prvoinstančného súdu – môže vykonať vlastné dokazovanie, pokiaľ to považuje za nevyhnutné pre správne rozhodnutie. V dôsledku toho môže dospieť k úplne odlišným skutkovým aj právnym záverom, než k akým dospel súd nižšej inštancie, prípadne môže zohľadniť aj dôkazy vykonané v predchádzajúcom konaní a vytvoriť si na ich základe vlastný právny názor. Apelačný súd, tak môže rozhodnúť na základe skutkového stavu, ktorý sám zistí, alebo doplní a teda nanovo prejednať vec a rozhodnúť o nej na základe vlastným spôsobom vystavaného skutkového stavu.

Výsledkom rozhodovania v apelačnom systéme môže byť potvrdenie napadnutého rozhodnutia ako vecne správne. Ďalším zo spôsobov rozhodovania je zrušenie rozhodnutia a vrátenie veci na nové prejednanie a rozhodnutie, alebo zmena napadnutého rozhodnutia.

Zásadnú odlišnosť pri aplikácii apelačného systému predstavuje rozsah, do akej miery je odvolací súd oprávnený alebo povinný prihliadať na nové skutočnosti a nové dôkazy, ktoré v predchádzajúcom štádiu konania neboli uplatnené a tiež v akom rozsahu sú účastníci konania oprávnení predkladať nové dôkazy, nové skutočnosti do opravného konania. Práve táto otázka tvorí základ pre rozlíšenie dvoch podsystémov apelačného systému – systému úplnej apelácie a systému neúplnej apelácie.

2.1.1 Systém úplnej apelácie

Úplná apelácia predstavuje najbenevolentnejší model opravného systému, v rámci ktorého zákonodarca pripúšťa nielen rozsiahlejší zásah do skutkového základu rozhodnutia, ale aj širšiu opravnú právomoc odvolacieho súdu. Úplná apelácia súvisí s vyšetrovacím princípom a zisťovaním skutočného stavu veci. Úplný apelačný systém umožňuje účastníkom konania

⁸ STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno : Doplněk, 2003. s. 410

predkladať nové skutkové tvrdenia a nové dôkazné návrhy aj v opravnom konaní. Apelačný súd je totiž oprávnený prihliadať a zohľadniť aj nové skutočnosti, tvrdenia a dôkazy prednesené až v opravnom konaní, ktoré neboli uplatnené v konaní pred súdom prvej inštancie, spravidla bez časových, a často aj bez obsahových obmedzení. Výsledkom je možnosť modifikácie alebo úplnej zmeny skutkového základu, na ktorom bolo pôvodné opravným prostriedkom napádané rozhodnutie postavené.

Jedným z nežiaducich dôsledkov „procesne otvoreného“ modelu úplnej apelácie je jeho potenciálna zneužívateľnosť, najmä v podobe úmyselného vyčkávania s predložením podstatných dôkazov až do opravného konania. Takéto konanie vytvára oprávnený priestor na taktizovanie a zneužívanie konania ovládané úplným apelačným systémom. Tento postup vedie k zbytočným prieťahom a zvyšovaniu nákladov konania. Stiera sa tak význam konania pred súdom prvej inštancie, ktoré sa následne javí len ako formálna a nevyhnutná etapa pred skutočným rozhodnutím veci opravným súdom.

Právna úprava odvolania v mimosporovom konaní je postavená na systéme úplnej apelácie. *Vzhľadom na to, že v mimosporových konaniach sa vôbec neuplatňuje koncentrácia konania, a to ani v konaní pred súdom prvej inštancie, účastníci môžu predkladať nové skutkové tvrdenia a nové dôkazné návrhy až do rozhodnutia o odvolaní, pričom platí, že súd rozhodne, ktoré z navrhnutých dôkazov vykoná. Dôvodom tejto právnej úpravy je záujem o správne rozhodnutie na základe skutočného stavu veci, ktorý je povýšený nad rýchle rozhodnutie na základe tých skutkových tvrdení a dôkazných návrhov, ktoré boli predložené v rámci konania v prvej inštancii.*⁹

2.1.2 Systém neúplnej apelácie

Opakom systému úplnej apelácie je systém neúplnej apelácie. V tomto systéme je účastníkom konania v zásade zakázané uplatňovať nové skutočnosti a dôkazy, ktoré neboli predložené v konaní pred súdom prvej inštancie. Rovnako tak je opravná inštancia obmedzená vo svojej právomoci prihliadať na tieto novoty. *Systém neúplnej apelácie možno charakterizovať tak, že odvolateľ, až na zákonom uvedené taxatívne výnimky, nesmie v odvolaní uvádzať nové skutočnosti a dôkazy, a že nemožno prihliadať v tomto konaní k novým skutočnostiam a dôkazom, ktoré neboli účastníkmi konania navrhnuté alebo inak nevyšli najavo pred súdom prvého stupňa. Zámerom takejto úpravy je zabezpečiť, aby procesná zodpovednosť strán, dôkazná aktivita a skutková argumentácia prebehli v čo najväčšej možnej miere už pred súdom prvej inštancie. Účastníci sú výrazne obmedzení vo svojej možnosti uplatnenia novôt, čo je hlavný rozdiel medzi apeláciou úplnou, súd teda nesmie prihliadať k novým skutočnostiam a novým dôkazom. Systém neúplnej apelácie je logickým dovърšením prvkov koncentrácie konanie na síde prvého stupňa.*¹⁰ V materiálnom zmysle je neúplná apelácia je totožná so zákonnou koncentráciou konania. Neúplná apelácia totiž znamená, že prostriedky procesného útoku a prostriedky procesnej obrany sú koncentrované vo fáze konania pred súdom prvej inštancie.

*Ako však vyplýva z právnej doktríny a procesnej praxe, „čistá“ forma neúplnej apelácie je pomerne zriedkavo sa vyskytujúca. Zvyčajne býva doplnená, modifikovaná o určité zákonné výnimky, ktoré umožňujú odvolaciemu súdu vykonať dodatočné dokazovanie aj v druhostupňovom konaní – najmä v prípadoch, keď je to nevyhnutné na dosiahnutie spravodlivého rozhodnutia a správneho a zákonného vystavania skutkového stavu pre rozhodnutie. Prostriedky procesného útoku alebo prostriedky procesnej obrany, ktoré neboli uplatnené pred súdom prvej inštancie, možno uplatniť len za splnenia podmienok podľa § 366 CSP, najneskôr v lehote na vyjadrenie k odvolaniu.*¹¹

⁹ Rozsudok Krajského súdu Bratislava, so sp. zn. 2Cob/160/2020, zo dňa 12. novembra 2020

¹⁰ Rozsudok Krajského súdu Bratislava, so sp. zn. 4Cob/269/2015, zo dňa 23.06.2016

¹¹ Rozsudok Krajského súdu v Žiline, so sp. zn. 6Co/192/2019, zo dňa 29.05.2020

Vo všeobecnosti však platí, že odvolací súd má vychádzať zo skutkového a dôkazného základu, ktorý bol vytvorený v prvoinštančnom konaní.¹² Nová dôkazná aktivita je buď neprípustná, alebo výrazne obmedzená – a to prostredníctvom zákonom vymedzených limitov dôkaznej aktivity, ktoré určujú (i.) aké dôkazy je možné v odvolacom konaní vykonať, (ii.) v akej fáze konania ich možno predložiť, (iii.) na aký okruh skutočností sa môžu tieto dôkazy vzťahovať.¹³

*Neúplná apelácia je systém, ktorý kladie na účastníkov konania zvýšené nároky, lebo títo sú povinní skutočnosti a dôkazy, na ktorých stavajú obranu proti nepriaznivému rozsudku súdu prvej inštancie, veľmi dobre pripraviť, a to pod sankciou straty úspechu v spore.*¹⁴

Zo zásady viazanosti odvolacieho súdu pripúšťa CSP určité výnimky. Princíp neúplnej apelácie však aj za ich uplatnenia zostáva zachovaný. Ide tak o prejav uplatnenia zásad rýchlosti a hospodárnosti konania, keďže účastníci sú nútení predložiť všetky svoje tvrdenia a dôkazné návrhy už v konaní pred súdom prvej inštancie – v medziach koncentrácie konania.

2.2 Kasačný (zrušovací) opravný systém

Jeden zo základných rozdielov medzi kasačným a apelačným systémom spočíva v rozsahu preskúmajacej právomoci opravného súdu. V kasačnom systéme je súd oprávnený preskúmať napadnuté rozhodnutie výlučne z právneho hľadiska, čo znamená, že jeho činnosť je obmedzená na overenie, či v predchádzajúcom konaní alebo samotným rozhodnutím nedošlo k porušeniu hmotného alebo procesného práva.

V tomto systéme je vylúčené, aby kasačný súd opätovne zisťoval skutkový stav veci ani ho akokoľvek menil alebo dopĺňal. Rovnako účastníci konania nie sú oprávnení navrhovať nové skutočnosti alebo dôkazy, tzv. *novoty*. Preskúmanie prebieha výlučne na podklade spisového materiálu – zisteného skutkového stavu, ktorý bol k dispozícii v pôvodnom konaní pred súdom nižšej inštancie. Účastníci i kasačný súd sú teda striktne viazaní skutkovými zisteniami, ktoré učinil súd, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal.

Kasačný súd však nemá možnosť rozhodnutie zmeniť; môže ho buď potvrdiť, alebo zrušiť – ak zistí, že rozhodnutie bolo vydané v rozpore s právnymi normami.

V prípade zrušenia rozhodnutia sa vec vracia súdu nižšej inštancie na nové konanie, pričom tento súd je viazaný právnym názorom vysloveným kasačným súdom. Kasačný systém v odbornej literatúre niekedy označuje aj ako zrušovací systém. Tento charakter opravného konania sa vyskytuje v podmienkach Slovenskej republiky v prostredí správneho súdnictva, pričom je reflexiou jeho charakteru a teda nemožnosti správneho súdu zasahovať do právomoci správnych orgánov, s výnimkou plnej jurisdikcie správneho súdu.¹⁵

2.3 Revízný opravný systém

Revízný systém predstavuje hybridnú formu opravného systému, v ktorom sa kombinujú prvky apelačného aj kasačného modelu. Vychádza z toho, že oprávnenie opravného súdu nie je ani tak široké ako v systéme apelačnom, ani tak striktne obmedzené ako v systéme kasačnom.

¹² ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha : C. H. Beck, 2022, s. 481

¹³ ČOLLÁK, J. a kol. *Proce právo. Význam súdneho procesu a civilne sporové konanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. s. 296

¹⁴ Rozsudok NS SR, so sp. zn. 2 M Cdo 13/2013, zo dňa 16. decembra 2014

¹⁵ ČOLLÁK, J. a kol. *Procesné právo. Význam súdneho procesu a civilne sporové konanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. s. 294

Rovnako ako kasačný súd, aj revízny súd preskúmava rozhodnutie výlučne po právnej stránke, teda z hľadiska súladu rozhodnutia a konania, ktoré mu predchádzalo s hmotným a procesným právom. Revízny súd nie je oprávnený hodnotiť skutkovú stránku veci, a teda nevykonáva nové dokazovanie, nemení ani nedoplňa skutkový základ na ktorom bolo pôvodné rozhodnutie založené.

Na druhej strane, podobne ako v apelačnom systéme, revízny súd nie je obmedzený len v smere potvrdenia, alebo zrušenia rozhodnutia. Tento má totiž aj možnosť rozhodnutie zmeniť. Táto právomoc však prichádza do úvahy len v prípade, ak podľa názoru revízneho súdu bol skutkový stav zistený správne a jediným pochybením bolo jeho nesprávne subsumovanie pod konkrétnu právnu normu - právne posúdenie. V takom prípade revízny súd vychádza zo skutkových zistení súdu nižšej inštancie, proti ktorého rozhodnutiu revízia smeruje, a na ich základe vec právne - správne posúdi a rozhodne.

Hoci revízny súd nie je oprávnený priamo hodnotiť skutkový stav veci, je povinný ho prejudiciálne posúdiť – teda zhodnotiť, či bol skutkový základ rozhodnutia zistený správne. Práve toto hodnotenie determinuje rozsah jeho rozhodovacej právomoci a predurčuje, akým spôsobom môže vo veci rozhodnúť.

Charakter revízneho opravného konania je v podmienkach Slovenskej republiky využitý v prípade zákonnej úpravy dovolania a dovolania generálneho prokurátora.

3 PRINCÍPY CIVILNÉHO PROCESU A OPRAVNÉ KONANIA

Základné princípy súdneho konania – tzv. procesné princípy – predstavujú súbor zákonodarcom formulovaných a spoločnosťou očakávaných požiadaviek na podobu a priebeh súdneho konania, ktoré sú nevyhnutným predpokladom pre naplnenie jeho účelu z procesného, právneho, spoločenského, ekonomického i sociologického hľadiska.¹⁶ Tieto princípy sú súčasťou legálneho textu zohrávajú kľúčovú úlohu najmä v oblasti tvorby, výkladu a aplikácie práva. Sú taktiež neoddeliteľne späté aj s opravnými konaniami ako integrálnou súčasťou civilného procesu ako celku.

Z hľadiska predmetu tohto parciálneho výskumu a zvolenej témy považujem za vhodné venovať osobitnú pozornosť princípu materiálnej pravdy, ktorý stojí v opozícii k princípu formálnej pravdy, ako aj princípu koncentrácie konania – keďže práve tieto princípy majú zásadný aplikačný význam v opravných konaniach, predovšetkým v odvolacom konaní.

3.1 Princíp formálnej pravdy, prejednací princíp a koncentrácie konania

V sporovom konaní predstavuje základnú podmienku pre vecné (meritórne) rozhodnutie súdu existencia skutkového a právneho základu rozhodnutia, ktorý sa primárne formuje v štádiu dokazovania na súde prvej inštancie. Prostredníctvom dokazovania súd identifikuje relevantné skutkové okolnosti, ktoré následne subsumuje pod príslušné právne normy.

Obsah a rozsah dokazovania v sporovom konaní sú (s výnimkou niekoľkých osobitných situácií) determinované procesnou aktivitou strán, ktoré nesú zodpovednosť za priebeh a výsledok konania. Súd je viazaný prejednacím princípom a princípom formálnej pravdy, čo znamená, že skutkový stav dôležitý pre rozhodnutie veci aktívne nezisťuje z vlastnej iniciatívy.¹⁷

¹⁶ ČOLLÁK, J. a kol. *Procesné právo. Význam súdneho procesu a civilne sporové konanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. s. 143

¹⁷ KOLVEKOVÁ, V. Vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v civilnom sporovom konaní. *Societas et iurisprudentia*, ISSN 1339-5467, 2021, roč. IX, č. 4, s. 79–101.

Výsledkom tohto procesného postupu je vytvorenie tzv. dvojzákladu rozhodnutia – teda kombinácie skutkového základu a jeho právneho posúdenia – ktorý sa následne premieta do výroku a odôvodnenia rozhodnutia.¹⁸

V civilnom sporovom konaní, súd nie je aktívnym vyhľadávačom skutočného stavu veci. Tento prístup je založený na základných princípoch civilného sporového konania, ako sú prejednávaci princíp, princíp koncentrácie, kontradiktórnosti a formálnej pravdy. Jeho rozhodovacia úloha je zameraná na rozhodovanie na podklade skutkových tvrdení a dôkazov, ktoré uvedú a predložia samotné strany konania. Základnými povinnosťami sporových strán patrí povinnosť včas tvrdiť skutočnosti rozhodné pre posúdenie veci a zároveň povinnosť tieto tvrdenia preukázať pred konajúcim súdom. Dôsledky procesnej pasivity totiž negatívne postihujú sporovú stranu už na súde prvej inštancie, a pretrvávajú aj v opravných konaniach.¹⁹

Odvolacie konanie, ovládané princípom neúplnej apelácie, predstavuje zásadne oslabenie princípu materiálnej pravdy a posilnenie formálnej pravdy. Týmto sa nastoľuje skutkový a dôkazný „stopstav“, ktorý priamo vyplýva z (ne)aktivity sporových strán a smeruje k tomu, aby skutkový predmet súdneho prejednávania tvorili výlučne skutočnosti a dôkazy predložené samotnými stranami sporu k momentu finálneho zistenia skutkového stavu súdom prvej inštancie.

Neaktívny prístup strany sporu pri plnení si svojich procesných povinností môže mať závažné procesné dôsledky najmä v dôsledku aplikácie prejednacieho princípu a predovšetkým koncentrácie konania. Princíp koncentrácie konania je v Civilnom sporovom poriadku upravený v dvoch podobách – ako zákonná koncentrácia a ako sudcovská koncentrácia. Táto zásada vyjadruje požiadavku, aby účastníci konania uskutočnili svoje rozhodujúce procesné úkony – prostriedky procesného útoku a procesnej obrany v určitom časovo ohraničenom štádiu konania, po ktorého uplynutí sa už zmeny v skutkovom základe spravidla nepripúšťajú. Ak strana konania nevyužije túto procesnú príležitosť vo vytvorenom časovom rámci pred súdom prvej inštancie, následky jej pasivity pretrvávajú aj v ďalších štádiách, a to vrátane odvolacieho konania.

V kontexte odvolacích dôvodov je dôležité zdôrazniť, že právna úprava dôsledne obmedzuje možnosť zmeniť výsledok konania doplnením alebo prebudovaním skutkového základu až v štádiu odvolania. Princíp koncentrácie konania bráni spätnej revízii skutkových tvrdení, ak ich účastník riadne neuplatnil počas konania pred prvostupňovým súdom. Právo predkladať tzv. „novoty“ v odvolacom konaní je viazané na podmienku, že nebolo možné tieto skutočnosti alebo dôkazy predložiť skôr bez zavinenia strany.

Normatívnym prejavom princípu koncentrácie konania v opravnom konaní je najmä ustanovenie, podľa ktorého odvolacie dôvody a dôkazy na ich podporu možno uviesť alebo doplniť len do uplynutia lehoty na podanie odvolania. Tento princíp zároveň determinuje aj rámec dôkaznej aktivity účastníkov v odvolacom konaní, a to najmä pokiaľ ide o to, aké dôkazy je možné v tomto štádiu konania vykonať, či v akej fáze konania môžu byť tieto dôkazy predložené.

Umožnenie dopĺňania odvolacích dôvodov po tejto lehote by bolo v priamom rozpore s princípom hospodárnosti a rýchlosti konania, ale najmä so základnou koncepciou odvolacieho konania, ktorá v CSP vychádza z modelu neúplnej apelácie.²⁰

ZÁVER

¹⁸ KOEVEKOVÁ, V. Sudcovská koncentrácia konania vo svetle budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v civilnom sporovom konaní. In *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*. ISSN 1339-3995, 2021, roč. 9, č. 1, s. 35

¹⁹ MOLNÁR, P. *Procesná aktivita sporovej strany ako limit prieskumu v opravnom konaní (inauguračná prednáška)*. In: Právny obzor, 107, 2024, č. 6, s. 633 – 645. ISSN 2729-9228.

²⁰ Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 141/2019, zo dňa 17. decembra 2019

Opravné prostriedky sú neoddeliteľnou súčasťou civilného procesu. Pri opravných prostriedkoch ide o hľadanie rovnováhy medzi verejným a súkromným záujmom. Verejný záujem spočíva predovšetkým v požiadavke na rýchlu, efektívnu a ekonomickú justíciu. Na druhej strane stojí súkromný záujem účastníka konania, ktorého cieľom je mať čo najširšie možnosti na presadenie alebo obranu svojho sporného práva. Zákonodarca sa o túto rovnováhu neustále usiluje a hľadanie udržateľného kompromisu medzi verejným a súkromným záujmom ostáva trvalou výzvou civilného procesného práva.²¹ V súčasnosti sú opravné prostriedky postavené na presne vymedzených procesných rámcoch.

V tomto príspevku som sa pokúsil systematicky priblížiť základné opravné systémy – apelačný, kasačný a revízny – pričom každý z nich predstavuje iný rozsah oprávnení súdu, iný prístup k dokazovaniu a iný typ zásahu do napadnutého rozhodnutia. Zároveň som sa zameral aj na procesné princípy a pravidlá, ktoré výrazne ovplyvňujú fungovanie opravných prostriedkov v praxi.

Je potrebné zdôrazniť, že žaloba na obnovu konania stojí mimo klasického delenia na opravné systémy, keďže ide o osobitný prostriedok *sui generis*. Prípustnosť žaloby na obnovu konania je založená na existencii výnimočných dôvodoch, ktoré nastali po právoplatnosti rozhodnutia alebo ktoré nebolo možné uplatniť skôr v konaní.

Vzhľadom na predložené skúmanie, je možné konštatovať, že základné parametre systému opravných prostriedkov sú nastavené adekvátne. Napriek tomu, aplikačná prax odhaľuje určité výzvy, najmä v súvislosti s efektívnosťou a dĺžkou súdneho konania. V rámci diskusie o možných zlepšeniach systému opravných prostriedkov je zaujímavé zvážiť inšpiráciu nemeckou právnou úpravou, ktorá umožňuje zrušenie napadnutého rozhodnutia v odvolacom konaní len na návrh účastníka konania. Takýto model by mohol posilniť apelačný charakter odvolania, čím by sa zvýšila zodpovednosť účastníkov za priebeh konania.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BAVORSKÝ J. *Odvolanie v občianskom súdnom konaní*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. 179 s.

ČEŠKA, Z. a kol. *Občanské právo procesní*. Praha: Panorama, 1989. 447 s. ISBN 8070380330.

ČOLLÁK, J. a kol. *Procesné právo. Význam súdneho procesu a civilne sporové konanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024. 559 s. ISBN 978-80-7380-953-9.

GEŠKOVÁ, K. *Dovolanie v civilnom procese*. Beckova edícia právne inštitúty. Praha: C. H. Beck, 2010. 251 s. ISBN 9788074001666.

HORA, V., SPÁČIL, J. *Československé civilní právo procesní: I.–III. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, 956 s. ISBN 9788073575403

IŠTVÁNEK, F., SPÁČIL, J. Quo vadis, dvojinštanční zásado... In *Právní rozhledy*. 2006, roč. 14, č. 20, s. 727-730.

²¹ IŠTVÁNEK, F., SPÁČIL, J. Quo vadis, dvojinštanční zásado... *Právní rozhledy*. 2006, roč. 14, č. 20, s. 727-730.

KOLVEKOVÁ, V. Sudcovská koncentrácia konania vo svetle budovania skutkového základu súdneho rozhodnutia v civilnom sporovom konaní. In *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*. ISSN 1339-3995, 2021, roč. 9, č. 1, s. 34-43.

KOLVEKOVÁ, V. Vplyv procesnej aktivity sporových strán a uplatňovania sudcovskej koncentrácie konania na dokazovanie v civilnom sporovom konaní. *Societas et iurisprudentia*, ISSN 1339-5467, 2021, roč. IX, č. 4, s. 79–101.

MOLNÁR, P. Procesná aktivita sporovej strany ako limit prieskumu v opravnom konaní (inauguračná prednáška). In: *Právny obzor*, ISSN 2729-9228, 2024, č. 6, s. 633 – 645.

STANISLAV, A. *Dovolání s akcentem na ústavněprávní konformitu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. 111 s. ISBN 9788075988607.

STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno : Doplněk, 2003. 600 s. ISBN 9788072391554.

ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie*. Praha : C. H. Beck, 2022, 632 s. ISBN 9788074008764.

WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Díl druhý, Řízení vykonávací, řízení insolvenční. 3. aktualizované vydání. Student. Praha: Leges, 2022. s. 430. ISBN 9788075026026.

MÔŽE BYŤ DUBAJSKÁ ČOKOLÁDA TURECKÁ?

CAN DUBAI CHOCOLATE BE TURKISH?

Mgr. Martin Pogádl

doktorandský študijný program občianske právo

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Ústav duševného vlastníctva, technológií a produktového práva

martin.pogadl@tvu.sk

Abstrakt: Autor sa v príspevku zaoberá právnymi otázkami týkajúcimi sa legality používania názvu dubajská čokoláda pre potraviny, ktoré nie sú vyrobené v Dubaji. Pri riešení tejto a súvisiacich právnych otázok sa autor zameriava na analýzu právnej úpravy chránených zemepisných označení a chránených označení pôvodu, právnú úpravu ochranných známk, právnú úpravu názvu potraviny a čestných informačných postupov v potravinovom práve a taktiež na rozhodovaciu činnosť nemeckých súdov. Autor si kladie za cieľ ponúknuť v príspevku riešenie otázky, či dubajská čokoláda musí byť vyrobená v Dubaji, alebo je možné takýto názov použiť aj pre potravinu vyrobenú v inom meste či krajine.

Kľúčové slová: označovanie potravín, indikácia pôvodu potraviny, dubajská čokoláda, potravinové informačné právo, uvádzanie spotrebiteľa do omylu

Abstract: In this paper, the author discusses the legal issues concerning the legality of using the name Dubai chocolate for foodstuffs that are not produced in Dubai. In addressing this and related legal issues, the author focuses on an analysis of the legal regulation of protected geographical indications and protected designations of origin, the legal regulation of trademarks, the legal regulation of the name of the food and fair information practices in food law, as well as the decision-making activity of the German courts. The author aims to offer a solution to the question of whether Dubai chocolate must be produced in Dubai or whether such a name can also be used for a food produced in another city or country.

Keywords: food labelling, indication of origin of food, Dubai chocolate, food information law, misleading the consumer

ÚVOD

V období od septembra do októbra 2024 sa o dubajskej čokoláde písalo v deviatich z desiatich príspevkov na sociálnych sieťach. Podľa údajov DigiLUP, komplexnej platformy digitálnych médií MTM (Media Monitoring Center), ktorá pokrýva 187 jazykov a 196 krajín, bolo 578 300 z 640 700 príspevkov týkajúcich sa čokolády za 30 dní od 16. septembra do 16. októbra 2024 len o dubajskej čokoláde. Najdiskutovanejšia téma "*Domáci recept na dubajskú čokoládu*" dominuje v rozdelení podtém príspevkov na sociálnych médiách o dubajskej čokoláde a predstavuje 90 % všetkých príspevkov týkajúcich sa čokolády.¹ Spotrebiteľský záujem o dubajskú čokoládu sa tak logicky pretavil aj do ponuky na trhu s potravinami. Potravinárske podniky, najmä orientované na výrobu cukrovín, tak začali vyrábať a dodávať na trh dubajskú čokoládu. Označenie dubajská čokoláda je však možné pozorovať

¹ MEDYA TAKIP MERKEZI. Dubai Çikolatası Sosyal Medya Raporu. MTM. 01.11.2024 [online] <https://medyatakkip.com.tr/nd/mtm-dubai-cikolatasi-sosyal-medya-raporu-210.html> [20.07.2025].

aj na ostatných potravinárskych výrobkoch, akými sú zmrzlina, zákusky, či dokonca pizza².

Pre uvedenie do problematiky je dôležité objasniť, čo vlastne dubajská čokoláda je. Dubajská čokoláda je názov používaný pre čokoládu so sladkou, lepkavou náplňou z pistáciového krému a tahini s kanafehom, čo je tradičný arabský dezert vyrobený z tenkých cestovín, ktoré sú namočené v sladkom cukrovom sirupe.³⁴ Tyčinky prvýkrát vynašla v roku 2021 Sarah Hamouda, Britka a Egyptanka žijúca v Dubaji, s pomocou šéfkuchára Nouela Catisa Omamalina, vyštudovaného cukrára, ktorý sa stal kulinárskym poradcom žijúcim v Dubaji.

Dubajská čokoláda získala medzi spotrebiteľmi svoju popularitu vďaka sociálnej sieti TikTok, na ktorej ukrajinská influencerka Maria Vehera v decembri 2023 zverejnila video, v ktorom rozlamuje čokoládovú tyčinku s kanafehom. Práve tento moment je podľa dostupných zdrojov spúšťačom medzinárodného záujmu o tento dezert. Video si do súčasnosti pozrelo viac než 122 miliónov používateľov.⁵

Na tento rozbehnutý vlak sa rozhodlo naskočiť viacero výrobcov potravín a predajcov potravín, ktorí postupne do svojej ponuky začali pridávať výrobky s označením „dubajská čokoláda“, v rôznych jazykových mutáciách. Problém však nastal, keď sa pod označením „dubajská čokoláda“ začali na trh uvádzať výrobky, ktorých miesto pôvodu nie je Dubaj, a ich krajinou pôvodu nie sú ani Spojené arabské emiráty. Na trhu s potravinami sa najčastejšie objavujú výrobky označené ako „dubajská čokoláda“, ktoré boli vyrobené v Turecku.

V tejto súvislosti sa vynárajú viaceré právne otázky ohľadom legality takéhoto označenia, ktoré poukazuje na dubajský pôvod potraviny, hoci tá pochádza napr. z Turecka. Môže takéto označenie uvádzať spotrebiteľ do omylu? Nie je jednoduchou odpoveďou na túto dilemu skutočnosť, že aj parížsky šalát odkazuje na parížsky pôvod potraviny, hoci sa v Paríži nevyrába? Ide o indikáciu miesta alebo krajiny pôvodu, alebo ide len o odkaz na spôsob prípravy alebo produkcie? Tieto a ďalšie otázky budú predmetom nasledujúcich kapitol príspevku, pričom základom pre právnu analýzu legality označenia budú rozhodnutia nemeckých súdov, ktoré sa problematikou označovania dubajskej čokolády už zaoberali.

1 DUBAJSKÁ ČOKOLÁDA Z POHLADU VIACERÝCH PRÁVNÝCH OBLASTÍ

1.1 Chránené zemepisné označenie a chránené označenie pôvodu

Všeobecne možno povedať, že označenia pôvodu potravín môžu byť právne chránené pred konkurenciou, ak sú splnené určité kritériá. Príkladom je šumivé víno z oblasti Champagne, ktoré sa môže predávať ako šampanské, len ak skutočne pochádza z tejto oblasti a spĺňa určité kritériá výroby. Ochrana určitých výrobkov prostredníctvom zemepisných označení zohráva dôležitú úlohu v poľnohospodárskej politike EÚ, ako aj v prebiehajúcich medzinárodných obchodných rokovaniach. Cieľom tohto prístupu je podporovať regionálne špeciality a zároveň posilňovať a chrániť ich dobré meno.⁶

² BAKER, N. It's Official: The Dubai Chocolate Trend Has Made It to Costco. Food & Wine. 23.04.2025 [online] <https://www.foodandwine.com/afters-dubai-chocolate-ice-cream-bar-costco-11719719> [20.07.2025].

³ SANER, E. Sweet, sticky and sold out everywhere: why is there such a craze for Dubai chocolate? The Guardian. 08.04.2025 [online] <https://www.theguardian.com/food/2025/apr/08/sweet-sticky-and-sold-out-everywhere-why-is-there-such-a-craze-for-dubai-chocolate> [20.07.2025].

⁴ World Wide CHOCOLATE. Exploring the Delights of Kunafa. World Wide CHOCOLATE. 2024 [online] https://worldwidechocolate.com/magazine/what-is-kunafa/?srltid=AfmBOorDavXuy13x4pGfbdMcPFvPcFbuz46SEQ6Z_yTJ_ShoeC7iytq [20.07.2025].

⁵ WILSON, K. How Dubai Chocolate Took Over the World. The New York Times. 23.01.2025 [online] <https://www.nytimes.com/2025/01/23/dining/dubai-chocolate-cant-get-knafah-it.html> [20.07.2025].

⁶ VENHARTOVÁ, J., RYBNÍKAR, S., GÁBRIS, T. a kol. Potravinové právo. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2022, s. 344.

Dubajská čokoláda v súčasnosti nie je chráneným označením pôvodu (ďalej len „CHOP“) ani chráneným zemepisným označením (ďalej len „CHZO“), čo znamená, že spoločnosti, ktoré chcú uviesť na trh výrobok s označením dubajská čokoláda, nemusia podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1143 z 11. apríla 2024 o zemepisných označeniach vína, liehovín a poľnohospodárskych výrobkov, ako aj o zaručených tradičných špecialitách a nepovinných výrazoch kvality pre poľnohospodárske výrobky, ktorým sa menia nariadenia (EÚ) č. 1308/2013, (EÚ) 2019/787 a (EÚ) 2019/1753 a zrušuje nariadenie (EÚ) č. 1151/2012 (ďalej len „nariadenie o zemepisných označeniach“) zabezpečiť, aby bol ich výrobok, ktorý je takto označený aj reálne spojený s konkrétnou zemepisnou oblasťou alebo vyrobený konkrétnym spôsobom. V prípade, že by dubajská čokoláda bola zapísaná v registri zemepisných označení Únie, toto označenie by bolo chránené pred: každým priamym alebo nepriamym obchodným používaním zemepisného označenia na výrobkoch, na ktoré sa zápis do registra nevzťahuje; akýmkoľvek zneužitím, napodobením alebo vyvolaním mylnej predstavy, a to aj vtedy, ak sa uvádza skutočný pôvod výrobkov alebo služieb alebo ak je chránený názov preložený, foneticky prepísaný alebo transliterovaný alebo sa uvádza v spojení s výrazmi ako „štýl“, „typ“, „spôsob“, „ako sa vyrába“, „napodobenina“, „s príchutou“, „na spôsob“ alebo podobnými výrazmi, a to aj v prípade, keď sa tieto výrobky používajú ako zložky; každým iným klamlivým alebo zavádzajúcim označením proveniencie, pôvodu, povahy alebo základných vlastností výrobku, ktoré sa používa na vnútornom alebo vonkajšom obale, v reklamných materiáloch, dokumentoch alebo v rámci informácií uvedených v online rozhraniach súvisiacich s dotknutým výrobkom, ako aj balením výrobku do nádoby, ktoré by mohli vyvolať mylný dojem o jeho pôvode; akýmkoľvek inými praktikami, ktoré by spotrebiteľ mohli uviesť do omylu, pokiaľ ide o skutočný pôvod výrobku.⁷

Bolo by teda možné označenie dubajská čokoláda zapísať do registra zemepisných označení Únie? V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že názvy, ktoré sa stali všeobecnými (napr. dijonská horčica), nemožno v EÚ zaregistrovať ako chránené označenie (CHOP ani CHZO). V EÚ je registrovaných viac ako 30 chránených označení z tretích krajín. Patrí medzi ne tequila (z Mexika), čaj Darjeeling (India), ryba Tørrfisk fra Lofoten (Nórsko) a čaj „Rooibos“ (Južná Afrika).⁸ Ďalšie zemepisné označenia sú na trhu EÚ chránené prostredníctvom dvojstranných dohôd medzi EÚ a tretími krajinami. Otázkou pre ďalšie posúdenie je, či má dubajská čokoláda osobitné vlastnosti alebo zložky, ktoré ju odlišujú od iných, a či existuje väzba na Dubaj. Ak áno, Spojené arabské emiráty by mohli chrániť názov dubajská čokoláda na vnútroštátnej úrovni a následne požiadať EÚ o uznanie. V tejto súvislosti Ženevský akt Lisabonskej dohody o označeniach pôvodu a geografických označeniach chráni označenia pôvodu potravín a nápojov na celom svete. Takáto právna ochrana je však k dispozícii len signatárom tejto dohody, ktorú Spojené arabské emiráty nepodpísali.⁹ Ochrana dubajskej čokolády ako označenia potraviny prostredníctvom právnej úpravy chránených zemepisných označení nateraz neexistuje a v dohľadnej dobe ani nie je reálna.

1.2 Ochrana prostredníctvom práva ochranných známk

⁷ Čl. 26 nariadenia o zemepisných označeniach.

⁸ CARREÑO, I., DIOGUARDI, S., DOLLESWEET, T. First African food receives the status of geographical indication in the EU – Opportunities for commodity crops like coffee and cocoa? Trade Perspectives. 18.06.2021 [online] https://www.fratinivergano.eu/en/trade-perspectives/18-june-2021/#_First_African_food [20.07.2025].

⁹ CARREÑO, I., DOLLE, T. Does "Dubai Chocolate" have to come from Dubai and may it be denominated "chocolate"? Origin labelling and other legal issues surrounding the hype. Lexology. 2025 [online] <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=b83bdc64-cbc9-4a0a-9ac2-9b2f4c36f722> [20.07.2025].

Ochranu rôznym označeniam na obaloch potravín poskytuje aj právo ochranných známk. Jedným z pojmových znakov ochrannej známky, teda vlastnosťou, ktorou musí označenie disponovať na to, aby bolo spôsobilé zápisu do registra ochranných známk, je rozlišovacia spôsobilosť takéhoto označenia.¹⁰ Pravdepodobnosť zámeny zo strany verejnosti sa pritom musí posudzovať celkovo, pričom sa musia zohľadniť všetky rozhodujúce okolnosti prejednávanej veci.¹¹ Označenie dubajská čokoláda má podľa všetkého generický a opisný význam, pretože bezprostredne informuje spotrebiteľa o pôvode a druhu tovaru, pričom dubajská čokoláda sa stala potravinou, ktorá je spotrebiteľom všeobecne známa ako čokoláda s obsahom pistácií. Označenie dubajská čokoláda nevykazuje žiadnu originalitu, ktorá by umožňovala, aby si spotrebiteľ spojil toto označenie s konkrétnym obchodným pôvodom tovaru. Každý výrobca čokolády s pôvodom v Dubaji alebo odkazujúci na Dubaj by mohol používať rovnaké označenie. Podľa rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ označenia odkazujúce na zemepisný pôvod výrobku môžu byť zapísané len vtedy, ak nadobudli rozlišovaciu spôsobilosť prostredníctvom používania¹², čo v prípade označenia dubajská čokoláda nie je preukázané. Z vyššie uvedených dôvodov označenie dubajská čokoláda podľa všetkého nespĺňa pojmový znak rozlišovacej spôsobilosti, pretože má výlučne opisný charakter, nie je originálne, a nezaručuje identifikáciu obchodného pôvodu tovaru. Jeho zápis ako ochrannej známky by mohol viesť k monopolizácii bežného výrazu, ktorý by mal zostať voľne dostupný pre všetkých podnikateľov.

1.3 Označovanie krajiny pôvodu alebo miesta pôvodu podľa predpisov potravinového práva

Základným predpisom v oblasti poskytovania informácií o potravinách spotrebiteľom je Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1169/2011 z 25. októbra 2011 o poskytovaní informácií o potravinách spotrebiteľom, ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1924/2006 a (ES) č. 1925/2006 a ktorým sa zrušuje smernica Komisie 87/250/EHS, smernica Rady 90/496/EHS, smernica Komisie 1999/10/ES, smernica Európskeho parlamentu a Rady 2000/13/ES, smernice Komisie 2002/67/ES a 2008/5/ES a nariadenie Komisie (ES) č. 608/2004 (ďalej len „*nariadenie FIC*“).

V zmysle uvedeného nariadenia sa na potravine označenie krajiny pôvodu alebo miesta pôvodu povinne uvádza, ak by ich neuvedenie mohlo viesť spotrebiteľa do omylu, pokiaľ ide o skutočnú krajinu pôvodu alebo miesto pôvodu potraviny, najmä ak by z informácií sprevádzajúcich potravinu alebo z celej etikety inak vyplývalo, že potravina má inú krajinu pôvodu alebo miesto pôvodu, alebo ak ide o mäso, ktoré patrí pod kódy kombinovanej nomenklatúry (KN) uvedené v prílohe XI. V prípade potravín označených ako „dubajská čokoláda“ je krajinou pôvodu Turecko, čo je uvedené na zadnej strane obalu. Pred prijatím nariadenia FIC sa označenie krajiny pôvodu vyžadovalo len v prípade hydiny dovezenej z tretích krajín.¹³

V tomto prípade tak výrobca jasne a zrozumiteľne informuje spotrebiteľa o pôvode výrobku, ktorým je Turecko. Problém s označovaním krajiny pôvodu alebo miesta pôvodu teda pri dubajskej čokoláde nie je prítomný, nakoľko krajina pôvodu na tomto výrobku je transparentne uvedená na zadnej strane obalu – krajina pôvodu Turecko.

¹⁰ § 5 ods. 1 písm. b) zákona č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach.

¹¹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 11.11.1997 vo veci C-251/95 SABEL BV proti Puma AG, Rudolf Dassler Sport, bod 22.

¹² Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 4.5.1999 vo veci C-108/97 Windsurfing Chiemsee Produktions- und Vertriebs GmbH (WSC) proti Boots- und Segelzubehör Walter Huber and Franz Attenberger.

¹³ VENHARTOVÁ, J., RYBNÍKÁR, S., GÁBRIŠ, T. a kol. Potravinové právo. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2022, s. 344.

1.4 Čestné informačné postupy

Nakoľko výrobcovia dubajskej čokolády jasne a zrozumiteľne informujú spotrebiteľa na zadnej strane obalu o krajine pôvodu, ktorou je Turecko, právny problém tkvie v niečom inom. Upriamiť pozornosť je potrebné na ustanovenie čl. 7 ods. 1 písm. a) nariadenia FIC, ktoré predstavuje jeden z čestných informačných postupov. Čestné informačné postupy je potrebné vnímať ako výkladové pravidlo, pomocou ktorého môže orgán aplikácie práva dospieť k záveru, či označenie potraviny uvádza spotrebiteľa do omylu.

V prípade písm. a), ktoré je relevantné pre prípad označenia „dubajská čokoláda“ nesmú informácie o potravinách uvádzať do omylu najmä ak ide o vlastnosti potraviny a hlavne jej charakter, identitu, vlastnosti, zloženie, množstvo, trvanlivosť, krajinu pôvodu alebo miesto pôvodu, spôsob výroby alebo produkcie. V tejto súvislosti sa ponúka otázka, či označenie dubajská čokoláda, pre výrobok ktorý bol vyrobený v Turecku, neuvádza spotrebiteľa do omylu vzhľadom na krajinu pôvodu alebo miesto pôvodu.

Hoci výrobca jasne uvádza na zadnej strane obalu krajinu pôvodu Turecko, nezbavuje ho to povinnosti dodržiavať čestné informačné postupy, ktoré sa vzťahujú aj na reklamu a prezentáciu potravín, najmä ich tvar, vzhľad alebo obal, použité obalové materiály, spôsob, akým sú upravené, a prostredie, kde sú vystavené.¹⁴ Otázkou teda je, či napriek tomu, že výrobca na zadnej strane obalu uviedol pôvod krajiny Turecko, celkový dojem z informácií poskytnutých spotrebiteľovi na obale potraviny, ho predsa len neuvádza do omylu ohľadom pôvodu dubajskej čokolády. Odpovede na túto otázku, hoci protichodné, poskytujú nasledujúce rozhodnutia nemeckých súdov.

2 DUBAJSKÁ ČOKOLÁDA V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDOV

Označenie dubajská čokoláda sa stalo predmetom dvoch, od seba nezávislých, konaní pred nemeckými súdmi, v ktorých nemecké súdy posudzovali legalitu takéhoto označenia, vzhľadom na to, že výrobok nemá pôvod v Dubaji, ale v Turecku. Ide o rozsudok Krajinského súdu v Kolíne nad Rýnom a rozsudok Krajinského súdu vo Frankfurte nad Mohanom, pričom tieto súdy prijali odlišné závery posúdenia legality označenia dubajskej čokolády.

2.1 Rozsudok Krajinského súdu v Kolíne nad Rýnom¹⁵

Obrázok č. 1: Predná strana obalu, ktorá bola predmetom posúdenia Krajinského súdu v Kolíne nad Rýnom

¹⁴ Čl. 7 ods. 4 nariadenia FIC.

¹⁵ Rozsudok Krajinského súdu v Kolíne nad Rýnom z 13. januára 2025 sp. zn. 33 O 544/24.

Krajinský súd v Kolíne nad Rýnom posudzoval vo svojom rozsudku označenie „*Alyan Dubai Homemade Chocolate*“, ktoré sa objavilo v obchodnej sieti ALDI na výrobku s krajinou pôvodu Turecko. Podľa ustanovenia § 127 ods. 1 zákona o ochrane ochranných známk a iných označení, ktoré významovo kopíruje čl. 7 nariadenia FIC, sa označenia zemepisného pôvodu nesmú používať v obchode pre tovary alebo služby, ktoré nepochádzajú z miesta, oblasti, územia alebo krajiny, ktoré sú označené označením zemepisného pôvodu, ak by mohlo dôjsť k uvedeniu do omylu, pokiaľ ide o zemepisný pôvod, ak sa takéto názvy, označenia alebo údaje používajú pre tovary alebo služby iného pôvodu. V tomto konaní bolo teda sporné, či konkrétna prezentácia výrobku a reklamný text žalovaného s označením "*Alyan Dubai Homemade Chocolate*" a/alebo "*prináša kúzo Dubaja priamo do vášho domova*" predstavuje klamlivý údaj o pôvode potraviny.

Súd uznesením z 20. decembra 2024 vyhovel návrhu, ktorý kontrolný orgán podal, a zakázal uvádzať na trh čokoládový výrobok, ktorý nebol vyrobený v Dubaji a/alebo nemá inú geografickú spojitosť s Dubajom, s použitím tvrdení "*Dubai Schokolade*" a/alebo "*prináša kúzo Dubaja priamo do vášho domova*", zakázal ho teda takto označiť, a/alebo inzerovať. Hlavným argumentom v prospech označenia potraviny názvom „*dubajská čokoláda*“ bolo tvrdenie, že pojem "*dubajská čokoláda*" je chápaný ako všeobecný pojem, najmä preto, že prísady, ktoré sú použité v tejto potravine, nie sú miestnou špecialitou. Vo výroku rozhodnutia súdu a v jeho odôvodnení sa tento argument však neprejavil. Odôvodnenie súdu odkazovalo na porušenie § 127 ods. 1 zákona o ochrane ochranných známk a iných označení. Podľa názoru súdu je v tomto prípade označenie „*dubajská čokoláda*“ rovnako ako tvrdenie "*prináša kúzo Dubaja priamo do vášho domova*" označenie, ktoré spotrebiteľ a zavádza ohľadom zemepisného pôvodu výrobku. Podľa názoru súdu je použitie výrazu "*dubajská*" označením pôvodu, ktoré v prídavnom mene odkazuje na názov miesta, aby charakterizovalo zemepisný pôvod výrobku, ktorou je v tomto prípade čokoláda. Okrem toho výrobok bol nesporne pôvodne vyvinutý v Dubaji, takže ľudia, ktorí s výrobkom prichádzali do styku, predpokladali aj označenie pôvodu. Súd konštatoval, že verejnosť toto označenie nevníma ako synonymum čokolády špeciálneho typu bez ohľadu na miesto jej výroby. Naopak, časť spotrebiteľov ho vníma ako označenie pôvodu, pričom si spája jeho exkluzivitu a vysokú cenu práve s výrobou v Dubaji. Skutočnosť, že čokoládu s týmto označením vyrába v Dubaji značný počet dodávateľov, podporuje tento vnem. Označenie „čokoláda dubajského typu“ sa zároveň používa na odlišenie výrobkov, ktoré pôvod v Dubaji nemajú. Výbor preto dospel k záveru, že hoci určitá časť verejnosti už označenie nespája s konkrétnym zemepisným pôvodom, tento jav zatiaľ nedosiahol taký rozsah, aby odôvodnil stratu ochrannej spôsobilosti označenia. Žalovaná pritom nepredložila žiadne dôkazy, ako napríklad prieskumy verejnej mienky, ktoré by preukázali opak. Je nesporné, že výrobok žalovaného nepochádza z Dubaja, a preto jeho označenie ako „Dubai Chocolate“ môže podľa názoru súdu spotrebiteľ a viesť do omylu ohľadom pôvodu výrobku. Toto označenie je na prednej strane obalu výrazne umiestnené pri názve „Alyan“, pričom pod ním nasleduje opis menším písmom v anglickom a tureckom jazyku. Významná časť spotrebiteľov vníma túto prezentáciu ako indikáciu, že ide o výrobok pochádzajúci z Dubaja, keďže opis v turečtine neposkytuje dostatočný odkaz na skutočnú krajinu pôvodu – Turecko. Zohľadniť treba aj jazykové bariéry, keďže väčšina spotrebiteľov turecký jazyk neovláda, a preto môže predpokladať, že čokoláda nebola vyrobená v Nemecku, čo ešte viac posilňuje význam, ktorý prisudzujú uvedenému zemepisnému označeniu. Tento dojem je ďalej umocnený reklamným sloganom „*prináša kúzo Dubaja priamo do vášho domova*“, ktorý v spotrebiteľovi vzbudzuje očakávanie, že výrobok skutočne pochádza z Dubaja. K zavádzajúcemu vnímaniu prispieva aj to, že popis na zadnej strane je vyhotovený v angličtine a arabčine, čím sa opäť evokuje arabský pôvod. Jediný odkaz na skutočné miesto výroby – Turecko, je umiestnený nenápadne, drobným

písmom na zadnej strane a podľa súdu nie je spôsobilý rozptýliť vzniknutý mylný dojem. Spotrebiteľ totiž všeobecne neočakáva, že by krajina pôvodu mala byť odlišná od tej, ktorú signalizuje výrazne prezentované označenie na prednej strane, a vzhľadom na použité arabské písmo by predpokladal, že krajina pôvodu je niektorý z arabských štátov, nie Turecko.

Krajský súd v Kolíne nad Rýnom dospel k záveru, že verejný záujem na predchádzaní klamlivým predstavám o geografickom pôvode výrobku prevažuje nad záujmom žalovanej na používaní zemepisného označenia „Dubai Chocolate“. Podľa názoru súdu mohla žalovaná jednoducho predísť možnému uvádzaniu spotrebiteľov do omylu tým, že by zvolila menej zavádzajúce označenie – napríklad „čokoláda dubajského štýlu“ – alebo by zreteľne a zrozumiteľne uviedla skutočný pôvod výrobku, ktorý sa od deklarovaného zemepisného označenia odlišuje.

2.2 Rozsudok Krajského súdu vo Frankfurte nad Mohanom¹⁶

Obrázok č. 2: Predná strana obalu, ktorá bola predmetom posúdenia Krajského súdu vo Frankfurte nad Mohanom

Krajský súd vo Frankfurte nad Mohanom posudzoval vo svojom rozsudku označenie „DUBAI SCHOKOLADE“, ktoré sa objavilo v obchodnej sieti LIDL na výrobku s krajinou pôvodu Turecko. Súd v tejto súvislosti zaujal zaujímavý záver, že sporný výrobok nie je surovinou ani jednozložkovou potravinou, ale ako je známe relevantnej verejnosti, čo vyplýva aj z prezentácie výrobku, je potravinou pozostávajúcou z viacerých zložiek. Vzhľadom na častý celosvetový pôvod zložiek takýchto potravín je relevantnej verejnosti známe aj to, že nie je neobvyklé, že jednotlivé zložky pochádzajú z rôznych krajín pôvodu. Relevantná verejnosť preto bude venovať väčšiu pozornosť aj povinným informáciám, ktoré sa zvyčajne uvádzajú na zadnej strane takéhoto výrobku (ako je označenie krajiny pôvodu potraviny), ako v prípade výrobkov, ktoré sa skladajú z jednej zložky (napr. káva alebo šumivé víno). Preto v prípade výrobkov pozostávajúcich len z jednej zložky je pravdepodobnejšie, že relevantná verejnosť

¹⁶ Rozsudok Krajského súdu vo Frankfurte nad Mohanom z 21. januára 2025 sp. zn. 2-06 O 18/25.

bude predpokladať, že názov obsahujúci označenie pôvodu (aspoň) hlavnej zložky, napríklad „káva Kostarika“, „káva Peru“ alebo podobne, bude skutočne pochádzať z tohto miesta alebo krajiny. V prípade zloženého výrobku, ako v prípade dubajskej čokolády, verejnosť skôr predpokladá, že zložky nepochádzajú z jednej krajiny, a preto je riziko uvedenia spotrebiteľa do omylu nižšie.

Vzhľadom na skutočnosť, že *"dubajská čokoláda"* je potravina vyrobená z viacerých zložiek podľa špecifického receptu, je preto podľa súdu pravdepodobnejšie, že verejnosť bude predpokladať, že použitie slovného prvku *"dubajská"* odkazuje na druh prípravy alebo receptúru, ktorá pochádza z Dubaja, bez toho, aby nevyhnutne predpokladala, že jednotlivé zložky výrobku pochádzajú z Dubaja, alebo že celkový výrobok bol vyrobený v Dubaji.

Na základe toho súd nepredpokladá, že by nezanedbateľná časť verejnosti podliehala nesprávnemu vnímaniu pôvodu výrobku v súvislosti s napadnutou potravinou. V tomto ohľade súd však nevylučuje možnosť, že v určitom čase v minulosti sa relevantná verejnosť aspoň v nezanedbateľnej miere domnievala, že výrobky označené ako *"dubajské"* skutočne pochádzajú z Dubaja. Avšak aj keď takéto vnímanie existovalo u nezanedbateľnej časti príslušnej verejnosti, v čase rozhodnutia výboru to už podľa názoru súdu neplatí.

Súd zároveň v tejto súvislosti poukázal na popularitu dubajskej čokolády, ktorá stúpa aj vďaka sociálnym sieťam. Práve táto vysoká popularita výrobku viedla podľa súdu k tomu, že veľký počet výrobkov sa v súčasnosti označuje dodatkom *"dubajské"*, ak sú vyrobené z pistácií a iných zložiek, bez toho, aby sa relevantná verejnosť domnievala, že tieto výrobky pochádzajú z Dubaja. V tejto súvislosti súd poukázal na ďalšie výrobky, ktoré sa dnes na trhu s potravinami už čoraz bežnejšie objavujú. Sú nimi napr.: *"dubajská"* zmrzlina, kávové nápoje, pražené mandle (na vianočnom trhu) a mnohé ďalšie.

Podľa súdu sa používaním prívlastku *"dubajská"* tento pojem v očiach spotrebiteľov transformoval na všeobecný pojem, ktorý odkazuje na spôsob produkcie alebo prípravy výrobku. Spotrebiteľ si teda podľa názoru súdu pod pojmom *"dubajská čokoláda"* skôr predstaví jednotlivé zložky čokolády, ako pistácie a kanafeh, akoby si automaticky výrobok spájal s tým, že bol vyrobený v Dubaji.

Krajinský súd vo Frankfurte nad Mohanom teda predmetnú potravinu označenú ako *"DUBAI SCHOKOLADE"* nevníma ako uvádzajúcu spotrebiteľa do omylu a žalobu tak zamietol. Zaujímavý je práve odlišný prístup k problematike, ktorý Krajinský súd vo Frankfurte nad Mohanom zaujal, na rozdiel od Krajinského súdu v Kolíne nad Rýnom.

3 INDIKÁCIA PÔVODU POTRAVINY

Ako potravinové právo nahliada na problematiku informácií na potravinách, ktoré spotrebiteľom poskytujú informáciu o pôvode potravín? Pre túto problematiku je nevyhnutné vysvetlenie pojmu „indikácia pôvodu potraviny“. Je potrebné uviesť, že tento pojem nie je legálnym pojmom, avšak je výrazom vhodným pre označenie informácií, ktoré v spotrebiteľovi vyvolávajú dojem spojitosti potraviny s konkrétnym miestom či krajinou pôvodu. Ako prvé je potrebné poznamenať, že obal potraviny môže poskytovať viaceré informácie, ktoré dokonca môžu odkazovať na miesto alebo krajinu, avšak nemusia v spotrebiteľovi automaticky vyvolávať dojem, že potravina bola vyrobená na určitom mieste alebo v krajine. Ako je teda možné zistiť, či je konkrétna informácia indikáciou pôvodu potraviny? Vo všeobecnej rovine sa dá vytvoriť jednoduchý záver o tom, že informácia o potravine je indikáciou pôvodu, ak v spotrebiteľovi vyvoláva dojem, že daná potravina má pôvod na určitom mieste alebo v krajine. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že iným vnímaním disponuje spotrebiteľ vzdelaný v odbore, iným spotrebiteľ, ktorý má nižšie vzdelanie a problematike sa nevenuje. Z tohto hľadiska sa aj pri posúdení toho, či informácia o potravine predstavuje indikáciu pôvodu, je potrebné oprieť o koncept

priemerného, bežne informovaného a primerane pozorného a obozretného spotrebiteľa. Tento koncept vo svojej rozhodovacej činnosti vytvoril a rozvinul Súdny dvor Európskej únie. V novšom rozsudku ho zarámcoval takto: „*Pre účely posúdenia, či môže určité označenie viesť kupujúceho do omylu, sa musí vnútroštátny súd opierať predovšetkým o predpokladané očakávanie v súvislosti s týmto označením u priemerného, bežne informovaného a primerane pozorného a obozretného spotrebiteľa, pokiaľ ide o pôvod, miesto pôvodu, vlastnosť spojenú s potravinou, pričom podstatné je neuviesť spotrebiteľa do omylu a neuviesť ho do mylného presvedčenia, že tento výrobok má odlišný pôvod, miesto pôvodu alebo vlastnosť, ako je tomu v skutočnosti.*“ V praxi však bude ale stále veľmi náročné posúdiť, či informácia o potravine, napr. „dubajská“ bude vo vnímaní priemerného, bežne informovaného a primerane pozorného a obozretného spotrebiteľa vzbudzovať spojitosť s miestom alebo krajinou pôvodu potraviny.

Istý obsah výrazu „*indikácia pôvodu potraviny*“¹⁷ dáva čl. 1 ods. 1 vykonávacieho nariadenia Komisie (EÚ) 2018/775, ktorým sa stanovujú pravidlá uplatňovania článku 26 ods. 3 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1169/2011 o poskytovaní informácií o potravinách spotrebiteľom, pokiaľ ide o pravidlá uvádzania krajiny pôvodu alebo miesta pôvodu základnej zložky potraviny (ďalej len „vykonávacie nariadenie“). Toto ustanovenie demonštratívne rámcuje, čo sa považuje za indikáciu potraviny. Sú to napr.: napr. vyhlásenia, vyobrazenia, symboly alebo podmienky vzťahujúce sa na miesta alebo geografické oblasti, s výnimkou geografických podmienok zahrnutých v zaužívaných a druhových názvoch, ak sa v týchto pojmoch doslova uvádza pôvod, ale všeobecne sa nechápu ako označenie krajiny pôvodu ani miesta pôvodu.

4 ČOKOLÁDA NA ŠTÝL DUBAJA?

Pri otázke označovania tohto výrobku výrazom „čokoláda na štýl Dubaja“ je vhodné poukázať na Oznámenie Komisie o uplatňovaní ustanovení článku 26 ods. 3 nariadenia (EÚ) č. 1169/2011 (ďalej len „*oznámenie*“), ktoré ponúka prevádzkovateľom potravinárskych podnikov informácie o správnom označovaní. Podľa oznámenia sa vyhlásenia ako „*druh*“, „*typ*“, „*štýl*“, „*receptúra*“, „*inšpirované (čím, kým)*“ alebo „*à la*“ zvyčajne odkazujú na receptúru alebo osobitné vlastnosti potraviny alebo procesu jej výroby a ako také by sa v zásade nemali považovať za označenie pôvodu. To znamená, že pre čokoládu plnenú pistáciami a kanafhom by bolo vhodné použitie obchodného názvu ako napr.: „*čokoláda dubajského typu*“, „*čokoláda dubajského štýlu*“, „*čokoláda inšpirovaná chuťou Dubaja*“ a pod. Je však potrebné poznamenať, že použitie jedného z uvedených obchodných názvov nezaručuje automaticky to, že obal potraviny neuvádza spotrebiteľa do omylu ohľadom jej pôvodu. Pri posudzovaní charakteru potraviny, ktorý môže spotrebiteľa uvádzať do omylu, pokiaľ ide o jej pôvod, sa musí brať do úvahy celé balenie. Toto vyplýva jednak zo znenia oznámenia, ale aj z rozhodovacej činnosti Súdneho dvora Európskej únie.¹⁸ Oznámenie taktiež uvádza, že v zmysle článku 7 nariadenia sú uvedené vyhlásenia odôvodnené iba vtedy, ak má daná potravina osobitné vlastnosti alebo povahu alebo sa podrobila určitému výrobnému procesu, ktorý určuje údajný vzťah k zemepisnému miestu uvedenému na etikete. To znamená, že obchodný názov „*čokoláda dubajského štýlu*“ je v prípade čokolády plnenej pistáciami a kanafhom odôvodnený práve spojitosťou so zložením výrobku a štýlom prípravy, ktorý pochádza z Dubaja. Záver o tom, že čokoláda dubajského štýlu je obchodný názov legálny pre akúkoľvek čokoládu teda nie je správny, dôležité je sledovať spojitosť takéhoto označenia so zemepisným miestom, na ktoré obchodný názov odkazuje.

¹⁷ Hoci nepracuje s týmto pojmom.

¹⁸ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 4.6.2015 vo veci C 195/14 Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V. proti Teekanne GmbH & Co. KG.

Ďalším prvkom, ktorý sa na obaloch dubajskej čokolády objavuje sú rôzne symboly a vyobrazenia, ktoré spájajú výrobok s Dubajom. Ide napr. o zobrazenie veže Burj Khalifa, mapa Dubaja, či vzory typické pre arabskú kultúru. Označenie uvádza, že z pohľadu spotrebiteľov sú vlajky a/alebo mapy najrelevantnejšími odkazmi na označenie pôvodu. Preto by sa v zásade jasné a viditeľné vlajky a/alebo mapy odkazujúce na konkrétne zemepisné územie mali považovať za označenie pôvodu a v dôsledku toho by mali viesť k uplatneniu článku 26 ods. 3 nariadenia. Spotrebiteľ môže vnímať ako označenie pôvodu potraviny aj ďalšie národné symboly, ako napr. rozpoznateľnú národnú pamiatku, krajinu alebo osobu. Tieto symboly však treba posudzovať v každom prípade jednotlivo, keďže ich chápanie zvykne závisieť od výrobku a krajiny. V tejto súvislosti by členské štáty mali zohľadniť najmä umiestnenie symbolov/obrázkov, ich veľkosť, farbu, veľkosť písma a celkový kontext označenia potraviny, t. j. že etiketa ako celok nespôsobuje u spotrebiteľov zmätok v súvislosti s pôvodom potraviny. V tejto súvislosti je možné poukázať na rozdiel medzi dvomi rozhodnutiami nemeckých súdov, ktorých závery boli odlišné. Zatiaľ čo v prípade Obrázku č. 1 sú badateľné prvky ako Burj Khalifa a budovy typické pre Dubaj, na Obrázku č. 2 takéto prvky absentujú, čo nepochybne môže ovplyvniť vnímanie spotrebiteľa v tom zmysle, že pri Obrázku č. 1 existuje silnejší predpoklad spojenia informácií na potravine s pôvodom čokolády z miesta Dubaj. Podstatným je v tejto súvislosti aj veľkosť písma v prípade výrazu Dubaj. Zatiaľ čo v prípade obchodného názvu zobrazeného na Obrázku 1 je práve výraz Dubaj umiestnený na prednej strane obalu veľkosti dominantnej, v prípade Obrázku 2 je označenie Dubaj vyobrazené v rovnakej veľkosti.

ZÁVER

Dubajská čokoláda sa v poslednom období stala jedným z najsledovanejších fenoménov na sociálnych sieťach. Masívny záujem spotrebiteľov, poháňaný virálnym videom na platforme TikTok, viedol k reakcii výrobcov potravín, ktorí začali vyrábať a distribuovať najmä, ale nielen čokolády, ale aj zmrzliny, zákusky a iné produkty s prívlastkom dubajská/ý. Problém však nastal, keď sa ukázalo, že väčšina týchto výrobkov, ktoré sú uvádzané na trh Európskej únie nepochádza z Dubaja, ale najmä z Turecka, čo vyvolalo v potravinárskej a právnej praxi viaceré otázky o potenciálnom uvádzaní spotrebiteľa do omylu.

Ako z príspevku vyplýva, označenie „dubajská čokoláda“ v súčasnosti nepožíva ochranu ako CHOP ani ako CHOZ. Takáto ochrana by si vyžadovala preukázanie špecifických vlastností a priamej väzby na geografickú oblasť Dubaja, čo je komplikované aj tým, že Spojené arabské emiráty nie sú signatárom kľúčových medzinárodných dohôd v tejto oblasti. Rovnako nie je možná ochrana označenia prostredníctvom práva ochranných známk, keďže označenie má generický charakter a chýba mu rozlišovacia spôsobilosť potrebná na identifikáciu obchodného pôvodu výrobku. Ťažisko právnej analýzy sa tak presunulo k predpisom potravinového práva o označovaní potravín, konkrétne k nariadeniu FIC, ktorého čl. 7 (čestné informačné postupy) zakazuje uvádzať spotrebiteľa do omylu, pokiaľ ide o krajinu pôvodu. Hoci výrobcovia na zadnej strane obalu korektne uvádzajú skutočnú krajinu pôvodu (napr. Turecko), kľúčovou sa stala otázka, či celková prezentácia výrobku na prednej strane obalu nie je v rozpore s čestnými informačnými postupmi.

Táto dilema viedla k rozhodnutiam nemeckých súdov, ktoré boli vo výsledku protichodné. Krajský súd v Kolíne nad Rýnom rozhodol, že označenie „Alyan Dubai Homemade Chocolate“ v spojení so sloganom „prináša kúsko Dubaja priamo do vášho domova“ je zavádzajúce. Súd argumentoval, že spotrebiteľia vnímajú názov ako označenie pôvodu, spájajúc exkluzivitu a cenu s výrobou v Dubaji. Drobné uvedenie krajiny pôvodu na zadnej strane obalu podľa súdu nestačí na rozptýlenie tohto mylného dojmu, ktorý je umocnený vizuálnymi prvkami a arabským písmom. Naopak, Krajský súd vo Frankfurte nad Mohanom

dospel k záveru, že označenie „DUBAI SCHOKOLADE“ nie je zavádzajúce. Tento súd argumentoval, že pri viaczložkových potravinách spotrebiteľia neočakávajú, že všetky zložky pochádzajú z jedného miesta. Podľa tohto názoru sa prívlastok dubajská vplyvom masovej popularity a jeho používania na širokej škále produktov transformoval na všeobecný pojem, ktorý odkazuje skôr na zloženie a na spôsob výroby potraviny, nie na zemepisný pôvod. Spotrebiteľ si tak pod týmto názvom predstaví skôr špecifickú chuť a zloženie než miesto výroby.

Z týchto zistení možno vyvodiť niekoľko záverov. Kým na začiatku mohlo byť označenie dubajská čokoláda vnímané ako označenie pôvodu, jeho rozšírenie ho posúva smerom ku generickému názvu označujúcemu typ produktu. Rozdielne závery dvoch rozhodnutí nemeckých súdov poukazujú na dôležitosť celkového kontextu obalu vrátane posúdenia všetkých vizuálnych prvkov.

Ako najistejšie a právne najbezpečnejšie sa javí používanie spresňujúcich výrazov, ktoré jasne odkazujú na receptúru, nie na pôvod. Označenia ako „čokoláda dubajského štýlu“, „čokoláda podľa dubajskej receptúry“ alebo „čokoláda inšpirovaná chuťou Dubaja“ by minimalizovali riziko uvedenia spotrebiteľa do omylu. Vyhýbanie sa dominantným symbolom Dubaja, ako je napr. Burj Khalifa, je taktiež významné z hľadiska ochrany spotrebiteľa, ako vyplýva z príspevku.

Dôležité je teda zdôrazniť, že z právneho pohľadu nie je dôležité len použitie názvu, ktorý sa spája s pôvodom, ale kľúčová býva práve celková prezentácia výrobku. Výrobcovia potravín by preto mali zvážiť, ako používajú označenia odkazujúce na pôvod výrobku, na obaloch či v marketingovej komunikácii.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BAKER, N. It's Official: The Dubai Chocolate Trend Has Made It to Costco. Food & Wine. 23.04.2025 [online] <https://www.foodandwine.com/afters-dubai-chocolate-ice-cream-bar-costco-11719719> [20.07.2025].

CARREÑO, I., DIOGUARDI, S., DOLLESWEET, T. First African food receives the status of geographical indication in the EU – Opportunities for commodity crops like coffee and cocoa? Trade Perspectives. 18.06.2021 [online] https://www.fratinivergano.eu/en/trade-perspectives/18-june-2021/#_First_African_food [20.07.2025].

CARREÑO, I., DOLLE, T. Does "Dubai Chocolate" have to come from Dubai and may it be denominated "chocolate"? Origin labelling and other legal issues surrounding the hype. Lexology. 2025 [online] <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=b83bdc64-cbc9-4a0a-9ac2-9b2f4c36f722> [20.07.2025].

MEDYA TAKIP MERKEZI. Dubai Çikolatası Sosyal Medya Raporu. MTM. 01.11.2024 [online] <https://medyatakkip.com.tr/nd/mtm-dubai-cikolatasi-sosyal-medya-raporu-210.html> [20.07.2025].

SANER, E. Sweet, sticky and sold out everywhere: why is there such a craze for Dubai chocolate? The Guardian. 08.04.2025 [online] <https://www.theguardian.com/food/2025/apr/08/sweet-sticky-and-sold-out-everywhere-why-is-there-such-a-craze-for-dubai-chocolate> [20.07.2025].

VENHARTOVÁ, J., RYBNÍKÁR, S., GÁBRIŠ, T. a kol. Potravinové právo. 1. vydanie.

Bratislava: C.H. Beck, 2022, s. 344.

World Wide CHOCOLATE. Exploring the Delights of Kunafa. World Wide CHOCOLATE. 2024 [online] https://worldwidechocolate.com/magazine/what-is-kunafa/?srsltid=AfmBOorDav-Xuyl3x4pGFbdMcPFvPcFbuz46SEQ6Z_yTJ_ShoeC7iytq [20.07.2025].

WILSON, K. How Dubai Chocolate Took Over the World. The New York Times. 23.01.2025 [online] <https://www.nytimes.com/2025/01/23/dining/dubai-chocolate-cant-get-knafeh-it.html> [20.07.2025].

NEDOCENENIE MODELOV ZNEVÝHODNENIA VYTVORENÝCH SÚHROU DISKRIMINAČNÝCH DÔVODOV V JUDIKATÚRE SDEÚ

UNDERVALUATION OF DISADVANTAGE MODELS CREATED BY THE INTERPLAY OF DISCRIMINATORY GROUNDS IN THE CASE-LAW OF THE CJEU

JUDr. Ing. Daniel Molnári, PhD., LL.M.

doktorandský študijný program pracovné právo

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

daniel.molnari@tvu.sk

Abstrakt: Uznanie viacnásobných foriem diskriminácie a vzájomného spolupôsobenia viacerých diskriminačných dôvodov na vytváraní viacrozmernej nerovnosti priamo súvisí s kontextom meritórnej rovnosti. Uznanie vplyvu a účinkov viacnásobnej a prierezovej diskriminácie je základným predpokladom na účinné presadzovanie zásady rovnakého zaobchádzania, ktorá je s pojmom rovnosť veľmi úzko prepojená. Z judikatúry súdov, aj keď v oblasti viacnásobných foriem diskriminácie značne obmedzenej, vyplýva všeobecná požiadavka určenia jedného zastrešujúceho dôvodu diskriminácie, respektíve prinajmenšom vzájomné oddelenie jednotlivých diskriminačných dôvodov. Judikatúra však neposkytuje odpoveď ako postupovať, ak tieto dôvody nemožno oddeliť a samostatný dôvod diskriminácie nedokáže pokryť nerovnosti, ktorým osoby v súvislosti s diskrimináciou na základe viac než len jedného dôvodu čelia. Dochádza tým k nedoceneniu modelov znevýhodnenia vytvorených súhrou viacerých diskriminačných dôvodov.

Kľúčové slová: materiálna rovnosť, súhra diskriminačných dôvodov, rovnaké zaobchádzanie, viacnásobná diskriminácia, prierezová diskriminácia

Abstract: The recognition of multiple forms of discrimination and the interplay of multiple discriminatory grounds in creating multidimensional inequality is directly related to the context of substantive equality. Recognition of the impact and effects of multiple and intersectional discrimination is a prerequisite for the effective enforcement of the principle of equal treatment, which is very closely linked to the concept of equality. The case-law of the courts, albeit very limited in the area of multiple forms of discrimination, implies a general requirement to identify a single overarching ground of discrimination or, at least, to separate the different grounds of discrimination from each other. However, the case-law does not provide an answer as to how to proceed if the grounds cannot be separated and a single ground of discrimination cannot cover the inequalities faced by persons in relation to discrimination on more than one ground. This leads to an undervaluation of the disadvantage models created by the interplay of multiple discriminatory grounds.

Keywords: substantive equality, interplay of discriminatory grounds, equal treatment, multiple discrimination, intersectional discrimination

ÚVOD

Atribúty súhry diskriminačných dôvodov sú z pohľadu materiálnej rovnosti dlhodobo diskutovanou témou. Ak totiž nedochádza k uznaniu aditívneho či synergického účinku viacerých diskriminačných dôvodov, rovnosť sa stáva abstraktnou kategóriou vzdialenou od skutočného presadzovania zásady rovnakého zaobchádzania. Tá býva tiež označovaná ako pozitívne vyjadrenie zákazu diskriminácie. Zatiaľ čo zákaz diskriminácie je v práve pevne ukotvený, zložitejším sa stáva pohľad na spolupôsobenie znevýhodňujúcich faktorov. V našom právnom poriadku, obdobne ako vo väčšine členských štátov EÚ, neexistuje jasná definícia diskriminácie zohľadňujúcej spolupôsobenie viacerých diskriminačných dôvodov. Napriek dlhodobej polemike o tomto fenoméne len zriedkavo nachádzame právne vymedzenie a výslovný zákaz diskriminácie v jej viacnásobných formách. Odpoveď na implikácie s tým spojené nenachádzame ani v rozhodnutiach súdov vrátane judikatúry Súdneho dvora Európskej únie (ďalej len „SDEÚ“).

V tejto súvislosti sa v posledných rokoch veľa diskutovalo o tom, či nastal čas na posun od mnohokrát diskutovaného prípadu vo veci C-443/15 Parris¹ alebo dokonca odklon od záverov SDEÚ v prípadoch zákazu nosenia moslimských šatiek, ktoré predstavujú modelové príklady kumulatívneho znevýhodnenia. Ani v týchto rozhodnutiach totiž SDEÚ neprekročil svoj tieň a nevytvoril doktrínálny rámec na posudzovanie prípadov viacerozmernej nerovnosti. Pozíciu SDEÚ v tejto otázke možno preto považovať za nedocenenie modelov znevýhodnenia vytvorených súhrou diskriminačných dôvodov.

Vzhľadom na nastolené súvislosti je predmetom tohto príspevku poukázanie na osobitné aspekty rozhodovacej činnosti SDEÚ v prípadoch namietania vzájomného spolupôsobenia diskriminačných dôvodov a ich vplyvu na vytváranie kumulatívneho znevýhodnenia a viacerozmernej nerovnosti. Príspevok upriami pozornosť na nedocenenie vplyvu vzájomného spolupôsobenia diskriminačných faktorov vedúce k nedostatočnému zohľadneniu toho, ako sa prejavujú vzájomné nároky založené na viacerých dôvodoch diskriminácie. Príspevok priblíži základné kontúry vybraných rozhodnutí SDEÚ považovaných za paradigmatické príklady prierezovosti v diskriminácii.

1 PREČO JE POTREBNÉ ZOHLADNIŤ MOŽNÚ SÚHRU DISKRIMINAČNÝCH DÔVODOV

Jav, v rámci ktorého dochádza k diskriminácii z viacerých dôvodov možno pomenovať rôzne. Najčastejšie sa stretávame s označeniami ako aditívna, kumulatívna, viaczožková, prierezová alebo viacnásobná diskriminácia. Nachádzame tiež pomenovania ako komplexná alebo viacrozmerná nerovnosť. Často sú dokonca používané vo forme synonym. Medzi jednotlivými pojmami však možno pozorovať rozdiely. Pri viacnásobnej diskriminácii je osoba diskriminovaná pri tej istej príležitosti z viacerých dôvodov, ktoré je možné vzájomne oddeliť. K prierezovej diskriminácii dochádza vtedy, keď dva alebo viaceré dôvody pôsobia súčasne a vzájomne sa ovplyvňujú, pričom vytvárajú odlišné a špecifické formy diskriminácie. Navyše, špecifickosť prierezovej diskriminácie spočíva v tom, že buď nie je možné rozlíšiť konkrétny podiel niektorého z dôvodov, alebo je možné celý rozsah diskriminácie rozoznať len na základe kombinácie dvoch alebo viacerých z nich. Sú považované za osobitné podskupiny diskriminácie na základe viac ako jedného diskriminačného dôvodu.² Tieto viacnásobné formy

¹ Rozsudok SDEÚ vo veci C-443/15 z 24. novembra 2016 David L. Parris proti Trinity College Dublin and Others (ECLI:EU:C:2016:897).

² SCHIEK, D. 2018. On uses, mis-uses and non-uses of intersectionality before the European Court of Justice (ECJ): The ECJ rulings Parris (C-433/15), Achbita (C-157/15) and Bougnaoui (C-188/15) as a Bermuda triangle?

diskriminácie môžu spôsobiť a často aj spôsobujú kumulatívne znevýhodnenie a vytvárajú viacrozmernú nerovnosť.³

Pre vytvorenie obrazu o komplexnosti problému kumulatívnych foriem znevýhodnenia sa vráťme do 70. rokov minulého storočia. Afroamerické ženy medzi prvými jasne vyhlásili, že samostatný dôvod diskriminácie nemôže pokryť nerovnosti, ktorým čelili v kontexte diskriminácie na základe pohlavia, rasy a etnického pôvodu. Poukázaním na prípad vo veci DeGraffenreid⁴ Crenshaw pripomína viaceré rozhodnutia súdov, v ktorých nezohľadnenie súhry diskriminačných dôvodov viedlo k nezohľadneniu kombinácie vzájomne sa ovplyvňujúcich faktorov, a teda k nedostatočnému posúdeniu prípadov viacnásobnej diskriminácie žien inej než prevládajúcej farby pleti. Spomínaný prípad vo veci DeGraffenreid, ktorý sa považuje za jeden z prvých, ktorý odhalil problematické aspekty neuznania viacnásobných foriem diskriminácie, ilustruje okolnosti, za ktorých súdy v minulosti posudzovali afroamerické ženy vo vzťahu k ich možnej diskriminácii nie z hľadiska toho, že sú ženami a Afroameričankami súčasne, ale len na základe separátnych dôvodov ich možnej diskriminácie. V minulosti však bolo ich postavenie natoľko špecifické, že nezohľadnenie kombinácie všetkých relevantných diskriminačných faktorov viedlo k nedostatočnému posúdeniu prípadov nimi namietanej diskriminácie.⁵

V obrysoch tohto prípadu sa pozrime bližšie na argumentačnú líniu príslušného súdu. Ten protichodne s tvrdeniami žalobkyní uviedol, že pokúsiť sa o spojenie nárokov z diskriminácie na základe pohlavia a rasy by bolo neuskutočniteľné. Podľa názoru súdu z legislatívnej histórie nevyplýva, že by zákonodarca zamýšľal vytvoriť samostatnú klasifikáciu pre afroamerické ženy, ktorá by im poskytovala väčšiu ochranu ako napríklad afroamerickým mužom. V tejto súvislosti zdôraznil, že perspektíva vytvorenia nových tried chránených menších, ktoré sa riadia len matematickými princípmi permutácie a kombinácie, jasne vyvoláva perspektívu otvorenia Pandorinej skrinky. Po tom, ako súd odmietol posúdiť časť žaloby týkajúcu sa diskriminácie na základe pohlavia, odmietol posúdiť aj časť žaloby týkajúcu sa diskriminácie na základe rasy. Odporučil žalobkyniam, aby ju zlúčili s iným prípadom, ktorý sa týkal rasovej diskriminácie voči tomu istému zamestnávateľovi. Na to však žalobkyne namietali, že takéto spojenie by zmarilo účel ich žaloby, keďže ich žaloba nebola čisto rasovou žalobou, ale žalobou podanou konkrétne v mene afroamerických žien, ktoré tvrdili, že sú diskriminované na základe pohlavia a rasy, teda kumulovaných diskriminačných dôvodov.⁶

Hoci uvedený prípad siaha do 70. rokov minulého storočia, ilustruje zložitosť posudzovania prípadov s aditívnymi a synergickými účinkami viacerých diskriminačných dôvodov aj v súčasnosti. Prečo je teda potrebné zohľadniť prípadnú súhru viacerých diskriminačných dôvodov? Predovšetkým preto, že uznanie viacnásobných foriem diskriminácie a ich jednoznačný zákaz by v sebe spájal niekoľko praktických dopadov. Jedným z najdôležitejších je pokrytie prípadov diskriminácie, ktorú zažívajú len osoby nachádzajúce sa na rozhraní dvoch alebo viacerých diskriminačných dôvodov. Znižuje súčasne problémové aspekty dokazovania diskriminácie v prípadoch, keď sa diskriminácia na základe prístupu

[online]. In International Journal of Discrimination and the Law. 2018, roč. 7, č. 3, s. 1 [cit. 19.4.2025]. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3196036>.

³ Bližšie pozri: COUNCIL OF EUROPE. Intersectionality and Multiple Discrimination [online]. [cit. 19.4.2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination>.

⁴ Rozsudok vo veci DeGraffenreid v. GENERAL MOTORS ASSEMBLY DIV., ETC., 413 F. Supp. 142 (E.D. Mo. 1976).

⁵ CRENSHAW, K. 1989. Demarginalizing the intersection between race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and anti-racist politics [online]. In University of Chicago Legal Forum. roč. 1989, č. 1, s. 139-152 [cit. 19.4.2025]. Dostupné na:

<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=ucf>.

⁶ Ibid, s. 141-143.

založeného na jednom dôvode ťažko preukazuje. Okrem toho, ak súdy nezohľadňujú viacnásobné formy diskriminácie a vychádzajú len z jedného diskriminačného dôvodu, nemožno dostatočne zohľadniť osobitné postavenie takýchto osôb. Zároveň sa pri náhrade ujmy nezohľadňujú zvýšené nároky v dôsledku silnejšieho účinku vylúčenia. To nás privádza k ďalšiemu praktickému účinku uznania viacnásobných foriem diskriminácie, ktorým je práve potreba vyššej úrovne zadosťučinenia a prísnejších dôsledkov, a teda účinnejšej súdnej ochrany. Uznanie vzájomnej prepojenosti rôznych dimenzií identity jednotlivca tak v sebe spája niekoľko praktických dôsledkov v oblasti diskriminácie, ktorú zažívajú osoby nachádzajúce sa v priesečníku viacerých diskriminačných dôvodov. Netreba opomenúť ani skutočnosť, že uznanie viacnásobných foriem diskriminácie a spolupôsobenia viacerých diskriminačných dôvodov na vytváraní viacrozmernej nerovnosti priamo súvisí s kontextom meritórnej rovnosti a je základným predpokladom na účinné presadzovanie zásady rovnakého zaobchádzania a nediskriminácie.

2 REFLEXIA SÚHRY DISKRIMINAČNÝCH DÔVODOV V JUDIKATÚRE SDEÚ

Napriek dlhotrvajúcim polemikám o vzniku a podstate diskriminácie na súčasne viac ako jednom diskriminačnom dôvode je reakcia zo strany EÚ a judikatúry SDEÚ nejasná a čiastočne až protichodná. EÚ sa na jednej strane usiluje o postupné zakotvenie zákazu viacnásobných foriem diskriminácie v práve EÚ, na druhej strane je postoj SDEÚ skôr váhavy. SDEÚ sa totiž formálne vyhýba vytvoreniu cieleného doktrínálneho rámca na posudzovanie prierezných foriem nerovností a zastáva názor, že pokiaľ sa nepreukáže diskriminácia na základe uvádzaných dôvodov posudzovaných samostatne, neexistuje ani diskriminácia na základe ich kombinovaného účinku. Posudzovanie prípadov, v ktorých rôzne diskriminačné dôvody pôsobia aditívne alebo synergicky, tak zostáva predmetom právnych polemík. Do popredia sa pritom dostáva viacero otázok. Mali by sa jednotlivé dôvody posudzovať izolovane, alebo je potrebné zohľadniť ich spoločný účinok pri vytváraní prierezných foriem nerovností? Môže byť identifikácia jedného zastrešujúceho diskriminačného dôvodu dostatočným kritériom na posúdenie znevýhodnenia na rozhraní dvoch alebo viacerých diskriminačných dôvodov? Z hľadiska komplexnosti zásady nediskriminácie v práve EÚ zostávajú odpovede na tieto otázky aj dnes nejednoznačné.

Posun v prístupe k viacnásobným formám diskriminácie sa očakával v prelomovom rozhodnutí vo veci C-443/15 Parris.⁷ V kontraste s očakávaniami však toto rozhodnutie napokon venovalo viaczložkovej diskriminácii v práve EÚ len minimálnu pozornosť. Tento prípad býva dokonca označovaný ako premrhanie príležitosti koncepčného riešenia prípadov viacnásobných foriem diskriminácie zo strany SDEÚ. Zlyhanie SDEÚ je možné vnímať predovšetkým v normatívnej rovine, keďže zužuje pohľad na diskrimináciu, ktorá má byť založená na jedinom dôvode v danom čase, a tým nedoceňuje modely znevýhodnenia vytvorené kombináciou jednotlivých diskriminačných dôvodov.⁸ Na kontext kumulatívneho znevýhodnenia pritom upozornila už generálna advokátka. Podľa jej názoru sa SDEÚ adresovala žiadosť o objasnenie, akým spôsobom pristupovať k znevýhodneniu osôb vo svetle

⁷ V tomto prípade SDEÚ rozhodoval vo veci nepriznania pozostalostného dôchodku zo systému zamestnávateľa. Pravidlá systému boli nastavené spôsobom, ktorý neumožňoval určitým zamestnancom splniť stanovené podmienky vzhľadom na kombináciu jednotlivých predpokladov. Posudzovala sa zásada rovnosti zaobchádzania, respektíve možná diskriminácia na základe veku a sexuálnej orientácie. Generálna advokátka nastolila a podrobne rozpracovala otázku viacnásobnej diskriminácie, ktorú však SDEÚ napokon neposudzoval. Špecifickosť prípadu spočívala aj v tom, že namietaná súhra týchto dvoch faktorov pozostávala z dôvodov, ktoré samostatne neviedli k diskriminácii dotknutých osôb.

⁸ Bližšie pozri: ATREY, S. 2018. Illuminating the CJEU's Blind Spot of Intersectional Discrimination in Parris v Trinity College Dublin [online]. In *Industrial Law Journal*. 2018, roč. 47, č. 2, s. 279-280 [cit. 20.4.2025]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwy007>.

zákazov diskriminácie zakotvených v práve EÚ, ktoré možno odvodiť zo súhry dvoch alebo viacerých diskriminačných dôvodov. Hoci, ako ďalej dodáva, v minulosti sa vyskytli prípady, v ktorých bol kontext viaczožkový, SDEÚ doteraz nemal v žiadnom prípade dôvod vyjadrovať sa k prierezovosti dôvodov diskriminácie, a to napriek tomu, že táto problematika je v odborných kruhoch už dlhodobo známa.⁹ Navzdory niektorým očakávaniam i napriek argumentácii v návrhoch generálnej advokátky SDEÚ vo svojich záveroch uviedol, že hoci sa diskriminácia môže zakladať na viacerých dôvodoch, neexistuje nijaká nová kategória diskriminácie vyplývajúca z kombinácie týchto dôvodov, ktorá by sa mohla konštatovať v prípade, keď diskriminácia na základe uvedených namietaných diskriminačných dôvodov zohľadňovaných samostatne nebola preukázaná.¹⁰

Predmetné rozhodnutie nebolo jediným rozhodnutím SDEÚ s aspektom prierezovosti v diskriminácii. SDEÚ rozhodoval v kontexte súhry viacerých diskriminačných dôvodov aj v iných prípadoch. V žiadnom z nich však nepristúpil k ich posúdeniu cez prizmu kumulatívnych foriem znevýhodnenia. V rozhodnutiach vo veci C-227/04 P Lindorfer, C-356/09 Kleist, C-152/11 Odar, C-363/12 Z., podobne ako v rozhodnutí vo veci C-443/15 Parris, súd totiž skutkové okolnosti posudzoval len z hľadiska jedného diskriminačného dôvodu a nie súhry viacerých dôvodov diskriminácie.¹¹ Z istého pohľadu možno za prípady, v ktorých SDEÚ z časti uplatnil kombinovaný prístup považovať rozhodnutia vo veci C-415/10 Meister a C-406/15 Milkova.¹² Súhrne však možno konštatovať, že vo všetkých uvedených prípadoch SDEÚ buď neskúmal tvrdenie o súhre diskriminačných dôvodov, alebo ako pripomína Xenidis, formálne odmietol vytvoriť cielený doktrinálny rámec na posúdenie viacnásobných foriem diskriminácie. Aj keď tieto rozhodnutia odhaľujú zásadné medzery v schopnosti SDEÚ cielene riešiť synergický vplyv viacnásobných dôvodov diskriminácie vykazujú aspoň určité znaky prierezovej citlivosti SDEÚ tam, kde chýba priame vyjadrenie prierezovosti v rozdielnom zaobchádzaní. Konštatovanie o prierezovej citlivosti Xenidis spája so skutočnosťou, že i keď SDEÚ nikdy nepoužil plnohodnotnú prierezovú metódu, prejavil aspoň náznaky zaobrerania sa problémami vyplývajúcimi z prierezového charakteru diskriminácie.¹³ V tejto súvislosti však dodajme, že napriek uvedeným náznakom doposiaľ nedošlo zo strany SDEÚ

⁹ Návrhy generálnej advokátky Juliane Kokott prednesené 30. júna 2016 vo veci C-443/15 Parris proti Trinity College Dublin (ECLI:EU:C:2016:493), body 149-154.

¹⁰ Rozsudok SDEÚ vo veci C-443/15 z 24. novembra 2016 David L. Parris proti Trinity College Dublin and Others (ECLI:EU:C:2016:897), body 80-82.

¹¹ Rozsudok SDEÚ vo veci C-227/04 P z 11. septembra 2007 Maria-Luise Lindorfer proti Rade Európskej únie (ECLI:EU:C:2007:490), rozsudok SDEÚ vo veci C-356/09 z 18. novembra 2010 Pensionsversicherungsanstalt proti Christine Kleist (ECLI:EU:C:2010:703), rozsudok SDEÚ vo veci C-152/11 zo 6. decembra 2012 Johann Odar proti Baxter Deutschland GmbH (ECLI:EU:C:2012:772), rozsudok SDEÚ vo veci C-363/12 z 18. marca 2014 Z. proti A Government department a The Board of management of a community school (ECLI:EU:C:2014:159). SDEÚ okrem týchto prípadov rozhodoval aj v ďalších prípadoch, ktoré argumentačne súviseli s prierezovou diskrimináciou, ale ani v týchto rozhodnutiach nedošlo k priamemu uznaniu viacnásobnej či prierezovej diskriminácie alebo diskriminácie založenej na dvoch alebo viacerých dôvodoch súčasne. Bližšie pozri napr.: rozsudok SDEÚ vo veci C-43/75 z 8. apríla 1976 Gabrielle Defrenne proti Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena (ECLI:EU:C:1976:56), rozsudok SDEÚ vo veci C-152/84 z 26. februára 1986 M. H. Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (ECLI:EU:C:1986:84), rozsudok SDEÚ vo veci C-144/04 z 22. novembra 2005 Werner Mangold proti Rüdiger Helm (ECLI:EU:C:2005:709), rozsudok SDEÚ vo veci C-555/07 z 19. januára 2010 Seda Küçükdeveci proti Swedex GmbH & Co. KG. (ECLI:EU:C:2010:21), rozsudok SDEÚ vo veci C-415/10 z 19. apríla 2012 Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems GmbH (ECLI:EU:C:2012:217).

¹² Rozsudok SDEÚ vo veci C-415/10 z 19. apríla 2012 Galina Meister proti Speech Design Carrier Systems GmbH (ECLI:EU:C:2012:217), rozsudok SDEÚ vo veci C-406/15 z 9. marca 2017 Pet'a Milkova proti Izpālnitelen direktor na Agencijata za privatizacija i sledprivatizacijonen kontrol (ECLI:EU:C:2017:198).

¹³ XENIDIS, R. 2018. Multiple Discrimination in EU Anti-Discrimination Law Towards Redressing Complex Inequality? In BELAVUSAU, U., HENRARD, K. EU anti-discrimination law beyond gender. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2018, s. 65.

k plnohodnotnému uznaniu účinkov viacnásobnej či prierezovej diskriminácie v prípadoch súhry viacerých diskriminačných dôvodov.

3 KUMULATÍVNE ZNEVÝHODNENIE V PRÍPADOCH ZÁKAZU NOSENIA MOSLIMSKÝCH ŠATIEK

V súčasnosti sa možno stretnúť s úvahami, či nenastal čas na argumentačný posun od rozhodnutia vo veci C-443/15 Parris.¹⁴ V medziobdobí SDEÚ rozhodoval vo viacerých prípadoch s kontextom viaczožkovej diskriminácie v súvislosti so zákazom nosenia viditeľných politických, filozofických alebo náboženských symbolov, známych aj ako prípady zákazu nosenia moslimských šatiek. Už počiatočné úvahy o neformálnom označení týchto prípadov by mohli naznačovať, že k posunu naozaj mohlo dôjsť. Predovšetkým preto, lebo sotva existujú lepšie paradigmatické príklady možných viacnásobných foriem diskriminácie ako tieto. Je v nich totiž subsumovaných viacero otázok. Nejde len o element vzťahu priamej či nepriamej diskriminácie, ale aj špecifický aspekt neutrality zamestnávateľa a zohľadnenia prania zákazníka na neutrálneho zamestnanca. K obrysom diskriminácie založenej na viacerých možných dôvodoch sa tak pripája niekoľko ďalších, na prvý pohľad menej zjavných, súvisiacich parametrov.

Medzi najdiskutovanejšie prípady súvisiace so spomínaným zákazom nosenia moslimských šatiek na pracovisku patrili prípady vo veci C-157/15 Achbita, C-188/15 Bougnaoui, v spojených veciach C-804/18 Wabe a C-341/19 Müller, vo veci C-344/20 LF a C-148/22 OP.¹⁵ Priesečníkom týchto prípadov bol zákaz nosenia moslimských šatiek ženám moslimkám, ktoré nosili šatky na pracovisku z náboženských dôvodov. V prípade, ak si ich odmietli zložiť bol s nimi skončený pracovný pomer alebo boli voči nim vyvedené iné dôsledky. Všetky z uvedených prípadov SDEÚ posudzoval z pohľadu diskriminácie z dôvodu náboženského presvedčenia alebo viery podľa smernice 2000/78/ES.¹⁶ Hoci bola v prejudiciálnych otázkach nastolená aj línia diskriminácie z dôvodu pohlavia, SDEÚ ju detailnejšie nepreskúmal. I keď sú predmetné zákazy považované za modelové prípady diskriminácie na základe vzájomného prieniku diskriminácie z dôvodov náboženského presvedčenia alebo viery, pohlavia a rasového alebo etnického pôvodu, táto možnosť nebola vznesená ani zo strany vnútroštátneho súdu, ani zo strany SDEÚ. Zákazy nosenia moslimských šatiek sa pritom týkajú predovšetkým žien pochádzajúcich z prostredia migrantiek alebo etnických minorít.¹⁷

¹⁴ Napr.: HOWARD, E. 2024. Intersectional discrimination and EU law: Time to revisit Parris [online]. In International Journal of Discrimination and the Law. 2024, roč. 24, č. 4 [cit. 20.4.2025]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13582291241285336>.

¹⁵ Rozsudok SDEÚ vo veci C-157/15 zo 14. marca 2017 Samira Achbita, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding proti G4S Secure Solutions NV (ECLI:EU:C:2017:203), rozsudok SDEÚ vo veci C-188/15 zo 14. marca 2017 Asma Bougnaoui, Association de défense des droits de l'homme (ADDH) proti Micropole SA, predtým Micropole Univers SA (ECLI:EU:C:2017:204), rozsudok SDEÚ z 15. júla 2021 v spojených veciach C-804/18 a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594), rozsudok SDEÚ vo veci C-344/20 z 13. októbra 2022 L.F. proti S.C.R.L. (ECLI:EU:C:2022:774), rozsudok SDEÚ vo veci C-148/22 z 28. novembra 2023 OP proti Commune d'Ans (ECLI:EU:C:2023:924).

¹⁶ Smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

¹⁷ HOWARD, E. 2024. Intersectional discrimination and EU law: Time to revisit Parris [online]. In International Journal of Discrimination and the Law. 2024, roč. 24, č. 4, s. 14 [cit. 6.5.2025]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13582291241285336>.

V odbornej literatúre sa zákazy nosenia šatiek alebo v niektorých prípadoch zahalenia celého tela považujú za paradigmatické príklady prierezovosti v diskriminácii.¹⁸ Môže totiž dochádzať k vzájomnému spolupôsobeniu viacerých možných diskriminačných dôvodov súčasne. Niekedy bývajú dokonca prípady vo veci C-443/15 Parris, C-157/15 Achbita a C-188/15 Bougnaoui označované ako „bermudský trojuholník“. Ako pripomína Schiek, skutkové okolnosti týchto prípadov sú ilustráciou toho, ako sa môže koncept prierezovosti v diskriminácii používať nesprávne, a tak môže zvyšovať nerovnosti, ktorým by mala právna regulácia v oblasti diskriminácie zamedzovať.¹⁹

Pozrime sa teraz na jednotlivé prípady optikou generálnych advokátok v prípadoch v spojených veciach C-804/18 Wabe a C-341/19 Müller a v prípade vo veci C-344/20 LF. Už sme načrtli, že prípady zákazu nosenia moslimských šatiek v sebe okrem aspektu diskriminácie spájajú aj aspekt zohľadnenia prania zákazníka na neutrálneho zamestnanca. Generálna advokátka vo veci C-344/20 LF Medina v tejto súvislosti uviedla, že ak zamestnávateľia uplatňujú interné pravidlá neutrality ako všeobecnú politiku, sú to práve moslimské ženy, ktoré môžu zažívať „osobitné nepohodlie“²⁰ aj výrazné znevýhodnenie brániace im zamestnať sa. Ako ďalej uviedla, aj keď príslušné zistenia prináležia vnútroštátnym súdom, je dôležité poznamenať, že dvojité diskriminácie je reálnou možnosťou a diskriminácia v týchto prípadoch môže presahovať náboženstvo a týkať sa aj pohlavia.²¹ Bývalá generálna advokátka Sharpston vo svojom tieňovom stanovisku k prípadom v spojených veciach C-804/18 Wabe a C-341/19 Müller hovorí dokonca o trojitej diskriminácii.²² Pripomína jeden z najznepokojujúcejších aspektov týchto dvoch prípadov, ktorý bol v rámci prejudiciálnych konaní spomenutý len okrajovo, a to, že sporné pravidlá môžu mať na zamestnankyňu nepriaznivý vplyv nielen z pohľadu, že je moslimkou dodržiavajúcou príslušné náboženské predpisy, ale aj preto, že je žena a tiež z dôvodu, že pochádza z inej etnickej komunity než väčšina zamestnancov a zamestnankýň. V tomto vzťahu poukázala práve na trojitú diskrimináciu založenú na náboženskom presvedčení alebo viere, pohlaví a etnickom pôvode. Ako ďalej dodáva, hoci posúdenie, či potenciálne problémy potvrdzujú existenciu dvojitej alebo trojitej diskriminácie je na vnútroštátnom súde, je dôležité poukázať práve na tento aspekt. Ak totiž takáto viacnásobná či prierezová diskriminácia v danom prípade existuje, primeranú ochranu týchto obzvlášť zraniteľných kategórií zamestnancov a zamestnankýň poskytne len veľmi prísne preskúmanie odôvodnenia uvádzaného zamestnávateľom a jeho náležitého preukázania.²³

¹⁸ Pozri napr.: MÖSCHEL, M. 2017. If and when age and sexual orientation discrimination intersect: Parris. In *Common Market Law Review*. roč. 54, č. 6, s. 1835-1851.

¹⁹ Pozri napr.: SCHIEK, D. 2018. On uses, mis-uses and non-uses of intersectionality before the European Court of Justice (ECJ): The ECJ rulings Parris (C-433/15), Achbita (C-157/15) and Bougnaoui (C-188/15) as a Bermuda triangle? [online]. In *International Journal of Discrimination and the Law*. 2018, roč. 7, č. 3, s. 1 [cit. 6.5.2025]. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3196036>.

²⁰ Generálna advokátka odkazuje na rozhodnutie v spojených veciach C-804/18 Wabe a C-341/19 Müller, kde SDEÚ uviedol, že uplatňovanie interného pravidla neutrality môže zamestnancom a zamestnankyniam, ktorí majú povinnosť nosiť náboženský odev spôsobiť osobitné nepohodlie. Bližšie pozri rozsudok SDEÚ z 15. júla 2021 v spojených veciach C-804/18 a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594), bod 53 alebo Návrhy generálnej advokátky Laila Medina prednesené 28. apríla 2022 vo veci C-344/20 L.F. proti S.C.R.L. (ECLI:EU:C:2022:774), body 65 a 66.

²¹ Rozsudok SDEÚ vo veci C-344/20 z 13. októbra 2022 L.F. proti S.C.R.L. (ECLI:EU:C:2022:774), bod 66.

²² Pozn.: Uvedené prípady boli v roku 2019 pôvodne pridelené generálnej advokátke Sharpston. Po jej odchode z funkcie však boli v roku 2020 pridelené generálnemu advokátovi Rantos. Vzhľadom na veľkú časť práce vykonanej zo strany pôvodnej generálnej advokátky, napísala tieňové stanovisko sledujúc zámer rozšírenia diskusie o tejto oblasti. SDEÚ ani ostatní generálni advokáti, s výnimkou generálnej advokátky vo veci C-344/20 LF, sa však tomuto aspektu, ako ani aspektu prierezovej diskriminácie nevenovali. Bližšie pozri: Tieňové návrhy generálnej advokátky Eleanor Sharpston v spojených veciach C-804/18 a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594).

²³ Tieňové návrhy generálnej advokátky Eleanor Sharpston v spojených veciach C-804/18 a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594), body 267 a 270.

V kontraste s názorom bývalej generálnej advokátky Sharpston v spojených veciach C-804/18 Wabe a C-341/19 Müller nový generálny advokát Rantos uviedol, že aj keď vnútroštátny súd spomenul nepriamu diskrimináciu na základe pohlavia, táto nie je predmetom smernice 2000/78/ES. Súčasne podotkol, že rozhodnutie vnútroštátneho súdu neobsahuje dostatočné skutkové informácie na preskúmanie diskriminácie na základe pohlavia. Z uvedeného dôvodu preskúmal predmetnú otázku len z pohľadu diskriminácie nepriamo založenej na náboženstve alebo viere.²⁴ SDEÚ napokon konštatoval, že v týchto prípadoch nejde o priamu diskrimináciu založenú na náboženstve alebo viere, ak je toto pravidlo uplatňované všeobecným a nediferencujúcim spôsobom. Vo vzťahu k nepriamej diskriminácii naopak uviedol, že rozdielne zaobchádzanie vyplývajúce z vnútorného pravidla podniku, ktoré je nepriamo založené na náboženstve alebo viere a zakazujúce zamestnancom nosiť akýkoľvek viditeľný symbol politického, filozofického alebo náboženského presvedčenia na pracovisku, môže byť odôvodnené vôľou zamestnávateľa sledovať politiku politickej, filozofickej a náboženskej neutrality voči zákazníkom a užívateľom len za splnení niekoľkých podmienok. Po prvé, táto politika musí zodpovedať skutočnej potrebe zamestnávateľa, ktorú musí preukázať tak, že zohľadní najmä legitímne očakávanie uvedených zákazníkov alebo užívateľov a súčasne nepriaznivé dôsledky, ktoré by vznikli tomuto zamestnávateľovi v prípade neexistencie takejto politiky, vzhľadom na povahu jeho činnosti alebo kontext, do ktorého patria. Po druhé, toto rozdielne zaobchádzanie je schopné zabezpečiť riadne uplatňovanie tejto politiky neutrality, čo predpokladá, aby bola táto politika vykonávaná koherentným a systematickým spôsobom. Po tretie, tento zákaz musí byť obmedzený na nevyhnutné minimum vzhľadom na skutočný rozsah a závažnosť nepriaznivých dôsledkov, ktorým sa chce zamestnávateľ takýmto zákazom vyhnúť.²⁵

Keďže v kontexte prípadov zákazu nosenia moslimských šatiek bol predmetom posúdenia aj aspekt veľkosti náboženských symbolov, SDEÚ v prípade v spojených veciach C-804/18 Wabe a C-341/19 Müller zdôraznil, že nepriama diskriminácia založená na náboženstve alebo viere vyplývajúca z vnútorného pravidla podniku zakazujúceho nosenie viditeľných politických, filozofických alebo náboženských symbolov na pracovisku sledujúc tak cieľ zabezpečenia politiky neutrality môže byť odôvodnená len ak sa takýto zákaz vzťahuje na akúkoľvek viditeľnú formu vyjadrenia politického, filozofického alebo náboženského presvedčenia. V prípade zákazu obmedzujúceho nosenie nápadných a rozmerných symbolov politického, filozofického alebo náboženského presvedčenia by mohlo ísť o priamu diskrimináciu založenú na náboženstve alebo viere, ktorá nemôže byť v žiadnom prípade odôvodnená na základe článku 2 ods. 2 písm. b) bod i) smernice 2000/78/ES.²⁶

Generálne advokátky v uvedených veciach zároveň uviedli, že osobitosti prípadu by sa mali vždy dôkladne preskúmať. Stanovené pravidlá sa totiž niekedy môžu týkať tak mužov, ako aj žien, zamestnancov a zamestnankýň s rôznym náboženským presvedčením alebo vierovyznaním alebo pochádzajúcich z rôznych prostredí s rôznymi osobitosťami. Nemusí teda dochádzať k znevýhodneniu zamestnancov alebo zamestnankýň určitej farby pleti, etnického pôvodu alebo akejkoľvek inej charakteristiky. Nosenie náboženského odevu sa rovnako nemusí

²⁴ Návrhy generálneho advokáta Athanasios Rantos prednesené 25. februára 2021 v spojených veciach C-804/18 a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594).

²⁵ Rozsudok SDEÚ z 15. júla 2021 v spojených veciach C-804/18 Wabe a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594), bod 70.

²⁶ Rozsudok SDEÚ z 15. júla 2021 v spojených veciach C-804/18 a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594), bod 78; Podľa článku 2 ods. 2 písm. b) bod i) smernice 2000/78/ES o nepriamu diskrimináciu ide, keď zdanlivo neutrálne ustanovenie, kritérium alebo prax by uviedla osoby určitého náboženstva alebo viery, s určitým zdravotným postihnutím, určitého veku alebo určitej sexuálnej orientácie do nevýhodného postavenia v porovnaní s inými osobami, iba ak: i) takýto predpis, kritérium alebo zvyklosť sú objektívne odôvodnené oprávneným cieľom a prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa sú primerané a nevyhnutné.

obmedzovať na konkrétne náboženstvo alebo pohlavie. Existujú pravidlá, ktoré možno v niektorých prípadoch označiť za absolútne, hoci sa nemusia nevyhnutne vzťahovať na všetkých prívržencov danej viery alebo platiť za všetkých okolností. Následne by sa však príslušné prípady mali posúdiť aj v kontexte možnej nepriamej diskriminácie, keďže predmetné pravidlo by sa v závere mohlo vzťahovať takmer výlučne na zamestnankyne, ktoré by tak boli v porovnaní so svojimi mužskými kolegami osobitne znevýhodnené.²⁷

K prípadu vo veci C-804/18 Wabe SDEÚ pripomenul, že v súvislosti s otázkou rozdielneho zaobchádzania nepriamo založeného na náboženstve alebo viere, takýto rozdiel existuje, ak neutrálna povinnosť v skutočnosti vedie k osobitnému znevýhodneniu osôb patriacich k určitému náboženstvu alebo viere. SDEÚ priamo uviedol, že okolnosti tohto prípadu naznačujú, že predmetné pravidlo sa dotýka takmer výlučne zamestnankýň, teda žien, ktoré nosia šatky z dôvodu ich moslimskej viery, a tým predstavuje rozdielne zaobchádzanie nepriamo založené na náboženstve.²⁸ Ako v tejto súvislosti odkazujúc na prípad vo veci C-170/84 Bilka²⁹ navyše dopĺňa Howard, ak sa takéto pravidlo týka takmer výlučne zamestnankýň predstavuje nepriamu diskrimináciu na základe pohlavia, keďže osoby jedného pohlavia osobitne znevýhodňuje v porovnaní s osobami opačného pohlavia.³⁰

Záverom možno z uvedených šiestich prípadov týkajúcich sa nosenia viditeľných symbolov politického, filozofického alebo náboženského presvedčenia vyvodiť niekoľko podmienok, za splnenia ktorých SDEÚ umožnil zákaz ich nosenia na pracovisku. Predovšetkým by takéto pravidlo malo zakazovať všetky viditeľné znaky politického, filozofického alebo náboženského presvedčenia, nielen niektoré parciálne z nich. Predmetné pravidlo nemôže byť zamerané len na nápadné a rozmerné symboly. Súčasne, pravidlo neutrality sa musí skutočne, dôsledne a systematicky dodržiavať. Musí sa zároveň vzťahovať na všetkých zamestnancov a zamestnankyne bez rozdielu z pohľadu rôznych náboženstiev alebo presvedčení. Politika neutrality má byť uplatňovaná koherentným a systematickým spôsobom a zákazy musia byť obmedzené na nevyhnutné minimum v súvislosti so skutočným rozsahom a závažnosťou nepriaznivých dôsledkov, ktorým sa má týmto zákazom zamedziť.

V súvislosti s možným spolupôsobením jednotlivých znevýhodňujúcich charakteristík, SDEÚ doteraz navzdory možným očakávaniam neposkytol jednoznačné stanovisko k namietanej súhre diskriminačných dôvodov. V kontexte spolupôsobenia viacerých dôvodov diskriminácie, generálnymi advokátkami označovaným ako dvojité či trojité diskriminácie, SDEÚ v žiadnom z uvedených prípadov skutkový stav neposúdil cez prizmu diskriminácie založenej na pohlaví alebo etnickej príslušnosti či rasy. Zároveň nikdy formálne neprijal ani koncept ich vzájomnej súhry v podobe prierezovosti v diskriminácii.³¹ Neobjasnil ani to, ako pristupovať k znevýhodneniu vzhľadom na zákazy diskriminácie, ktoré môžu vyplývať zo vzájomného prepojenia dvoch alebo viacerých diskriminačných dôvodov. Naďalej tak udržiava stav nejednoznačnosti v tejto oblasti a na viaceré otázky neposkytuje jednoznačné závery ani

²⁷ Bližšie pozri napr.: Návrhy generálnej advokátky Eleanor Sharpston prednesené 13. júla 2016 vo veci C-188/15 Asma Bougnaoui a Association de défense des droits de l'homme (ADDH) proti Micropole SA. (ECLI:EU:C:2016:553), bod 30; Návrhy generálnej advokátky Juliane Kokott prednesené 31. mája 2016 vo veci C-157/15 Samira Achbita a Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding proti G4S Secure Solutions NV (ECLI:EU:C:2016:382), bod 49.

²⁸ Rozsudok SDEÚ z 15. júla 2021 v spojených veciach C-804/18 a C-341/19 IX proti WABE eV a MH Müller Handels GmbH proti MJ (ECLI:EU:C:2021:594), bod 59.

²⁹ Rozsudok SDEÚ vo veci C-170/84 z 13. mája 1986 Bilka - Kaufhaus GmbH proti Karin Weber von Hartz (ECLI:EU:C:1986:204).

³⁰ HOWARD, E. 2024. Intersectional discrimination and EU law: Time to revisit Parris [online]. In International Journal of Discrimination and the Law. 2024, roč. 24, č. 4, s. 15 [cit. 6.5.2025]. Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13582291241285336>.

³¹ Ibid, s. 16.

po posúdení prípadov považovaných za paradigmatické príklady spolupôsobenia viacerých diskriminačných dôvodov vo svetle kumulatívneho znevýhodnenia a viacrozmernej nerovnosti.

ZÁVER

Na záver možno vyjadriť presvedčenie, že v nadchádzajúcom období dôjde zo strany SDEÚ k posúdeniu aspektov kumulatívnych foriem znevýhodnenia a účinkov prierezovosti v diskriminácii. Predložený príspevok približuje základné kontúry doterajšej argumentačnej línie rozhodnutí SDEÚ a návrhov generálnych advokátov v prípadoch s parametrami spolupôsobenia viacerých diskriminačných dôvodov. Príspevok sa zároveň pokúša objasniť niektoré súvislosti v nadväznosti na otázku, či už nastal čas na posun od prípadu vo veci C-443/15 Parris. Z pohľadu záverov pri skúmaní osobitých prejavov súhry diskriminačných dôvodov by odpoveď na túto otázku mala byť rozhodne kladná. Jasný doktrínálny rámec vytvorený SDEÚ by totiž prispel k objasneniu problematiky kumulatívnych foriem znevýhodnenia a viacnásobných foriem diskriminácie. V prípade pretrvávajúcej absencie jednoznačných záverov zo strany SDEÚ zostanú okolnosti posudzovania prípadov s prvkami vzájomného spolupôsobenia jednotlivých diskriminačných dôvodov naďalej súčasťou právnych polemík. Požiadavka súdov na určenie jedného zastrešujúceho dôvodu diskriminácie namiesto zohľadnenia súhry jednotlivých diskriminačných dôvodov totiž nedokáže pokryť nerovnosti, ktorým osoby v súvislosti s diskrimináciou na základe viac než len jedného dôvodu čelia. Judikatúra súčasne neposkytuje odpoveď ako postupovať, ak tieto dôvody nemožno z objektívnych dôvodov vzájomne oddeliť. To vedie k nedoceneniu modelov znevýhodnenia, ktoré sú výsledkom vzájomného pôsobenia viacerých diskriminačných dôvodov súčasne.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ATREY, S. 2018. Illuminating the CJEU's blind spot of intersectional discrimination in Parris v Trinity College Dublin [online]. In *Industrial Law Journal*. 2018, roč. 47, č. 2, s. 278-296. ISSN 1464-3669. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/indlaw/dwy007>.

COUNCIL OF EUROPE. Intersectionality and Multiple Discrimination [online]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination>.

CRENSHAW, K. 1989. Demarginalizing the intersection between race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and anti-racist politics [online]. In *University of Chicago Legal Forum*. roč. 1989, č. 1, s. 139-167. ISSN 0892-5593. Dostupné na: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>.

HOWARD, E. 2024. Intersectional discrimination and EU law: Time to revisit Parris [online]. In *International Journal of Discrimination and the Law*. 2024, roč. 24, č. 4, s. 292-312. ISSN 2047-9468. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/13582291241285336>.

MÖSCHEL, M. 2017. If and when age and sexual orientation discrimination intersect: Parris. In *Common Market Law Review*. roč. 54, č. 6, s. 1835-1851. ISSN 0165-0750.

SCHIEK, D. 2018. On uses, mis-uses and non-uses of intersectionality before the European Court of Justice (ECJ): The ECJ rulings Parris (C-433/15), Achbita (C-157/15) and Bougnaoui (C-188/15) as a Bermuda triangle? [online]. In *International Journal of Discrimination and the*

Law. 2018, roč. 7, č. 3, 24 s. ISSN 2047-9468. Dostupné na:
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3196036>.

XENIDIS, R. 2019. Multiple discrimination in EU anti-discrimination law: towards redressing complex inequality? In BELAVUSAU, U. HENRARD, K. et al .EU anti-discrimination law beyond gender, Oxford, UK; Portland, Oregon: Hart Publishing, 2019, s. 41-74. ISBN 978-15-09915-03-3.

COMPLIANCE OFFICER A KONFLIKT ZÁUJMOV – VÝZVY VS. RIZIKÁ

COMPLIANCE OFFICER AND CONFLICT OF INTEREST – CHALLENGES VS. RISKS

JUDr. Lucia Čabová, LL.M.

doktorandský študijný program pracovné právo

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

cabova.lucia@gmail.com

Abstrakt: V článku sa autorka zaoberá pracovnou pozíciou compliance officer, ktorá v slovenskom pracovnom prostredí vznikla najmä vplyvom zahraničnej legislatívy. V súvislosti s compliance officerom analyzuje autorka právny inštitút konflikt záujmov, ktorý môže za istých okolností nastať. Autorka bližšie popisuje v čom konkrétne môže nastať konflikt záujmov. Autorka uvádza niektoré rozhodnutia štátnych orgánov v rámci Európskej únie, ktoré súvisia s konfliktom záujmov v rámci agendy compliance a ktoré môžu mať významnejší dopad na podnikateľské prostredie. Autorka načrtla možnosť riešenia konfliktu záujmov pri pracovnej pozícii compliance officer.

Kľúčové slová: compliance officer; konflikt záujmov; sankcia; interná analýza.

Abstract: In the article, the author deals with the job position of compliance officer, which in the Slovak working environment arose mainly due to the influence of foreign legislation. In connection with the compliance officer, the author examines the legal institute of conflict of interest, which can occur under certain circumstances. The author describes in more detail what specifically a conflict of interest can occur. The author lists some decisions of state authorities within the European Union that are related to the conflict of interest within the compliance agenda and which can have a significant impact on the business environment. The author outlines the possibility of resolving the conflict of interest in the job position of compliance officer.

Keywords: compliance officer; conflict of interest; sanction; internal analysis.

ÚVOD

V rámci tohto článku sa budem venovať bližšie pracovnej pozícii compliance officer a úvahe, že aj organizačné začlenenie tejto pracovnej pozície môže predstavovať pre zamestnávateľov právny problém. V ďalšom texte poukážem na rozhodnutie nemeckého a belgického dozorného orgánu a uloženie pomerne vysokú finančnú pokutu. Budem skúmať konflikt záujmov ako právny problém, ktorý môže nastať pri kombinácii jednotlivých pracovných pozícií v rámci agendy compliance, prípadne konflikt záujmov, ktorý môže nastať nevhodným organizačným začlenením compliance officera v organizačnej štruktúre zamestnávateľa. V rámci úvah de lege ferenda navrhнем právnú úpravu konfliktu záujmov.

1 COMPLIANCE OFFICER - POJEM

Úvodom si dovoľujem poznamenať, že sa jedná o pracovnú pozíciu, ktorá sa na trhu práce začala objavovať najmä vplyvom nových európskych legislatívnych požiadaviek. Tejto pracovnej pozícii je u zamestnávateľa zverená agenda compliance, pričom možno konštatovať, že agenda compliance predstavuje istú formu samoregulácie zamestnávateľa. Táto agenda a s ňou súvisiaca pracovná pozícia je u nás na Slovensku typická pre väčšie a stredné spoločnosti, najmä pre korporátne prostredie. Spoločnosti si postupne osvojujú agendu compliance, na trhu práce možno dlhodobo pozorovať zvýšený dopyt po obsadzovaní pracovnej pozície compliance officera. Pre účely tohto článku budem používať všeobecný pojem „*compliance officer*“. Ak by som mala tento všeobecný pojem detailnejšie popísať, dovoľím si uviesť, že pod pojem compliance officer by sme mohli subsumovať špecifické pracovné pozície u zamestnávateľov ako napríklad zodpovedná osoba za ochranu osobných údajov (v anglickom znení ako „*data protection officer*“), zodpovedná osoba za protispoločenskú činnosť (v anglickom znení ako „*whistleblowing officer*“)¹, manažér kybernetickej bezpečnosti², osoba zodpovedná za ochranu pred legalizáciou a financovaním terorizmu (v anglickom znení ako „*AML officer*“)³, osoba zodpovedná za agendu spojenú s umelou inteligenciou (v anglickom znení „*AI officer*“)⁴, kontaktná osoba za výkon Schváleneho hospodárskeho subjektu (v anglickom znení „*SHS officer*“)⁵, sektorový compliance officer (napríklad v energetike, bankovníctve) a podobne. Od názvov špecifických pracovných pozícií možno analogicky odvodiť agendu, ktorú možno subsumovať pod compliance agendu. Na oddelenie compliance možno zaradiť nasledovnú agendu: ochranu osobných údajov, oznamovanie protispoločenskej činnosti, kybernetickú bezpečnosť, ESG agendu, ochranu pred legalizáciou trestnej činnosti,

¹ Whistleblowing officer je vymenovaný do funkcie v súlade s § 10 zákona č. 54/2019 Z. z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „**zákon o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti**“). Tento zákon exaktne definuje, že v prípade obcí a vyšších územných celkov je zodpovednou osobou hlavný kontrolór.

² Manažér kybernetickej bezpečnosti je vymenovaný do funkcie v súlade s § 20 ods. 4 písm. a) zákona č. 69/2018 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „**zákon o kybernetickej bezpečnosti**“) a v súlade s § 17d) vyhlášky Národného bezpečnostného úradu č. 362/2018 Z. z., ktorou sa ustanovuje obsah bezpečnostných opatrení, obsah a štruktúra bezpečnostnej dokumentácie a rozsah všeobecných bezpečnostných opatrení, ako aj v súlade s Vyhláškou Národného bezpečnostného úradu č. 492/2022 Z. z., ktorou sa ustanovujú znalostné štandardy v oblasti kybernetickej bezpečnosti.

³ AML officer je vymenovaný do funkcie v súlade s § 20 ods. 2 písm. h) zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „**AML zákon**“). V tomto prípade priamo zo zákona vyplýva, že týmto AML officerom môže byť štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu, a ak nie sú ním tieto osoby, tak AML officerom musí byť vedúci zamestnanec, ktorý má priamu komunikáciu a prístup k štatutárnemu orgánu a dozornému orgánu.

⁴ AI officer sice nie je legislatívne priamo definovaný v Nariadení Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii) (ďalej len „**Akt o umelej inteligencii**“), avšak možno dedukovať, že bude časom potrebné mať danú pozíciu, predovšetkým v spoločnostiach, ktoré sa aktívne venujú technológiám a vývojom založenom na AI. V odbornej oblasti sa vedie polemika o tom, či AI agendu môže vykonávať zodpovedná osoba alebo či je potrebný samostatný AI officer a to z toho dôvodu pretože AI systémy budú spracúvať, resp. sú úzko späté so spracúvaním osobných údajov. Otázne zostáva ako aj pri iných pozíciách, či bude zabezpečený dostatočný časový priestor na plnenie všetkých úloh z oboch oblastí a či nebude prichádzať ku konfliktu záujmov.

⁵ SHS officer nepriamo vyplýva z ustanovení Nariadenia Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 952/2013 z 9. októbra 2013, ktorým sa ustanovuje Colný kódex Únie, ktorým sa má zabezpečiť lepšie vzťahy s colnými orgánmi a ďalšími štátnymi orgánmi. Na SHS officera sa môžu colné orgány a iné inštitúcie obrátiť s otázkami a SHS officer má mať vedomosť o tom, na koho tieto otázky je potrebné smerovať. Nemusi byť schopný poskytnúť odpovede na všetky kladené otázky, ale môže organizáciu usmerniť, ako najlepšie postupovať a na koho sa ďalej obrátiť v prípade potreby.

záležitosti spojené s umelou inteligenciou, nastavovanie interných organizačných noriem a podobne. Compliance officer vo všeobecnosti pomáha zamestnávateľovi byť čo najviac v súlade s nastavenými internými postupmi, organizačnými normami a špecifickou legislatívou (tzv. compliance programom zamestnávateľa). Je potrebné tiež uviesť, že nie každá spoločnosť je povinná mať zriadenú pracovnú pozíciu compliance officera. Mnoho z nich pristupuje k zriadeniu tejto pracovnej pozície dobrovoľne. Ale, ak zamestnávateľ zistí, že sa na neho obligatórne vzťahuje povinnosť mať túto pracovnú pozíciu zriadenú, musí zamestnávateľ organizačne vytvoriť túto pracovnú pozíciu a správne ju tiež zaradiť v rámci svojej organizačnej štruktúry. Na prvý pohľad sa možno javí, že legislatíva organizačné začlenenie compliance officera explicitne neupravuje, no je potrebné sledovať rozhodovaciu prax všeobecných súdov a správnych (dozorných) orgánov. Z rozhodovacej praxe je zrejmé, že organizačné začlenenie compliance officera už bolo predmetom úvah a boli v rámci európskeho priestoru udelené nemalé sankcie, čo pre každého zamestnávateľa bezpochyby predstavuje právny problém. Identifikovala som nasledovné:

1. Právny problém – organizačné začlenenie compliance officera,
2. Právny problém – kumulácia viacerých agiend compliance officera.

2 VŠEOBECNÝ RÁMEC KONFLIKTU ZÁUJMOV

Samotný pojem konflikt záujmov (v anglickom znení „*conflicts of interests*“) nie je legislatívne definovaný v ucelenej a jednoznačnej podobe. Zmienku o konflikte záujmov možno nájsť v niektorých jednotlivých právnych predpisoch, no bez bližšej úpravy.

Konflikt záujmov právna veda ucelene nedefinuje. Čiastkovú zmienku o konflikte záujmov možno nájsť v niektorých právnych predpisoch (napríklad zákon č. 440/2015 Z. z. o športe v znení neskorších predpisov), prípadne v stanoviskách, usmerneniach štátnych orgánov, i v európskych nariadeniach, smerniciach.

Dovolím si v krátkosti uviesť niektoré príklady normatívnej právnej úpravy. Napríklad podľa čl. 38 ods. 6 nariadenia GDPR vyplýva, že zodpovedná osoba môže plniť iné úlohy a povinnosti, avšak prevádzkovateľ zabezpečí, aby žiadna z takýchto úloh, alebo povinností nevedla ku konfliktu záujmov. Čo však možno považovať za konflikt záujmov už bližšie nešpecifikuje.

V usmernení týkajúcom sa predchádzaniu a riešeniu konfliktov záujmov v zmysle nariadenia o rozpočtových organizáciách⁶ je uvedená definícia konfliktu záujmov, pričom cieľom tohto usmernenia je podporiť jednotný výklad a uplatňovanie pravidiel týkajúcich sa konfliktov záujmov. Predmetné usmernenie je síce primárne zamerané na rozpočtové pravidlá, avšak možno definíciu konfliktu záujmov analogicky aplikovať aj na iné prípady.

Definícia konfliktu záujmov z pohľadu OECD znie nasledovne: „*Konflikt záujmov znamená konflikt medzi verejnou funkciou a súkromnými záujmami verejného činiteľa, keď má verejný činiteľ súkromné záujmy, ktoré by mohli nepatrične ovplyvniť vykonávanie jeho služobných úloh a povinností.*“⁷ Ďalej možno nájsť definíciu, ktorá uvádza, že o konflikt záujmov pôjde v tých prípadoch, keď je ohrozený „*nestranný a objektívny výkon funkcií účastníka finančnej operácie alebo inej osoby*“ zapojenej do plnenia rozpočtu „*z rodinných*

⁶ Usmernenie Európskej komisie týkajúce sa predchádzania a riešenia konfliktov záujmov v zmysle nariadenia o rozpočtových pravidlách (2021/C 121/01) (ďalej len „**Usmernenie konfliktu záujmov**“) Dostupné online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XC0409\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XC0409(01)&from=EN)

⁷ Pre bližšie informácie pozri Identifikácia konfliktov záujmov pri postupoch verejného obstarávania v rámci štrukturálnych opatrení. Praktická príručka pre riadiacich pracovníkov vypracovaná skupinou expertov z členských štátov koordinovanou oddelením. Dostupné online: <https://sfc.ec.europa.eu/system/files/documents/sfc-files/guide-conflict-interests-sk.pdf>

*alebo citových dôvodov, z dôvodov politickej alebo národnej príslušnosti, ekonomického záujmu alebo akéhokoľvek iného priameho alebo nepriameho osobného záujmu.*⁸

Podľa poľského Úradu na ochranu osobných údajov konflikt záujmov znamená existenciu iného záujmu (alebo záujmov) tej istej osoby, ktorý je v rozpore so záujmom na riadnom výkone úlohy (napr. výkonu povolania alebo funkcie), t. j. správnej prevádzke.⁹

Podľa vyššie uvedených definícií konfliktov záujmov si dovoľím navrhnúť vlastnú definíciu konfliktu záujmov aplikovateľnú na plnenie úloh compliance officera. **Konflikt záujmov subsumuje akúkoľvek situáciu, kedy compliance officer plní úlohy v mene a podľa pokynov zamestnávateľa, ktorý je zapojený do vykonávania činností a konzultácií alebo je schopný ovplyvniť výsledok nastavenia operácií, pričom môže mať priamo alebo nepriamo finančný, ekonomický, citový alebo iný rodinný, či osobný záujem či už pre seba alebo pre svojho blízkeho. A tento záujem možno vnímať ako ohrozenie nestrannosti a nezávislosti funkcie compliance officera.**

Organizácia OECD identifikovala tri typy konfliktu záujmov¹⁰. Rozoznáva nasledovné typy konfliktov záujmov, a to:

- **skutočný konflikt záujmov**, ktorý znamená konflikt záujmov osoby a súkromnými záujmami danej osoby, tzn. osoba (v našom prípade compliance officer) má súkromné záujmy, ktoré by mohli ovplyvniť plnenie úloh a povinností v zmysle legislatívy.
- **zdanlivý konflikt záujmov** nastáva v takom prípade, ak sa zdá, že súkromné záujmy osoby by mohli nepatrne ovplyvniť vykonávanie jeho povinností a úloh, avšak v skutočnosti to tak nie je.
- **potenciálny konflikt záujmov** nastáva v takých situáciách, ak má osoba súkromné záujmy, ktoré by pravdepodobne mohli viesť ku konfliktu záujmov, ak by osoba v budúcnosti nadobudla konfliktné zodpovednosti.

Dôležité je uviesť, že konflikt záujmov môže vzniknúť v ktoromkoľvek štádiu pri výkone úloh a povinností compliance officera a sú situácie, kedy nie je možné sa mu vyhnúť. Konflikt záujmov nie je sám o sebe nezákonný. Nemožno brať na zreteľ všetky aspekty, ktoré by mohli vzniknúť a predchádzať či zabrániť konfliktu záujmu, pretože aj osoba zastávajúca pracovnú pozíciu compliance officera má rodinu, priateľov, mimo podnikateľské alebo pracovné aktivity, majetkové väzby a pod. Ak by aj nastala daná situácia, je vhodné sa na to dôkladne pripraviť, aby situácia bola ľahko zvládnuteľná. V praxi možno pozorovať, že mnohé organizácie zavádzajú interné postupy pre riadenie konfliktu záujmov, tzn. internú analýzu. Zmyslom týchto postupov je nastavenie efektívnych pravidiel, ktorým sa má zabezpečiť nestranný a nezávislý výkon funkcie compliance officera.

Pri výkone funkcie compliance officera považujem za veľmi dôležité venovať pozornosť práve konfliktu záujmov, či už z pracovnoprávnej alebo osobitnej roviny. Za pracovnoprávnou rovinu možno považovať konflikt záujmov s inými pracovnými pozíciami, či pracovným pomerom alebo dohodami o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Na druhú

⁸ Podľa čl. 61 ods. 3 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) 2018/1046 z 18. júla 2018 o rozpočtových pravidlách, ktoré sa vzťahujú na všeobecný rozpočet Únie, a o zrušení nariadenia (EÚ, Euratom) č. 966/2012 (ďalej len „**Nariadenie o rozpočtových pravidlách**“)

⁹ Metodické usmernenie poľského Úradu na ochranu osobných údajov pod názvom „Konflikt interesów w wykonywaniu funkcji inspektora ochrona danych i jego unikanie. Problemy zaistniałe w praktyce i sposoby ich rozwiązania.“. Publikovaná 5. mája 2024. Dostupné na: <https://sabi.org.pl/2024/04/08/opinia-dotyczaca-konfliktu-interesow-w-wykonywaniu-funkcji-iod/>.

¹⁰ Pre bližšie informácie pozri Identifikácia konfliktov záujmov pri postupoch verejného obstarávania v rámci štrukturálnych opatrení. Praktická príručka pre riadiacich pracovníkov vypracovaná skupinou expertov z členských štátov koordinovanou oddelením. Dostupné online: <https://sfc.ec.europa.eu/system/files/documents/sfc-files/guide-conflict-interests-sk.pdf>

stranu pod osobitnú rovinu možno subsumovať kvalifikačné predpoklady, rodinné väzby na pracovisku a pod.¹¹

S bližším vysvetlením konfliktu záujmov sa stretávame napríklad v oblasti ochrany osobných údajov. Usmernenie týkajúce sa zodpovedných osôb¹² sa zaoberá konfliktom záujmov zodpovedných osôb u prevádzkovateľa alebo sprostredkovateľa. V tomto usmernení sa považuje za hlavnú myšlienku, že zodpovedná osoba má vykonávať svoju funkciu nezávisle. Nariadenie GDPR a ani predmetné Usmernenie výslovne nezakazuje, aby určená zodpovedná osoba vykonávala pre svojho prevádzkovateľa alebo sprostredkovateľa aj iné pracovné úlohy, popri výkone funkcie zodpovednej osoby. Sú totiž možné viaceré modely fungovania zodpovednej osoby v danej inštitúcii. Zodpovedná osoba nemôže vykonávať túto funkciu vtedy, ak pri z pracovného zaradenia vyplývalo, že určuje účely a prostriedky spracúvania osobných údajov.

Upriamujem pozornosť, že s konfliktom záujmov sa možno stretnúť aj v rozhodovacej činnosti súdov a príslušných Úradov na ochranu osobných údajov v rámci Európskej únie. Jedným z prípadov, kedy sa Berlínsky Úrad na ochranu osobných údajov zaoberal konfliktom záujmov pri zodpovednej osobe sa odohral v Nemecku. Nemecký dozorný orgán uložil dcérskej spoločnosti v rámci skupiny podnikov pokutu z dôvodu porušenia princípov týkajúcich sa konfliktu záujmov určenej zodpovednej osoby. Dôvodom pre uloženie pokuty bol identifikovaný konflikt záujmov, nakoľko zodpovedná osoba plnila okrem úloh zodpovednej osoby aj úlohy štatutárneho zástupcu v dvoch spoločnostiach v rámci skupiny podnikov. Konkrétne zodpovedná osoba vykonávala v rámci spoločností monitorovanie súladu s príslušnou legislatívou na úseku ochrany osobných údajov a zároveň tieto spoločnosti z pozície štatutárneho orgánu riadila. V tomto prípade príslušný dozorný orgán v roku 2021 v rámci dozornej činnosti danú organizáciu upozornil na nesúlad s príslušnými predpismi. Aj napriek varovaniu zo strany dozorného orgánu však organizácia nezjedнала nápravu a za danú prax bola spoločnosti uložená pokuta vo výške **525.000,- EUR**. Vo svojom rozhodnutí dozorný orgán argumentoval, že funkciu zodpovednej osoby nesmú zastávať osoby, napríklad na manažérskych pozíciách. V tomto prípade by teda išlo o osoby, ktoré samy rozhodujú o spracúvaní osobných údajov v spoločnosti. Úlohu zodpovednej osoby, preto nesmú vykonávať osoby, ktoré by sa sami monitorovali.¹³

Belgický dozorný orgán vydal rozhodnutie, ktorým uložil prevádzkovateľovi (banke) so sídlom v Belgicku pokutu z dôvodu porušenia konfliktu záujmov v rámci plnenia úloh zodpovednej osoby. Podľa názoru dozorného orgánu, v tomto prípade funkcia zodpovednej osoby nebola riadne vykonávaná a zlučiteľná s plnením ďalších úloh, nakoľko zodpovedná osoba bola zároveň aj riaditeľom ďalších troch odborov a to compliance, rizík a auditu. Dozorný orgán mal za nesporné, že ako riaditeľ troch pracovísk? bezpochyby určoval prostriedky a účely spracúvania osobných údajov organizácie. V danom prípade bola pokuta vo výške **50.000,- EUR** uložená s cieľom presadzovania pravidiel na úseku ochrany osobných údajov. Príslušný dozorný orgán v rozhodnutí zdôraznil, že nešlo o úmyselné, ale o závažné nedbanlivostné konanie zo strany dotknutej organizácie. Zdôrazňujeme, že v rámci posúdenia, či zodpovedná osoba je v konflikte záujmov bolo zo strany dozorného orgánu vyčítané, že zodpovedná osoba je informovaná o výsledku posúdenia rizika a nie je zapojená v rámci konzultácii, čo zreteľne vyplýva z čl. 38 ods. 1 nariadenia GDPR. Dozorný orgán sa zaoberal

¹¹ VÁRYOVÁ, L. – ČABOVÁ, L. 2024. Zodpovedná osoba z pohľadu GDPR. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2024. ISBN:978-80-571-0733-0

¹² Usmernenie WP29 týkajúce sa zodpovedných osôb, rev. a prijaté 5. apríla 2017. Dostupné online: https://dataprotection.gov.sk/files/metod-edpb/31_usmernenia_tykajuca_sa_zodpovednych_osob.pdf (ďalej len „Usmernenie“)

¹³ Tlačová správa. Berlínskeho Úradu na ochranu osobných údajov. Publikované september 2022. [online] [cit. 23.7.2024]. Dostupné na: https://www.datenschutz-berlin.de/fileadmin/user_upload/pdf/pressemitteilungen/2022/20220920-BlnBDI-PM-Bussgeld-DSB.pdf.

aj tou skutočnosťou, že spoločnosť nemala vypracovaný dokument, ktorý by preukazoval, že sa zaoberali konfliktom záujmov a že môže daná osoba zastávať funkciu zodpovednej osoby.¹⁴

Z uvedeného je zrejmé, že v súvislosti so systémovým nastavením pracovnej pozície data protection officer boli uložené pomerne vysoké pokuty. Z tohto dôvodu je potrebné venovať dostatočnú pozornosť práve agende ochrany osobných údajov ako parciálnej časti compliance agendy.

3 KUMULÁCIA VIACERÝCH AGEND COMPLIANCE OFFICERA

V súvislosti s výkonom viacerých agend compliance officera je možné konštatovať, že som nezaznamenala vytknutie konfliktu záujmov zo strany dozorných orgánov alebo súdnych rozhodnutí. Možno viesť polemiku o tom, či dané pozície sú vzájomne zlučiteľné, alebo nie. Samozrejme je potrebné vziať do úvahy, či je dodržaný nezávislý výkon funkcie compliance officera podľa legislatívnych požiadaviek. Avšak je veľmi diskutabilné ako sa na dané situácie budú nahliadať dozorné orgány a či vystane otázka s tým zaoberať.

Do pozornosti dávam zaujímavé stanovisko z Českej republiky, v ktorom Ministerstvo financií Českej republiky sa zaoberalo konfliktom záujmov zodpovednej osoby z pohľadu GDPR a interného audítora podľa českého zákona č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě a o změně některých zákonů (zákon o finanční kontrole) (ďalej len „český zákon o finanční kontrole“). Obsahom predmetného stanoviska bolo vyjadrenie, že vykonávanie interného audítora a zodpovednej osoby je v konflikte záujmov. Interný audítor, ktorý vykonáva interný audit podľa českého zákona o finanční kontrole, nemôže byť menovaný zodpovednou osobou podľa nariadenie GDPR. Zodpovedná osoba nemôže byť organizačne začlenená do útvaru vnútorného auditu alebo podriadená vedúcemu útvaru vnútorného auditu alebo vnútornému audítorovi. V prípade zlúčenia funkcie interného audítora a zodpovednej osoby sa zodpovedná osoba dostáva do konfliktu záujmu, pretože ako interný audítor plní úlohy, pri ktorých v širokej miere spracúva osobné údaje a jeho činnosť by mala byť podriadená nezávislému a objektívnemu posúdeniu zo strany zodpovednej osoby. V zlúčenej pozícii môže mať zodpovedná osoba záujem ako interný audítor na určitom spôsobe spracúvania osobných údajov. Jeho poradenská činnosť a odporúčania v tomto prípade nebude napĺňať požiadavku nariadenia GDPR plniť svoje povinnosti a úlohy nezávislým spôsobom. Aj keď na prvý pohľad, v dôsledku použitej terminológie, môže vymedzenie úloh zodpovednej osoby evokovať podobnosť s úlohami, ktoré sú zverené internému audítorovi, nemožno ich zamieňať. Napĺňanie povinností vyplývajúcich orgánu verejnej správy z právnych predpisov upravujúcich ochranu osobných údajov, vrátane plnenia úloh zodpovednej osoby, sú súčasťou vnútorného kontrolného systému. Na záver možno dodať, že právna úprava zaručuje internému audítorovi zodpovednej osobe nezávislé postavenie a vylučuje konflikt záujmov. Táto nezávislosť je zaručená pre tieto funkcie samostatne. V prípade ich zlúčenia nebude požiadavka na zaistenie nezávislosti naplnená ani u jednej z nich.¹⁵

V kruhoch odbornej verejnosti sa za konfliktné pracovné pozície označujú napríklad generálny riaditeľ v pozícii štatutárneho orgánu, pozície iných výkonných riaditeľov, resp. manažérov (napríklad riaditeľ IT oddelenia, HR riaditeľ, riaditeľ oddelenia marketingu, finančný riaditeľ a pod.), členovia štatutárneho (predstavenstvo, konatelia) alebo dozorného orgánu. Pri uvedených pracovných pozíciách by sa zrejme veľmi ťažko vysporiadalo s konfliktom záujmov zodpovednej osoby, nakoľko už len z povahy ich pozícií je zrejmé, že

¹⁴ DPO and conflict of interest: the Belgian DPA issues a 50,000 EUR fine. Publikované máj 2020. [online] [cit. 23.7.2024]. Dostupné na: <https://edpo.com/news/dpo-and-conflict-of-interest-50-000e-fine-by-the-belgian-dpa/>.

¹⁵ Stanovisko Odboru centrální harmonizační jednotka č. 1b/2018 Ministerstva financií České republiky, sp. zn. CHJ 2018/1b.

s najväčšou pravdepodobnosťou budú určovať účel alebo prostriedky spracúvania osobných údajov u svojho zamestnávateľa. Ďalej je potrebné dávať si pozor na prípadný konflikt záujmov v prípade právneho zastúpenia pred súdnymi orgánmi, napríklad, ak by nastala situácia, že určená zodpovedná osoba zastupuje súdny spor prevádzkovateľa v agende týkajúcej sa ochrany osobných údajov.

Pri kumulácii viacerých compliance agend na jedného zamestnanca si dovoľujem uviesť nedávne rozhodnutie belgického dozorného orgánu (z roku 2024), kde za „preťaženie“ zodpovednú osobu za oblasť ochrany osobných údajov bola uložená pokuta viac ako **172.000,- EUR**.¹⁶ Je potrebné uviesť, že pôvodne sa konanie začalo z dôvodu sťažností zákazníka, že kontrolovaná spoločnosť sa nedostatočne zaoberala jeho žiadosťou o výmaz osobných údajov. V priebehu šetrenia však dozorný orgán odhalil, že spoločnosť mala síce zodpovednú osobu vymenovanú, no zároveň tento zamestnanec plnil aj iné pracovné úlohy. Kontrolovaná spoločnosť v rámci svojej argumentácie uviedla, že vtedajšia zodpovedná osoba sa so situáciou týkajúcou sa sťažujúceho sa zákazníka vysporiadala nedostatočne. Namiesto výmazu osobných údajov, zabezpečila zodpovedná osoba iba obmedzenie spracúvania osobných údajov sťažovateľa. Spoločnosť tiež uviedla, že teraz je pracovná situácia zodpovednej osoby iná, pretože spoločnosť už na agendu ochrany osobných údajov alokovala samostatnú pracovnú pozíciu (na plný pracovný úväzok) a dokonca vyčlenila ďalších 2 zamestnancov. Pochybenie podľa dozorného orgánu nastalo jednoznačne v tom, že spoločnosť mala síce zákonnú povinnosť vymenovať zodpovednú osobu, čo formálne splnila, avšak reálne jej neposkytla vhodné pracovné podmienky, zdroje a nemala nastavené procesy fungovania. Zodpovedná osoba bola zamestnaná len na polovičný úväzok a popri agende ochrany osobných údajov mala zverenú aj inú pracovnú náplň, čo pri veľkosti spoločnosti nebolo dostačujúce. Záverom si pri tomto rozhodnutí dovoľujem uviesť aj skutočnosť, že pôvodná pokuta 245.000,- EUR bola znížená z dôvodu, že by pokuta mohla mať devastačné účinky na podnikanie kontrolovanej spoločnosti.

4 INTERNÁ ANALÝZA – POSÚDENIE KONFLIKTU ZÁUJMOV V ORGANIZÁCIÍ

Z dôvodu, že každá organizácia, resp. inštitúcia funguje vlastným režimom, je potrebné sa u každého z nich zaoberať konfliktom záujmov na individuálnej báze. Riešením právneho problému v rámci posúdenia konfliktu záujmov by mohla byť detailná interná analýza. Táto interná analýza by mala byť vyhotovená písomne a schválená štatutárnym orgánom spoločnosti, ktorý by potvrdil skutočnosti uvedené v internej analýze. Právne predpisy neustanovujú, že je potrebné vyhotoviť takúto internú analýzu, avšak v niektorých prípadoch sa dá povedať, že je priam nevyhnutná, aby existoval preukázateľný dôkaz o tom, že daná organizácia sa zaoberala možným konfliktom záujmov pri funkcii compliance officer, čím sa snaží eliminovať hrozby a nedostatky, ktoré by mohli vzniknúť pri plnení úloh a povinností.

Zastávam názor, že vyhotoviť internú analýzu je vhodné, ak compliance officer plní aj iné pracovné úlohy, prípadne je existencia iného konfliktu záujmu.

Žiadny právny predpis neuvádza, čo všetko by malo byť obsahom tejto internej analýzy, v rámci úvah *de lege ferenda* odporúčam sa zaoberať týmito oblasťami:

- **Úvodné ustanovenia** (tzn. definovanie základných pojmov, napr. konflikt záujmov, uviesť dôvody prečo je konflikt záujmov zakázaný, pojem, priblížiť pojem compliance officer a jeho úlohy, zodpovednosti a pod.)
- **Analýza** (tzn. určenie veľkosti organizácie, konkrétne určenie pracovných pozícií, ktoré sú v podmienkach spoločnosti nezlučiteľné s pozíciou compliance officer, prípadne

¹⁶ Rozhodnutie dostupné na: [https://gdprhub.eu/index.php?title=APD/GBA_\(Belgium\)_-_87/2024](https://gdprhub.eu/index.php?title=APD/GBA_(Belgium)_-_87/2024).

uviesť modelové situácie, kedy konflikt záujmov môže nastať, prijať vhodné opatrenia na predchádzanie konfliktu záujmov pri vykonávaní úloh, zaviesť pravidlá o informovaní, ak hrozí riziko konfliktu záujmov, odkazy na Organizačný a kompetenčný poriadok, ktorý spravidla u zamestnávateľov existuje a do ktorého sú zapracované jednotlivé kompetencie pracovných pozícií, právne analyzovať, že konkrétna osoba nemá žiadny konflikt záujmov a je vhodná na danú pozíciu a pod.)

- **Záverečné ustanovenia** (tzn. kto schválil predmetnú analýzu, kde je archivovaná, od kedy je účinná a pod.).¹⁷

Reflektujúc na vyššie uvedené takto spracovaná interná analýza môže výrazne napomôcť pri prípadnej kontrole zo strany dozorného orgánu zameranej na posúdenie konfliktu záujmov compliance officerom. Je potrebné zdôrazniť, že neexistenciu konfliktu záujmov je nutné zabezpečiť počas celého výkonu jeho funkcie. Z tohto dôvodu sa odporúča, aby sa písomná analýza súvisiaca s posúdením konfliktu záujmov pravidelne, v určitých intervaloch, aktualizovala, prípadne pri každej zásadnejšej zmene.

Dovolím si upriamiť pozornosť na tú skutočnosť, že nie je žiaduce zanedbanie povinnosti zamestnávateľa posúdiť možný konflikt záujmov, pretože zamestnávateľ môže byť sankcionovaný zo strany dozorného orgánu. Za porušenia týchto povinností hrozí subjektom správna pokuta až do výšky 10 000 000,- EUR alebo v prípade podniku až do výšky 2 % celkového svetového ročného obratu za predchádzajúci účtovný rok, v závislosti od toho, ktorá z možných pokút je vyššia.¹⁸

ZÁVER

Cieľom tohto článku bolo čitateľom sprostredkovať informácie o pracovnej pozícii compliance officer. Zároveň fokusovať pozornosť čitateľa aj na právny inštitút konfliktu záujmov, ktorý môže v súvislosti s pozíciou compliance officerom za istých okolností v aplikačnej praxi nastať. Je možné konštatovať, že nateraz existuje najviac rozhodnutí v súvislosti so zodpovednou osobou a konfliktom záujmov pri agende ochrany osobných údajov. V článku sú uvedené a bližšie rozobraté významné rozhodnutia európskych štátnych (dozorných) orgánov, prioritne tie so zásadným finančným dopadom. V nadväznosti na to, že uvedené rozhodnutia sa týkajú prevažne osoby zodpovednej za ochranu osobných údajov, možno konštatovať, že v rámci agendy compliance je potrebné venovať dostatočnú pozornosť práve ochrane osobných údajov a systému nastavenia pracovnej pozície zodpovedná osoba za ochranu osobných údajov. V budúcnosti bude zaujímavé pozorovať ako sa jednotliví zamestnávateľia vysporiadajú s agendou umelej inteligencie a či na pracovnom trhu vznikne v súvislosti s príchodom umelej inteligencie nová pracovná pozícia (AI officer). Autorka v článku okrem bližšieho rozboru vybraných právnych problémov, uvádza pre spoločnosti aj návrh možného riešenia – v podobe hĺbkovej internej analýzy zamestnávateľa.

POUŽITÁ LITERATÚRA

VÁRYOVÁ, L. – ČABOVÁ, L. 2024. *Zodpovedná osoba z pohľadu GDPR*. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2024. ISBN:978-80-571-0733-0

BERTHOTY, J. a kolektív. *Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov*. Praha: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-714-9.

¹⁷ VÁRYOVÁ, L. – ČABOVÁ, L. 2024. *Zodpovedná osoba z pohľadu GDPR*. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2024. ISBN:978-80-571-0733-0

¹⁸ Čl. 83 ods. 4 písm. a) nariadenia GDPR „Všeobecné podmienky ukladania správnych pokút“

VALENTOVÁ, T, ŽUĽOVÁ J., ŠVEC, M. Nové pravidlá ochrany osobných údajov podľa nového zákona o ochrane osobných údajov a nariadenia GDPR. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018. 168 s. ISBN 978-80-8168-792-1.

NAVRÁTIL, J. a kolektív. GDPR pro praxi, Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 339 s. ISBN 978-80-7380-689-7.

ŠVEC, M. a ŽUĽOVÁ, J. *GDPR a ochrana záujmov zamestnanca*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung zast. v SR, 2018. ISBN 978-80-89149-57-5.

HUDECOVÁ, I. – CYPRICHOVÁ, A. – MAKATURA, I. a kol. Nariadenie o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov / GDPR. 2. zväzok, 2. aktualizované vydanie, Žilina: Eurokódex, 2020. ISBN 978-80-8155-095-9.

VÁRYOVÁ, L. Nové pracovné pozície s ohľadom na nové legislatívne požiadavky. In ŠVEC, M. (eds.) *Od digitálnych platforiem k primeranej minimálnej mzde – Európske výzvy budúcnosti. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave 30.01.2024.*

ČABOVÁ, L. Rola compliance zamestnanca v organizácii. Publikované máj 2024. [online] [cit. 20.6.2024]. Dostupné na: <https://www.bezpecnostvpraxi.sk/>

Tlačová správa. Berlínskeho Úradu na ochranu osobných údajov. Publikované september 2022.

Tlačová správa. Bavorského Úradu na ochranu osobných údajov Publikované október 2016. [online] [cit. 23.7.2024]. Dostupné na: https://www.lda.bayern.de/media/pm2016_08.pdf.

Stanovisko Odboru centrální harmonizační jednotka č. 1b/2018 Ministerstva financí České republiky, sp. zn. CHJ 2018/1b.

Usmernenie WP29 týkajúce sa zodpovedných osôb, rev. a prijaté 5. apríla 2017.

Metodické usmernenie poľského Úradu na ochranu osobných údajov pod názvom „Konflikt interesów w wykonywaniu funkcji inspektora ochrona danych i jego unikanie. Problemy zaistniałe w praktyce i sposoby ich rozwiązania.“. Publikovaná 5. mája 2024.

[https://gdprhub.eu/index.php?title=APD/GBA_\(Belgium\)_-_87/2024](https://gdprhub.eu/index.php?title=APD/GBA_(Belgium)_-_87/2024)

UZNÁVANIE ZAHRANIČNEJ KVALIFIKÁCIE AKO PREDPOKLAD MOBILITY ZDRAVOTNÍCKYCH PRACOVNÍKOV

RECOGNITION OF FOREIGN QUALIFICATION AS A PREREQUISITE FOR MOBILITY OF HEALTHCARE WORKERS

JUDr. Žaneta Krasulová

doktorandský študijný program pracovné právo

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

zaneta.krasulova@tvu.sk

Abstrakt: Autorka v článku rozoberá problematiku uznávania kvalifikácie nadobudnutej mimo právneho rámca Slovenskej republiky, najmä s dôrazom na potrebu právneho ukotvenia pravidiel jej uznávania vo vzťahu k regulovaným povolaniam. Vzhľadom k narastajúcemu nedostatku zdravotníckych pracovníkov v Slovenskej republike spôsobeného okrem iného odlivom absolventov medicíny do západných krajín Európskej únie, sa článok osobitne zameriava na podmienky vstupu zahraničných zdravotníckych pracovníkov ako jedného z regulovaných povolaní na slovenský pracovný trh. Článok poskytuje prehľad slovenskej aj nadnárodnej právnej úpravy uznávania vzdelania a odbornej kvalifikácie nadobudnutej v inom členskom štáte Európskej únie, prípadne v treťom štáte. Autorka zdôrazňuje potrebu riadneho prehodnotenia takto nadobudnutej kvalifikácie najmä v odbore zdravotníctva, nakoľko pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti vyvstáva potreba chrániť pacienta a dbať na poskytovanie zdravotnej starostlivosti v súlade s aktuálnym stavom vedeckého poznania.

Kľúčové slová:

zahraniční pracovníci, regulované povolania, uznávanie dokladov o vzdelaní a odbornej kvalifikácii, vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov, bezpečnosť pacienta

Abstract:

The author discusses the recognition of qualifications acquired under foreign legislation with particular emphasis on establishing a legal framework for these rules in the area of regulated professions. Due to the growing shortage of healthcare workers in Slovakia, partly caused by brain drain of graduated medical students to Western European countries, this article separately focuses on the conditions required from foreign healthcare workers for entering Slovak labor market. The article provides an overview of both the Slovak and supranational legal framework for recognition of qualification acquired under the legislation of other EU countries, or legislation of non-EU countries. The author emphasizes the necessity of thorough re-evaluation of foreign qualifications particularly in the healthcare sector as the provision of healthcare necessitates protecting the patient and ensuring that healthcare is provided in accordance with the current state of scientific knowledge.

Key words:

foreign workers, regulated professions, recognition of educational and professional qualification, education of healthcare workers, patient safety

ÚVOD

Demografický vývoj Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) spôsobuje narastajúci nedostatok pracovnej sily a na to nadväzujúce problémy s obsadzovaním vybraných pracovných miest. Tento stav vyúsťuje do potreby otvárania pracovného trhu SR pracovníkom zo zahraničia.¹ Kvalitatívna úroveň systému vzdelávania a prípravy na výkon budúceho povolania sa v rôznych štátoch môže markantne odlišovať. V nadväznosti na uvedené a v súvislosti s mobilitou pracovných síl aplikačná prax prináša nevyhnutnosť právne sa vysporiadať s problematikou procesu a podmienok uznávania vzdelania a odbornej kvalifikácie nadobudnutej v inom štáte ako na území SR. Právna úprava rozlišuje medzi kvalifikáciou získanou v členských štátoch Európskej únie (ďalej len ako „EÚ“), štátoch, ktoré sú zmluvnou stranou Dohody o Európskom hospodárskom priestore a v Švajčiarskej konfederácii (ďalej len ako „členský štát“) alebo nadobudnutou v štátoch, ktoré nie sú členským štátom (ďalej len ako „tretí štát“)

Je potrebné spomenúť, že otázka uznávania odbornej kvalifikácie nemá relevanciu vo vzťahu k obsadzovaniu všetkých pracovných pozícií osobami s odbornou kvalifikáciou získanou v členských alebo tretích štátoch. Úroveň naplnenia kvalifikačných predpokladov je predmetom posudzovania v správnom konaní výlučne vo vzťahu **k výkonu regulovaných povolaní**, a teda tých, ktoré spĺňajú definíčné znaky obsiahnuté v ust. § 3 ods. 1 písm. d) zákona č. 422/2015 Z. z. o uznávaní dokladov o vzdelaní a o uznávaní odborných kvalifikácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 422/2015 Z. z.“). Problematike vymedzenia regulovaných povolaní bude venovaná pozornosť v samostatnej kapitole tohto článku, pričom našu pozornosť ďalej zameriame na priblíženie právnej úpravy uznávania zahraničnej kvalifikácie zdravotníckeho pracovníka, najmä lekára.

Zákon č. 422/2015 Z. z. ako základný vnútroštátny právny rámec vo vzťahu k uznávaniu dokladov o kvalifikácii zo zahraničia predstavuje transpozíciu európskej legislatívy prijatej na základe zásady voľného pohybu pracovníkov v EÚ vymedzenej v čl. 45 až čl. 48 Zmluvy o fungovaní EÚ (ďalej len „ZFEÚ“). Túto reprezentuje najmä smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2005/36/ES o uznávaní odborných kvalifikácií (ďalej len „smernica č. 2005/36/ES“) v znení smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/55/EÚ z 20. novembra 2013, ktorou sa mení smernica 2005/36/ES a nariadenie EÚ č. 1024/2012 o administratívnej spolupráci prostredníctvom informačného systému o vnútornom trhu, tzv. nariadenie o IMI. Kladie si za cieľ dosiahnuť racionalizáciu, zjednodušenie a zlepšenie predpisov týkajúcich sa uznávania odborných kvalifikácií na pôde EÚ. Zároveň európska legislatíva proklamuje zámer dodržiavať princíp proporcionality spočívajúci v prijímaní len takých opatrení neprekračujúcich stanovené ciele.

Ustanovenie § 2 ods. 2 zákona č. 422/2015 Z. z. následne špecifikuje jeho pôsobnosť len vo vzťahu k prípadom, ktorých úprava nie je predmetom priamo aplikovateľnej európskej normotvorby, resp. osobitného predpisu, ktorým sa do právneho poriadku SR preberá iný právne záväzný akt EÚ. **Základným cieľom európskej úpravy je umožniť vzájomné uznávanie kvalifikácií na území EÚ, a tým zabezpečiť občanom EÚ vstup na trh práce ako zamestnanec alebo samostatne zárobkovo činná osoba aj v iných členských štátoch, ako je štát, v ktorom bola ich kvalifikácia nadobudnutá.**²

¹ Treba podotknúť, že uvedené sa netýka výlučne nízko kvalifikovaných pracovných miest ale nedostatok zamestnancov je výrazný aj v oblasti ošetrovateľstva a iných sektoroch zdravotníctva, prípadne v oblasti pedagogických zamestnancov vo vybraných regiónoch SR.

² Pre potvrdenie či povolanie môže v podmienkach EÚ patriť medzi regulované vid' Databázu regulovaných povolaní EÚ [online] [cit. 2025-02-15]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regprof/>.

V prípadoch aplikácie všeobecného systému uznávania kvalifikácie európska právna úprava naďalej umožňuje členským štátom vo vnútroštátnych poriadkoch stanoviť minimálnu vyžadovanú úroveň kvalifikácie. Súčasne sú členské štáty povinné zohľadniť zahraničnú kvalifikáciu a relevantnosť jej zápočtu voči stanoveným minimálnym kritériám kvalifikácie. Cieľom tohto postupu je zabezpečiť kvalitu poskytovaných služieb na pôde EÚ. Zároveň je ponechané právo členského štátu ukladať osobitné požiadavky na výkon konkrétnych regulovaných povolání na jeho území, vyplývajúcich napr. z profesijných, etických alebo iných pravidiel v súlade s verejným záujmom.

Otázkou významu vzájomného uznávania kvalifikácie nadobudnutej v jednotlivých členských štátoch sa zaoberal vo svojej rozhodovacej činnosti aj Súdny dvor EÚ. S ohľadom na všeobecne platný zákaz diskriminácie v pracovnoprávných vzťahoch vníma ako hlavný účel vzájomného uznávania vyplývajúci z čl. 1 a čl. 4 ods. 1 smernice č. 2005/36/ES *umožnenie osobe s odbornou kvalifikáciou, ktorá má umožnený prístup k regulovanému povolaniu v domovskom členskom štáte, získať v hostiteľskom členskom štáte prístup k rovnakému povolaniu ako povolanie, pre ktoré je kvalifikovaná v domovskom členskom štáte, a vykonávať ho v tomto štáte za tých istých podmienok ako jeho štátni príslušníci*.³ Neskôr Súdny dvor EÚ vo svojej rozhodovacej činnosti konštatuje, že z čl. 53 ods. 1 ZFEÚ vyplýva cieľ týchto smerníc, ktorým je uľahčiť vzájomné uznávanie diplomov, osvedčení a iných dokladov tým, že sa stanovujú spoločné pravidlá a podmienky, ktoré budú viesť, ak to bude možné, k automatickému uznávaniu uvedených diplomov, osvedčení a iných dokladov. Naproti tomu nemajú za cieľ a nemôžu svojím účinkom sťažiť uznávanie diplomov, osvedčení a iných dokladov, na ktoré sa tieto smernice nevzťahujú.⁴

Na rozdiel od nadnárodnej európskej úpravy uznávania kvalifikácie získanej v členskom štáte, vo vzťahu k uznaniu kvalifikácie nadobudnutej v treťom štáte smernica č. 2005/36/ES toto ponecháva na vnútroštátnu reguláciu členskými štátmi s poukazom na rešpektovanie minimálnych požiadaviek odbornej prípravy na výkon príslušného povolania v EÚ. Prípadne môže byť takáto úprava doplnená aj obsahom bilaterálnych zmlúv uzatvorených medzi členským a tretím štátom.

1 REGULOVANÉ POVOLANIA

Na základe ust. § 3 ods. 1 písm. d) zákona č. 422/2015 Z. z. regulované povolania reprezentujú **profesie, prípadne odborné činnosti, ktorých výkon je podmienený splnením kvalifikačných predpokladov vyplývajúcich z osobitných právnych predpisov**. Takýmto je aj ukotvenie kritérií vo vzťahu k výkonu zdravotníckeho povolania podľa zákona č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 578/2004 Z. z.“), precizované podzákonnou normou, nariadením vlády SR č. 296/2010 Z. z. o odbornej spôsobilosti na výkon zdravotníckeho povolania, spôsobe ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, sústave špecializačných odborov a sústave certifikovaných pracovných činností (ďalej len ako „nariadenie vlády č. 296/2010 Z. z.“).

Súčasne za regulované povolania možno považovať aj **povolania s právom používať profesijne tituly vykonávané členmi uznanej profesijnej organizácie**, pričom ich zoznam tvorí obsah prílohy č. 1 vyhlášky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR⁵ č. 16/2016 Z. z., ktorou sa ustanovujú profesijné organizácie, ktorých členovia vykonávajú regulované povolanie s právom používať profesijne tituly a regulované povolania s koordináciou vzdelania (ďalej len „vyhláška č. 16/2016 Z. z.“).

³ Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci č. C-365/13 zo dňa 30. apríla 2014

⁴ Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci č. C-166/20 zo dňa 8. júla 2021

⁵ S účinnosťou od 1.2.2024 premenované na Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR.

Taktiež platí, že na kvalifikovanie určitého povolania za regulované **nepostačuje stanovenie všeobecného kvalifikačného predpokladu spočívajúceho vo vyžadovanom stupni vzdelania** bez konkretizácie študijného odboru, prípadne s konkretizáciou odboru, v ktorých vzdelávanie nie je regulované. Možno skonštatovať, že do tejto skupiny spadá väčšina povolaní pri výkone práce vo verejnom záujme, keďže nariadenie vlády SR č. 341/2004 Z. z., ktorým sa ustanovujú katalógy pracovných činností pri výkone práce vo verejnom záujme a o ich zmenách a dopĺňaní formuluje kvalifikačné predpoklady výkonu jednotlivých pracovných pozícií iba všeobecne vo forme vyžadovaného stupňa vzdelania. Z tohto dôvodu, pokiaľ osobitná právna úprava bližšie nešpecifikuje osobitné kvalifikačné predpoklady, väčšina pracovných pozícií vo verejnej správe spadá do neregulovaných povolaní.

Aktuálny zoznam regulovaných povolaní je v zmysle ust. § 49 ods. 3 písm. a) zákona č. 422/2015 Z. z. v delení podľa pracovných oblastí zverejnený na internetovej stránke Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR (ďalej len ako „MŠVVaM SR“).⁶ Prikladom uvedieme, že ide o výkon vybraných remeselných a viazaných živností, napr. prevádzkovanie autoškoly, výroba zbraní a streliva, prípadne výroba zdravotníckych výrobkov, presných a optických prístrojov a hodín (očná optika), kozmetické služby, mäsiarstvo a iné. Z povolaní neviazaných na živnostenské oprávnenie sú regulovanými povolaniami napr. pracovná pozícia finančného agenta, pilotov v leteckej doprave, advokátov, znalcov, povolania športových odborníkov, pedagogických zamestnancov na základných a stredných školách **a zdravotníckych pracovníkov.**

Vzhľadom k absencii povolania vysokoškolského učiteľa v zozname regulovaných povolaní MŠVVaM SR, a na základe zásady, že povolania, ktoré nie sú regulované, sa automaticky zaraďujú medzi neregulované, je potrebné profesiu vysokoškolského učiteľa klasifikovať ako neregulované povolanie. Uvedené potvrdzuje aj dôvodová správa k zákonu č. 176/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 422/2015 Z. z. uvádzajúc tvrdenie, že: „v kontexte definície regulovaného povolania vysokoškolský učiteľ nie je regulovaným povolaním. Kvalifikačným predpokladom na obsadenie funkcie profesora je splnenie kritérií vyplývajúcich z požadovanej úrovne kritérií na získanie titulu profesor v štandardoch pre inauguračné konanie. Overenie splnenia kvalifikačných predpokladov sa realizuje v rámci výberového konania a nie je viazané na žiadny doklad o vzdelaní, ktorým by uchádzač preukazoval odbornú kvalifikáciu získanú na území SR alebo v inom štáte.“⁷

Záverom opätovne zdôrazňujeme, že proces uznávania zahraničnej odbornej kvalifikácie má relevanciu len voči tým pracovným pozíciám spĺňajúcim vyššie vymedzené atribúty regulovaného povolania.

2 VZDELÁVANIE AKO PREDPOKLAD VÝKONU ZDRAVOTNÍCKEHO POVOLANIA LEKÁR

Pre lepšie pochopenie témy uznávania dokladov o kvalifikácii zdravotníckych pracovníkov nadobudnutej v zahraničí považujeme za vhodné stručne priblížiť systém vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, najmä lekárov, tak, ako platí v podmienkach SR.

V zmysle vnútroštátnej úpravy SR odborná príprava jednotlivca smerujúca k výkonu zdravotníckeho povolania lekár zahŕňa ako základný predpoklad úspešné absolvovanie **pregraduálneho štúdia formou vysokoškolského vzdelávania 2. stupňa**. Študenti lekárskeho fakult sa vysokoškolským vzdelávaním pripravujú na **výkon odborných pracovných činností** v rámci zdravotníckeho povolania lekár v študijnom odbore v študijnom

⁶ Zoznam regulovaných povolaní v SR [online] [cit. 2025-02-15]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/regulovane-povolania-v-slovenskej-republike/>

⁷ Bod 9 Dôvodová správa k zákonu č. 176/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 422/2015 Z. z.

programe všeobecné lekársťvo na verejnej, súkromnej alebo štátnej vysokej škole.⁸ Vysokoškolské vzdelanie v študijnom odbore všeobecné lekársťvo sa získava na základe ust. § 51 ods. 1 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon č. 131/2002 Z. z.“) absolvovaním štúdia v rozsahu akreditovaného študijného programu v tomto študijnom odbore.

Takto nadobudnutá odborná spôsobilosť predstavuje jeden zo zákonne stanovených predpokladov kontinuálne vyžadovaných počas výkonu zdravotníckeho povolania v zmysle ust. § 31 zákona č. 578/2004 Z. z.⁹ Docentka Freel ďalej rozlišuje podmienky na výkon zdravotníckeho povolania na tie, ktoré spočívajú v naplnení kvalitatívnych znakov v podobe bezúhonnosti a zápisu do príslušného registra, a tie znaky konkrétneho vzťahu, v akom sa bude zdravotnícke povolanie vykonávať, zahrňujúce plnú spôsobilosť na právne úkony, zdravotnú spôsobilosť a už uvedenú odbornú spôsobilosť.

Odborná spôsobilosť sa okrem dokladu o získaní príslušného stupňa vzdelania v príslušnom študijnom odbore môže preukazovať aj osvedčením o príprave na výkon práce v zdravotníctve,¹⁰ odbornou zdravotníckou praxou alebo **dokladom o uznaní dokladu o odbornej spôsobilosti vydaným mimo územia SR.**¹¹

Pri snahe zadefinovať obsah študijného odboru a študijného programu vo vybraných zdravotníckych povolaniach sa zdôrazňuje nevyhnutnosť ich uskutočňovania súladne s osobitnou právnou úpravou, platnou pre príslušné zdravotnícke povolania. Túto reprezentujú právne normy zdravotníckeho práva obsiahnuté najmä v zákonoch prijatých počas reformy zdravotníctva v roku 2004.¹² Uvedené je podložené praktickými požiadavkami, ktoré prináša výkon práce v zdravotníctve.

Treba zdôrazniť, že povolanie lekára reprezentuje vysoká miera zodpovednosti za život a zdravie pacientov ako prijímateľov zdravotnej starostlivosti, a teda *odborných procesov realizovaných poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, predovšetkým skrz činnosť zdravotníckych pracovníkov, zložených z jednotlivých zdravotných výkonov, o indikácii ktorých rozhoduje v mene poskytovateľa ošetrojúci zdravotnícky pracovník.*¹³ Aby sa zabezpečila bezpečnosť pacienta má byť zdravotná starostlivosť poskytovaná na základe **princípu lege artis** a postup lekára musí byť súladný s aktuálne dostupnými poznatkami lekárskej vedy. Netreba opomenúť, že parciálne limity tomuto postupu stavia systém financovania zdravotníctva prostredníctvom verejného zdravotného poistenia.

V odborných kruhoch je kladený dôraz na obsah vysokoškolského štúdia, vrátane jeho praktickej časti, ako kľúčového aspektu pre adekvátnu prípravu budúcich lekárov na náročné požiadavky výkonu ich budúcej profesie. Zároveň vysokoškolské štúdium všeobecného lekársťva má mať potenciál absolventa pripraviť na potrebu sústavného vzdelávania, reflektujúceho kontinuálny vedecký vývoj v príslušných odboroch medicíny. Doktorka

⁸ Pre viac informácií vyhláška MŠVVaM SR č. 244/2019 Z. z. o sústave študijných odborov SR a príloha č. 1 k nariadeniu vlády č. 296/2010 Z. z.

⁹ Pre viac informácií o odbornej spôsobilosti na výkon zdravotníckeho povolania pozri ust. § 33 zákona č. 578/2004 Z. z. a nariadenie vlády č. 296/2010 Z. z.

¹⁰ Týka sa kategórie iných zdravotníckych pracovníkov, a to výkonu práce v zdravotníctve v zdravotníckych povolaniach logopéd, psychológ, liečebný pedagóg, fyzik a laboratórny diagnostik.

¹¹ FREEL, L. Zamestnávanie zdravotníckych pracovníkov. 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2020. s. 9-10. ISBN: 978-80-7160-553-9

¹² Zákon č. 576/2004 Z. z., zákon č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, zákon č. 578/2004 Z. z., zákon č. 579/2004 Z. z. o záchrannej zdravotnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹³ HUMENÍK, I.- KOVÁČ, P. Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2015: 9.

Stolínová a doktor Mach pri vymedzení obsahu pojmu „lex artis“ vychádzajú okrem iného práve z poznatkov medicíny vyučovaných v rámci pregraduálneho a postgraduálneho vzdelávania na lekárske fakultách a poznatkov všeobecne uznávaných v odbornej zdravotníckej literatúre a prezentovaných na odborných kongresoch.“¹⁴

Absolventi študijného odboru všeobecné lekárstvo v pozícii lekára s odbornou spôsobilosťou na výkon odborných pracovných činností vykonávajú preventívne činnosti, diagnostiku pacientov, liečebnú, rehabilitačnú a dispenzarizačnú starostlivosť. V prípade výkonu špecializovaných alebo certifikovaných pracovných činností zo strany lekára disponujúceho odbornou spôsobilosťou len na výkon odborných pracovných činností sa tieto realizujú výlučne pod dohľadom lekára, špecialistu so spôsobilosťou na ich výkon nadobudnutou na základe ust. § 33 ods. 3 a nasl. a ust. § 39 zákona č. 578/2004 Z. z. a § 69 a nasl. nariadenia vlády č. 296/2010 Z. z..

Ako sme už skôr uviedli, absolvent všeobecného lekárstva po nadobudnutí odbornej spôsobilosti nie je oprávnený na samostatnú realizáciu všetkých zdravotníckych výkonov, ale v zmysle platnej právnej úpravy je nositeľom odbornej spôsobilosti na výkon len určitých odborných pracovných činností. Súčasne čelí otázke, akej oblasti medicíny má záujem sa ďalej kariérne venovať a v nej sa vzdelávať s cieľom získať odbornú spôsobilosť na výkon špecializovaných, resp. certifikovaných pracovných činností v odboroch v zmysle prílohy č. 3 nariadenia vlády č. 296/2010 Z. z..¹⁵ Uvedené **d'alšie vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov** je podľa ust. § 39 ods. 4 zákona č. 578/2004 Z. z. typickým príkladom **zvyšovania kvalifikácie** a smeruje k nadobudnutiu **špecializácie vo forme absolvovania špecializačného štúdia, resp. certifikačnej prípravy** v niektorom zo zdravotníckych odborov formou **postgraduálneho štúdia**. Toto vzdelávanie je praxi často mylne označované ako atestácia, čo odkazuje na právnu úpravu platnú v minulosti.

Kvalifikovanie špecializačného štúdia alebo certifikačnej prípravy ako formy zvyšovania kvalifikácie priamo vymedzuje aj ust. § 33 ods. 4 zákona č. 578/2004 Z. z. a potvrdzuje ho aj rozsudok NS ČR v konaní pod sp. zn. 21 Cdo 2203/2008, podľa ktorého získanie špecializácie 1. stupňa je pre zamestnanca vykonávajúceho prácu lekára v niektorom z odborov ustanovených v prílohe č. 1 vyhlášky č. 77/1981 Zb. predpokladom na výkon dohodnutej práce, keďže tento predpoklad zamestnanec, lekár, získava absolvovaním špecializačnej prípravy dovŕšenej úspešne vykonanou kvalifikačnou atestáciou. Súd stanovuje záver, že získanie špecializácie 1. stupňa na výkon odbornej činnosti lekára je treba hodnotiť ako zvyšovanie kvalifikácie.¹⁶

Podstatou ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov je rozšírenie teoretických vedomostí štúdiom a praktických zručností prostredníctvom výkonu odbornej praxe pod dohľadom iného zdravotníckeho pracovníka oprávneného na výkon špecializovaných pracovných činností. Pod týmto odborným dohľadom môže zdravotnícky pracovník už počas špecializačného štúdia vykonávať aj špecializované pracovné činnosti. Doktor Mach poukazuje, že charakter dohľadu nemusí byť bezprostredný, avšak dohliadajúci lekár je povinný byť dostupný k udeleniu potrebných rád a pokynov, vykonávať kontrolu a garantovať výsledky poskytovanej zdravotnej starostlivosti lekára pracujúceho pod jeho dohľadom. Súčasne sa dohľad nemusí viazať na všetky zdravotné výkony odborne spôsobilého lekára.¹⁷

¹⁴ STOLÍNOVÁ, J. – MACH, J. Právni odpovědnost v medicíně. Praha: Galén, 1998, s.166-167. ISBN: 80- 85824-88-4

¹⁵ Napr. lekár môže získať špecializáciu v odbore chirurgia, ortopédia, gynekológia a pôrodníctvo, rádiológia a mnohé iné odbory, zubný lekár sa môže vzdelávať v špecializačnom odbore maxilofaciálna chirurgia, prípadne čelustná ortopédia. Medzi certifikované pracovné činnosti možno zaradiť echokardiografiu, psychoterapiu, mikrochirurgiu oka.

¹⁶ Rozsudok NS ČR zo dňa 2.7.2009, sp. zn.: 21 Cdo 2203/2008

¹⁷ MACH, J. Medicina a právo. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 110. ISBN: 80-7179-810-X

Požiadavka na poskytovanie zdravotnej starostlivosti v súlade s aktuálnym stavom vedeckého poznania kladená na lekárov a potreba permanentného sústredenia a hroziaceho chronického vyčerpania a stresu potom odzrkadľuje význam kontinuálneho vzdelávania lekárov vo forme **sústavného vzdelávania zdravotníckych pracovníkov** ako obligatórnej súčasti výkonu ich povolania. Podľa ust. § 39 ods. 4 zákona č. 578/2004 Z. z. predstavuje spôsob **prehlbovania kvalifikácie**.

V zdravotníctve je vzdelávanie chápané ako celoživotný proces zahŕňajúci neustály profesionálny rozvoj znalosti a zručností s preukázaným vzájomným vzťahom medzi úrovňou vzdelania, odbornosti, dĺžkou praxe a úrovňou kvality poskytovanej zdravotnej starostlivosti.¹⁸ Zákonodarca kladie akcent na kontinuálne vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov za účelom oboznamovania sa s neustále sa vyvíjajúcimi trendami na úseku poskytovania zdravotnej starostlivosti a implementovaním výsledkov vedeckého bádania do starostlivosti o pacientov. „*Pre hodnotenie správnosti postupu pri stanovení diagnózy a následnej liečbe sú kľúčové vedecké znalosti a klinické skúsenosti zodpovedajúce danému odboru alebo špecializácii v danom čase.*“¹⁹ Docentka Nováková taktiež poukazuje na cieľ vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, ktorým je získavanie a osvojovanie si nielen teoretických znalostí, ale aj praktických zručností nadväzujúc na konštantný vývoj vedy a výskumu v zdravotníctve, a tým zabezpečenie kvality poskytovanej zdravotnej starostlivosti.²⁰

Z uvedených dôvodov, ak v pozícii zdravotníckeho pracovníka, najmä lekára, vystupuje osoba s nadobudnutým vzdelaním, resp. odbornou kvalifikáciou mimo podmienok SR, je nevyhnutné precízne preveriť úroveň odborných znalostí tejto osoby s cieľom zabezpečiť bezpečnosť pacienta pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. V ďalších kapitolách tohto článku si priblížime administratívny proces umožňujúci zahraničnému pracovníkovi pôsobenie na území SR s ohľadom na špecifiká týkajúce sa najmä pôsobenia lekárov.

3 PROCES UZNÁVANIA DOKLADOV O VZDELANÍ A DOKLADOV O ODBORNEJ KVALIFIKACII NADOBUDNUTÝCH MIMO SR

S cieľom zabezpečiť a zefektívniť mobilitu pracovných síl pri výkone regulovaných povolaní na území SR zákon č. 422/2015 Z. z. okrem iného upravuje proces uznávania dokladov o vzdelaní a uznávania dokladov o odbornej kvalifikácii vydaných uznanou vzdelávacou inštitúciou podľa vnútroštátneho právneho poriadku či už členského štátu alebo tretieho štátu. Takouto je buď uznaná stredná, resp. vysoká škola alebo iná vzdelávacia inštitúcia oprávnená poskytovať stredoškolské alebo vysokoškolské vzdelanie na základe vnútroštátnej právnej úpravy príslušného štátu.

Na základe ust. § 63 zákona č. 422/2015 Z. z. sa tieto konania spravujú ustanoveniami zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (ďalej len „zákon č. 71/1967 Zb.“ alebo ako „správny poriadok“). Spod pôsobnosti správneho poriadku je vyňatá problematika uznávania vzdelania žiadateľa s medzinárodnou ochranou upravená v ust. § 57 zákona č. 422/2015 Z. z.. Týka sa žiadateľov s udeleným azylom, poskytnutou doplnkovou ochranou a s účinnosťou od 1.6.2022 subsumuje aj žiadateľov, ktorým bolo najmä v súvislosti s vojnou na Ukrajine, poskytnuté dočasné útočisko na území SR.²¹ Jedným z dôvodov individuálnej úpravy tohto konania je práve faktická nemožnosť potrebné doklady fyzicky predložiť príslušnému správnenému orgánu z dôvodu ich zničenia alebo nemožnosti vrátiť sa do krajiny pôvodu napríklad z dôvodu prebiehajúceho vojnového konfliktu. V zmysle usmernení MŠVVaM SR

¹⁸ GLADKIJ, I. a kol. Management ve zdravotnictví. Brno: Computer Press. 2003. s. 232.

¹⁹ FEDOROVÁ, K. Medicínske právo. Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021. s. 40. ISBN: 978-80-571-0361-5

²⁰ FREEL, L, NOVÁKOVÁ, M. Zdravotné právo. učebnica. Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019. s. 117. ISBN: 978-80-571-0158-1

²¹ Zákon č. 176/2022 Z. z. zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 422/2015 Z. z.

v prípade problémov s predložením niektorých dokladov je možné ich nahradiť čestným prehlásením, pričom posúdenie žiadosti bude prebiehať individuálne.²² Ak žiadateľ doklady k dispozícii má, je nevyhnutné aplikovať štandardný proces uznávania dokladov o vzdelaní.

3.1. Akademické a profesijné uznávanie kvalifikácie

Uznávanie dokladov môže prebiehať v dvoch formách, a to uznávanie akademické a uznávanie profesijné.

Výsledkom akademického uznania je určenie nadobudnutého stupňa vzdelania žiadateľa a prípadne aj jeho rovnocennosť so študijným odborom, v ktorom možno dosiahnuť vzdelanie v SR. Máme za nevyhnutné zdôrazniť, že **akademické uznanie vzdelania tzv. nostrifikácia nepredstavuje stav oprávňujúci žiadateľa na výkon regulovaného povolania na území SR**, avšak môže smerovať napríklad k umožneniu pokračovania v štúdiu nadväzujúceho na uznané vzdelanie. Správnym orgánom oprávneným vydať rozhodnutie o uznaní dokladov o vzdelaní na uvedený účel je podľa ust. § 33 a nasl. zákona 422/2015 Z. z. vysoká škola, ktorá v SR uskutočňuje štúdium v študijnom programe v rovnakom alebo príbuznom študijnom odbore, aký je uvedený na doklade o vzdelaní. Za predpokladu, že takýto odbor v SR nezabezpečuje žiadna z vysokých škôl je v danej veci oprávnené rozhodnúť MŠVVaM SR prostredníctvom Strediska na uznávanie dokladov o vzdelaní MŠVVaM SR. V prípade zahraničného vzdelania z policajnej alebo vojenskej vysokej školy je oprávneným subjektom na uznanie dokladu o vzdelaní Ministerstvo vnútra SR a Ministerstvo obrany SR.

Naopak, **profesijné uznávanie dokladov o vzdelaní a odbornej kvalifikácii ako dvojstupňový proces oprávňuje žiadateľa na výkon regulovaného povolania na území SR**.

Za účelom naplniť cieľ tohto príspevku, sa v ďalšom texte budeme našu pozornosť prioritne venovať otázke profesijného uznávania kvalifikácie ako predpokladu na výkon zdravotníckeho povolania zahraničnými pracovníkmi.

3.2. Príslušnosť orgánov v procese profesijného uznávania dokladov s akcentom na oblasť zdravotníctva

Príslušnosť správneho orgánu rozhodovať v tomto konaní vychádza z ust. § 49 a nasl. zákona č. 422/2015 Z. z. a platí, že ak osobitný predpis nezveruje právomoc rozhodovať inému orgánu, je vo veci príslušným rozhodnúť **MŠVVaM SR**. Zároveň, tento subjekt vystupuje ako odvolací orgán v konaní o uznanie dokladov o vzdelaní, kde v prvostupňovom konaní rozhodovala vysoká škola alebo regionálny úrad školskej správy. **MŠVVaM SR tiež vystupuje ako príslušný správny orgán aj v konaniach o uznanie dokladov o odbornej kvalifikácii týkajúcich sa výkonu vybraných skupín regulovaných povolání, a to pedagogických a odborných zamestnancov, športových odborníkov a zdravotníckych pracovníkov.**

Vzhľadom ku skutočnosti, že ust. § 33 ods. 9 zákona č. 578/2004 Z. z. umožňuje na úseku zamestnávania zahraničných zdravotníckych pracovníkov preukázať ich odbornú spôsobilosť na výkon zdravotníckeho povolania vo forme dosiahnutého vzdelania aj dokladom o uznaní dokladov o vzdelaní²³, je potrebné v tomto procese klásť dôraz aj na úlohu a postavenie **Ministerstva zdravotníctva SR** (ďalej len „MZ SR“). Ust. § 45 ods. 1 písm. w) zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 576/2004 Z. z.“) vymedzuje pôsobnosť MZ SR vo veci usmerňovania posudzovania dokladov

²² Často kladené otázky na Stredisku na uznávanie dokladov o vzdelaní [online] [cit. 2025-02-15]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/faq-ake-doklady-su-potrebn-e-k-ziadosti/>

²³ Samotný proces uznávania dokladov o pregraduálnom a postgraduálnom vzdelaní upravuje ust. § 35 až ust. § 37a zákona 578/2004 Z. z.

o nadobudnutom vzdelaní preukazujúcich odbornú spôsobilosť na výkon pracovných činností zdravotníckych pracovníkov získaných mimo SR a vydávanie rozhodnutí o ich uznaní v zmysle osobitnej právnej úpravy.²⁴ Ďalej toto ustanovenie zakladá spoluprácu MZ SR s MŠVVaM SR vo veciach uznávania odborných kvalifikácií.²⁵

Osobitnú právnu úpravu na tomto úseku zakotvuje zákon č. 578/2004 Z. z., ktorý v ust. § 33 definuje získanie odbornej spôsobilosti na výkon odborných pracovných činností zdravotníckych pracovníkov, resp. na výkon špecializovaných alebo certifikovaných pracovných činností.²⁶ Ako bolo už uvedené: „*odborná spôsobilosť predstavuje určitý základ výkonu zdravotníckeho povolania, ktorý sa získava formou pregraduálneho štúdia. Nadstavbu tvorí odborná spôsobilosť na výkon špecializovaných a certifikovaných pracovných činností, pričom obidve sa nadobúdajú formou postgraduálneho štúdia.*“²⁷

Následne ust. § 35 tohto zákona v rámci procesu uznávania dokladov o vzdelaní nadobudnutých v členskom alebo treťom štáte rozlišuje, či je predmetom uznania doklad z pregraduálneho vzdelávania²⁸ alebo doklad o postgraduálnom vzdelávaní.²⁹ V prípadoch týkajúcich sa uznania dokladov o vzdelaní oprávňujúcich na výkon odborných pracovných činností odkazuje zákon č. 578/2004 Z. z. na ust. § 49 ods. 1 písm. a) zákona č. 422/2015 Z. z. zakotvujúc rozhodovaciu právomoc MŠVVaM SR. Naopak zahraničné doklady oprávňujúce na výkon špecializovaných a certifikovaných pracovných činností uznáva MZ SR podľa ust. § 45 ods. 1 písm. ac) a ad) zákona č. 576/2004 Z. z., a to postupom v zmysle ust. § 36 a § 37a zákona č. 578/2004 Z. z..³⁰

Voči ostatným regulovaným povolaniam ako príslušný správny orgán vystupujú rôzne subjekty, do ktorých pôsobnosti dané regulované povolanie spadá. Príkladom uvedieme v rámci remeselných a viazaných živností je to Ministerstvo vnútra SR, voči povolaniu finančného agenta je príslušným orgánom Národná banka Slovenska, Slovenská advokátska komora pri výkone povolania advokáta, Ministerstvo spravodlivosti SR na výkon povolania správcu konkurznej podstaty alebo súdneho exekútora. Kompetencie ďalších príslušných orgánov ustanovených v osobitných právnych predpisoch vymedzuje ust. § 50 zákona č. 422/2015 Z. z.

„*Pokiaľ sa na dané regulované povolanie nevyžaduje doklad o vzdelaní, uznanie dokladu o vzdelaní je možné vynechať a žiadateľ zasiela svoju žiadosť priamo na orgán zodpovedný za uznávanie odbornej kvalifikácie.*“³¹ Takýmto povolaním sú napríklad niektoré typy viazaných živností, žiadateľ sa priamo obracia na Ministerstvo vnútra SR so žiadosťou o uznanie dokladu o odbornej spôsobilosti vo forme osvedčenie o odbornej spôsobilosti alebo odbornej praxe získanej v členskom štáte.

²⁴ Najmä uznávanie zahraničných dokladov o špecializácii a certifikátov postupom v zmysle ust. § 35 ods. 2 a nasl. zákona č. 578/2004 Z. z.

²⁵ Toto ustanovenie následne odkazuje na už neplatnú právnu úpravu, a to zákon č. 293/2007 Z. z. o uznávaní odborných kvalifikácií, ktorý bol s účinnosťou od 1.1.2016 zrušený a nahradený zákonom 422/2015 Z. z.

²⁶ Pre viac informácií pozri kapitolu č. 2 tohto článku s názvom Vzdelávanie ako predpoklad výkonu zdravotníckeho povolania lekár

²⁷ FREEL, L.- NOVÁKOVÁ, M.: Zdravotné právo. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2019. 113 s. ISBN 978-80-571-0158-1

²⁸ Oprávňujúci jeho držiteľa na výkon odborných pracovných činností v zmysle ust. § 33 ods. 2 zákona č. 578/2004 Z. z.

²⁹ Oprávňujúci jeho držiteľa na výkon špecializovaných a certifikovaných pracovných činností v zmysle ust. § 33 ods. 3 až ods. 6 zákona č. 578/2004 Z. z..

³⁰ Právnu úpravu uznávania dokladov obsahuje vo vzťahu ku špecializácii ust. § 36 a § 37 zákona 578/2004 Z. z. a ku certifikátom ust. § 37a tohto predpisu, ktoré pôsobia ako lex specialis voči všeobecnej právnej úprave uznávania dokladov v zákona č. 422/2015 Z. z. Viac informácií [online] [cit. 2025-02-15]. Dostupné na internete: <https://www.health.gov.sk/?uznavanie-kvalifikacii-uznavanie-dokladov>

³¹ HAVRILA, M. Uznávanie ukončeného vzdelania zo zahraničia na výkon povolania v SR. In: Práca, mzdy a odmeňovanie, 3-4, 2021

Na rozhodovaní o uznaní participuje široká škála správnych orgánov, pričom pôsobnosť rozhodovať vo veci je daná najmä oblasťou, do ktorej regulované povolanie spadá. Dovoľujeme si skonštatovať, že pre žiadateľa zo zahraničia toto môže pôsobiť značne neprehľadným spôsobom.

3.3. Správne konanie vo veci uznávania dokladov o vzdelaní a dokladov o odbornej kvalifikácii v podmienkach SR

Správne konanie vedené na základe úpravy zákona č. 422/2015 Z. z. sa vyznačuje aplikovaním dispozičnej zásady. Toto konanie v zmysle ust. § 29 ods. 1 a ust. § 31 ods. 1³² tohto právneho predpisu vykazuje návrhový charakter a začína sa dorúčením žiadosti vrátane predpísaných príloh príslušnému správne mu orgánu písomne, resp. prostredníctvom elektronického formuláru na ústrednom portáli verejnej správy SR.³³ Návrhový charakter má aj konanie o uznanie dokladu o špecializácii, resp. o uznaní certifikátu vedenom v zmysle ust. § 36 až § 37a zákona č. 578/2004 Z. z. Treba upozorniť, že na základe ust. § 35 ods. 5 tohto zákona je voči týmto konaniam založená subsidiárna pôsobnosť zákona č. 422/2015 Z. z.

Obligatórnou súčasťou žiadosti je identifikácia žiadateľa v rozsahu meno a priezvisko, adresa pobytu, vrátane podpisu žiadateľa preukázané priloženou kópiou dokladu totožnosti. V prípade, že je to v konaní, relevantné, je súčasťou podania aj označenie regulovaného povolania, o ktorého výkon v SR má žiadateľ záujem. Prílohou podania vo vzťahu k uznaniu dokladu o vzdelaní je v zmysle ust. § 29 ods. 2 zákona č. 422/2015 Z. z. najmä kópia dokladu o vzdelaní, kópia dodatku k vysokoškolskému diplomu ak bol vydaný, resp. výpis absolvovaných predmetov a vykonaných skúšok v slovenskom jazyku. Za predpokladu uznávania odbornej kvalifikácie je žiadateľ povinný doložiť aj prílohy potvrdzujúce uznanie jeho dokladu o vzdelaní, prípadne kópiu osvedčenia o odbornej spôsobilosti.

Treba upozorniť, že konanie o uznaní dokladu o vzdelaní vždy chronologicky predchádza konaniu o uznanie dokladu o odbornej kvalifikácii, prípadne ak v oboch koná rovnaký orgán, uznávanie dokladov môže byť súčasťou jedného konania. V takomto prípade predložená žiadosť musí obsahovať všetky prílohy podľa ust. § 29 ods. 2 aj ust. § 31 ods. 2 zákona č. 422/2015 Z. z. a príslušný správny orgán rozhoduje jedným rozhodnutím.

Ďalej, ak sú vyžadované, žiadateľ predkladá osvedčenie o praxi (jej dĺžke a charaktere), doklady o obsahu a rozsahu vzdelania žiadateľa vydané príslušným orgánom, prípadne podľa ust. § 18a zákona č. 422/2015 Z. z. protokol o absolvovaní doplňujúcej skúšky.³⁴

Pre prípad využitia elektronického podania žiadosti je žiadateľ povinný predložiť kópie dokladov vo forme zaručenej konverzie úradného dokumentu z listinnej podoby do jeho elektronickej verzie prostredníctvom notára, advokáta, prípadne na obslužných miestach Slovenskej pošty a.s. Elektronický dokument následne obsahuje osvedčovaciu doložku, verifikujúcu, že na elektronickom dokumente vo forme skenu listiny neboli vykonané zmeny a elektronická forma súhlasí s listinným originálom dokumentu.

Vo vzťahu k žiadosti a predkladaným prílohám platí všeobecné pravidlo o povinnosti predložiť kópie listín vo forme bežnej kópie a prekladu listín z cudzieho jazyka vo forme bežného prekladu za predpokladu, že ust. § 29 ods. 5 a ust. § 31 ods. 4 zákona č. 422/2015 Z. z. neustanovuje inak. Všeobecná úprava sa aplikuje najmä na držiteľov dokladov o vzdelaní vydaných v členských štátoch. Naopak, ak je žiadateľ držiteľom dokladu z tretieho štátu, vždy predkladá osvedčené kópie dokladov o vzdelaní, resp. dokladov o odbornej kvalifikácii a/alebo ich osvedčený preklad. V podmienkach SR odpisy listín osvedčuje v zmysle ust. § 57 zákona

³² Toto konanie môže byť nahradené v určitých prípadoch konaním o vydanie európskeho profesijného preukazu podľa ust. § 44 a nasl. zákona č. 422/2015 Z. z., ktorý po splnení zákonných podmienok vydáva MŠVVaM SR

³³ Ide o portál www.slovensko.sk

³⁴ Pre viac informácií viď vyhláška MŠVVaM SR č. 30/2018 Z. z. o doplňujúcej skúške

č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) notár alebo ním poverený zamestnanec notára procesom tzv. vidimácie. Podstatou je osvedčenie správnosti kópie alebo odpisu listiny s predloženým originálom listiny pripojením osvedčovacej doložky, avšak toto nesmeruje aj k potvrdeniu pravdivosti skutočností, ktoré sú jej obsahom. V súlade s ust. § 5 písm. f) zákona č. 599/2001 Z. z. o osvedčovaní listín a podpisov na listinách okresnými úradmi a obcami listiny predložené v inom ako slovenskom, resp. českom jazyku osvedčuje výlučne notár. V prípade, že notár neovláda jazyk, v ktorom je listina vyhotovená, vyzve žiadateľa na predloženie jej prekladu od prekladateľa. Ďalšími subjektami oprávnenými na osvedčovanie listín sú obce a okresné úrady v zmysle zákona č. 599/2001 Z. z. o osvedčovaní listín a podpisov na listinách okresnými úradmi a obcami.³⁵

Čo sa týka dokladov vydaných členskými štátmi, MŠVVaM SR upozorňuje, že v prípade nepredloženia osvedčenej kópie alebo úradného prekladu, za účelom zistenia skutkového stavu veci je povinné preveriť obsah listiny v členskom štáte, ktorý doklad vydal. Overovanie dokladov o vzdelaní vydaných členským štátom prebieha postupom podľa ust. § 51 zákona č. 422/2015 Z. z., a je vnímané ako subsidiárne len za predpokladu, že príslušný správny orgán vyčerpal domáce možnosti zistenia informácií dôležitých pre rozhodnutie vo veci. Uvedené má potenciál spôsobiť prietahy v konaní, závisiac od rýchlosti reakcie dotyčného členského štátu. Za predpokladu neúspechu overovania prostredníctvom medzinárodnej spolupráce to v konečnom dôsledku môže smerovať k výzve samotného žiadateľa na predloženie osvedčenej kópie, resp. osvedčeného prekladu. Z uvedeného dôvodu MŠVVaM SR odporúča aj v prípadoch, kde nie je obligatórne predpísaná povinnosť predkladať úradne osvedčený preklad tak urobiť v záujme rýchlejšieho vybavenia veci. Európska administratívna spolupráca je realizovaná prostredníctvom informačného systému vnútorného trhu.³⁶ Tento postup môže príslušný správny orgán aplikovať aj za predpokladu pochybností o pravosti dokladu.

Prostredníctvom informačného systému vnútorného trhu môže správny orgán zasielať alebo aj prijímať informácie o tzv. výstrahy vydané vo vzťahu k žiadateľovi o uznanie. Podstatou procesu je informovanie alebo oboznamovanie sa s uložením zákazu alebo obmedzením činnosti vo vzťahu k výkonu povolania zdravotníckeho pracovníka, veterinárneho lekára alebo pedagogického zamestnanca, prípadne o odsúdení osoby za falšovanie alebo pozmeňovanie dokladu o odbornej kvalifikácii. MŠVVaM SR je povinné o zaslaní výstrahy písomne a bezodkladne vyrozumieť osobu, ktorej sa táto týka.

3.3.1. Zásady konania o uznanie dokladov o vzdelaní a dokladov o odbornej kvalifikácii a lehota na rozhodnutie vo veci

Príslušný správny orgán, ktorému zákon č. 422/2015 Z. z. zveril právomoc rozhodovať o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach iných osôb v oblasti verejnej správy sa na základe ust. § 63 tohto zákona riadi **pravidlami a princípmi správneho konania** tak, ako ich vymedzuje správny poriadok. Vybavovanie jednotlivých podaní prebieha chronologicky v závislosti od dátumu riadneho doručenia žiadosti s kompletnými prílohami. Na rozdiel od iných správnych konaní, aktuálne platná a účinná právna úprava neumožňuje vybavenie veci urýchliť v režime zrýchleného konania naviazaného na úhradu vyššieho správneho poplatku.³⁷

³⁵ Ust. § 1 zákona č. 599/2001 Z. z. o osvedčovaní listín a podpisov na listinách okresnými úradmi a obcami treba vykladať v kontexte znenia ust. § 9 ods. 1 a ods. 16 zákona č. 180/2013 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy, ktorým sa doterajšie obvodné úrady menia na okresné úrady a ak sa vo všeobecne záväzných právnych predpisoch okrem prechodných ustanovení používajú slová „obvodný úrad“ rozumie sa tým „okresný úrad“.

³⁶ Pre viac informácií Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1024/2012 z 25. októbra 2012 o administratívnej spolupráci prostredníctvom informačného systému o vnútornom trhu a o zrušení rozhodnutia Komisie 2008/49/ES („nariadenie o IMI“) (Ú.v. EÚ L 316, 14. 11. 2012) v platnom znení.

³⁷ Uvedené je možné napr. v konaní o vydanie cestovného dokladu.

V súlade so **zásadou materiálnej pravdy** je nevyhnutným podkladom vydaného rozhodnutia vo veci samej **presné a úplne zistenie skutočného stavu veci**. Aplikácia zásady materiálnej pravdy je v praxi previazaná so **zásadou súčinnosti príslušného správneho orgánu s účastníkmi konania, prípadne inými subjektmi**. Za účelom riadneho objasnenia veci sa ako nevyhnutná javí aktivita účastníka konania, avšak zároveň platí, že správny orgán nie je v dokazovaní viazaný výlučne návrhmi účastníkov konania. Správny orgán je nositeľom oprávnenia, a zároveň aj povinnosti proaktívne zisťovať a objasňovať skutočný stav veci. V zásade platí, že žiadateľ je povinný príslušnému správnomu orgánu predložiť podklady potrebné za účelom posúdenia veci, čo však nevylučuje aktivitu príslušného správneho orgánu vo veci preverovania skutočností, ktoré sú dôležité na spoľahlivé zistenie stavu veci. Častým spôsobom doplnenia dokazovania vo veci je medzinárodná spolupráca s uznanou vzdelávacou inštitúciou, ktorá poskytla vzdelávanie alebo odbornú kvalifikáciu v domovskom štáte žiadateľa.

Netreba opomenúť, že v zmysle ust. § 3 ods. 5 zákona č. 357/2009 Z. z. o štátnom jazyku SR sú štátne orgány, orgány územnej samosprávy a iné orgány verejnej správy a osoby v úradnom styku s nimi povinné používať štátny jazyk ak tento alebo osobitný právny predpis neustanovuje inak, prípadne tak neustanovuje medzinárodná zmluva. Súčasne platí, že slovenské orgány sú povinné akceptovať predkladanú listinu vydanú alebo overenú orgánmi Českej republiky ak je v jazyku spĺňajúcom podmienku základnej zrozumiteľnosti s ohľadom na slovenský jazyk. Podľa ust. § 29 ods. 4 a ust. § 31 ods. 3 zákona č. 422/2015 Z. z. je žiadateľ v konaní o uznaní dokladu povinný zabezpečiť preklad vybraných príloh k žiadosti do štátneho jazyka.³⁸

Všeobecná právna úprava lehoty na vybavenie veci sa spravuje ust. § 49 zákona č. 71/1967 Zb. Možno skonštatovať, že z dôvodu rozsiahlosti preverovania žiadosti, jej príloh a nutnej spolupráci s inými orgánmi, vrátane zahraničných v konaní o uznaní dokladov, faktický stav neumožňuje aplikovať ods. 1 uvedeného ustanovenia a vo veci rozhodnúť bezodkladne. V zmysle ods. 2 spomenutého ustanovenia je príslušný správny orgán povinný rozhodnúť do 30 dní od prijatia kompletnej žiadosti, s možnosťou predĺženia lehoty pri zvlášť zložitých prípadoch do 60 dní s povinnosťou účastníka o predĺžení lehoty upovedomiť. Pri konaniach podľa zákona č. 422/2015 Z. z. v súlade so zásadou *lex specialis derogat legi generali* platí osobitná právna úprava v ust. § 30 ods. 1 zákona č. 422/2015 Z. z. stanovujúca lehotu na rozhodnutie odlišne, a to 2 mesiace od doručenia kompletnej žiadosti o uznanie dokladu o vzdelaní, prípadne za rovnakých podmienok 1 mesiac pri uznaní dokladu o odbornej kvalifikácii. V prípade postupu podľa ust. § 32 ods. 7 zákona č. 422/2015 Z. z. sa maximálna lehota na vydanie rozhodnutia v spojenom konaní o uznanie dokladu o vzdelaní, a zároveň aj dokladu odbornej kvalifikácii predlžuje na 3 mesiace od doručenia kompletnej žiadosti.

3.3.2. Overovanie znalosti štátneho jazyka ako jedna z podmienok uznania dokladov o vzdelaní a dokladov o odbornej kvalifikácii

Zákon č. 422/2015 Z. z. relatívne samostatne až v spoločných, prechodných a záverečných ustanoveniach pamätá na **požiadavku ovládania štátneho jazyka** žiadateľom o uznanie dokladov za účelom výkonu regulovaného povolania. Vyžadovaná miera ovládania jazyka je ovplyvnená druhom vykonávaného povolania, pričom zákonodarca osobitne upravuje znalosť slovenského jazyka vo vzťahu k výkonu zdravotníckeho povolania zahraničným pracovníkom.³⁹ Uvedené odôvodňuje charakter výkonu zdravotníckeho povolania s cieľom garantovať bezpečnosť pacienta.

³⁸ Týmto sú prílohy v zmysle ust. § 29 ods. 4 a ust. § 31 ods. 3 zákona č. 422/2015 Z. z.

³⁹ Zákonodarca v ust. § 31 ods. 4 zákona č. 578/2004 Z. z. stanovuje ovládanie štátneho jazyka ako jednu z obligatórnych podmienok na výkon zdravotníckeho povolania zo strany cudzinca.

V tejto oblasti sa akcentuje zvýšená potreba vzájomného porozumenia ošetrojúceho lekára aj prijímateľa zdravotnej starostlivosti, *ktorá má byť poskytovaná na základe princípu lege artis, čo zahŕňa správnu diagnostiku, správnu indikáciu, ako aj správne prevedenie príslušného medicínskeho zákroku v súlade s právnymi predpismi*.⁴⁰ Za účelom naplnenia tohto princípu je nevyhnutné aby udeleniu informovaného súhlasu pacienta s realizovaným zdravotným výkonom predchádzalo poučenie, ktorého podstate pacient porozumie. Z uvedeného dôvodu je nevyhnutné aby zdravotnícky pracovník bol dostatočne zdatný v štátnom jazyku a dokázal pacienta vyčerpávajúco oboznámiť s účelom, povahou, následkami a rizikami poskytovanej zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti.⁴¹

Spôsob preukazovania splnenia tejto podmienky vo vzťahu k zdravotníckemu pracovníkovi upravuje ust. § 55 ods. 2 zákona č. 422/2015 Z. z. odkazom na osobitný právny predpis, ktorým je ust. § 34b zákona č. 578/2004 Z. z.

Dovoľujeme si poukázať, že predmetné ust. § 34b bolo s účinnosťou od 7. júla 2024 novelizované prijatím zákona č. 125/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 578/2004 Z. z. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon č. 125/2024 Z. z.“). Zákonodarca k novele pristúpil okrem iného aj v reakcii na doplňujúce odôvodené stanovisko INFR(2018)2183 C(2023)6185 adresované SR podľa čl. 258 Zmluvy o fungovaní EÚ z dôvodu konštatovania nesúladu ustanovení slovenského práva s článkom 53 smernice č. 2005/36/ES. V nadväznosti naň zákon č. 125/2024 Z. z. rozširuje možnosti cudzinca, uchádzača o výkon zdravotníckeho povolania na území SR, preukázať ovládanie štátneho jazyka. Medzi nové spôsoby dôkazu ovládania slovenčiny zaraďuje preukázanie statusu Slováka žijúceho v zahraničí, prípadne zákonodarca ponecháva výber formy dôkazu priamo na cudzincovi s verifikovaním zo strany MZ SR. MZ SR k verifikácii pristupuje v nadväznosti na rozsah pracovných činností, ktoré bude cudzinec ako zdravotnícky pracovník vykonávať. Formálny postup predkladania dôkazu upravuje ust. § 34b ods. 2 až ods. 4 zákona č. 578/2004 Z. z. Treba však zdôrazniť, že hlavným cieľom prijatia novely bola snaha o riešenie nedostatku zdravotníckych pracovníkov v SR prostredníctvom posilnenia personálnych zložiek o možnosť poskytovania zdravotnej starostlivosti vo vybraných zdravotníckych povolaniach zo strany žiakov stredných zdravotníckych škôl a študentov medicíny,⁴² resp. úpravou podmienok vybraných typov špecializačného a rezidentského štúdia.⁴³

Právna úprava neukladá obligatórne overenie znalosti štátneho jazyka voči všetkým regulovaným povolaniam. Príslušný správny orgán k nemu pristupuje len za predpokladu existencie konkrétnych závažných pochybností o jeho znalosti a vyzve žiadateľa na preukázanie. Spôsob preukázania je vecou žiadateľa, právna úprava obsahuje iba exemplifikatívny výpočet dôkazov, a to buď predložením osvedčenia o maturitnej skúške, štátnej jazykovej skúške alebo inej rovnocennej skúške zo slovenského jazyka alebo jazyka vnímaného v zmysle ust. § 3 ods. 4 zákona č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku SR ako jazyka zrozumiteľného vo vzťahu k štátnemu jazyku SR, prípadne iným spôsobom. Ak príslušný správny orgán považuje preukázanie znalosti slovenského jazyka za nedostatočné rozhodne o overení znalosti.

Kriticky vnímame, že zo znenia aktuálne účinného ust. § 55 ods. 5 a ods. 6 zákona č. 422/2015 Z. z. nie je zrejмый spôsob a forma tohto overenia. Treba poznamenať, že právna úprava tohto ustanovenia účinná do 31.07.2023 presne stanovovala náležitosti overenia

⁴⁰ TÓTH, K a kol. Právo a zdravotníctvo II. Bratislava: HERBA, 2013, s 131

⁴¹ Pre viac informácií ust. § 6 zákona č. 576/2004 Z. z.

⁴² Uvedené sa týka najmä pozícií nižšieho a stredného zdravotníckeho personálu, a to sestra - asistent, zubný asistent a sanitár. Novelizované znenie nemá potenciál riešiť nedostatok lekárov v SR.

⁴³ Všeobecná časť dôvodovej správy k návrhu zákona č. 125/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 578/2004 Z. z. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

znalosti, kedy príslušný správny orgán kreoval komisiu pozostávajúcu z členov spĺňajúcich zákonné kritériá. Výsledkom overenia znalosti štátneho jazyka bolo uznesenie komisie o overení, na základe ktorého v prípade úspešného overenia príslušný správny orgán vydal žiadateľovi rozhodnutie o ovládaní štátneho jazyka na výkon regulovaného povolania.⁴⁴ Vzhľadom k rôznorodosti príslušných správnych orgánov máme za to, že absentujúca právna úprava má potenciál priniesť ich rozdielny prístup vo veci overovania znalosti slovenčiny. Nepovažujeme tento právny stav za účelný a prikláňame sa k možnosti postup overovania opätovne formalizovať prijatím právnej úpravy.

3.4. Rozhodnutie v konaní o uznaní dokladov o vzdelaní a dokladov o odbornej kvalifikácii

V závislosti od krajiny pôvodu nadobudnutej kvalifikácie, a tiež aj druhu regulovaného povolania môže samotné konanie o uznaní dokladov prebiehať vo viacerých režimoch so stanovením rozdielnych podmienok jeho realizácie. Typickými druhmi konaní sú **automatické uznávanie dokladov a režim všeobecného uznávania dokladov**. Zákon č. 422/2015 Z. z. zároveň individuálne upravuje aj iné režimy, na základe ktorých má zahraničný zamestnanec právo pôsobiť na území SR, a to ust. § 40 s cieľom dočasného a príležitostného poskytovania služieb na území SR a ust. § 44 a nasl. upravujúce pôsobenie na základe európskeho profesijného preukazu.⁴⁵

3.4.1. Režim automatického uznania dokladov

Reprezentuje osobitný, zjednodušený spôsob uznávania dokladov o vzdelaní a dokladov o odbornej kvalifikácii, kedy sa tieto podľa ust. § 12, ust. § 18 a § 18a zákona č. 422/2015 Z. z. bez ďalšieho uznávajú za rovnocenné s dokladmi vydanými v SR.

V prípade konania, ktorého predmetom je **uznanie dokladov o vzdelaní** je tento režim aplikovateľný výhradne v konaní o dokladoch nadobudnutých na základe **koordinovaného vzdelávania**. Týmto sa podľa ust. § 3 ods. 1 písm. g) zákona č. 422/2015 Z. z. rozumie **harmonizácia minimálnych požiadaviek na vzdelanie a odbornú prípravu na výkon príslušného regulovaného povolania definovaná na úrovni EÚ**. Vo vzťahu k uznávaniu dokladov o vzdelaní na výkon zdravotníckeho povolania obsahuje zákon č. 422/2015 Z. z. samostatné ustanovenie § 13, na základe ktorého dochádza k jeho automatickému uznaniu za rovnocenný s dokladom o vzdelaní na výkon zdravotníckeho povolania vydaným v SR, ak bol tento vydaný v členskom štáte a týka sa zdravotníckeho povolania uvedeného v zozname regulovaných povolaní s koordináciou vzdelávania, alebo je **vzdelanie preukázané nadobudnutými právami na základe ust. § 20 až § 24 tohto zákona, prípadne došlo k uznaniu príslušným orgánom iného členského štátu ako štátu vydania dokladu**. Zdôrazňujeme, že systém automatického uznania sa nevzťahuje na doklady o vzdelaní zdravotníckych pracovníkov vydané tretími štátmi, kde zostáva zachovaný režim všeobecného uznávania.

V súlade so slobodou pohybu vymedzenou v bode č. 19 úvodných ustanovení smernice č. 2005/36/ES a v nadväznosti na koordináciu minimálnych podmienok na odbornú prípravu týchto povolaní na pôde EÚ sa v konaní smerujúcom k **uznaniu dokladu o odbornej kvalifikácii** automaticky uznáva kvalifikácia získaná v členskom štáte vo vybraných zdravotníckych povolaniach. Týmto sú povolania lekár, zubný lekár, sestra alebo farmaceut za splnenia predpokladov porovnateľných s predpokladmi automatického uznania dokladov o vzdelaní v zmysle ust. § 19 až § 24 zákona č. 422/2015 Z. z.. Viac podrobností

⁴⁴ Pre viac informácií ust. § 55 ods. 5 a nasl. zákona č. 422/2015 Z. z., znenie účinné do 31.7.2023

⁴⁵ Pre viac informácií aj čl. 4a a nasl. smernice č. 2005/36/ES

o harmonizovaných minimálnych podmienkach voči príprave na výkon regulovaného povolania lekár obsahuje príloha č. V bod V.1. smernice č. 2005/36/ES, a to v bode 5.1.1. týkajúcej sa základnej lekárskej prípravy a v bode 5.1.2. na pôsobenie špecializovaných lekárov vrátane zoznamu špecializačných odborov v bode 5.1.3. so spresnením minimálnej dĺžky špecializačného štúdia. Následne smernica č. 2005/36/ES upravuje aj minimálne požiadavky kladené na ostatné vybrané zdravotnícke povolania.⁴⁶

Na rozdiel od dokladov o vzdelaní je možné automaticky uznať aj doklady o odbornej kvalifikácii na výkon zdravotníckeho povolania vydaných tretím štátom. Ust. § 18a zákona č. 422/2015 Z. z.. aplikáciu tohto postupu podmieňuje prvotným uznaním dokladu o vzdelaní podľa ust. § 13 ods. 2 zákona č. 422/2015 Z. z. v režime všeobecného uznávania a úspešného absolvovania **doplňujúcej skúšky**.

Podrobnosti jej absolvovania upravuje podzákonná norma vyhláška MŠVVaM SR č. 30/2018 Z. z. o doplňujúcej skúške, pričom obsahom preverovania sú odborné znalosti na výkon príslušného zdravotníckeho povolania, a tiež aj všeobecné platné právne predpisy SR na úseku poskytovania zdravotnej starostlivosti. Súčasťou je overenie praktických zručností, ktoré môže byť realizované aj v simulovaných podmienkach. Na doplňujúcu skúšku sa prihlasuje samotný žiadateľ u príslušnej vzdelávacej inštitúcie, termíny na vykonanie doplňujúcich skúšok sú zverejňované na internetovej stránke MŠVVaM SR.⁴⁷ V prípade, že termín zverejnený nie je, odporúča sa kontaktovať priamo MŠVVaM SR. Výsledkom skúšky je vystavenie protokolu, ktorý vzdelávacia inštitúcia zasiela žiadateľovi a v kópii aj na MŠVVaM SR. MŠVVaM SR na základe uznaného dokladu o vzdelaní a protokolu o úspešnom absolvovaní doplňujúcej skúšky vykonanej po uznaní dokladu o vzdelaní automaticky uzná doklad o odbornej kvalifikácii na výkon zdravotníckeho povolania vydaný v treťom štáte za rovnocenný s dokladom o odbornej kvalifikácii na výkon zdravotníckeho povolania vydaným v SR.

Automatickosť uznávania akcentuje aj rozsudok Súdneho dvora EÚ v odpovedi na prejudiciálne otázky položené v spore medzi Ministero della Salute (Ministerstvo zdravotníctva, Taliansko) a pánom Hannesom Preindlom týkajúcimi sa odmietnutia uznania jeho druhého dokladu o formálnej kvalifikácii všeobecného lekára, ktorý vydali príslušné orgány Rakúskej republiky. K odmietnutiu uznania talianske orgány pristúpili na základe toho času platnej talianskej vnútroštátnej právnej úpravy zakazujúcej súčasný zápis na viacero univerzít alebo inštitúcií vysokoškolského vzdelávania, na viacero fakúlt alebo škôl rovnakej univerzity alebo rovnakej inštitúcie vysokoškolského vzdelávania, ako aj na viacero vysokoškolských študijných programov rovnakej fakulty alebo školy. Taliansko v konaní poukazuje na skutočnosť, že pán Hannes Preindl nadobudol druhú kvalifikáciu absolvovaním dvoch študijných programov, ktoré prebiehali súčasne, pričom dĺžka druhého štúdia je podstatne kratšia ako vymedzuje čl. 24 smernice č. 2005/36/ES. Súdny dvor EÚ v rozsudku uvádza, že čl. 21, 22 a 24 smernice č. 2005/36/ES treba vykladať v zmysle, že ukladajú členskému štátu, ktorého právne predpisy stanovujú povinnosť odbornej prípravy v dennej forme a zákaz súčasne sa zapísať na dve odborné prípravy, povinnosť automaticky uznávať doklady o formálnej kvalifikácii uvedené v tejto smernici a vydané v inom členskom štáte po skončení odborných príprav, ktoré sa čiastočne prekrývajú a zároveň konštatuje, že čl. 21 a 22 písm. a) tejto smernice bráni hostiteľskému členskému štátu overovať splnenie požiadavky, či celková dĺžka, úroveň a kvalita odborných príprav v externej forme nie sú nižšie než v prípade odborných príprav v dennej forme.⁴⁸

⁴⁶ Bod V.2 sestra zodpovedná za všeobecnú starostlivosť, V.3.zubný lekár, V.4. veterinárny chirurg, V.5. pôrodná asistentka a V.6. farmaceut.

⁴⁷ Termíny doplňujúcich skúšok na rok 2025 [online] [cit. 2025-02-15]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/terminy-na-rok-2025/>

⁴⁸ Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci č. C-675/17 zo dňa 6. decembra 2018

Systém uznávania na základe nadobudnutých práv umožňuje držiteľom dokladov o vzdelaní z členských štátov kvalifikovať sa na automatické uznanie odbornej kvalifikácie v inom členskom štáte aj keď ich doklady neboli vydané na základe absolvovania zosúladeného vzdelávania pre regulované povolania s koordináciou vzdelávania, avšak ich tieto oprávňujú na výkon predmetného povolania v domovskom členskom štáte. Týka sa žiadateľov, ktorým **domovský členský štát potvrdí oprávnenie vykonávať dané regulované povolanie na jeho území** napr. z dôvodu, že vzdelanie získali ešte pred vstupom ich domovského štátu do EÚ. Uvedeným postupom dochádza ku zabezpečeniu súladu vnútroštátnej právnej úpravy s čl. 23 ods. 6 smernice č. 2005/36/ES.⁴⁹

Záverom zhrňame, že možnosť využitia zjednodušeného spôsobu uznávania je podmienená jednak typom konania,⁵⁰ štátom, kde bolo vzdelanie/ odborná kvalifikácia nadobudnuté, a tiež druhom regulovaného povolania, o ktoré má zahraničný pracovník záujem.

3.4.2. Režim všeobecného uznania dokladov

V prípade, že podmienky na automatické uznanie nie sú dané, je potrebné plnenie kvalifikačných predpokladov žiadateľa posudzovať procesom všeobecného uznávania dokladov o vzdelaní. Príslušný správny orgán následne podľa ust. § 5 zákona č. 422/2015 Z. z. v konaní overuje rozsah a obsah vzdelávania, na základe ktorého bol doklad vydaný a jeho dostatočnosť vo vzťahu k obsahu a rozsahu vzdelávania vyžadovaného v SR na výkon konkrétneho regulovaného povolania. V zmysle ust. § 13 ods. 2 zákona č. 422/2015 Z. z. je režim všeobecného uznávania **obligatórnou formou vo vzťahu k dokladom o vzdelaní vydaným v treťom štáte**, dokonca aj v prípade výkonu zdravotníckeho povolania.⁵¹

Právnu úpravu všeobecného uznania odborných kvalifikácií ponúka ust. § 15 a nasl. zákona č. 422/2015 Z. z.. Príslušný správny orgán uzná odbornú kvalifikáciu, ak je žiadateľ držiteľom dokladu o odbornej kvalifikácii vyžadovanej k výkonu príslušného regulovaného povolania v inom členskom štáte, prípadne tento doklad potvrdzuje spôsobilosť žiadateľa na výkon príslušného povolania alebo ak žiadateľ preukáže, že toto povolanie vykonával v ostatných 10 rokoch najmenej jeden rok v pracovnom pomere na ustanovený týždenný pracovný čas v členskom štáte, ktorý toto povolanie nereguluje.⁵² Taktiež uzná odbornú kvalifikáciu držiteľa dokladu o odbornej kvalifikácii vydaného v treťom štáte ak tento doklad uznal iný členský štát, kde žiadateľ vykonával 3 roky odbornej praxe v príslušnej oblasti. Za situácie, že v podmienkach SR je výkon regulovaného povolania podmienený iba predpokladmi nadobudnutými príslušným vzdelaním je možné odbornú spôsobilosť uznať aj na základe uznania dokladu o vzdelaní.

Zároveň poukazujeme na zásadu zákazu diskriminácie formulovanú v ust. § 14 zákona č. 422/2015 Z. z., na základe ktorej **odborná kvalifikácia uznaná podľa tohto právneho predpisu oprávňuje žiadateľa na výkon regulovaného povolania na území SR za podmienok totožných pre osoby s odbornou kvalifikáciou získanou v SR**. Súčasne však v zmysle smernice č. 2005/36/ES nie je dotknuté oprávnenie členského štátu vyžadovať vo vnútroštátnej právnej úprave aj iné primerané a objektívne zdôvodniteľné podmienky, ktoré však nesmú byť voči migrujúcim pracovníkom diskriminačné.

⁴⁹ HAVRILA, M. Uznávanie ukončeného vzdelania zo zahraničia na výkon povolania v SR. In: Práca, mzdy a odmeňovanie, 3-4, 2021

⁵⁰ Rozdielna právna úprava sa viaže na uznávanie dokladov o vzdelaní a rozdielna na uznávanie dokladov o odbornej kvalifikácii.

⁵¹ Následne, po uznaní dokladu o vzdelaní, má žiadateľ z tretieho štátu aspirujúci na výkon zdravotníckeho povolania v SR k dispozícii uľahčený, automatický režim uznávania vo vzťahu k uznaniu dokladu o odbornej kvalifikácii, pre viac informácií ust. § 18a zákona č. 422/2015 Z. z.

⁵² V prípade pracovného pomeru na kratší týždenný pracovný čas sa vyžadovaná dĺžka trvania pracovného pomeru adekvátne predlžuje

Príslušný správny orgán môže v zmysle ust. § 30 ods. 1 a § 32 ods. 1 zákona č. 422/2015 Z. z. po preskúmaní splnenia podmienok na uznanie dokladov rozhodnúť aj spôsobom, že žiadosť zamietne, prípadne rozhodne o uložení kompenzačného opatrenia.

V priebehu konania s cieľom v dostatočnej miere overiť plnenie kvalifikačných predpokladov podmieňujúcich prístup k výkonu regulovaného povolania v SR, je príslušný správny orgán oprávnený uložiť žiadateľovi absolvovanie **kompenzačného opatrenia**. Takýmto je v zmysle ust. § 25 ods. 2 zákona č. 422/2015 uloženie povinnosti absolvovať **adaptačné obdobie** vo forme výkonu regulovaného povolania pod dohľadom odborne spôsobilej osoby alebo uloženie povinnosti absolvovať **skúšku spôsobilosti** za účelom posúdenia odborných vedomostí, schopností a zručností na výkon príslušného regulovaného povolania zo strany žiadateľa.

Príslušný správny orgán k uloženiu tejto povinnosti pristupuje najmä v prípade zistených podstatných nezrovnalostí medzi obsahom vzdelania alebo odbornej prípravy absolvovanej mimo SR a tými, ktoré sú na výkon príslušného regulovaného povolania vyžadované v podmienkach SR. Tento postup aplikuje príslušný správny orgán aj ak v konaní vyjde najavo skutočnosť, že v štáte vydania dokladu nie je súčasťou vzdelávania alebo odbornej prípravy obsah činností vykonávaných v rámci regulovaného povolania v SR. Predstavuje ho stav, kedy žiadateľ v dôsledku značných rozdielov v obsahu vzdelávania alebo odbornej prípravy nedisponuje dostatočnými vedomosťami alebo zručnosťami na výkon regulovaného povolania na území SR. Oprávnenie príslušného správneho orgánu na uloženie opatrení je limitované povinnosťou orgánu skúmať či žiadateľom absolvovaná odborná prax alebo aktivity celoživotného vzdelávania nepostačujú na preukázanie doplnenia chýbajúceho vzdelania alebo odstránenia rozdielov vo vzdelaní, resp. odbornej príprave. Ak sa uvedená skutočnosť nepotvrdí príslušný správny orgán je povinný preskúmať či úspešné absolvovanie kompenzačného opatrenia vykazuje potenciál zistené rozdiely vo vzdelaní a v kvalifikácii odstrániť.

Na účely kvalifikovaného posúdenia podľa predchádzajúceho odseku má správny orgán právo požiadať o **poskytnutie súčinnosti** uznanú vysokú, prípadne strednú školu alebo inštitúciu ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, poskytujúcu v SR vzdelávanie obdobného charakteru. Výsledkom žiadosti o súčinnosť je vypracovania **stanoviska posudzujúceho obsah a rozsah vzdelania alebo odbornej prípravy žiadateľa**. Záver stanoviska môže potom v zmysle ust. § 26 ods. 5 zákona č. 422/2015 konštatovať, že rozsah a obsah chýbajúcich vedomostí a zručností neumožňuje ich odstránenie formou kompenzačného opatrenia. Prípadne môže identifikovať chýbajúce vedomosti a zručností nevyhnutné na výkon regulovaného povolania s možnosťou kompenzácie **skúškou spôsobilosti** alebo **preukázaním počas adaptačného obdobia**. Vzdelávacia inštitúcia stanoví aj odporúčanú dĺžku adaptačného obdobia, ktorá nesmie presiahnuť 3 roky a stanoví termín vykonania skúšky spôsobilosti. Všeobecne platí, že forma kompenzácie je vecou voľby žiadateľa o uznanie dokladu. Toto neplatí ak ide o doklad vydaný tretím štátom, prípadne ak sa v podmienkach SR vyžaduje najmenej vyššie odborné vzdelanie vo vzťahu k osvedčeniu o odbornej spôsobilosti alebo dokladu o nižšom strednom vzdelaní a strednom vzdelaní, prípadne ak sa vyžaduje v SR vysokoškolské vzdelanie aspoň 1. stupňa pri uznaní dokladu o úplnom strednom vzdelaní alebo úplnom strednom odbornom vzdelaní. Rozhodnutie o uložení kompenzačného opatrenia predstavuje jeden zo spôsobov rozhodnutie vo veci. Následne ak žiadateľ preukáže jeho splnenie, príslušný správny orgán v zmysle ust. § 30 ods. 5 zákona č. 422/2015 Z. z. doklad uzná.

Vzhľadom k uvedenému podotýkame, že forma všeobecného uznávania sa používa doplnkovo v prípadoch, kedy zákonodarcu má za potrebné dôslednejšie preveriť úroveň nadobudnutej kvalifikácie. Primárne sa teda vzťahuje na vzdelanie a kvalifikáciu nadobudnutú v tretích štátoch. Upriamujeme pozornosť na výnimku z tohto pravidla, ktoré predstavuje

automatické uznávanie dokladu o odbornej kvalifikácii z tretích krajín vybraných zdravotníckych povolání.

ZÁVER

Demografický vývoj, odbúravanie prekážok mobility pracovných síl a s ním spojený „odliv mozgov“ za pracovnými príležitosťami v západných krajinách spôsobujú vo vybraných odvetviach v podmienkach SR nedostatok pracovnej sily. Takouto je aj oblasť zdravotníctva, kde narastajúci nedostatok zdravotníckych pracovníkov vyvoláva potrebu zabezpečiť poskytovanie zdravotnej starostlivosti aj pracovníkmi zo zahraničia. V príspevku apelujeme na skutočnosť, že poskytovanie zdravotnej starostlivosti predstavuje oblasť, kde hlavným záujmom je ochrana pacienta a nasledovanie aktuálnych vedeckých poznatkov. Z uvedeného dôvodu možno skonštatovať, že nekontrolovateľná mobilita zahraničných zdravotníckych pracovníkov bez preverenia úrovne ich nadobudnutej kvalifikácie, môže mať potenciál v negatívnom smere ovplyvniť kvalitu poskytovanej zdravotnej starostlivosti.

Vzhľadom k záväzkom vyplývajúcim SR z členstva v EÚ reflektovaným najmä v povinnosti zabezpečiť voľný pohyb pracovníkov v EÚ za podmienok rovnakého zaobchádzania v hostiteľskom členskom štáte ako majú pracovníci z domáceho členského štátu, a z potreby chrániť úroveň kvality poskytovanej zdravotnej starostlivosti, je nevyhnutné precízne formulovať podmienky vstupu zahraničných zdravotníckych pracovníkov na slovenský pracovný trh. Spomenuté zakotvujú právne normy upravujúce rozsah skutočností posudzovaných v procese uznávania kvalifikácie nadobudnutej v zahraničí. Jedným z výsledkov tohto procesu môže byť uznanie dokladov o vzdelaní, resp. dokladov o odbornej spôsobilosti oprávňujúce vstup cudzinca na trh práce SR.

Treba zdôrazniť, že povolanie zdravotníckeho pracovníka je typických regulovaným povolaním, kde osobitné právne predpisy formulujú predpoklady jeho výkonu. Na pôde EÚ sú podmienky získania vzdelania unifikované harmonizovaním minimálnych požiadaviek na vzdelávanie a odbornú prípravu zdravotníckeho pracovníka, čo umožňuje uľahčenie uznania vzdelania nadobudnutého v inom členskom štáte EÚ bez zbytočných byrokratických prekážok spôsobom automatického uznávania dokladov o vzdelaní.

Vnútroštátna slovenská legislatíva reprezentovaná zákonom č. 422/2015 Z. z. nadväzujúca na európsku právnu úpravu rozlišuje prípady nadobudnutého vzdelania v rámci EÚ, kde, ako sme už vyššie uviedli, minimalizuje procesné podmienky jeho uznania, avšak vo vzťahu ku vzdelaniu z tretích štátov európska právna úprava ponecháva právnu reguláciu uznania na vôle príslušného členského štátu EÚ.

V medziach SR v prípade zdravotníckych pracovníkov z tretích krajín, nie je možné pristúpiť k uznaniu ich vzdelania automaticky, keďže proces a podmienky nadobudnutia kvalifikácie nie sú unifikované. Uplatňuje sa všeobecný systém uznávania, ktorého podstatou je okrem iného posúdenie rozsahu a obsahu vzdelávania v treťom štáte a jeho porovnanie so zodpovedajúcim vzdelaním nadobudnutým v SR ako garancia úrovne kvality poskytovanej zdravotnej starostlivosti. V druhom kroku po uznaní dokladu o vzdelaní je slovenský zákonodárca pri uznaní dokladu o odbornej spôsobilosti zahraničného zdravotníckeho pracovníka benevolentnejší a v zásade umožňuje jeho automatické uznanie po absolvovaní doplnujúcej skúšky.

V článku venujeme pozornosť aj osobitne dôležitej stránke poskytovania zdravotnej starostlivosti, a to problematike znalosti slovenského jazyka zo strany zahraničného zdravotníckeho pracovníka s cieľom zabezpečiť riadne poučenie pacienta ako základu k poskytnutiu jeho informovaného súhlasu. Uvedené musí prebehnúť spôsobom umožňujúcim pacientovi náležite porozumieť podstate a charakteru konkrétneho zdravotného výkonu. Z tohto dôvodu zákonodárca voči zahraničným zdravotníckym pracovníkom zakladá

povinnosť overovania ich znalosti slovenského jazyka. V príspevku vzhľadom k narastajúcemu problému nedostatku zdravotníckych pracovníkov, venujeme pozornosť aj vôli zákonodarcu novelou zákonom č. 125/2024 Z. z. rozšíriť možnosti zahraničného pracovníka preukázať znalosť slovenského jazyka aj o menej formálne spôsoby. Nová právna úprava ponecháva voľbu dôkazu na samotnom pracovníkovi s povinnou verifikáciou zo strany MZ SR, kedy tento štátny orgán posudzuje rozsah činnosti, ktoré má zdravotnícky pracovník v SR vykonávať.

POUŽITÁ LITERATÚRA

FEDOROVÁ, K. Medicínske právo. Wolters Kluwer SR s.r.o., 2021. s. 40. ISBN: 978-80-571-0361-5

FREEL, L.- NOVÁKOVÁ, M. Zdravotné právo. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2019. 113 s. ISBN 978-80-571-0158-1

FREEL, L. Zamestnávanie zdravotníckych pracovníkov. 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2020. s. 9-10. ISBN: 978-80-7160-553-9

GLADKIJ, I. a kol. Management ve zdravotnictví. Brno: Computer Press. 2003. s. 232.

HAVRILA, M. Uznávanie ukončeného vzdelania zo zahraničia na výkon povolania v SR. In: Práca, mzdy a odmeňovanie, 3-4, 2021

HUMENÍK, I.- KOVÁČ, P. Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck , 2015: 9.

MACH, J. Medicína a právo. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 110. ISBN: 80-7179-810-X

TÓTH, K a kol. Právo a zdravotníctvo II. Bratislava: HERBA, 2013, s 131

STOLÍNOVÁ, J. – MACH, J. Právní odpovědnost v medicíně. Praha: Galén, 1998, s.166-167. ISBN: 80-85824-88-4

Teoretické úvahy o práve
21

ZBORNÍK Z VEDECKEJ KONFERENCIE
DOKTORANDOV A MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV

PRÁVNICKÁ FAKULTA
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE
2025

JUDr. Zuzana Adamová, PhD. (ed.)